

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

**Floremundi Raemundi V. Cl. Olim Consiliarii Regis
Galliarvm Ex Calviniano Catholici Synopsis Omnium hujus
temporis Controversiarum tam inter Lutheranos,
Calvinistas quam alios plurimos. Sive Historia ...**

**Raemond, Florimond de
Coloniae Agrippinae, 1655**

Liber III.

urn:nbn:de:hbz:466:1-10880

FLORIM VINDI RAEMVNDI
DE ORTV, PROGRESSV ET RVINA
HÆRESEON SVPERIORIS SÆCVLI
HISTORIÆ

LIBER III.

ARGUMENTVM TERTII LIBRI.

Hoc tertio libro motus & turbæ in Germania & Heluetia à Lutheri insania, Munzeri furoris & Zuinglij somnijs exortæ, explicantur: tum Protestantium confæderationes; Lutheri cum Monacha nuptiæ, illo ipso tempore quo innumeræ cædes ipsius caussa perpetrabantur, celebratæ, eiusdem mors: aduersum protestantium prælium: victoriæ Imperatoris; Mauritij Saxonis & Alberti Brandenburgici defectio, clades, mors; cum multis alijs rebus particulariter enarratis.

INDEX CAPITVM
LIBRI TERTII.

CAP. .I I. <i>Vomodo Lutherus primis septem annis iniurijs & contumelijs tam Ecclesiam quam optimum quemque vexarit.</i> II. <i>Lutherani Principes bona Ecclesiastica inuolant.</i> III. <i>Adriani & Clementis summorum Pontificum in extinguendo schismate cura.</i> IV. <i>Lutherus bellu intestinis & turbis Christiana Reipublica ad suos conatus abutitur.</i> V. <i>Principes contumeliose tractat, populumque ad se-</i>	<i>ditiones instigat.</i> VI. <i>Primi Christiani quibus modis populos ac homines ad Christianam fidem adduxerint.</i> CAP. II. I. <i>Initium turbarum in Germania.</i> II. <i>Rusticani duce Lutherano quodam, tumultuantur.</i> III. <i>Idque sub prætextu Euangelij.</i> IV. <i>Lutherus ignem à se accensum extinguere conatur.</i> V. <i>Nobilitas rusticanos cadit.</i> VI. <i>Prodigia quadam, ac miseria inde orta.</i>

CAP.

CAP. III.

- I. **Z**uinglius somnator Heluetiam turbat.
- II. Eius conatibus Episcopus Constantiensis sese opponit.
- III. Tigurini nouam Zuinglij doctrinam recipiunt.
- IV. Celebris conuentus Basilea habitus, cui Zuinglius interesse recusat.
- V. Zuinglij doctrina condemnatur.
- VI. Conuentus Zuinglianorum Berna habitus, in quo Zuinglij doctrina recepta fuit & approbata.

CAP. IV.

- I. **Z**uingliani res Basilea turbant.
- II. Heluetia populorum natura bellicosa.
- III. Basilienses & Tigurini sese armant.
- IV. Zuingliani victi ac prostrigati.
- V. Zuinglij mors in bello interfecti.
- VI. Catholicorum victoria.
- VII. Heluetij post primas Catholicorum victorias in pace viuunt.
- VIII. De Rhetorum (qui Grifones vulgo) statu & religione.

CAP. V.

- I. **D**E Henrico Bullingero Zuinglij successore.
- II. De Petro Vermilio, qui Martyr postea dici voluit.
- III. De Neapolitana Ecclesia inuisibili.
- IV. De Bernardo Ochino.
- V. P. Martyr in Angliam profectus.
- VI. Mortua uxore, qua Monacha fuerat, aliam ducit, & moritur.

CAP. VI.

- I. **I**n medijs Germania turbis & miserijs Lutherus nuptias celebrat.
- II. Epistola Regis Anglia ad Lutherum.
- III. Lutherus Monachos & Monachas ut ipsius imitentur exemplum inuitat.
- IV. Lutheri proles.
- V. Lutherus ieiuniosus.
- VI. Ridicula Lutheri comparatio.

CAP. VII.

- I. **L**utherani conspirare incipiunt.
- II. Vnde protestantium nomen ortum.

- III. Imperator Augusta comitia celebrat: eo inuitatus Lutherus ire recusat.
- IV. Saxonia Dux Missa interest.
- V. Protestantium Confessio Imperatori exhibitae.
- VI. Zuingliani Lutheranorum societatem seu fraternitatem ambiunt.
- VII. E Catholicis & Lutheranis quidam ad Colloquium deputantur.
- VIII. Lutherus durantibus Augustanis comitijs, suis rebus prospicit.

CAP. VIII.

- I. **F**initis Augustanis comitijs, Protestantes Smalcaldia conuentus agunt.
- II. Imperator Carolus fratrem Ferdinandum in Romanorum Regem eligi curat.
- III. Clemens Papa legatus ad Protestantes mittit.
- IV. Paulus Papa Concilium indicit & promulgat.
- V. Inter Imperatorem & Gallia Regem pacem facit.
- VI. Lutheri scurrilitas.

CAP.

- I. **C**olloquium Hagena abruptum, ob morbum Melanchthonis.
- II. Vormatia rursus ceptum, iterum sine fructu, ob morbum Eccij.
- III. Hungari Germanorum opem contra Turcas implorant.
- IV. Dux Saxonia & Hassia Landgrauis Henricum Ducem Brunsvicensem bello persequuntur. Archiepiscopus Coloniensis ad nouationem spectat.
- V. Comitia Spira habitae: Lutherus Pontificis personam agit & Episcopos consecrat.
- VI. Nouus conuentus Ratisbona habitus iterum sine fructu: multaq; prodigia in caelo visa.

CAP. X.

- I. **L**utherus Turcam Christianis Principibus praefert.
- II. A faciendo ei bello dehortatur.
- III. Ut etiam alij haeretici.
- IV. Solimanes Lutherum videre expetit.
- V. Lutheri culpa Hungaria & Transyluania amissa.

VI. Pre

VI. Protestantes Christianis laborantibus sepe auxili-
um denegarunt.

CAP. XI.

- I. **L**utherus Concilium impedire tentat.
- II. In Patriam proficiscitur, & subitanea morte opprimitur.
- III. Eius sepultura.
- IV. Eius fastus.
- V. Lutherus nullum umquam fecit miraculum: face-
re vero conantem quomodo diabolus tractavit.
- VI. Eius contumelia in SS. Patres seu Doctores.
- VII. Quomodo veteres Scriptores corrupti.
- VIII. Laudes Luthero à discipulis ipsius adscripta.

CAP. XII.

- I. **L**utherus Antichristi praecursor, cum totius Mū-
di stupore.
- II. De prodigijs quae tum apparuerunt.
- III. Tres soles in caelo visi.
- IV. Itemque tres Luna.
- V. Plurima Eclipses Lutheri tempore conspecta.
- VI. Astrologorum de ijs iudicia.

CAP. XIII.

- I. **T**ota Germania ad bellum se parat.
- II. Franciscus Galliarum Rex Protestan-
tium conatus Carolo Imperatori aperit.
- III. Sleidani mendacium & in Regem Gallia calum-
nia.
- IV. Imperator & Protestantes exercitus conscribunt.
- V. Protestantes Imperatori titulum imperialem de-
negant.
- VI. Bellum etiam indicunt.

CAP. XIV.

- I. **P**apa Imperatori auxilia mittit.
- II. Magnus Protestantium error; & ruina
ipsorum initium.
- III. Protestantes ab Imperatore profligantur.
- IV. Ipsi se ipsos conficiunt.
- V. Mauricius Saxoniam inuadit & occupat.
- VI. Sed ea à Ioanne Friderico recuperatur.

CAP. XV.

- I. **B**elliosius gloria cui post Deum debeat.
- II. Palatinus Elector & Dux VVirtember-
gicus Casari reconciliantur.
- III. Eius potestati multa magna ac valida vrbes sese
permittunt.
- IV. Imperator in Saxoniam exercitum ducit.
- V. Albim fluiuium magno animo traicit.
- VI. Saxonia Ducem vincit & capit.

CAP. XVI.

- I. **D**iuersa prodigia quae illo die apparuerunt.
- II. Miraculum circa Solem.
- III. Ludouici Auila de illo testimonium.
- IV. Aliud nobilis Itali.
- V. Sleidani mendaciam accusat.
- VI. Imperatoris victoria potius dictum, & quanti ea
momenti fuerit.

CAP. XVII.

- I. **E**rror Imperatoris.
- II. Eius in sedandis religionis controuersijs
studium.
- III. Saxone capto, Landgrauius suis rebus diffidere in-
cipit.
- IV. Hala ad Imperatoris pedes se abijcit, & depreca-
tur.
- V. Imperatoris responsum.
- VI. Landgrauij impudentia.

CAP. XVIII.

- I. **C**oncilium Pauli v. Pontificis morte retar-
datur.
- II. Mauricij & aliorum artes ad disturbandum Con-
cilium.
- III. Legatorum tergiversatio.
- IV. Mauricij Imperatori se opponit.
- V. Henricus II. Gallia Rex, Germania Proteflor dicit.
- VI. Alberti Brandenburgici crudelitas, clades & mors,
ut & Mauricij.

LIBRI TERTII

CAPUT I.

ARGUMENTVM.

- I. Quomodo Lutherus primis septem annis iniurijs & contumelijs eam Ecclesiam quam optimum quem que vexarit.
- II. Lutherani Principes in bona Ecclesiastica inuolant.
- III. Adriani & Clementis summorum Pontificum in extinguendo schismate cura.
- IV. Lutherus bellis intestinis & turbis Christiana Republica ad suos conatus abutitur.
- V. Principes contumeliose tractat, populumque ad seditiones instigat.
- VI. Primi Christiani quibus modis populos ac homines ad Christianam fidem adduxerint.

RIMAM rabiei suæ spumam Lutherus in Leonem X Pontificem euomit, à quo tamquam putridum membrum ab Ecclesia abscissus fuerat: adeoque primis illis septem aut octo annis vix quidquam aliud egit, quam quod continuo quodam furore, inauditis conuicijs, insolitis calumnijs, picturis abominandis, & blasphemijs contra Romanam Sedem est debacchatus. Recte Augustinus, (a) Hæreticorum, inquit, artes & machinas esse conuicia & maledictiones, ubi se perfidia conuictos senserint. Et quidem laudi sibi ducebat singulari Lutherus bilem suam in eminentissima & maxima quæque euomere; inferiora vero minime ita sua digna iudicabat. Hinc dicere solebat, etiam post mortem cineres suos bellum Papali turbæ irreconciliabile facturos. Siue ut alij referunt: *Restis eram vivens, moriens ero mors tua Papa.* Quamuis autem primos impetus in Pontifices tantum & Cardinales, tamquam Cæsaris ita dignos, fecisset: postea tamen à capite ad membra minora descendit nulli religiosorum, ac ne simplicibus quidè & minimis pepercit, adeo ut præsentiam eorum, ut etiam Donatistæ olim, Augustino teste, (b) ferre non posset, quorum ad spectus pristinum statum ei in memoriam reuocabat. Antiquum semper obtinent hæretici; qui nullum hominum genus semper magis oderunt ac persequuti sunt quam Religiosos ac Monachos; quod sciunt, vt Sozomenus (c) & Ruffinus dicunt,

religionem facilius subuerti non posse quam per ruinam religiosorum. Omnes quidem Christianos, vt sanctus quidam vir ait, diabolus, sed præcipuo odio Monachos persequitur. Hos Lutherus appellat *Sathana ministros, porcos infernales, Molochi adoratores*: sed eosdem S. Augustinus & S. Chrysostomus *Dei milites, & Iesu Christi exercitum nominant.* Idem scurra Monachos *diaboli perdices* vocat: aitq; *infernæ palatia rasis eiusmodi capitibus pamentata esse; ipsos inferos animabus eorum è corpore excedentibus, præ gaudio exsilire.* Centuriatores vero, *Quis, inquit, (d) ab eiusmodi monstris, humana societatis hostibus non abhorreat?* Sic ille sanctos homines, solitudinis decora, Ecclesiæ ornamenta & miracula, fortissimos contra inferni rabiem athletas, qui nullo quam diuino adiuti auxilio Sathana caput contriuerunt, & Mundum ac carnem, contentis omnibus, quas ad insaniam plerique omnes mortales concupiscunt, voluptatibus & delicijs, subiugarunt, appellat. *Absit, inquit S. Hieronymus, (e) ut male de illis loquar qui sacro suo ore Iesu Christi corpus faciunt.* Quid Lutherus? *Absit, inquit, ut cum surciferis istis unquam pacem vel iudicias faciam.* Ego ipsorum flagellum ero & carnifex. In sanguine illorum manus nos lauare oportet. Nolo alijs fœdis ac turpioribus eiusdem Stercoris Prophetæ & V. Euangelista verbis scripta mea conspurcare. Illud certe constat, tanta Lutherum maledicentia, tanta verborum obscœnitate, tanta calumniandi impudentia uti solitum, vt vix quidquam tale ab illo alio dictum aut scriptum reperitur. (f) Et quemadmodum numquam ei contra eosdem omnesque Ecclesiasticos odij occasio, ita quoque numquam calumniandi, & vulgi odio exponendi defuit materia. Nec difficile sane est canem percutere volenti, fustem reperire. Quippe vt est apud Virgilium: *Furor arma ministrat.*

Sic quoque hæreticorum proprium est, vt S. Athanasius dicit, *calumniari & mentiri.* Neque enim alias habent machinas quibus eorum existimationem oppugnent, qui vt Deo propinquiores sint, Mundo sese subducunt. Sic Arrius eiusque satellites Monachos & Religiosos Catholicos sicutijs cædendos obiecit; (h) quorum cum tanta fuit multitudo,

D d titudo,

a Apol. 3. ad Ruff. b In Psal. 132. c Lib. 6. cap. 10. d Lib. 11. cap. 3. e Cent. 10. cap. 4. f Epist. 1. ad Heliod. g Videatur Conradus Vetter in Porco Luthero, Item mundo ac miti. h Niceph. lib. 11. cap. 18.

titudo, ut in sola Ægypto ac Thebaide ter mille numerati sint. (i) Hunericus vero rex Arrianus simul ac semel quater mille nongentos septuaginta sex in deserta loca omni humano auxilio destitutos relegauit. Non minor in eisdem fuit Gothorum, Hunnorum & Vandalorum crudelitas. Impius ille & nefandus Imperator ne nominari quidem dignus, per ludum & iocum quadraginta duobus Religiosis nates desecari, deinde barbam & capillos pice oblini, ac tandem corpora eorum in elibano assari iussit. Non vllaeo tempore scripta exstat historia, quæ non Religiosorum sanguine rubeat, id est, qua non innumeræ eorum cædes & supplicia prodita sint, ut videre est apud Paullum Diaconum, Victorem Vicensensem, Sidoniam, Apollinarem, Nicephorum, Zonaram, Glycam & alios. Sed historiam nostram persequamur.

II. Persuaserat sibi Imperator Edicto illo VVormatiensi non Lutherum tantum, sed hæresim quoque eius è Germania proscriptam ac profligatam, vel certe cursum eius ita esse impeditum, ut magnos progressus facere non posset. Sed Lutherus qui temporis paululum cesserat, ubi ab exilio reuersus, nomen suum multo maiori in honore quam vinqum sperauerat, haberi intellexit: mirum in modum ad cõpnam telam pertexendam fuit animatus. Vfus est Lutherus delicatis ad Dominos terras, ut decipiendos, bolis nempe Bonis Ecclesiasticis expositis eorum cupiditati. Nec mora, amplectuntur causam eius Saxonix Dux & alij Principes ac domini: subque noui prætextu Evangelij nescio quam nouam libertatem sibi vindicant, bona Ecclesiastica passim inuolant, & in profanos vsus conuertunt. Et sicut olim crudelis ille Valens Imperator publico Edicto omnes Religiosos monasterijs excedere, (k) & vel castra vel quodcumque aliud vitæ genus sequi recusantes, gladio feriri iussit: sic Lutherani quidam Principes non solum Monachos monasterijs expulerunt, verum etiam ipsa monasteria funditus euertunt, ut spem omnem restitutionis eis præciderent: Ossis interim, quod ut medullam exsugerent ipsi fregerant, particulam aliquam nouis pastoribus & pauperibus obijcientes. In summa, in bona illi Ecclesiastica supremum ius sibi vindicabant; sub prætextu ea se inter pauperes & Scholarum ac Ecclesiarum ministros distributuros, de Lutheri consilio, qui librum De Fisco edidit, in quo vniuersum Mundum hortatur, ut omnibus machinis non monasteria tantum, sed vniuersam Ecclesiam

euertant. Illos, in libro quem scripsit contra statum Ecclesiasticum, veros Dei appellat filios, qui omnes suas vires ad Episcoporum subuertendum impetium, conferunt. Mirum non est quod multi noua huic Ecclesiæ nomina dederint, ut prædæ, veteri illi Ecclesiæ detractæ, fierent participes. Sic falco vincendum se autupi præbet, ut cibum consequatur: & bestia etiam maxime feræ facile cicutantur ab ijs qui partem prædæ in venatione captæ ipsis obijciunt. Suanis hic & delicatus bonorum Ecclesiasticorum bolus magnam hominum, præsertim laicorum multitudinem ad Lutheri partes attraxit: nec vero paucos Ecclesiasticos permissi matrimonij illecebræ, ut quod hactenus cum ipso dignitatibus & redditibus incomparabile, ut loquuntur, creditum fuerat, iam facile eisdem adiunxerunt. Apud Lutheranos enim Episcopus etiam si vxorem duxerit, manet nihilominus Episcopus: & qui Abbas fuerit, etiam maritus, Abbas manet. Valde enim ipsis placet mitra capiti imposita, & femina simul lateri addita: ut ita Plutone dignus concinnetur ornatus. Hinc innumerabiles exstiterunt confusiones; dum aliorum modestia cum immoderatis aliorum cupiditatibus certat.

III. Interea Pontifice Leone mortuo, Adrianus Papa qui ei successit, modis omnibus schismati quo Christiana Respublica plurimum affligebatur, remedium afferre conatus est: sed immatura morte subtractus, & ad cælum euocatus, quod instituerat perficere non potuit. Optimus hic Pontifex dicere solebat, *Magnam dignitatem, magnam esse seruitutem.* In huius locum surrogatus Clemens VII. in extinguendo quo Germania conflagrabat incendio, & restituenda pace Ecclesiæ, æque ac gentilis suus Leo frustra laborauit. Omnis spes enim in Concilio erat posita: cuius ipso Pontifice cogendi nulla fuit facultas, Principibus de priuato rerum suarum statu & imperio omni vi inter se contententibus. Eadem nihilominus quæ prædecessores sui suscepta cura; Legatos in Germaniam misit, qui cum Principibus Lutheranis agerent, sed optimi Pontificis conatus Lutheri feritatem tanto magis accendit. Intelligebat quippe facile, alijs armis sibi quam scriptura opus esse. Nimis enim debilis erat calamus ad id quod animo conceperat perficiendum; iamque longius proserperat hæresis & ex ea nata seditio, quam vni-

i Cassi lib. 7. cap. 39. August. cons. Peril. cap. 40. & 50. Hier. in Chron.

tam debilibus instrumentis solum sustentari possent. Ad manus veniendum erat, & gladius lateri accingendus, vt nouum ipsius fulciatur Euangelium, & in primis Euangelica illa Libertate animos Principum alliciendos sibi atque inescandos putabat. Lutherus igitur omnia turbare intentus, tantum effecit vt Principes ad religionis mutationem propendentes, Norimbergæ conuentum egerint, vel Senatū Imperij istic à Cæsare absente constitutum corruerint potius, vt de religionis causa aliquid sine Cæsare cognosceretur, & Vormariense decretum quo Lutherus eiusque causa condemnata fuerat, aboleretur. Imperator tamen qui tum in Hispania erat, hæc ad auctoritatis suæ præiudiciū pertinere interpretatus, postea Edicto vetuit, ne in religione quidquā mutaretur, sed re integra ad Concilium vsque, de quo multus erat sermo, dilata, Vormariense interea decretum obseruaretur.

IV. Is tum erat rerum in Christiana Republica status, qui Lutheri promouendis conatibus maxime inferuiebat. Plerique enim Principes contentioni ac bello, quod tum inter Hispania & Gallia reges gerebatur, illigari erant. Franciscus Gallia rex, capto Mediolano, toti Italiae metū incusserat. Solimanus profligato Hungarorum exercitu, eorumque rege cæso, Germania finibus imminerebat. His tot tantisque difficultatibus impediti, & prius longinquis & transmarinis expeditionibus sæpe distenti, Imperator & frater Ferdināus, foris Turcis assilentibus, intus Gallis vim facientibus, ac Lutheranis minantibus, vix vllas consilia sua explicādirationes inueniebant. O quanti constas mundana dignitas! Ecce tibi, supremus Ecclesiae præsul, qui nec vtrisque æquum & neutrum quasi se exhibere, nec auctoritate sua dissidentes in concordiam redigere poterat, momento & se & urbem rerum dominam & caput Imperij captam, & exteræ gentis potestati ac libidini subiectam vidit, ductu Caroli Borbonij, qui in ipsa oppugnatione bombardæ ictu percussus, nullum aliud ex capta vrbe trophæum retulit, quam æteram dedecus, quod & Ecclesiae simul & Regi suo arma inferre sic ausus. Tam ante, quam post hanc vrbs cladem plura acciderūt memoratu digna. Paulo ante homo quidam ignotus, prouectæ ætatis, ex agro Senensi, squalida lacerna indutus per vrbs plateas cursitans, magna voce omnes horatus fuerat, vt vitam emendarent, pœnitentiamque agerent: alioqui enim fore vt grauissimas propediem pœnas luant. Nec vn-

quam ille, quamuis à multis increpatus, clamare eademque verba ingeminare cessabat; ad exemplum Cassandræ, aut eius qui Hierosolymitanis simili clamore exitium prædixisse fertur: immo quanto magis prohibebatur, tãto magis clamabat, vt intra quatuor muros eum concludi necesse fuerit, è qua custodia ab illis ipsis quorum aduentum prædixerat, fuit liberatus. Quibus ille dixisse fertur: Vos virga estis & flagellum quo Deus populum hunc impœnitentem castigat, & ad voluntatem suam implendam vitur: at vbi virga hac satis vsus fuerit, eam in ignem cõiciet, & ipsos castigatores castigabit. Cui vaticinio in vtrisque exitus fidem fecit: Omnes enim sacrilegi paullo post miserabili morte perierūt, magna parte morbo contagioso absumti, reliqui vero ab ijs quos vicerant, ac deprædati fuerant, sublati. (1) Lutheranus quidam, historiam hanc captæ vrbs, in qua nullum nõ sceleris, flagitij ac sacrilegij genus perpetratum fuit, describens, affirmat, militem quemdam generosum dixisse, voto se Luthero Prophetæ suo obstrictum, frustum de corpore Papæ sese deuoraturum; & quidem nihil se magis cupere quam votum hoc implere. Ait idem, milites è Pontificio sacello stabulū equorum fecisse; tum Lutherum, quem Ecclesiasticis vestibus atque ornamentis indutus, miles quidam gregarius (etn Landts knecht) repræsentabat, per ludibrium Papam creasse, omnibus manus in altum tollentibus atque acclamantibus: *Lutherus Papa, Lutherus Papa*. Sed ad hunc ipsum nouum Pontificem absentem coronatum redeamus. Quemadmodum araneæ non sereno sed pluuioso atque obscuro cælo telas suas contexunt atque explicant: sic Lutherus in tantis turbis ac nouis dissensionibus consilia sua ita moderabatur, vt Euangelicæ illius Libertatis, quam velut vanalem proposuerat, cassibus multos Principes irretiret, & ad fædus cum Saxoniz Duce de Lutherana propugnanda doctrina ferendum, permoueret. Ex his præcipui erant Georgius Marchio Brandeburgicus, Ernestus Dux Luneburgensis, Princeps Anhaltinus, & Philippus Hassiæ Langrauius: quorum hic magnas patriæ suæ attulit calamitates. Est vero Landgravius apud Germanos dignitatis nomen, significans Provinciale Comitem. Horum quatuor sunt in Imperio, nempe Thuringiæ, Alsatia, Leuchtembergæ, & Hassiæ: quorū huius magna est potentia, imperiū Franconiz finitimū. Erat vero istū magni

D d 2

animi

1 Vid. Cochl. de A. Luth. Pont. lib. 2. rer. mem.

animi homo, ad audendum quid vis promptus: eo-
que Lutherus ad suas eum partes adiungere modis
omnibus studuit, tam felici successu, ut benevo-
lentiolem quam ipsum Saxonie Ducem eum sem-
per deinde sit expertus. Duo hi præcipua fue-
runt Lutheranae conspirationis firmamenta. A
nobilitate idem factionum studium in vulgus pro-
ferebat, qui & ipsi, ad Evangelij, ut aiebant, defen-
sionem, fraternitates & confederationes institu-
erunt, & ad arma se præpararunt. Erat vero tum ea
vulgi de Lutheri doctrina opinio, ut multi quoti-
die, à prisca fide paulatim deficientes, ad novam
sine iudicio, arbitrato suo transirent. Quamvis
autem Imperator iam pridem Vormatiensi An.
1521. 8. Maij edicto interdicto id veruisset. Infelici
tamen sorte evenit, ut illud edictum Cæsaris ratu
ac sanctum quodammodo fuerit obolitum. Nam
cum Cæsar abesset à Germania ad sedandos mo-
tus in Hispania & alibi exortos constituissetque
Vicarium Imperij Electorem Palatinum Frederi-
cum & quendam ei veluti senatum Norimbergæ
collectos addidisset Hi Anno 1522. bono zelo in-
cipientes tractare negotium religionis, proditio-
ne Georgij Spalatini Secretarij in aula Electoris
Palatini, & VVolfgangi Capitonis in aula Archi-
Episcopi Moguntini qui Lutheri & Saxonis ex-
rant exploratores, (a) à proposito delapsi sunt non
quidem statim ad pessima, sed gradū zeli inferiorē
eo quem iuxta Cæsaris edictum Vormatiense te-
nere debuissent. Siquidem Anno 1523. conventu
illo Norimbergeni soluto mense Martio decre-
tum in causa Religionis promulgavit Senatores
Imperij cum Vicario Cæsario; *Vt Evangelium po-
pulo proponatur iuxta S. S. Patrum interpretationes ab Ec-
clesiâ probatas, ut Archiepiscopi & Episcopi quosdam
constituant scientia divinarum literarum sufficienter
instructos, qui curam habeant huius rei; & exorbitantes
benigne moneant, in Refractorios vero poenis inflic-
tis animadvertant: ut cum Imperatore agatur, quo quam-
primum Concilium in Germania, non extra eam cele-
bratur: Interea temporis dum Concilium convocatur,
nullibi Libri typis expressi distrabantur, nisi probati cal-
culis virorum prudentium, quibus curam illius rei Ma-
gistratus demandabit Vt sacerdotes & monachi apostata-
re, que sub matrimonij nomine sibi mulieres copularint
iuxta præscriptum Iuris Canonici puniantur* (a) Fuit
inter Senatores hosce Albertus Brandeburgicus
Bocussie Dux, Mag. Ord. Teutonici, qui hoc Vi-
carius Imperialis tempore Norimbergæ præsens
seductus est per Andream Osiandrum apostatam

Norimbergæ concionantem. (e) Hoc decretum,
post favorem nimium Frederici Saxonis in Luth-
erum, alter fuit gradus Germaniæ infelici ad multi-
tudinem Novarum Religionum, quo Lutherus
proscriptionem sui censuit esse suspensam. (d) Et
una secta Jotermistarum cepit nasci.

Accessit deinde tertius Gradus Anno 1524. cum
iterum Norimbergæ conventus Imperij habitus
est, Cæsaris absentis Vicarium agente Ferdinando
Austriaco fratre, decretumque est post multam de-
liberationem 18. Aprilis *Agendum cum Pontifice* (tunc
Clemens VII. erat Anno superiore creatus) *Cæsaris
& Ordinum communi nomine ut, quamprimum fieri
possit, in Germania liberum & Generale Concilium in-
dicat, cuius auctoritate definiantur orta de Religione
controversa, & motus sopiantur. Interea vero Novum
Spira habendum esse Conventum, ad XI. Novembris in
quo maturè deliberandum sit & constituendum quomo-
do se quilibet in hac distractione debeat, interea temporis,
dum res per Concilium definiantur, habere. (e) Repetita
sunt etiam superioris Anni conventu sancita, prohibiti-
que libelli Famosi & pictura contumeliosa. Iussimque
ut viri Docti & prudentes in Vniversitatibus consti-
tuerentur per Principes & Ordines Imperij, qui Lutheri
libros expendere, & qua retineri aut aboleri deberet di-
judicarent. Gravamina quoque Nationis Germanicæ ex-
pendere & moderarentur. Denique Vormatiense decre-
tum in suis quique provincijs, quantum quidem posse
fieri, pro temporum conditione fideliter exequerentur.* (f)
quibus decretis etsi revera conscientiarum liber-
tas permittebatur, Lutherus tamen acquiescere
detrectavit, sed acerbissimè scripsit in Cæsarem &
Principes, (g) quæ pudor est referre, & pudor, fuisse
à Principibus in Ardellione Sacrilego tolerata.
Videns igitur Legatus Pontificis Cardinalis Cæ-
pegius ruinam Germaniæ & Septentrionis immin-
entem, ut eam sustentaret quomodocunque,
collatis cum Ferdinando Austriaco Consilij sub
finem Junij alium conventum ex solis Catholici-
cis instituerunt Ratisbonæ, nempe Archiepiscopo
Salisburgenfi, Ducibus Bavaricæ, & Episcopis
Ratisbonensi ac Tridentino nec non legatis E-
piscoporum Bambergæ, Spira, Argentinæ, Augu-
stæ,

a Vlenberg. Vit. Luth. cap. 10. num. 4. b Vlenberg.
Vit. Lutheri cap. 10. num. 5. c Vlenberg. Vita Osiandri
cap. 1. num. 2. d Vlenberg. Vit. Luth. cap. 10. fine. e Vlen-
bergius. Vit. Lutheri cap. 12. f. ibid. Vide Vlenbergium
Vit. Luth. cap. 12. num. 1.

stæ, Constantiæ, Basileæ, Eisingæ, Passaviæ, & Brixiniæ, convocatis, in quo Decretum Vormaciense in Lutherum eiusq; hæresin confirmatum fuit & alia iuxta Ecclesiæ Catholica decreta: (a) Id ægre ferentes Lutherani Principes & Civitates Spiraë rursus convenerunt, fæderis & religionis tuendæ causa; ad quod magna ambitione pleræque per Germaniam urbes fuerunt sollicitatæ; quæ mense Julio Spiraë decreverunt, ut Civitates Viros bonos & peritos constituerent, qui capita religionis controversa expenderent, & de ijs Senatui suarum urbium referrent. Ingens tunc scripturientiū vis, instar locustarum exiit. Sed irritò, nam Cæsar accepto decreto Norimbergæ factò illud Bugis in Hispania 15. Julij rescidit, & conventum Spiraë ad Novemb. indictum fieri vetuit, ex postulatæ cum Imperij Principibus de deferta Religionis sacra defensione. (b) His dissensionum iactis undique seminibus, arma tandem moveri cœpta sunt; quibus Lutheri propagandi opiniones plerosque libidinecesserant.

V. Quemadmodum ergo Lutherus non paucos populos, obedientiæ Pastorum, continuæ successione, post adductam ad Christianissimum Germaniam, iure nitentium, subtraxit: ita idem ut civilis quoque magistratus contemneretur auctoritas, modis omnibus efficiendum sibi statuit. Post Papam ergo Imperatorem, & post sacrum Romæ Consistorium, Imperij Cameram oppugnandam sibi sumpsit, tanta insania ac rabie, ut etiam, quæ sacrosancta hominibus esse debent, atrocissimis convicijs infectaretur. Principes appellans (c) Carnifices, Iesu Christi interfectores, Herodes impios, intolerabiles tyrannos, Turcis multo peiores. Turca hic baptizatus (inquit quodam loco, de Imperatore loquens) peior est Turca illo non baptizato. (d) Elogijs eiusmodi Principum omnia eius scripta scatent, ut etiam epistolæ, quas ad ipsos Principes, Georgium Saxonie, & Henricum Brunsvicensem Duces misit, quorum illum Sathanz Apostolum appellat, Angliæ Regem quo modo tractarit, postea videbimus. Principes (ait alibi (e) de Mundo sunt; Mundus vero Dei hostis est. Rarum est videre Principem qui sapiens sit, sed multo rarius, qui sit vir bonus. Aut fatui sunt plerique aut mali. Non iam Mundus talis est qualis olim fuit. Principum malitia & tyrannis ferri amplius non possunt. Atium cum ipsis est, siæque potentes ac Turca evaserint. Unus ipsius liber de Libertate Christiana, qui manibus omnium tum terebatur, univertalis potuit esse fomes rebellionis. In eo ille dicit,

die Fürsten sephen Wilprat im Himmel; id est, Principem rem rarã esse in cælo. Deus, inquit, magnus est Dominus; atq; necesse est ut carnifices habeat, qui nobiles sint & illustres magnates. Quin Mundum quasi novum facturum, in libro suo de Captivitate Babylonica dicere non veretur, non ullam esse spem restaurandæ Evangelicæ libertatis, nisi humanae leges penitus aboleantur: ut nos, ait, de omnibus iudicare atq; omnia regere possimus. Addit, non posse ullum magistratum, immo ne Angelum quidem de cælo Christianis ullam legem prescribere, nisi quam ipsi voluerint, ut qui omni ex parte sint liberi. Deinde quasi ab ipso Sathana incitatus, se effecturum, inquit, ut nec Ecclesia Christiana neq; Evangelicæ ullum agnoscat magistratum, immo ut nesciat quid magistratus sit. Hæc enim hominum esse inventa, & meram tyrannidem, ad miseros Christianos vexandos ac servitute premendos. Rursus in eodem de Babylonica Captivitate libro ait, Id sibi compertum esse nullã Republicam legibus bene ac feliciter posse administrari. Si prudens sit magistratus, felicius ab eo ex naturalis legis ductu Republicam, quam ex civilium legum prescripto gubernatum iri, ut ex quibus nihil nisi malũ proveniat. (f) Ad hanc vero suam opinionem, tam prompte ab Anabaptistis receptam & approbatam, confirmandam, loca Scripturæ allegabat, ut illa quæ scripsit D. Paulus ad Philipenses 3. Petrus Epistola sua cap. 5. Lucas Evangelista cap. 14. ubi humilitas Christianis præcipitur. Vides opinor, quæ fuerit Lutheri de magistratu doctrina: qui ut primus igne hunc seditionis in Germaniã, ita discipuli eius eundem in vicinas Christiani orbis regiones intulerunt. Sed operæ precium est paucis indicare, quam reverenter ille Angliæ Regem tractarit, quem appellat stultum, rabiosum, Cyclopem furiosum, porcum immundum, excerebratum, viperam progeniem: ac tandem post sexcenta eiusmodi convicia, velut è platistro sparsa, In mihi erit, inquit, Maiestatem Anglicam luto & stercore conspergere, & coronam istam pedibus conculcare. Sic ille de Regibus, Principibus & magistratibus sentiebat, sic scribebat, sic loquebatur. Nec melius magistrum imitati discipuli, eisdem tractabant: ut videre est è Melanchthonis libro ad Bohemos & Silesios: Georgij Maioris, De præscriptione cælesti contra Imperatorem Carolum V. Justi Menij epistola ad Magdeburgenses, & aliorum. (g) Quis

Dd 3 ergo

a Vlenberg. Vit. Luth. cap. b Vlenberg. Vit. Luth. cl. 12. c Lib. de sac. potest. d Dont. Ambr. Cath. e Conrado Cas. manil. In sermone cum venerit. f Vid. Eder. in 2. part. Evang. Inquis. g Vid. Gasp. Crusig. in Psal. 107.

ergo neget, Lutherum tamquam novum giganteæ terræ filium caput suum non cælo, sed medio inferno intulisse, ad terrestres deos oppugnandos.

VI. Atqui ð Evangelici, Mundi, si dijs placet, Restauratores, non hanc semitam ingressi, non his rationibus olim usi sunt Apostoli, qui populos omnes ad unius Jesu Christi cognitionem adduxerunt. Non ita olim fecit Bonifacius, quãdo prima Christianæ religionis semina in Germania sparfit. (a) Non ita primi illi Christiani, fortissimi illi Jesu Christi athletæ, loquuti sunt. Colimus, inquit Terullianus, (b) Imperatorem, ut hominem à Deo secundum, & quidquid est à Deo consequentum, solo Deo minorem. Sic enim omnibus maior est, àum solo vero Deo minor est. Legati illi Jesu Christi non ignem, ferrum & sanguinem spirabant, uti Lutherus (c) Principes, divinum illud oraculum S. Paulus Apostolus, ait à Deo missos, à Deo constitutos, ac Dei proceres esse. In epistola ad Romanos capite XIII. eisdem verbis illud nõ semel repetit. Non esse potestatem nisi à Deo. Sed quæ admodum idẽ nihil auditoribus suis magis inculcavit quam erga magistratus obedientiam; sic e contra Lutherus plusquam Sæctorea voce contra eisdem conclamavit, ac naturalem illam Principibus obediendi ac debitum honorem præstandi inclinationem modis omnibus è subditorum animis evellere conatus est; ut scilicet populi rebus novis semper studentis, favorem ac studia sibi conciliaret. Id ergo unum reliquum erat, ut inverso, vel in chlamydem potius mutato cucullo monachus nudum gladium manu tenens, velut alter Zisca aut Zuinglius, exercitum antecederet, & pugne signum daret. Multorum sermonibus celebratur vox illa Zuinglij dicentis, incendium hoc religionis sanguine extinguendum esse: sed non minus Lutheri illud apophthegma memorabile est, qui, ut Erasimus in epistola ad Belgas fratres scribit, dicere solebat. Evangelij naturam esse turbas & seditiones excitare nempe Lutherani. Idem in libello contra Ducem Brunsvicensem, inquit, A risu se abstinere non posse, populos ita inter se commissos ac digladiantes inuentem: Quam diversa est vox illa Salvatoris, dicentis (d) Beati pacifici, quoniam Filij Dei vocabuntur. Idem apud Evangelistam Marcum (e) discipulos alloquens ait: Pacem habete inter vos. Et apud S. Joannem: Pacem meam relinquo vobis. (f) Quid Lutherus? Ego inquit, scio doctrinam meam bellum parituram. Papa illa mancipia omni armorum genere oppugnanda sunt. Et certe Salus hic sive Martis sacerdos, quod scripserat ac dixerat, VVormatiæ præsentem

Imperatore verum esse demonstravit, in hæc verba erumpens: Non veni ut pacem adferrem, sed gladium. Quæ verba ei, quæ Christianitatis spolia cum Luthero postea divisit, tantopere placuerunt, ut eis pro symbolo usus sit. Cuius socius & assecla ad æternam rei memoriam scribere non erubuit. (g) Evangelij sui sementem in cruento illo ad Druydarum urbem prælio primum iactam fuisse. Sed quæso, domini Evangelici in quo Evangelio reperistis, gladium à Salvatore ordinatum esse, ut eo Ecclesia plantetur ac propagetur? Nulla profecto alia ille instrumenta ædificandæ Ecclesiæ Apostolis dedit, nulla illi alia successoribus reliquerunt: quam doctrinam & disciplinam: quæ eisdem eisdem monuit, ut persecutiones æ quo animo perferrent, atque animas suas in patientia possiderent. Sic moriendo, non occidendo, plusquam trecentis annis primi Christiani Ecclesiam propagaverunt: hacque una ratione populos vicebant, reges domuerunt, & tyrannos captivos abduxerunt.

DE BELLO RUSTICORUM LUTHERANI Evangelij defendendi causa excitato: deque miserabili eorundem strage.

CAPUT II.

ARGUMENTUM.

- I. Initium turbarum uti hæresios in Germania.
- II. Rusticani duce Lutherano quodam, tumultuantur.
- III. Idem sub prætextu Evangelij.
- IV. Lutherus ignem à se accensum extinguere conatur.
- V. Nobilitas Rusticanos cœdit.
- VI. Prodigia quadam, ac miseria inde orta.

I. Vs quando in spacium sese effudere quadrigæ.
Fertur equis aurigæ, nec audit currus habenas:

Sic ubi vulgi animis semel licentia permiffa fuerit, illicet quocumque quis impulerit, præcipientes feruntur, a videque quamcunque res novandi omniaque miscendi arripiunt occasionem. Germani locustarum Apocalypticarum veneno iam ebrij, olim & suãna hæctenus observãtia Principes & Magnates
Vita eius in Moguntia Serarij, Surio, Sidoribus Brovveri &c. Epistola eiusdem. b V. Conradi Andrea senn Vetteri Lutherum Pacificum. c Matth. 5. d Marc. 9. f lo. an. 14 g Bez. ad Angliã Reginam.

& Magistratus suos prosequi soliti lecto illo furiosi Lutheri libello quem Captiuitatis Babylonice Prodromum inscripserat, statim cristas erigere, obedientiamque detrectare cœperunt. In eo quippe nouus hic Propheta (cuius doctrinæ fundamenta iam ante in libro de sæculari potestate iocerat) docebat: *inter Christianos nullam esse, ut ita dicam, superioritatem, nullam potestatem, nullum magistratum.* Huius & illa sunt: *Nullam spem esse salutis, quam diu secundum leges humanas seu ciuiles respublica administratur. Rogandum esse Deum, ne subditi magistratibus obediant, &c.* Huius tubæ sonitu exciti subditi contra Principes, clientes contra patronos, ciues contra magistratus, serui contra dominos per omnem fere Germaniam armate se cœperunt; ac dulcissima pax in lugubre bellum subito fuit commutata: incendiumque hoc inde à Thuringiæ & Saxonie finibus, Lutheri latibus, progressum, ad Alpes vsque penetravit, ac magnam deinde Germania partem, vt Sleidanus fateatur, *peruasisit*, adeo vt An. 1525: in sola Bambergensi & Heibipolensi diocesisbus Franconiæ, CXXXIII. nominatæ Arces Nobilium & Illustrium euerisæ in Catalogo meo recensentur. Taceo de alijs & de innumerabilibus cœnobijs. Et quidem diuina prouidentia Nobilitas Franconiæ sensit prophetæ sui falsi factum primitias, quæ eius audaciam oblati armis antea confirmauerat. Nihil tum audiebatur præter coniurationes, seditiones, direptiones urbium, provinciarum deualtationes, illadem denique omnium malorum & miseriarum, recteque de illo tempore Virgilianum illud vsurpari poterat: *Pallor ubique, paucor, & plurima mortis imago.*

Harum vero turbatum complices, quandoquidem de Euangelica Libertate ageretur, sibi persuaserant eam esse causæ suæ bonitatem ac iustitiam; vt nihil omnino illicitum putarent quod ad eam defendendam pertineret. Nec mora. Vix pauci obedientiæ iugum abiecerant, quum ecce omnis fere multitudo passim sese commouit, ac contra Principes ac Magistratus consurrexit. Equidem malo exemplo nulla perniciosior est doctrina, præsertim apud vulgus in deserta, quod quæ ab alijs fieri & tolerari videt, quantumcumque mala sint & turpia, licita tamen atque etiam honesta putat: eoque fit, vt alter alterum ad idem audendum animet atque accendat. Est enim nefarium eiusmodi consiliorum ea natura, vt qui semel assenserint, peiora ac flagitiosiora indices aggre-

diantur, nec prius conquiescant quam ad extremam malitiæ & crudelitatis lineam sit peruertum. Reformationem quidem seditiosi hi rustici verbo flagitabant, interim vero nihil nisi turbas & horribilem confusionem machinabantur. Sed nõ magis ab hac hominũ colluione boni aliquid, quam a terra ex eluione aquarum concreta vlla fertilitas aut frugum copia expectari possit.

II. Eorum qui primi arma contra magistratus arripuerunt, dux fuit Lutheranus quidam, Christophorus Schaplerus nomine: qui breui è simplici illa, & quæ velut mobile lignum alienis neruis ducitur, plebe magnum satis confecit exercitum, non armis tantum, verum machinis etiam ac tormentis instructum. Prodeunt in aciem infelices, ponunt castra, obuia quæque, monasteria, arces, domos diripiunt atque incendunt, cædibusque grassantur. Et quemadmodum in rebus malis nullus modus aut mensura est, sic pessima hæc sæx hominum tanto furore ac rabie vsa est, vt in sola Franconia vltra trecenta monasteria & arces incenderit ac deualtarit, vt Claudius Conradus Vimpina (a) scribit. Multi sane Comites, Barones ac Nobiles inauditam horum rabiem & crudelitatem effugere non potuerunt: inter quos Comites quidam Maximiliani Imp. gener, crudelissimo supplicij genere, interemptus, & protentis hastis ab ipsis confossus fuit; coniuge ad ipsorum pedes proiecta, & marito multis cum lachrymis vitam deprecante, summa cum iniuria reiecta. Nec mirum hoc in iis hominibus, qui nobilitati, virtuti, honestati & religioni bellum induxerant, & in quibus illorum quidquam esset, suspendio omnes dignos existimabant.

III. His vero omnibus, vt dicere cœperamus, causa obducebatur, quasi & Euangelij tueri doctrinam, & seruitutem à se profigare vellent. In literis ad Principes, inquit, *Nos congregati sumus, vt Iesu Christi nomen libere proficemur, eiusque diuinam iustitiam conseruemus.* Eandem illi vocem, idem vorum, quod auribus nostris toties postea insonuit, ingeminabant, nempe: *Viuat Euangelium.* Imo Lutherum scripsitendo & edendo libellos imitati sunt, & primo omnium XII. articulos edidere, ad imitationem Symboli Apostolorum, qui erant postulata talia quæ nisi sibi concederentur ostendebant media sibi non defutura

a *Claud. Conr. Vimpina & Erasmo Alb. cons. Zuingl.*

ra. b Ex postulatis erat, ut ipsis liceret ministros Ecclesia eligere, qui verbum Dei pure doceant, nullis admistis hominum decretis (vnicum Lutheri scutum) 2. Nolle se posthac vllas dare decimas, nisi qua in Pastores & egenos distribuuntur. 3. rem indignam esse, quod huc usque velut conditione serui sint habiti: quum tamen Christi sanguine omnes in libertatem sint asserti. Seruitutem illam deinceps se nolle ferre, nisi Scriptura sacra testimonio demonstretur. aquis, esse, ut ferant. Vt paucis dicam, omnes pares esse, vel potius, conscientiam soli sacrae Scripturae, quam assidue in ore ac manu ferebant, si diis placet, accommodando, ijs à quibus hactenus acceperant, leges praescribere volebant. Interea Lutherus omnium ferè sententijs, vt qui nihil hactenus ad populum maiori contentione quam Euangelicam libertatem iactauerat, velut harum turbatum auctor atque incentor designabatur. Nec abnuet, quisquam qui libros eius legerit, aut quintam essentiam eorum in Conradi Andreae libro de pacifico & miri Luthero. quimo Lutherus hos XII. Art. Rebelliū eū Auctario in Saxonia recudi curauit. In quo Auctario ait culpam esse in Magistratibus Ecclesiasticis, & Deum per rusticos delinere, quod contra suam doctrinam insaniant, & quod orbis stupere posset, iubet principes ab his rebellibus rusticis veniā petere; & asserit Magistratū nec posse nec debere impedire, quo minus vnusquisque doceat, credatque quod collibitum sit? siue Euangelium sit siue mendacium. (c) Sed etsi id nesciretur de Luthero, aliunde constat eius Sanguinarius animus.

Si quis te cogere velit? inquit in quingentis à se promulgatis Articulis (d) vs Papa in decreto suis fecit, ne tempore Aduentus aut Quadragesima carnem edas, ne patere eam libertatem tibi eripi. Quis te Deus donauit, sed potius in contemptum ipsius, fac contrarium, dicens: Quandoquidam carnis esu mihi interdixit, & ex oppressione mea libertatis legem facere vis, vel inuiso te carnem manducabo. Neque hoc in ventris tantum cibus, sed etiam alijs in rebus quae libertate esse debent, facere iubet. (e) Quis est inquit, Papa? quis est ille dominus qui te voluntatis sua & imperij mancipium reddere possit? Natura te libertate donauit, quam vel cum vita periculo tuari ac conseruare debes. Et quidem si Guicciardino credimus, Lutheri rebus multum illud obstitit, quod subditis rebellionem contra Principes excitandi viam monstrauit, similis illius apud Homerum,

Cui iocus & ludus fuerat miscere supremis
Ima; uisci quo suis dare; deicere omnia, caelis

Denique, aqua, & terra compagem soluere totam.

IV. Vbi vero animaduertit ita incensam plebis insaniam, vt ad summas miseras nulla fieri posset accessio; omniaque iam sanguine redundarent, voce & stilo contra rusticos conuersis, incendium à se excitatum extinguere quodammodo conatus fuit, cuius tamen auctorem non minus impudenter se negabat, quam audacter antea seditiofas voces & scripta sparserat. Sed quid tu verbis frustra id negas quod actiones tuae omnes loquuntur? Hanc praeposteram Lutheri diligentiam, vel malitiam potius, Erasmus libellos populari lingua contra Rusticos ab eo scriptos videns, false ridet, (f) eumque suis illis prioribus de Euangelica contra humanam tyrannidem Libertate scriptis rebellionis ac tumultibus illis occasionem dedisse, aperte testatur. O summam hominis malitiam! Lutherus bello iam cui fomitem ipse subiecerat, flagrante, pacem seruandam esse clamat: interim Principes hortatur, vt miseros in frustra fecent. Quinetiam Principem quendam libro II. contra Rusticos appellans, ait eorum cade facilius ac melius caelum, quam alios precibus, promeriturum.

Dum ita Lutherus receptui canit, & turbas illas iam lenitate iam rebellium sanguine sedari suadet; Muncerus oleum igni affundit, & seditioforū animos multo magis inflammat, doctrinam suam pulcre itidam, è S. scriptura demonstrans, nec minus Spiritu sancto quam Lutherus praedictum se iactans. Docebat vero, Euangelij libertatem armis esse propugnandam. Non vno Scripturae loco Deum promittere, ad futurum se miseris, & oppressurum esse impios. Eam promissionem proprie ad se pertinere, vt qui regnum Dei vnice propagare studeant. Principes quidem illos vocari, sed reuera tyrannos esse. Deum olim Regibus mandasse, vt volumen legum quas ipse tulisset diligenter inspicerent; quod quidem illi minime faciunt. Sicut ergo è templo quondam Christus eiecerit emtores ac venditores; ita nunc etiam sacrificulos eorumque patronos ac socios eliminaturum. Moriendum ergo potius quam Euangelij doctrinam sibi eripi patientum. A Deo vicioriam sibi certo certius promissam. Notum esse quid Gedeon, quid Ionathas, quid Dauid diuino subnixi auxilio fecerint. Idem se facturum, &c. Hæc quidem tum Noui huius Prophetæ (de quo libro II.

b Vlenberg. Vita Lutheri cap. 15. num. 1. c Vlenberg. f. i. Vita Luth. cap. 15. d Art. 39. e In serm. ser. 4. post Inuocauit. f. Eras. in Hyperasp.

II. plura diximus) fuit oratio, ex aliorum scriptis à nobis excerpta. Sic vero credulum vulgus Muncerus dementaverat, ut quo vellet, eos facile inclinaret, ut qui ab ipſis pro vate cœlitus ad depellendam ab ipſorum cervicibus ſervitutem miſſo, à plerisque haberetur.

V. Dum ita Muncerus cum ſuis ſecure agit, Nobilitas arma capit, & ſeditioſos paſſim invadit, vario rerum ſucceſſu, qui iam plerique tandem victi ac proſtigati, aut in prælio occubuerunt, aut carniſicis manibus interempti ſunt. Horribiliſtimum admodum primo Muncerianorum, deinde reliquorum paſſim tumultuantium ſtragès fuit edita. Quidam ad ducenta fere iſtorum hominum, nec pedibus ad fugiendum, nec manibus ad pugnam inſtructorum, millia varijs cladibus abſumpta prodiderunt, victorum tandem quoque ira in miſericordiam vertente. Et proſecto excors ſit qui aut de vulgo conſtantiam, aut ab effeminatis & imbellibus victoriam ſibi promittat. Seditioſis huius ſcintillæ ad Franciæ uſque limites evolarunt, ſed à Lotharingæ Duce non ſine multorum cæde nempe 18000. ruſticorum mature exſtinctæ ſunt. Ecce tibi primos Lutherana doctrina fructus, à Petro Godalio quinque libris prolixè deſcriptos: Ecce Apocalypticæ Locuſtas ſimiles equis paratis in prælium, & ſuper capita earum coronas libertatis & independentiæ &c. quæ breviter tantum attingere volui, inſtituti mei memor. Neque, opinor, ægre feret Lector, in alium locum eadem à me differri. His enim ſi hoc loco recensendis diutius immorari velim, neque citra horrorem illud facturus, & libri prolixitate Lectori ſtultitium ſim allaturus. Quare ad ea quæ plurima mihi diceſſenda reſtant, me accingo; quanto plus, & quidem difficilis admodum itineris, reliquum eſt, tanto incitatiore paſſu progreſſurus.

VI. Ad horum malorum cumulum complures deinde aliarum miſeriæ & calamitates acceſſerunt. O quanta Dei eſt potentia! quam gravis ipſius eſt manus! Felix ille, qui ſub diviniæ & æternæ providentiæ alas ſe recipiens, ſpei ſuæ anchoram ſibi iacit quò nulla rerum mundanarum tempeſtas aut calamitas perſtingere poteſt! Miſera quidem Germania, quam primum ſchiſmati favere cœpit, præſentem ſtatim divini numinis ultionem ſenſit. Primo enim toris ſeptem annis acerbiffima eam famēs affixit: deinde novum morbi hæſtenus incogniti genus eam invaſit, & breviffimo temporis ſpacio incredibilem hominum multitudinem ab-

ſumpſit. Vulgo, neſcio quam ob cauſſam, ſudor Anglicus morbus hic dicebatur, eò fortaiſſis quod primus ſchiſmatis auctor ex Anglia prodierit, quod deinde ſcriptis eius in Bohemiam illatis valde fuit auctum; ac tandem à Luthero per univerſam Germaniam propagatum, qui Saxonum auxilio Eccleſiæ oppugare tanto facilius ſibi putabat, quod ab Huſſitis & viribus & numero inferioribus iam oppugnata eſſet, ac contagio, quæ pene quod reliquum erat mortalium depaſta fuit. Ita que omnia elementa in hominum perniciem conſiſſe videbantur. Cœlum enim multa ac crebra lugubria ſigna ac prodigia oſtenderat: & Mare limites à Natura ſibi poſitos egreſſum, & vicina longe lateque inundans, ingentem hominum dederat ſtragem. Illud à nonnullis obſervatum, & à ſancto quodam homine dictum eſt, nullam unquam eluvionem aut terræ motum exſiſſe quin ſingulare aliquid portenderiat. Illo vero tempore quo prima conſiſſionis ac ſeditioſis, quæque eas conſequuta ſunt malorum ſemina ſpargi cœperunt, quod fuit Anno M.D.XXIV. & ſequenti, admirabiles plane atque inuſitati à Mathematicis notari ſunt Planetarum poſitus atque aſpectus, & impendentes miſeriæ ac calamitates prædictæ. Viginſi illarum coniunctiones, de quibus dixi capite ſecundo meſe Februario factæ ſunt: de quibus ſedecim in ſigno Aqueo contigerunt, omnibus Planetis cum Sole in ſigno bicorporeo coniunctis: ex quibus proculdubio (ſi modo quidquam Astrologorum prædictionibus tribuendum eſt) religionis mutatio, ut poſt omnes Astrologos ego quoque ſupra notavi, fuit præſignificata. Tanto vero coniunctiones illarum viginſi magis ſunt admirabiles, quod nunquam eodem meſe contigiſſe reperiantur. Planetarum enim periodi tam inter ſe diverſæ ſunt, (quum unus triginta, alius duodecim, alius uno anno, alius etiam viginſi octo diebus curſum ſuum abſolvat,) ut tam multæ unum in meſem coincidentes conſiſſiones ſumma admiratione dignæ merito videantur, quas quidem Luthero & reliquis ſchiſmaticis cœlum terræ miſcentibus, contigiſſe iam diximus. Sed & alia non minus mira prodigia, certiffimi diviniæ iræ contra nos præcones ac nuncijs, in cœlis paſſim conſpecti ſunt: quibus Lutherus quoque in libello contra duodecim articulos ruſticorum Principes terret, & quamvis pacis ſtadium præ ſe ferat, crudeliſſimum eis bellum comminatur. *Is, inquit, eſt hodie revertum*

Ec

ſta.

status, ut tyrannidem vestram amplius ferre homines ne
velint, nec possint. Transformari vos oportet, & verbo
Dei (suo scilicet) cedere quod si plebs hoc tempore non
perficiat, alij succedent, à Deo ad hoc excitati. Quod si
inter tot cades, latrocina & strages infelix fuit
Germania, ut certe fuit, eo quod Lutheri doctrinæ
aures præbuit, non sane infeliciores fuit Helvetia, à
Zuinglio, qui doctrinam suam, ut ipse narrat, ster-
tens in somno, a bono vel malo genio incertum,
acceperat, misere discissa & omni calamitatum
genere vexata: de quo in sequentibus, Luthero in-
terim nuptialem sibi cum Vestali sacrilegum thori
apparante, & diem illum ex omnibus quos unquam
in vita vidit, (sic enim, in familiaribus dicere sole-
bat) iucundissimum summo cum desiderio exspe-
ctante, aliquid dicemus.

DE SCHISMATIS INTER HEL-
VETIOS origine: de que ipsi quæ postea
acciderunt.

CAPUT III.

ARGUMENTUM.

- I. Zuinglius somniator Helvetiam turbat.
- II. Eius conatibus, Episcopus Constantiensis sese op-
ponit.
- III. Tigurini novam Zuinglij doctrinam recipiunt.
- IV. Celebris conventus Basilea habitus, cui Zuinglius
interesse recusat.
- V. Zuinglij doctrina condemnatur.
- VI. Conventus Zuinglianorum Berna habitus, in quo
Zuinglij doctrina recepta fuit, & approbata.

HELVETIORUM gens, non minus corpo-
ris robore quam imperterriti animi mag-
nitudine præstans, concorditer hæcenus in pagis
suis, quamvis separatas iurisdictiones habenti-
bus, aet. illino tamen inter se federe connex-
is vixerat, & quamvis exteris & adversis in-
ter se partibus militaret, pacem tamen domi co-
lebat. Tandem vero mala quædam Etyannis
orco progressa, civili exercitato bello, Repub-
licam hanc, cui unitæ ceteroqui nulla externi hostis
vis est formidabilis, vehementer concussit, popu-
losque in ea comprehensos ita commisit, ut socio-
rum populatium cruore terra passim irrigata, & ca-
sorum cadaveribus pinguis facta fuerit: idque ob u-

nstantum, & quidem obscuri hominis somnium
Hulderici scilicet Zuinglij, de quo libro secundo
aliquid diximus: qui ab albo vel atro genio (co-
lorem enim ipse inter se tescere non poterat) edo-
ctus atque inductus, Lutheri simulatione populis
illis Novum annuntiavit Evangelium, longe di-
versum illud quidem ab eo quod vel Divus Bea-
tus vel (a) alij Ss. ac Gallus primi apud Helvetios
Christianæ fidei doctores & Apostolici viri ma-
rio ipsorum tradiderat. Fuit vero Zuinglius Canoni-
cus Constantiensis, homo tum vehementis & fer-
vidi animi, tum indomitæ libidinis, ut qui ch-
p. utrum carnis, cælibatam, ut ipse fateretur, nullo
modo ferre posset. Cæperat tum per Saxoniam &
vicinas regiones spargi Lutheri doctrinam, cuius
veritatem scilicet, Zuinglius inter collegas pri-
mum, deinde palam iactabat, adiutus ad hoc
scriptis quibusdam quæ ad eas Regiones iam per-
venerant. Per id tempus in Helvetiam veniunt
Indulgentiarum à Leone X. publicatarum præ-
cones, ad pecuniam ex ijs colligendam pro Sacro
in Turcas Bello, nec non Sancti Petri Basilica per-
ficienda, ut alibi. Eadem igitur occasione Zuing-
lius quæ Lutherus ante triennium usus, eis sese
audacter opposuit, ultra contra Indulgentiarum
abusum & præconum malitiam debaterans, & Ju-
nioribus ex Ecclesiastico ordine, quorum mores
suis congruere noverat, iugillius quod Papam vo-
to castitatis ipsi imposuisse dicebat excutiendi, &
amplectenda libertatis auctor fuit supponens tur-
pi ignorantia ad iugitruavis, quod Papa ab Aposto-
lorum temporibus acceptum consecratum erat, ab
ipso met. Papa esse fabrefactum, nam cur Apostolus
Paulus mulieres in ecclesia voluerit esse velatas,
propter Angelos (b) nempe clericos castitatis An-
gelicæ legi traditos, ne ex earum int. itru concu-
piscencia veneris inficerentur. Non tamen prius
quiquam deserta Ecclesia & cælibatu feminis, si-
ve coningio se mancipari ausus fuit, quam Carol-
stadius sacrilegis suis nuptijs, glaciem, quod dicitur,
fregisset, & viam quasi reliquis apparuisset.
Zuinglius vero quum aliquamdiu Glaronæ & in
Eremo D. Virginis docuisset, ita tamen ut hære-
seos virus, quoad poterat, celaret, Tigurum tandem
concessit, quorum aures iam ante ipsius, contra
Indulgentiarum abusum, clamores implerant. In
doctrina de Cæna Domini diversum à Luthero

do-
a Helvetia Sancta . . . . . Rerum Almanicarum
Tomi. b. 1. Corinth. 15. 10. &c.

docuit. Ut enim hic nescio quam *Impanationem*, id est corporis Christi in pane perceptionem; ita *Zuinglius figuram & tropum commentus est, quem sibi nec vigilanti nec dormienti, ab angelo candidi an atrii coloris incertum, per somnium reuelatum, ipse narrat, ut supra vidimus, Zuinglij hoc commentum posteriores Sacramentarij varijs, coloribus extornarunt; suo quisque modo illud explicantes, omnes tamen edocentes, ut diuine in Eucharistia Sacramento omnipotentia compedes quasi iniiciant ac leges ponant.*

II De Zuinglij indies magis magisque quod animo haec enus occultauerat, effundentis conatibus edoctus Hugo Constantiensis Episcopus, apud Senatum Tigurinum ex omni hominum atq; artificum genere conscriptum, grauiter conquestus fuit, quod homo ille non legitime missus aut vocatus, ad Nouam doctrinam, eam tamen omnibus sua cura commissis annuntiares. Ad hos vocatus Zuinglius, causam suam facile defendit, & hominibus de agrorum bonitate & armorum usu, quam iudicandū de Theologicis rebus magis idoneis persuasit, ut secundum se prouociauerat, quod cum Doctor Ioannes Faber, istuc ab Episcopo missus animaduertit plebeios iudices eosque iam seductos male iudicatos, disputatioe quam cum Zuinglio, coram Senatu instituturae fuerat iure deseruit, contentus ostendisse, esse argumenta aduersus Zuinglium, si iudices aequi non decederent. Quis vero non eiusmodi conciliū rideret in quo, ut ille de Atheniensium dixit comitijs, *Sapientes ac docti proponant, indocti vero & stulti iudicent & decernant?* Sic ergo à rudi hoc populo sententia lata fuit, *qua Zuinglius doceat, Verbo Dei consentire* Hoc similique astu antiquus ille serpens utitur, ut nimirum pestiferæ cuiusque doctrinae pietatis velū prætexat, & dogmata amarissimi fellis plena aut verbi diuini aut frequentis Domini Dei ac Christi Saluatoris mentione, tamquā scampo & papauere, condiat atque in crustet Non pauci tamen in antiqua persistunt religione, & impostorē, quamuis sub Catholica religionis specie adhuc latitantē, in lucem protraxerunt, clamore ac conuicijs infectati: & ipsum Zuingliū & Leonē Iudā, cuius operā Zuinglius plurimum usus est, ut qui pleraque ex ore ipsius exceperit, ac propterea Euangelistes ipsius dictus fuerit. Hic ille est qui de nouo Biblia in Teutoniam linguā transfudit; quā versionem Lutherani postea, utpote ab ipsorum magistro & Doctore passim dissidentem falsitatis condemnauerunt,

III. Porro ad has controuersias decidendas Senatus Tigurinus suprema quadam auctoritate Ecclesiasticorum conuentū indixit, & Constantiensem quoque Episcopū per litteras inuitauit. Et hic quidē misso Vicario suo, grauiter eos monuit, certam ē hoc non esse eius loci, neque in re tanti momenti sic procedendū, verum ad Concilij tamquā supremi iudicis notionē pertinere. At Zuinglius eiusque cōplices regerebant, in re quæ ad omnium & singulorum salutē pertineat, omnibus quoque & singulis disquisitionem esse permittendā: Itaque plerique de plebe clamabant. *tandem aliquando vincula perumpenda & Romana Ecclesia tyrannidem coercendam esse* isdem plane verbis quibus Propheta David, prænuntiavit (d) *Impios aduersus Dominū & Christum eius vsuros, quæ ipsum quoque in Lutheri aseculis permisit Deus, quorum princeps Ulricus initiator schismatis Lutherici, librum emisit cui præfixit quasi verbum Dei, idem, quod Zuingliani iactabant nempe: Dirumpamus vincula eorum (Papæ & Episcoporum) & proiciamus à nobis iugum ipsum.* (e) Idque tum Tiguri quidem ita factum, ulterius protrepit. Siquidem Anno 1523. dimisso conuentu, publico senatus Edicto Zuinglij doctrina *LXXII.* articulis comprehensa, recepta fuit, sic tamen ut templis atque altaribus adhuc inuiolatis, Catholicis in pace viuere liceret. Mox vero Zuinglius, qui priuatim cū primo nostri temporis iconoclasta, uti & Sacramentario Carolstadio conspirabat, Senatum modis omnibus sollicitare atque vigere cœpit, ut tam sanctum, scilicet, opus tandem aliquando perficeret, & tam status e templis amoueret, quam Missam abrogaret.

Harum rerum fama ad ceteros Helueticorum pagos perlatā, Lucernæ An. 1524. habitus fuit conuentus. (f) de retinenda Catholica fide & missi ad Tigurinos legati, qui demonstrarent *quam male in eo agerent, quod à temerarijs aliquot hominibus pulcherrimum òcium & quietem tum Ecclesia tum Reipublica turbari, & discordia semina spargi paterentur.* Ad ea vero Senatus Tigurinus respondit 21. Martij: *Eam nunc lucē esse in multorum animis excitatam, ut plerique omnes in sua ciuitate Biblica scripta diligenter euoluant; nec verendū esse ne Ministri Scripturam detorqueant; quæ sic in manibus omnium versetur.* Senolle porro hominū placitis, sed Dei verbo staret,

Et 2 id

Anatom. Eccl. Cathol. Tr. 2. Disput. Tigur. d. psal. 2. e. ibidem Extræ authenticus liber Huttani. & Anatom. Eccl. Cathol. Tr. 2. Consensus Lucernensis.

id quod ex eo discant, credere &c. (g) Non multo post vero idem Senatus statuas omnes quam late ipsorum pater ditio auferri iussit, sicut iam ante Carolstadius Wirtembergæ, inuito ac repugnante Luthero, eas aboleuerat.

IV. Circa idem tempus Oecolampadius quoque Apostata Monachus Basileæ, Catholicæ Ecclesiæ repugnantia docere cœpit, vti Zuinglius Tiguri. Et hic quidem tantum effecit vt Tiguri Missa tandem fuerit abrogata: ille vero paulatim Iacobi Maieri Consulis opera adiutus, eo vsque progressus est, vt Episcopalem sibi auctoritatem arrogavit. Eodem cœstro perciti Schafusani & quidam alij pagi, religionem & ipsi mutauere. Ea de re ij pagi qui Catholicam adhuc sequebatur religionem, tam per legatos quam per litteras grauiter cum eis expostularunt. Tandem vero ex communi omnium decreto multum quoque sollicitantibus Constantiensi, Basileensi, Curienti & Lausannensi Episcopis, Badenæ instituta fuit An. 15. 6. disputatio: quæ à Catholicis primi nominis venerunt Theologi, Iacobus Faber Ferdinandi Consiliarius, Thomas Murnerus, & Ioannes Eckius, ille tot iam ante cum Luthero habitis congressibus notus. Hugo Constantiensis Episcopus eo Vicarium suum siue suffraganeum miserat Melchiorum, celebrem Theologum, Orthmarum Lucinum disertum hominem, & Antonium Concionatorem suum aelicum, cum alijs nonnullis Ecclesiastici ordinis: Christophorus Basileensis Episcopus, Augustinum Maierum, Iacobum Lempium, & alios exquisita doctrina præstantes viros: Sebastianus Lausannensis Episcopus, Conradum Tregerum Augustiniani ordinis Prouincialem, & Ludonicum Lubly Bernensem. A Curienti adfuerunt Petrus Speiserus, & quidam eius Ecclesiæ Canonici: quorum omnium doctrinam tam ad hoc quam ad quoduis aliud sufficiens, iam ante multis experimentis erat perspecta. Multis ad tam celebrem conuentum affluentibus, Zuinglius tamen aberat, & quamuis velut præcipuus diuortij illius cum Ecclesia auctor multorum litteris & sermonibus inuitatus, nunquam tamen induci potuit vt eo veniret: quantumuis ei publica fides saluus conductus esset oblatas sed vt Lutherus Pontificali quadam auctoritate oracula consulentibus è Musæo suo seu cubiculo tamquam è tripode reddebat, ita Zuinglius non sine fastu Badenam venire recusauit, periculum exensans, vt qui Lutheranis, Vranis, Suicijs, Ynterualdijs & Tu-

gianis, qui summo ipsum persequeretur odio, vitam suam credere non posset. Quamuis autem non saluo conductu modo, verum etiam obsidibus ob aris, conuicijs pæne ad certamen euocaretur, in sententia tamen persistebat: lepus seu cuniculus, & Tigurum, quasi ex ipsius arbitrio res agenda esset, vel Bernam vel Sangallum corrupta à se loca disputationi designabat vt ibi populi multitudine quasi iudicibus vineeret, qui eruditis illis se parem esse intus diffidebat. Omirabilem noui huius Heluetiorum Apostoli zelum, capiti suo tanto per timentis! Non ita primi illi fecerant Christiani, qui vbi maximum ingrebat periculum, ibi potissimum ad dimicationem sese offerebant, & Christi nomen intrepide vbique professi, per medios ignes & flamas ad martyrij coronam erumpabant. Sed terruit illum sacerdotis cuiusdam apostatæ, Constantiensis Episcopi postulatione non multo ante cremati exemplum. Sic ergo Zuinglius viribus suis diffusus, & intra Tigurinae ciuitatis muros post principia latens, ne à tot tamque strenuis Catholicæ Fidei militibus, quos Badenam venisse non ignorabat, male acceptus existimationem suam perderet, Oecolampadium tamen eo ablegauit, additis velut optionibus Huldrico Studeo & Brechtholdo Hallero, Canonico Bernensi apostata, vt scilicet ijs victis, nihilominus sibi res integra maneret.

V. Non obstiruit tamen Zuinglij absentia quominus ad disputationem fuerit peruentum. Ac primo Catholici Theologi themata quædam quibus Catholicæ doctrinæ veritas adstruebatur, & Zuinglianæ demonstrabatur falsitas, proposuerunt: in primis vero Eckius continuis aliquot diebus excellentis suæ eruditionis mirifica dedit specimen. *Felix, sancta & immortalis est & erit viri huius memoria, qui in primis semper stans ordinibus, multiceps baroson monstrum & immanes illos ac feroces Goliathos fortissime assilijt ac cominus oppugnavit.* Penes quos vero victoria fuerit, exitus disputationis à Notarijs ad hoc deputatis scriptus monstrat. Comuni enim decreto septem illa themata, de quibus inter Eckium & Oecolampadium disputatum fuerat, tamquam à Scripturæ consentientia, recepta fuisse atque approbata, quamuis multum reclamante Oecolampadio: nimirum *Hæc: primo Verum Christi corpus atque sanguinem vere adesse in coena Domini (contra Zuinglij opinionem, qui id vanissime asseruerit nullis scripturæ testimonijs probari posse) ideoque Corpus Christi in Coena Domini realiter &*

Foraliter percipi. Secundo, Christi corpus atque sanguinem in Missa sacrificia pro uiuis atque mortuis offerri. Tertio, virginem Mariam & reliquos sanctos pro intercessoribus esse inuocandos. Quarto de Sacramentorum numero. Et c. vera hæc tenentur docuisse Ecclesiam & adhuc docere. Quinto, post hanc uitam locum esse, in quo anime nondum omni contagione libera antequam celestis gaudij fiant participes, purgantur. Sexto, infantes fidelium in peccato mortali nasci. Septimo, non S. Ioannis, sed Iesu Christi baptismo peccatum originale deleri. Hoc modum Lutheri quam Zuinglij doctrina in hoc conuentsu praeclare damnata fuit, ac statutum ut nihil tam in doctrina quam cultu diuino hæc tenentur uisitati inueneretur. pœna etiam decreta sunt in eos qui contra fecissent, ac lecti iudices, promisso inuicem factio, quod ab uno pago statutum fuerit, id à reliquis ratum habitum iri. Hæc tenentur bene illi sancire illa quidem, sed & oportebat decreto huic insistere, & Tigurinos, qui soli uiribus erant impares, ad decreta faciendâ cogere. Sane Zuinglius & tu hoc arconitus, quo se recipere habiturus non erat, qui soluto enerui in exequendo conuentsu, resumptis uiribus suos postea tuus excitare; & tam uoce quam scriptis animare non cessabat. Faber qui Zuinglium prouocauerat, ubi cum in latibulo suo continere se uidit, scriptis remegit, quæ adhuc exstant, in quibus enormis Zuinglij contradictiones, & Oecolampadij in solo articulo de Sacramento altaris, centum & quinquaginta falsitates seu mendacia demonstrat. Huius exemplo Rossensis quoque in Anglia Episcopus, cuius memoriam nulla unquam delebit oblitio, utriusque errores duobus doctissimis libris editis, refutauit.

VI. Promulgato hoc apud Helueticos decreto, quod factum fuit Anno M. D. XXVI. Zuingliani priuatum rebus suis intenti, publice nihil aut sunt, donec Anno M. D. XXVII. Bernates, quorum præcipua est in Helueticis potentia, eo proculcato, aliam suam in urbe disputationem decreuerunt, (g) Zuinglio potissimum instigante, qui uelut è longo animi deliquio recollectis uiribus, ad pristinam ferociam redierat. Causam apud reliquos pagos prætexebant Bernates, quod religionis dissidia indies aufererent, nec eadem esset etiam eorum quæ Zuinglio adhererent doctrina, & noua secula passim gliscerent. Per id enim tempus sacerdos quidam è progressus est infania, ut publicis in concionibus diceret, iam id tempus adesse quo Iesu Christi Euangelium finem habiturum, & noua lex sit introducenda. Nam ut Moysica lex mille tantum & quingentis annis durauerit, sic Christi

quoque legem non diutius duraturam, sed iam periodum suam absoluisse. Anabaptista præterea & alij hæretici è Morauia & aliunde irrepentes, simplicem plebem seducere, & mirum in modum ludificari cœperant, sic ut trecenti circiter (quemadmodum eius temporis historici testantur) à phreneticis eiusmodi doctoribus persuasi & à diabolo excacati, in montu cuiusdam iugum conscenderint, expectantes ibi dum unâ cum anima & corpore in apertum caelum susciperentur. Sed ad Bernates redeo, qui, uti dicere cœpimus, edito scripto futuræ in sua urbe disputationi diem constituerunt, ad eamque finitimos conuocauerunt Episcopos, monitos, ut si uenire ipsi nollent, suos mitterent Theologos. Deinde leges etiam perscribunt, & ut in decidendis controversijs sola S. scriptura pondus & auctoritatem habeat, edicunt, & omnibus undecumque è uenturis, publica fide cauent, simulque themata, de quibus disputandum esset promulgant. Acceptis litteris, Lucernates, Vrani, Suicij Vnterwaldij, Tugiani, Galreani, Friburgenfes, Soluturij, proluxo scripto grauissimisque uerbis hortantur ut ab instituto desistant, ut quod decreto Badensi maxime aduersetur, & ad initi fœderis ac pacti uiolationem pertineat. Addunt, non licere ulli populo aut provincia formam religionis aut doctrinam mutare, & quæ ab Ecclesia recepta sunt, in dubium uocare, sed hoc ad totius orbis pertinere Concilium. Quod si turbulenti aliquis nouum adferat doctrina genus, eum statim comprehendendum & secundum leges puniendum esse, &c. Nihil his omnibus commoti Bernates, pergunt, & actionem ad constitutum diem inchoant. Eo Basileenses, Schafusiani, Tigurini, Abbecellenfes, Sangalliani suos miserant. E Germania quoque nonnulli ab eiusdem religionis socijs, uelut auxilii ferendi causa summissi sunt. Fuerunt ibi Zuinglius, Oecolampadius, Wolfgangus Musculus, Capito, Blaurerus & Hallerus. Episcoporum uero nemo uenit, ut qui eiusmodi profanorum & à Deo derelictorum hominum conciliabulis præsentia sua auctoritatè aliquam addere nollent. In quo tamen perniciose ab eis peccatum fuisse, postea deprehensum est, eo fere modo quo à Iudeis olim, qui de Sabbatū uolarent, Romanis, quorum dux Pompeius erat, præde potius fieri, quàm atma ad sui defensionem expedire maluerunt. Theologorum enim, quos doctissimos habebant, operâ facile Zuinglianis quæ sibi sumplerant, prærogatiuâ extorquere, & hæreseos cursū, quæ magnas inde vires accepit, sistere potuissent. Vnus Reli-

Ee 3

glo-

g. Anasimæ Eccl. Cathol. Tr. 2. Diss. Bern. p. 23.

giosus Augustinianus in aciem prodijt: cui perpetuum Catholicæ religionis à sæculo in sæculum sine vlla interruptione consensum alleganti ac demonstranti, Iudices seu præfæcti disputationis, quod lege cautum dicerent, ne quidquam præter Scripturam adferretur, silentium imposuerunt: quasi Scriptura sui ipsius interpres, & eorum qua ipsa parit dubiorum iudex esse possit; quum sciamus omnes in religione controuersas è diuerso Scriptura intellectu seu interpretatione esse exortas, ipsam vero sine anima quasi esse, nec ex seipsa ostendere posse quam pars verum sub verborum cortiscibus latentem pro se habeat intellectum, ut alioloco quando de Francis nostris Euangelicis sermo erit, amplius docebo. Et Catholicus quidem ille Monachus, Quandoquidem, aiebat, antiquos Patres & Ecclesia Doctores hanc controuersiarum iudices admittere recusatis, & è priuato vestro, quem Scriptura ad singulis, seu omnino diiudicari vultis, arena non inuisus excedo, & in pace vos relinquo, si modo pax vlla inter vos esse potest. Sicigitur noui illi Prædicantes sine villo antagonista, sine vulnere ac puluere triumpharunt. Quid si Iudæi ijs Christi Saluatoris nostri verbis offensi fuerunt, quibus affirmasse videbatur, se templum illud Hierosolymitarum, in quo ædificando tot anni fuerunt consumti, ab ipsis destructurum, & triduo reædificaturum: quid ijs facere debemus, qui non totis viginti diebus Catholicam religionem, mille & quingentorum annorum spacio ab infinitis quasi operarijs reædificatam, penitus aboleuerunt, eiusque loco nouam quandam ex sui cerebri modulo adstruxerunt? Sic ergo Bernates, Tigurinorum exemplo, Catholicæ Ecclesiæ valedixerunt, & Missis, aris atque statuis vbique sublati, Pontifici eius capiti, obedientiam renunciarunt. In hac ciuitate sedem postea sibi delegit VVolfgangus Musculus Lotharingus natione: qui relicta monastica professione, extrinam aliquamdiu fecerat, sed ad litterarum studia reuersus, & apud Bucerum educatus, quum conscientia metu Argentina profugisset, Bernam commigravit, & diu ibi Superintendentis munere fuit perfunctus: quod munus primum Bertholdus Hallerus Canonicus apostata, deinde Franciscus Colcus excucullatus monachus vsurparant. Quo vero tantæ rei conseruaretur memoria, Senatus Bernensis rei gestæ historiâ auratis litteris columnæ inscribi iussit. Bernatum veltigia mox sequuti sunt Geneuenses; de quibus in Caluinisimi explicando origine, dicendi locus erit. Constat certe, Bernatum Confessionem à Geneuensi multum initio discrepasse; quod inter

alia impressa quædam folia, Simonis Coludri nomine inscripta, sed reuera Caroli Molinæ opus, qui paucis ante obitum annis Caluinismum deseruerat testantur, Caluinum nempe Bernam venisse, ut hæreseos crimè, cuius à ministris quibusdam insimulatus fuerat, à se amoliretur; quinetiam Senatus decreto prohibuitum fuisse, ne quis Caluini Institutionum librum vnam habere. Porro illud A Catholicum Decretum Bernatum Eckius scripto oppugnavit, non tamen eo successu qui sperari poterat, si præfens cū Zuinglianis ante factum illud decretum fuisset cōgressus. Lutherus vero contra eosdem ac reliquos Sacramentarios non minus acriter tonabat ac fulminabat, ut libro II. diximus. Eodem tempore Ambrosius Blaureus monasticæ vitæ defector, Thomæ Blaurei fratris, cuius utpote consulis magna erat in vrbe auctoritas, fauore Zuinglij, Euangelium Lutheri Constantiam inferre conatus, vnâ cū fratre non multo post eiectus fuit ut Beza penè defleuit, ista verificando scribens:

*Omnia inconstans Constantia! quis furor ille,
Membra sacra ut cæcus detrunces ipsa, tuumq;
Seruitio collum subdas! Vane verificator, quia*

Constantia in Fide 1500 annorum est Constans, tibi Homini religionis nouæ, a spiritu ignoto excitatæ, professori est Inconstans! & Schismaticos sacrilegosque eijciedo, tibi sacrilego sacris eicit. Et libertatem veram retinendo in Christo tuo vili iugo se nolens subdere, debet videri feruitium induisse, Agape profane.

DE CIVILI HELVETIORVM bello & metua laniena: ac de Zuinglij morte.

CAPVT IV.

ARGVMENTVM.

- I. Zuingliani res Basilea turbant.
- II. Heluetia populorum natura bellicosa.
- III. Basileenses & Tigurini sese armant.
- IV. Zuingliani victi ac prostigati.
- V. Zuinglij mors in bello interfecti.
- VI. Catholicorum victoria.
- VII. Heluetij post primas Catholicorum victorias in pace viuunt.
- VIII. De Rhetorum (qui Grifones vulgo) statu & religione.

I. FIER

FERT certe non potuit, quin post tot fulgura ac tonitrua, Zuinglianæ doctrinæ fulmen præcellam aliquam arcem ferret: id quod non multo post Basileæ factum fuit, è qua literator i. le. Erasmi arrogantem Nouorum illorum Zuinglianorum Christianorum ignorantiam ferre non sultitans, Friburgum se receperat. Cives enim Zuinglij somnia sequeutes, die constituto arreptis armis. cur es, portas, ac præcipua vrbis loca se occupata, præsidia firmarant, & excubias agebant non secus, atque si hostis vicinus esset. Catholici contra a conciliis suis præuosi atque oppressi, leges ad hunc accipere cogebantur, quibus hæc seditate consueuerant, isque cedere quorum violentiæ resistere non poterant. Primum vero illi furor impetu in templâ effuderunt, convulsis ac deiecitis statuis, Martyrum aliorumque sanctorum vitorum consuetudine memorie & honori, ante tot sæcula positâ. Post hæc senatum nouum ex suo creatunt arbitrio, promulgato tamen decreto, ne Senatus quidquam in ijs, quæ vel ad Reipublicam vel religionem pertineat, agendi potestas esset, nisi ex ducento, in quos ipsi elegerant, virorum consensu. Tum Tigurini Bernates, Solodurij, hæc de re certiores facti, cum Basiliensibus reliquisque pagis Catholicæ religioni aduersi, cum Ferdinando Austriaco, mutua auxiliij causa, sedus iniiciunt.

II. Quia vero Heluetij natura bellicosi sunt, non multo post ad arma sunt deueniunt, Nec mirum in ea natione, in qua ipsi quoque pueri vix è cunabulis prorepentes, iam armæ reumspicere; paullo vero adulescentes, tractare atque exercere solent. Quin apud eos è conueto dine atque etiam lege receptum est, ut bubuli gladium ad latus non minus quam vomerem ad aratum præsto habeant, nec huic eo vel ad opus accedat quisquam, vel ab opere discedat. Hinc quamprimum tympanum ab ætera aliqua plaga sonuerit, statim ad arma prosiliunt, vitamque suam stipendio oppugnant, adeo ut natio hæc integros exercitus vna fere nocte quasi parat, & sub signis producat. Quamobrem etiam pacis tempore ab æteris Regibus ac Principibus stipendia accipere consueuerunt. Ludouicus quidem X. Franciæ rex primus eos annuâ pensione, tamquam perpetuo militiæ auctoramento, Gallicæ coronæ adstrinxit & obnoxios fecit. Zuinglius ergo quum animaduertisset religionis mutationem quam meditabatur, non sine vulneribus & sanguine (hæreseos enim symbolum est Bibliorum

codex in vna, & gladius in altera manu) abituram, Heluetijs modis omnibus persuadere conatus est, ne illos a peregrinis delectus haberi paterentur; indignum atque adeo impium esse dicitans, sanguinem vitamque suam vanalet habere, ac pluris aci acibus prostruere, atque ita pro aliorum contentionibus, quæ ad ipsos nihil attinerent, matandose se præbere. Quin multo melius esse agriculturam ac rem pecuariam, maiorum exemplo tractare, viresque contra eos qui domesticam ipsorum quietem interrumpere vellent, integras referuare. Et Tigurinis Zuinglius persuasit, ne Franciæ regi suis in finibus militem conscribere permitterent, in speciem quidem ut sua defendere, reuera autem ut vicinos inuaderent, atque oppugnant.

III. Post Basileensem tumultum rebus potius aliquantum sopitis, quam compositis, Tigurini & Bernates animati etiam copias educunt contra Catholicos pagos, scriptoque edito, causam cur ita faciant, exponunt, inter alia recenses, quod illi ciuitatum suarum insignia ad paribulum suis, edent, & fedus cum Ferdinando capitali ipsorum hoste fecerant. Nec minus impigre Catholici suas producunt copias, ac castra ponunt, acceptis à Ferdinando auxilijs. Quum omnia ad prælium spectarent, interuentu finitimorum, & Argentinæ ciuitatis cum Tigurinis paullo ante confederata, composita res fuit, hoc inter alia pacto, *ut religio cuiuslibet libera esset, quum omnes pagi supremum in suis finibus imperium habeant; ne eius causa cuiquam vis fieret, Factum hoc Anno 1529.* Hoc modo inter Catholicos & Zuingianos bellum tum fuit compositum, non item inter Zuingianos & Lutheranos, qui scriptis & libris, ut illi armis, mutuo sese oppugnant ac lacerare non cessabant. Et Lutherus quidem ac Zuinglius utriusque patris antesignani toto triennio acerrime inter se digladiati sunt, sic ut neque pax neque induciæ, quam vis plurimum annitente Landgrauo, qui Marpurgum utrumque ad colloquium euocarat, fieri potuerint, ut libro II. est demonstratum. Quin etiam bellum hoc immortale illi posteris sine successoribus tradi disse videntur. Et si enim Zuingliani Heluetiorum pagi vehementer instarent ut in Smalcaldicum fedus reciperentur, à Saxoniæ tamen Duce impetrare id non potuerunt. Adeo Protestantes à Zuinglianorum secta abhorrebant. Landgravius contra summo Imperatoris odio cum Heluetijs Evangelizantibus priuatum fedus percussit.

IV. Verum tamen pace ut dictum est inita, plusquam Vaticanum Zuinglianorum erga Catholicos odium animis contineri non potuit, quin tandem erumperet, & pacem quamuis iuramento vtrimque firmatam turbaret ac dissolueret. Et sane Spiritus ille, qui per os Zuinglij, nihil quam ignem & flammam, vomebat, sanguinem ac carnem humanam pro suaquissimo cibo ac delicijs habet. Tigurini ergo ac Bernates, quum contra pacta & promissa Catholicorum subiectos seducere instituisent, ut ad imperata faciendâ eos cogere, locis idoneis ac claustris viarum occupatis, ne quid ad illos deucheretur alimoniam, prohibebant. Sed quemadmodum famés, ut est in proverbio, lupum sylua expellit, & cibum vnde cumque quatere cogit: sic Catholici rerum necessariorum inopia pressi, contractis magna celeritate copijs, signa protulerunt, & opinione citius ad Tigurinorum fines peruenerunt, bello tamen his verbis prius indicto, quæ uti à Simone Fontano in Historia Catholica descripta sunt, appono.

Quandoquidem iam saepe omnes & singuli ex aquo & bono satis facturos vobis obtulimus: vos vero contra fœdera & pacta iuramento confirmata, contra pacem publicam, contra disciplinam & concordiam Christianam, contra fidem, charitatem, & qua inter confederatos esse debet amicitiam, atque adeo contra ius naturale, & contra omnem aequitatem, subditos nostros ad rebellionem excitatis, sic ut iam dudum fidem nobis datam violauerint, periuriumque commiserint, dum Capitaneatus Sangallensis & præfectura Vallis Rhenana, & aliorum locorum subditi, imperium nostrum detrectant, à vobis instigati, vestraque artibus & dolis ad inimicitias nobiscum exercendas inducti, eum in finem, ut hac ratione nos ab antiqua nostra & certa Fide Catholica dimoueatis, quos vos dicitis nolle Dei verbum audire, nec permittere ut subditi nostra ditionis, Veteris ac Noui Testamenti libros legant; immo velut homines omnis religionis expertes, malignos, proditores & pacis perturbatores traducitis: tum etiam, cum tantum ob causam quod erroneam vestram & laruatam religionem amplecti nolimus, annonam nobis intercluditis, ut non nos tantum, verum etiam liberos nostros, qui adhuc in utero matris sunt, fame necetis ac perdati: quoniam denique ius omne nobis denegatum videmus, nec ullius ope ad iustitiam & rationem vos adigere possumus; ac iam tanto tempore tot tantasque vestras iniurias, vim & insolentiam pertulimus, quarum nec adhuc ullum facitis finem, coacti sumus coram Deo omnipotente, S. Virgine Deipara, tota curia cœlesti, atque omnibus ijs qui iustitia & iuris aliquam cu-

ram habent, de his rebus conqueri; simulque eo consilia nostra & vires conferre, ut diuina adiuuante gratia, iniurias nobis illatas ulciscamur. Quod presentibus literis vobis vestraque adiutoribus & adherentibus significare, & honori nostro consulere volumus. In quorum fidem & testimonium, confederatorum nostrorum Tiguanorum sigillum, nostro omnium nomine his appendimus, Datis Anno M. D. XXXI. die VI. Octobris.

His acceptis literis, Tigurini quoque copias vnâ cum tormentis quibusdam educunt, vnâ cum Zuinglio tamquam altero Gedeone, cuius præsentiam hoc modo excusat vaser ille tinctor colorum falsorum, Sleidanus: Tigurinorum, inquit, ita fert consuetudo, quum in hostem exitur, ut Ecclesia minister primarius vnâ prodeat. Zuinglius etiam vir fortis alioquin & animosus, quum secum reputaret, quod si domi resideret, ac prælium forte fieret aduersum, fore ut magnam ipse sustineret inuidiam, quasi concionibus quidem accenderet hominum animos, in ipso autem discrimine remolleceret, voluit omnino communem subire martem. Nec iniuria profecto aliorum reprehensiones metuebat, si tam cruentæ tragœdiæ auctor in ipsa actione velut è scena se subduceret, aut post siparium se absconderet, nulla omnino persona præsentata; aut sine suo periculo instar tubæ, accieret viros martemque accendere cantu, pergeret, & sic homines ad mutuam laeniam excitare, ipse interim post principia loco tuto sibi cauere videretur. Zuinglius ergo vnâ in hostem exiens, non seduli tantum Prædicantis, verum etiam boni militis, atque adeo ducis officium implere voluit, in prima acie consistens, & suos ad fortiter pugnandum cõhortans, Deum exercituum, inquit, numquam tam pia ac iusta causa defuturum, contra eos qui ad tuendam Papistarum idololatriam arma cepissent. Sed mox & ipse graui vulnere accepto prostratus, & vniuersus Zuinglianorum exercitus aut cæsus fuit, aut in hostium potestatem venit.

V. Zuinglium pseudopphetam quidam semianimum tacentem conspicuus, rogauit, vtrum sacerdotis copiam sibi fieri veller cui peccata confiteretur. Nihil vero respondentem, sed terram mordentem, alter hasta transfixit. Sleidanus patronus impietatis huic quoque prælio non defuit calamo pictorio, suo. Nam ait, in corpus Zuinglij exanime valde scissum esse, & vix etiam illius morte potuisse odij acerbisatem exsaturari. Certe cadaver eius carnisfici traditum & igne crematum fuit. Chronicon Basileense testatur, antequam crematum fuerit, in-

quatuor

quatuor partes fuisse dissectum; quin eviscerato etiam adipem detractum (erat enim Zuinglius corpulentus admodum & obesus) eoque ocreas militum inunctus. Lutherani aiunt. (a) Tragicum hoc quidem & horribile esse facinus, in edam admirabilia Dei iudicia notare unumquemque, ac merito cum Davide dicere posse: *Iustus es Domine, & iustum iudicium tuum.* Aut cum Domino & Salvatore nostro: *Nisi penitentiam habueritis, omnes simul peribitis.* Zuinglius certe homo fuit præferuidus, nihil nisi ignem ipitans, & inter omnes qui contra Ecclesiam insurrexerunt, vno Caluino excepto, maxime metuendus; adeo ut tuba seditionis ac fomes rebellionis merito dici possit, ut etiam ex ipsius scriptis, & imprimis libro IV. Epistolarum liquet, qui igitur vivus ut apostata & sacrilegus exuri promeruit, ei in morte vltio Dei non defuit de quo contribulis sui, Theodori Beza suspitatus & lacrymas, ita canentis. *vt nos è Gallico vertimus, habe nempè multi de multo elogium*

*Vir bonus & fortis, supremi incensus amore
Numinis & patriæ, hostili se Zuinglius ensi
Obijcit, & casus post in cineresq; redactus,
Præstitit officium extremum patriæq; Deoq;*

Et hoc illud est quod vulgari vertuâ discipulis
ipsum iactatum fuit:

*Occubuit patrio ballator Zuinglius ense,
Et pressa est armis gens populosa suis.*

Cum eo vna occubuerunt quatuor sacerdotes apostatæ, quum prius fortiter pro sua religione, aut multo potius, pro vxoribus ac liberis, pugnasent. Horum vnus fuit Abbas Eremi excucullatus, necnon eiusdem Conuentus Prior, tam Antonius Vaderius Canonicus Tigurinus & Henricus Vtingerus eiusdem Ecclesiæ Thesaurarius & Canonicus. Qui veid è prælio euaserunt, Tigurum se receperunt, amissis viginti sex machinis tormèra tijs, quas secum eduxerant. Accepto huius cladis nuncio, Bernates iubent Tigurinos bono esse animo, & auxilia ad causam hanc communem pollicentur. Idem faciunt Basileenses, Schafusani, Sangallenses & Mulhusini. Sic igitur exercitum, in quo triginta armatorum fuisse millia nonnulli prodiderunt, coacto, Tigurini rursus egrediuntur. Nec moram faciunt pagi Catholici, quorum tamen vniuersæ copiæ vix octodecim armatorum millibus constabant. Qui domi interim remanserant rotos se oratione & precibus dediderunt. Ex viduarum numero octodecim lectæ fuerunt, è quibus senæ alternatim in Eremi sacello Deum ac

Deiparam Virginem Mariam pro suorum victoria deprecantur.

IV. Sleidanus, erubescens, credo, tot tantisque Zuinglianorum suorum cladès describere, quatuor aut quinque pæci a totidem ferè verbis absoluit: quorum ego hoc loco è Catholicis scriptoribus petitam, aut ex eorum qui interfuerunt ore acceptam historiam subiungam. *Quum bipartitus esset Zuinglianorum exercitus, nec Bernates adhuc copias cum Tigurinjs coniunxissent, Catholici celeriter promotis copijs, Bernates inopinantes oppresserunt, & in fugam coëcèerunt, octingenti circiter occisis, & totidem fere in proximo flumine submersis. Sed multo maior fuit ea clades quam non multo post, nimirum XXIV. Octobris M. D. LII. Zuingliani acceperunt. Noctem enim conatibus suis magis commodam ac propitiam fore existimantes, quum diei bis aduersum atque infelicem experiti essent, copias producent, ut hostibus somno oppressis, somnum cum nocte continuarent. At subodorati id Catholici, in armis parati stabant, lineis interulis, ut mitius se per tenebras cognoscerent, super arma inductis. Magna hic cadès fuit, virisque aut morti aut vincere cupientibus: tandem vero,*

Post pugnam incipitem, dubia & momenta Gradui,

victoria penes Catholicos fuit, sex millibus circiter Zuinglianorum in prælio occisis. Nec sic tamen fracti Zuingliani rursus contractis tam profligati exercitus reliquis quam nouis copijs, vigilia Omnium Sanctorum fortunam rursus tentarunt, eodem quo prius euentu, quinque millibus iterum desideratis. Solebant vero Catholici pro victoria non vota tantum facere, verum etiam gratias Deo agere in sacello quodam, quod D. Virginis in Eremo dicitur, loco non religione tantum, verum etiam multis miraculis claro. Id agrè ferentes Zuingliani, miro in superet am frequentes suorum cladès ulciscendi studio incensi, contractis quantas poterant copijs, dictum sacellum suadituè euertere statuerunt. Eare cognita, Catholici in armis parati sic eos exceperunt ut circiter quinque millia rursus ceciderint, multis Tigurinorum, Basileensium, Schafusiorum & Mulhusinorum signis captis. Hæc quinta fuit clades Helueticorum. In diuersis hæc conflictibus sedecim Ministri seu Prædicantes bellatores, gladijs & hastis ad extremum usque spiritum fortiter pugnantes, simili quo antecessor ipsorum & Apostolus Zuinglius fato sumti sunt. Tot tantisque cladibus fracti Zuingliani, post hæc manibus sese continuerunt, & Imperialem quadrundem urbium intercessione, tandem

a Hist. August. fol. 198. P. fol. 118. L. 12.

dem pacem à Catholicis impetrarunt. Pleraque enim per Germaniam ciuitates agrè serebant, bellicosam hanc nationem mutuis cladibus sic asteri, ac suis viribus ad intestinam perniciem armari. O plusquam belluinam hominum crudelitatem. Quis umquam audiuit, lupum à lupo, aut leonem à leone, quantumuis extrema fame agitatis, deuoratum? At solus homo hominem occidere nihil pensis habet.

Tantum religio potuit suadere malorum
Diuersa. & sessum studia in contraria vulgus.

O aureum illud sæculum! quo non dico hominem, sed innoxium quodcumque anima occidere piculare habebatur. Ferreum vero nostrum hoc merito dici potest, quo homines tamquam Eumeidum seu Furiarum ministri, nihil aliud quam aliorum perniciem quærunt & moluntur. Postquam ergo tantum Christiani sanguinis effutum fuit, tandem pax inter utriusque religionis pagos facta est, hac conditione, quam nos è Gallicis verbis sic Latine expressimus: Nos Tigurini & Bernates, debemus velle & volumus ut fideles nostri confederati quinque pagorum, & ipsorum ciues, unà cum Valensibus & omnibus ipsorum socijs & adherentibus, tam Ecclesiasticis quam laicis, in ipsorum ciuitatibus, territorijs, prefecturis & dominijs, pace fruantur; idque sine ulla reprehensione, disputatione aut quacumque alia maligna adiunctione, exceptione, & circumuentione, exclusa omni fraude. Similiter nos Quinque pagi volumus, ut Tigurini & Bernates ipsorumque adherentes, in pace uiuant, neque etiam ob eam quam sequuntur religionem ullis eis molestia aut turbatio inferatur. Porro inter pacis huius conditiones & illa fuit, ut utriusque, Catholici scilicet eum Ferdinando rege, & Zuingliani eum Langauo & Argentinensibus factum fedus rescindant.

VII. Secundum hæc Heluetiæ populi pacem inter se sanctè coluerunt Zuingliani tanta cladum frequentia & magnitudine attonitis. Porro Helvetiorum pagi dicti: Lucernates, Viiij, Surtij, Vnternaldij, Glaronenses, Tugiani, Friburgenses, Soloduri, Abbecellenenses in Catholicæ Ecclesiæ obedientia constanter permanserunt: quamuis duo posteriores ex his pagi utramque tolerent religionem. At alij præter hos pagi nimirum Tigurini, Basileenses, Bernates, Schafusiani, Zuinglij opinionem pertinacissime hætenus defenderunt, quamquam non nihil iam ad Calvinisimum defluxerint. Antæquam Heluetica Confessio seu religio a Geneuensi, & quantum ad ipsam fidem, & quantum ad ceremonias seu sacrorum ritus, ali-

quantulum discrepabat: verum intra proximos retro viginti annos aliqua concordia ratio fuit interita. Hodieque tamen disciplina Ecclesiastica non tam strictè apud Heluetios quam Geneuenses obseruatur. Heluetij etiam in Cæna sua hostijs Catholicorum more paratis, Geneuenses vero ea panis formam modoque parata qua in mensa indies communi seu vulgari plebs utitur. Altaria etiam illi saxea habent & Basileæ quidem marmoreum hodieque integrum visitur, quod olim in Ecclesia Cathedrali diuino officio inseruiit. Cumque cæna apud Heluetios tribus celebratur, duo Prædicantes, sicut enim Ministros appellant ad altare consistunt, quorum vnus panem, alter vinum communicantibus porrigit. At in vicis & villis, Prædicans panem, laicus vero seu rusticorum vnus vinum dat. Apud Heluetios in sepultura defunctorum funebribus haberi solet oratio: Geneuæ nequaquam Basileæ quidem, Schafusis & alibi multa Epitaphia & alia funebria ornamenta adhuc exstant; non vero Tiguri aut Bernæ, Basileæ Erasmi Epitaphium in Cathedrali Ecclesia, Oecolampadij vero in cæmeterio videtur. Geneuæ mortuis nihil, præter terram, datur. Quin idololatricam esse, aiunt, honores illos qui defunctis habentur. Existimant quippe, satis esse cælum pro vna habere. Basileenses quidem & Schafusij post Oecolampadij mortem diu Lutheranam religionem sequuti sunt, à Sulcero quodam Lutherano Prædicante persuasi; quo defuncto, Grynæus filius (de quo in Bæza Leonibus exiit elogium, filius) primum à Lutheri, deinde à Zuinglij opinionibus paulatim eos ad Calvinisimum abduxit, miti astu ad hoc vsus. Primo enim Lutheranum se simulabat; postea vero amicis quos plurimos singulari morum tam grauitate quam comitate sibi comparauerat, confusus, Geneuensem Confessionem populo aperte laudauit utque eam amplecterentur auctor fuit: quamuis Lutheranismi etiam noui fauilla quædam veluti sub cineribus utrobique lateant. Ita religio pro hominum arbitrio tota gubernatur apud eos, qui nihil nisi diuino verbo expressum in Religione colorandum susceperunt, quidlibet enim sub verbo diuino ingenium humanum inuenire potest, si à Regula Ecclesiæ distantis veritatem recedit.

VIII. Eadem discordia ab Heluetijs ad Rhætos finitimos, quos Grisones vulgo vocant, propagata est: qui & ipsi, Heluetiorum exemplo, legitimi domini, Episcopi nempe Curienfis imperio sese

sub-

subdixerunt. Apud hos vero religio vtraque in usu est. Quidam enim etiamnum in antiqua persistunt religione, alij vero Zuinglij delicia amplexi sunt, partim à ministris quos Tigurini ipsi submiserunt, partim à suæ nationis hominibus, ad Lutheranas, aut Calvinianas Academias ablegatis, ac domum cum noua doctrina reuersis, persuasi. Quamuis autem eandem, quam Tigurini fidei formulam profiteantur, non tamen disciplinam Ecclesiasticam obseruant. In eo vero illis prudentiores aliquo modo videntur, quod quendam veluti summum habent Pontificem. Sic enim merito appellari potest is penes quem ceteros Prædicantes eligendi atque abdicandi seu deponendi, officia diltribuendi, & vitia seu crimina suo arbitratu puniendi ac corrigendi est potestas. Et hoc quidem officio ille quoad viuit fungitur; mortuo vero statim alius surrogatur. Vulgo Minister Synodalis nominatur. Ad Rhætos pertinet vallis Bartholina, qua vix in Europa reperitur altera amœnior fertiliorve eo tantum nomine infelix quod hæresis etiam sit infecta: quamuis paucis ab hinc annis magnum illa ibi ac ferè lethale vulnus acceperit, sex viris è nobili Parauicinorum familia simul ad Catholicam fidem conuersis, quorum exemplum non parua populi multitudo sequuta fuit. Audiui ego quendam noui Euangelij in Gallia (quamuis Gallus non esset) Ministrum, Franciscanæ postea familiæ adscriptum, narrantem, se quem anno M. D. XCII. ad Rhætos peruenisset, à Pontifice ipsorum seu synodali Ministro, Marco nomine, in valle Aegidina domicilium habente veniam conciones publice ad populum habendi petiisse, ac facile impetrasse. Reperisse vero se ibi complures Italos è religiosorum Conuentibus profugos, Prædicantium munere fungentes, qui omnes cum vxoribus, liberis ac tota familia nihil habuerint, vnde viuerent, quam tenuè quo vel ad conciones habendas, vel scholas regendas condicerant, stipendium. Hic vero de quo loquor, conscientia aculeis, eo quod schismate irretitum se animaduerteret, agitur, ut quietem reperiret, omnes fere Christiani orbis prouincias peragravit, cum doctissimis cuiuscumque religionis viris colloquutus. Quanto vero plures conuenit, tanto magis in erroris ac damnationis via se esse cognouit. Ad Rhætos ergo tandem profectus, ad ministerium, eo quod Italicæ linguæ peritus esset, receptus fuit. Id dum esset, paullatim collegis quibusdam animi sui dubia, sed obscure, propone-

re cepit. Deprehendit vero plebsque omnes eisdem scrupulis vgeri; sed vel pœnæ metu, vel vxorum ac liberorum amore, ne scilicet ipsis ad monasteria remissis, illis tamquam illegitime vel nuptis vel natis infamia inureretur, detineri. Miseros! apud quos plus Mundi quam Dei potest amor, & quibus maior corporis est, quam animæ cura. Eousque vero hæc res processit, ut septem ministri chirographis & sigillis suis promiserint, se hæresin relictuos, modo ille à summo Pontifice veniam, & in Gallia vitæ sustentandæ (in Italiam enim commissi criminis pudor redire eos vetabat) præsidia impetraret. Et hic quidem anno Iubilæo M. D. C. Romam profectus, Clementem VIII. Pontificem, & Cardinalem Borromæum, sancti illius & venerabilis Mediolanensis quondam Archiepiscopi nepotem, satis fauentes habuit; verum Cardinales inquisitionis præfides censuerunt, nequaquam prius absolutionem eis impertiendam, quam Romæ ad causam dicendam comparuissent. Ut enim Ecclesia portas nemini occludit, ita eadem in ijs aperiendis fatua festinatione non vult vti. Ex quo factum est, ut moræ ille pertæsus, in Galliam concesserit, ac Franciscani ordinis monasterio sese incluserit. O quam multi passim reperiuntur, qui iuuentæ calore ex monasterijs profugientes, vbi deinde ad sese redierint, nihil magis in votis habent quam cum Ecclesia reconciliari, modo ne secundum legum rigorem in eos ageretur. Atque tales arundines sunt fulcra & columnæ Ecclesiarum Reformatarum, & quidem potissima, per Regiones hæc. nam qui à pueris hæresin docti sunt & minus fere scientiæ habent, & multo minus in dicendo vigoris, si cum his componantur, qui fugitiuorum more Catholicæ Ecclesiæ castra deseruerunt, vti hodieque in Hollandia apparet.

DE PETRI MARTYRIS ET BERNARDI OCHINI apostasia, vita, & morte.

CAPVT V.

ARGVMENTVM.

- I. De Henrico Bullingero Zuinglij successore.
- II. De Petro Vermilio, qui Martyr postea dici voluit.
- III. De Neapolitana Ecclesia inuisibili.
- IV. De Bernardo Ochino.

Ff 2

V. P. M. Ar-

V. P. Martyr in Angliam proficiscitur.

VI. Mortua uxore, qua Monacha fuerat, aliam ducit, & moritur.

I. **A**D novitiam Tigurinorū Ecclesiam, Zu-
nglij morte pastore viduatam, vocatus fuit,
per Laicos homines Henricus Bullingerus, qui à
Zuinglio quasi missus, sex aut septem annis iam
per vicos passim & pagos novum Evangelium
prædicaverat, tanta cum existimatione, ut inter
omnes eius sectæ concionatores præstantissimus
haberetur. Is vero quadraginta tribus annis, qui-
bus Tigurinæ ecclesiæ præfuit, usus fuit imprimis
opera hominis omnium qui nostro tempore Ca-
tholicæ Ecclesiæ sese subdixerunt, subtilissimi at-
que ingeniosissimi, qui nemini quam ipsi Calvino,
etiam aliorum iudicio, cedebat; Martyr vel arro-
ganti, vel despicabili titulo insigniri voluit. Apud
Germanos enim alterutro modo usurpatur, ut &
SS. Testium Christi, maxime qui sanguinem suum
in confessione fuderunt, denotet nomen Deo-
rum, & eorum qui ægre suis in negotijs eluctan-
tur, & cum miserijs conflictantur, quam ego no-
tionem ei viro competere & competisse, nihil
dubito, qui enim Apostatæ melius esse queat?
Porro Bullingerus vivere desijt an. M.D.LXXV.
ætatis septuagesimo primo: quem Beza poetica
adulatione, non vera descriptione, ita depingit, ut
etiam suæ religioni & universæ Bonitati irroget
probrum, ut Epithaphium ipsius testatur quo ait
scientiam, pietatem, innocentiam & candorem eodem,
quo Bullingerum, sepulchro condit, nihil igitur sibi ipsi
vel reliquo mundo scientiæ, pietatisve, aut alie-
rius virtutis reliquit, qui ea bona cum Bullingero
secelivir. Nihil minus hic dixero, verum tamen le-
vis merito, si dicam multi murum, scabunt. Quia
vero Bullingerum à Petro Martyre, omni scientia-
rum genere nullum æqualem inter collegas ac so-
cios habente, plurimum aditum fuisse diximus,
non abs re erit eiusdem ac Bernardi Ochini vitam
(uterque enim eodem tempore cum summo scan-
dalo, à Deo & Ecclesia defecit) describere ut ran-
to melius appareat posteris, à quibus hæresis con-
cepta, in lucem producta, educata & foras sit; simul
ut eorum vanitas ostendatur, qui in hisce schisma-
tis auctoribus ac propagatoribus, si quid laudabi-
le forteprehendant, laudandi nec finem nec
modum faciunt, interim vero vitia quæ plurima
& maxime insignia in iisdem occurrunt, alto silen-
tio tegunt.

II. Petrus Vermilius (hoc enim verum & genui-
num hominis nomen fuit; Martyris vero sibi ipse
inani quadam ambitione tribuit) Florentiæ natus
fuit honesta familia. Puer cum lacte Latinæ lin-
guæ notitiam imbibit, sola matre, eius peritissima,
ad hanc discendam magistra usus. Ubi annum
decimum sextum ætatis attingisset, Fasulas missus
est, ad Conventum Regularium Sancti Augustini
alij Carthusiensium familiæ adscriptum fuisse di-
cunt. Inde non multo post, singularis ingenij indi-
ciji sese prodentibus, & fructum non vulgarem
promittentibus, à Conventu eius Priore Pata-
vium ac Bononiam ad Græcas & Hæbraicas dis-
cendas literas ablegatus, brevi mirum in modum
profecit. Nondum viginti natus annos, concionan-
di suscepit munus, ac per multas celeberrimas I-
talix urbes obiit, magno hominum concursu ac
sua cum laude. Quæ res statim animum eius mira
quadam arrogantia inflare cœpit. Tandem Nea-
polin Joannem Valdesium Hispanum hominem
incidit, qui nuper è Germania redierat, multos se-
cum tam Lutheranorum & Zuinglianorum, quam
Anabaptistarum quoque, allatis scriptis ac libris.
Eos quum Martyr, fidei nondum certus, inspexis-
set, primò de Purgatorio dubitare, & locum illum
D. Pauli in I. Epistola ad Corinthios (a) ubi dicit,
Vniuscuiusque opus quale sit ignis probabit quo in-
ter alia argumenta purgatorius ignis probari solet,
aliter explicare cœpit, quam Catholicæ Doctores,
qui omnes hæcenus de igne illo quo animæ ante
quam ad æterna gaudia perveniant, (ordibus ex-
purgandæ veniunt, intelligendum esse censuerunt.
Grassante de seip. ulterius hæc de re receptis ab Ec-
clesiæ articulis dubitandi licentia, post hæc alios,
ac rursus alios, convellere, & tandem quidquid hæ-
cenus Antiquitas sibi iter credendum esse statuit,
in dubium revocare cœpit.

*Nam quem peccandi faciat finemve modumve
Qui semel excussit de fronte & mento pudorem?*

Hoc igitur modo Vermilius paulatim ad sui ex-
itium progressus, primo ea quæ à Luthero, deinde
quæ à Zuinglio de religione scripta sunt, degusta-
vit atque evoluit. Hæc scala fuit Hominis illius
Peccatoris.

III. Sed audiamus, quæso, quidquid Beza, Aposta-
tarum eiu modi paranympus, Martyri testimoni-
um præbeat. Ait vero, *postquam etiam in medio Infer-
ni (conventus religiosorum intelligit) singularem*

animi pietatem semper in omnibus ostendisset, tandem cum Valdesio unanimi consensu (Nota amplum & mirificum duorum apostatarum concilium!) Deo Ecclesiam Neapoli colligere decrevisse, cui complures à nobilitate tam viri quam femina nomen de lerint. Sed quæ sit Beza, ubi est Neapolitana illa Domini Ecclesia? Quæ si unquam fuit, inuisibilis certe, aut prius fere denata, quam nata fuit. Hæcine firma illa fuit & solida & perpetua veræ Ecclesiæ monumenta? Super arena quidem illam ædificatam fuisse, præproperea eius ruina demonstrat. Si enim petram illam pro fundamento habuisset, certe ne inferorum quidem portæ unquam contra eam errant prævalituræ. Nihil vero magis metuebat Martyr quam ne Romam ad dicendam causam mitteretur, ut quid diceret quam carpitur micissimæ matris Ecclesiæ lenitate iam ante esset abusus; à qua ob eandem causam euocatus, quum non tam innocentiam suam probasset quam melioris frugis imposterum spem fecisset, abolutus, & Lucam remisit fuit, ubi prima, si Beza credimus, Christianismi fundamenta iecit, cum iam Luca 400. antea annis Christianam Fidem esset amplexa. Hic ego fatismirari non possum scriptorculorum eiusmodi infortiam atq; stultitiã, qui ex Apostatis Inuisibilium ecclesiarum Apostolos faciunt. Quales & cuius illi sint apostoli, vel ex eo in Martyre videre est, quod Religiosis quibusdam Neapoli degentibus auctor fuisse dicitur, ut in monasteriis existerent, ac foris sibi maritos quærent. In hæc enim vna vere regia vrbe, vltra quatuor & viginti Deo dicatarum virginum, ut quidam supputant, sunt Convencus. Quæ quidem in re Martyr boni illius & casti, scilicet (a) Lutheri exemplum sequutus est, qui non secus ac famelicus aper vineam aliam quam vis grauidam, sic ipse monasteria deuastare atque euertere conatus fuerat. Idem sane facturus erit Martyr, si aditum repetire potuisset, ut cuius omnia vota & desideria ad Mõniales eiusmodi tendebant, cucullo interrim alijs, qui aspera delectarentur vita, relicto. Quid mulieribus nullas magis suspirabat, nullas magis ardebat puellas Martyr, quam inclusas illas virgines, quæ sub velo illo sacro natium colorem ac formæ gratiã multo facilius, quam ceteræ, conseruant. Ergo etiã ex his primã sibi vxorẽ duxit, eaq; defunctã, alterã. Nihil enim inspirare diabolo, magis cupiunt Apostata, quã ut quamplurimos perfidie suæ socios sibi adsciscant, qui etiã ipsẽ persuader, eiusmodi feminarum consuetudinẽ plus quã ceterarum delectationis habeat: eo nempe, quia plus habet peccati, dum sacrum Deo domicilium violatur.

IV. Martyr ergo doctus (nomine non re, ut qui nihil minus quam verus esse Martyr cuperet) iam dudum ignem quod dicitur, in calcibus sentiens, è monasterio aufugit; perq; Florentiã iter faciens, Bernardinum Ochinum Capuciniani ordinis monachum alloquutus esse dicitur, qui Romam paulo ante citatus fuerat, quod pro concione quædam secus dicta effudisset. Tantus enim tunc paupertatis amator erat Ochinus, ut publicè dicere nõ vereretur, diuitias partem esse diaboli, nec licere Christiano quidquã habere propriũ: quæ opinio specie pietatis velata iam, dudũ ab Anabaptistis alibi iactata fuerat. In tantã vero tũ erat exultatione, ut vnus optimus torius Italiae concionator haberetur; ut qui admirabili quãdam quã actione tum linguæ facundia auditorum animos quocumque vellet raperet: ac tantò magis, quod vita doctrinæ consonaret. Duo igitur hi monachi, in eadẽ naui versari se animaduertentes, ne Romam perlatis naufragium ibi facerent, in quemcumque alium portum appellere statuerunt. Tutissimum vero visum fuit in Heluetiam vel Geseuam, omnium eiusmodi hominũ asylum, vel ut sentinam Italicam, se recipere. Intellexi è Monacho eiusdem ordinis, à Ferrariã Ducissa Ochini fugam adiuuam, eique vestes & alia necessaria suppeditata. Tigurini quidẽ & Basileenses eorum adventum initio suspectum habuerunt. Ut qui fatismirari non possent, quod concionatores totius Italiæ celeberrimi tam vili statu, in exilio veluti, apud se viderent: eoque suspicabantur eos tamquam Sineses summissos: qui prodicionem aliquam machinarentur, aut animas quas in viam ipsi (scilicet) reduxissent, clam seducerent. De Ochino tamen omnem tollebat suspicionem quod puellã iuuentulã, quam spe matrimonii in seclatam seclum abduxerat, comitatus venisset, tum quod militarem vestitum, quem cum Capucinianis illis centonibus comparat, assumpsisset. Hic igitur ut indissolubilem cum hæresi contractum faceret, cum puella illa matrimonium contraxit, quo viso nihil de Ochino dubij, quin sincere Apostatam ageret remansit. Hic enim est Gordius ille nodus, quo ij, quos superbiã & libidinis fervor monasterijs evomit quasi, atque expellit; hæresi quam arctissime devinciuntur.

IV. Ochinus cum uxore aliquamdiu Genevæ commoratus ad tantam paupertatem fuit reductus, ut servilibus illa & abiectis ministerijs vitam

ff 3 mi-
a Vide Conradũ Andrẽã Lutherum castum, per proprios colores suam et manu depictum.

miserè sustentavit, vulgo *Madame d'Ochina* la linguere, id est, necrix vel lotrix, dicta. Parum quippe re ex Italia secum asportarat ille tam paupertatis amans, ut proprium quid habere Christiano nefas putaret, nisi mulierem. Porro Ochinus cum Calvinò, à quo unice amabatur & magnificabatur, sæpius colloquutus, ac Servetì secreta de Trinitate expiscatus, quam animum suum contrarijs opinionibus distrahi sentiret, Tigurum se recepit, non multo post inde eiectus, uti etiam Basilea. De quo Dudithius Quinqueecclesiensis ille Pseudoepiscopus in epistola ad Bezam doleatè conqueritur, ac summam illis exprobat crudelitatem, qui asperrima hyeme, vijs omnibus nive & glacie impeditis miserum hominem, non cogita prius causà, unà cū uxore & liberis expulerint; nequaquã Christianis hæc digna esse aiens. Cui respondit, sibi quoq; permolestum fuisse quod Ochini uxor fuerit expulsa: quæ tum, paullo ante, horribili Dei iudicio, misera collum sibi fregerat, apostatarum non infolito post Judam exemplo, vel pœna.

Ochinus Basilea discedens quã accepisset magnum illum Franciæ Prælatum Carolum Cardinalem Lotharingum, Roma te deuntem, illac iter facere, eum accessit, & ad pedes ipsius abiectus, ut pro se ac sui reconciliatione apud S. Sedem intercederet, supplex rogavit, pollicitus, se plus quam centum damnabilis hæreticorum, quos longa apud ipsos conversatione cognoverat, errores demonstraturum. Sic Beza ipse scribit. (a) At optimus ille Princeps monstrum hoc sine errore aspicere non potuit, nec prius verbis illius aut promissis auscultandum censuit. Quam dignam malefactis suis pœnitentiam egisset, Repulsam ergo hic passus, in Germaniam abiit, inde in Poloniam, ex Calvinista paullo post Arrianus factus, ut libro quarto quando de hæresibus populorum Septentrionalium nobis sermo erit, latius ostendam. Inter alia vero scripta librum ibi composuit *De Polygamia*, Sigismundo II. Poloniæ regi dedicatum; in quo Veteris Testamenti auctoritate demonstrare nititur, licere Christianis plures habere uxores. Idem dogma ab eodem Cracoviæ pro concione publice iactatum, Rescius scribit (b) Quid quæris? Non minor femininum ibi sexum pavor ac consternatio invaserat, quã Romanas olim matronas, à Papyrio Prætextato deceptas: sic ut miser Ochinus, cui femine exprobrabant, quod uxorem Geneva reliquisset, etsi casu illa perierat: urbe non multo post cedere & in Transylvaniam aufugere

fit coactus. Ibi Dialogos quosdam scripsit, qui postea in varias linguas, à Castalione vero in Latinè translati sunt: in quibus purum putum Diagonæ se discipulam demonstrat. Ait vero diabolicus hic apostata, (c) *Dialogos de materia tam sublimi ideo à se compositos, quod intelligat diversas in Reformatis ecclesijs de Trinitate ac divina Christi natura esse opiniones.* Idem infelix homo ait, nullibi se reperire vel Spiritum sanctum vel Servatorem nostrum, Deum appellari; seque ad monasterium redire, quam istorum sententiam comprobare malle. Quarto vero dialogo Philosophum introducit contra Spiritum S. disputantem, ubi inter alia dicit, *Christum Deum non esse, sed tantum Filium Dei: quia vero idem supra ceteros homines à Deo amatus & honoratus sit, humana quadam adulatione & Monachorum inventione Deum appellatū.* Ut enim Maria ab eisdem caelorum Regina, Maris stella, Angelorum domina per adulationem vocetur; ita Christum ab illis Patri coæternum, æqualem, consubstantialem, &c. Talibus inficitis atheismis infamis ipsius Catechismus, anno MD XCI. recusus scæter. Vide quòd miser hic redactus fuerit: qui quamdiu in Ecclesiæ obedientia mansit, instar lucidissimæ stellæ ordini suo præluxit; sed quamprimum in lacum Geneva sem præcipitavit, lucem amisit, æternis tenebris iam damnatus. Et quemadmodum lampas quamdiu ardet, gratum de se lumen spargit; extincta vero teterimum fœtorem emittit; sic Ochinus quamdiu sanctas ordinis sui leges ac regulas custodivit, fidem integram animo conservavit; ea vero hæresibus obscurata atque extincta, factus est horribilium impietatum atque atheismorum cloaca, quibus ille Ecclesiam Dei non mediocriter afflixit. Est enim ita comparatum, ut nemo plus mali facere possit, quam qui plus boni facere potuisset. Sed quid horum duorum casum miramur, quum primitiva Ecclesia magni illius Tertulliani lapsum viderit; qui & ipse universam Ecclesiam graviter percussit atque afflixit. Quis hoc fuit doctior; quis magis in divinis ac humanis rebus versatus? Ille, inquam, qui nihil unquam aggressus est quod vel ingenij vigore vel auctoritatis suæ pondere (ut Lirinensis noster testatur) non perfecerat: quippe scriptis suis omnes Marcionis, Præxæ, Judæorum ac Gentilium errores in abyssum depressit. Hic tamen tam doctus, tam sapiens, tam gravis Afer, à Catholica religione ad Montani hæresin transijt. Cur ego, iterum dico, Martyris & Ochini

a Epist. 1. b In Atheis. Martyris. c In Præfat. Dial. 2.

chini apostasiam miremur, quum post Tertulianum Origenes quoque tam miserabiliter lapsus sit cuius nobilitatem, sapientiam, temperantiam, vitam sanctitatem, raram eloquentiam, & scientiam incomparabilem & præterita & præsentia a que etiam futura sæcula nunquam potuerunt, possunt aut potuerunt satis admirari. Sed vimum Tertullianum iracundia. Originem fastus & arrogantia, duos vero hos de quibus loquor, Martyrem & Ochinum, libido perdidit.

Porro apud Calvinistas Ochini scripta etiam nunc in pretio habentur. Noui ego nobilem in Aquitania nostra feminam, quæ ex Ministri sui seu Prædicanti consilio nullos fere alios libros in sinu & manu gestaba quam qui ab Ochino scripti essent. Eadem vero vehementer obtupuit, quum quod de illo Calvini primæ Geneuensis Pontificis, tum etiam eius in eodem munere successoris fuisse iudicium ad oculum ipsi demonstrassem. Ille enim in Præfatione eius libri qui de perfidia Gentilis euulgatus est, Ochinum aperte dicit Ariarium fuisse & Antitrinitarium. Et alibi de Martyre loquens ait (f) *Ex Italia descendens, fortuna comitem habuit Bernardinum Ochinum, Monachum inter Italos valde celebrem, & ordinis Capucinorum auctorem, qui tandem pessimus hypocrita fuit deprehensus. Beza vero ad Dudichium scribens, sceleratum se reatorum, fauorè Ariariorum; Iesu Christi & Ecclesie irrisorem nominat. Nimirum hoc vlciferi se Beza voluit, existimans se ab Ochino in Dialogo contra sectam deorum terrestrium, designatum vbi ait: Esse quoddam hominum genus, qui quidquid ex ipsorum cerebro natum sit, pro Fidei articulo haberi velint: eos vero qui sequi ipsos nolint, hæreseos statim condemnant. Quod per somnium ipsi in mentem venerit (de Zuingho loquitur) scriptis consignari, imprimi, & pro oraculo teneri. Neque vero expectandum, ut à sententia unquam illi discedant. Tantumque abesse ut Ecclesia obedire veint, ut ab Ecclesia potius ipsi obedire cogatur. Hoc quid aliud sit, quam Papam, quam Deum in terris se profiteri, quam hominum conscientias tyrannicè opprimere? Sic Ochinus de Geneuensibus & Tigurinis loquitur. Quo vero ex hominis huius ad suas partes accessione tanto illultrius ac magnificentius statuere tropæum, cum Capuciniandi ordinis per vniuersum Christianum orbem hodieque longè celebratissimi, auctorem fuisse prodiderunt. Sed falluntur. Capucinorum, qui sunt Religiosi seu monachis secundum primam S. Patris Francisci institutionem reformati, Congregatio initium cepit anno*

MD XXV. Ochinus vero demum anno M D XXXV. cum ordinem est ingressus, & octennium in eo commoratus anno MDXLI. eundem reliquit. Verius est, F. Matthæum Balsium, Clemente VII. Pontificatum administrante, prima huic ordini auspicia dedisse: qui vitam secundum primam S. Francisci eam regulam quam exemplum instituentæ cupidus, lacernam ex multis centonibus confutam & cucullum acuminatum sumit, & à Pontifice petijt, ut hoc vestitus genere, ad S. Francisci exemplum, uti sibi liceret (g) Imperata a Pontifice venia, duodecim primo socios sibi adsecurit sed eius instituti sectatorum numerus mirum in modum fuit multiplicatus. Deo sic disponente, ut hæresos audacia & impuritas, sancti huius ordinis probitate ac simplicitate retunderet. Sed vti ad Ochinum redeam: est penes me libellus Italia lingua scriptus, cuius titulus hunc se sumpt æfert: *Narratio, in qua fideliter exponitur quomodo reformatio Fratrum Capucinorum ordinis S. Francisci initium cepit. Composita à Reuerendo admodum P. F. Mario de Mercato.* In hac inter alia narratur, non multo post Ochini apostasiam sancto cuidam homini Patri Ioanni, Hispano natione, Contentus in Calabria Religioso, Deum in sylua Bellimontensi deprecanti, atque inter alia Ochini peccatum & apostasiam deploranti, feruore orationis extra se rapto, Iesum Christum per vocem in aere apparuisse, sic dicentem: *Dic Generali tuo: ut bono sit animo, neque enim me unquam congregationem hanc deseriturum quantisper illa se intra regulas ad seruitium meum ordinatas continebit. Cajum vero Senensis illius à me ideo permissum, ne reliquum gregem inficeret. Eadem visio eidem in sylua ad Fossam Sempromij sese obtulit, ut idem ille sanctus homo narrat, qui in hoc mundo martyrij coronam adeptus iam æterna illa & immatensibili æterni gaudij corona à Deo est coronatus. Post hæc enim visionem, incredibili domini & magistri sui ipsi in uere dignati in census amore, ex Generalis sui consentu in Indiam nauigauit, vbi prædicans Iesum Christi Euangelium, ad ipsius exemplum, vna cum socio cruci fuit affixus*

V. Porro Martyr ille falsus non fuit rei malæ martyrem velis intelligere Tigurinorum pertæsus, Argentoratam abiit, ut Bucerum videret: ibique primas contraxit nuptias cum pulcherrima quadam mortali Catharina nomine. Iuencula huius
amo.
& Cal. ad Polonos. g. Vid. Moris. Hist. Relig. cap. 65.

more captus irretitus, integros sex menses ibi sub-
stitit, Buceri permisso, interim quod ab amoribus
vacuum dabatur temporis, lectionibus ac concio-
nibus publicè habendis transigens, donec Henri-
co rege defuncto, in Angliam vocatus fuit, ad ex-
sequendum id sub puero rege de quo ne cogi-
tationem quidem Henricus suscipere ausus fuis-
set, nimirum ad mutandam religionem. Commo-
da hæc vocatio non Martyri tantum, verum etiam
Bucero & Paulo Fagio accidit, victricia Caroli
Imperatoris, qui præcipuos Protestantium duces
captiuos habebat, arma atque vltionem metu-
entibus. Hinc Beza dicit, *isidem fluctibus quibus penè
submersa sit in Germania ecclesia, eos in Angliam vs-
que expulsos.* Sanderus ait Ochinum Martyri in hoc
itinere fuisse comitem, vt & is qui Augustanæ Con-
fessionis scripsit Historiam, dicens: *Bernardinum
Ochinum Italum, qui Geneva aliquamdiu commoratus
fuerat, & Augusta conciones aliquot habuerat, & mona-
cho Zuinglianum factum, postea ad Anabaptistam tran-
sisse, tandem vero Arrianum & capitalem Christiana
religionis hostem euasisse, multarum ab eorum Sacramen-
tariorum exemplo, qui etiam Mahometanus supersti-
tiones amplexi sint.* Et sane fieri potest, vt inde Ochi-
nus in Poloniam abierit, vbi Antitrinitiorum se-
ctam vigere sciebat.

Martyr in Anglia quum esset, in quaestione de
S. Sacramento summam inconstantiam animique
perplexitatem ostendebat, sicque se inuoluebat,
vt Lutheranus & Zuinglianus ac Calvinista simul
videretur. Qui vel sermones eius vel lectiones au-
diuerunt, aiunt eum hac de re materia quidquam
dicere ingressum, quum perorasset, auditores
que incertos ac inuito fuerant, quid credendum
sit, reliquisse. Expectabat nimirum cuiusnam tan-
dem infelix ille Cantuariensis Archiepiscopus &
Edwardus Sextus Anglici regni Protector, Lu-
therine, Zuinglij, ac Calvinii sententiam, iam diu
in Anglia iactatam amplexuri essent. Sic enim de
eo Sanderus:

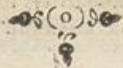
*Petrus Martyr magis molliter & seruiliter in secula
& doctrina sua accommodatione se gessit. Nam Lutheri
hæresin quam in Germania imbiberat, & illinc secum
in Angliam aduexerat, non aliter nec diuinius defenden-
dam vel retinendam statuit, quam id Cantuariensis &
Protectori visum esset: nosque ipsi qui hæc scribimus
eum docentem audiuimus, quum impium quendam de
Eucharistia ac corporis Christi præsentia Tractatum ex
Historia Cæna Dominica, & maxime ex i. capite ad Co-
inbios adornaturus, in eam tractationem ita est ingres-*

*sus, vt anxius ac pendulus prorsus haberet, utrum
Protestantium an nouorum Sacramentariorum sibi ef-
set dogma defendendum.*

VI. Duxerat vero Martyr secum monialem su-
am, non tantum vt iucundam viæ comitem, ve-
rum etiam vigiliarum ac laborum oblectatricem,
Neque enim Ochini exemplum sequi voluit, qui
lotricis suæ pertæsus, ab ea sese liberauit. Nam et-
si Beza dicat, eam collam sibi casti fregisse, & ad
hanc grauissimo scilicet, vtatur teste, Alejato ne-
pe illo Antitrinitario, qui tot animarum in Polo-
nia stragem dedit: suspicantur tamen non pauci
exitium hoc ab ipso Ochino vxori fuisse stru-
ctum, sed ab accuratiori inquisitione cessatum, quod ille
nondum Arrianum se professus, bonum in Chri-
sto fratrem se adhuc simularet. Obijt vero in An-
glia Martyris socia in S. Fridisindis, cuius celebris
& sancta in eo regno est memoria, sepulcrum illa-
ta, sed Maria regnante rursus inde tamquam in-
digna tam sacro loco, extracta; tandem vero Eli-
sabetha rerum potente, Anno MD LXI. multo
cum honore in eadem locum reposita, vt vide-
re est ex historia quæ de excucullata hac moniali
scripta extat, in qua illa non aliter tamquam san-
cta aliqua virgo laudatur, eiusque pudicitia pos-
teris ad imitandum velut in speculo proponitur,
Sic olim in templo Apollinis Delphici Phrynæ
meretrici ex auro statua inter deas collocata fuit.
Et quemadmodum Crates Philosophus illam
Græcorum luxuriæ trophæum nominauit: sic nos
iure dicere possumus, omnibus illis scriptis &
monumentis æternam Petri Martyris incontinenti-
æ & sacrilegij memoriam esse impressam. Ex-
stant litteræ desolati huius & calamitosi mariti
XXII. Aprilis Anno MDLII. ad Conradum Hu-
bertum Argentoratensis ecclesiæ ministrum scrip-
tæ, quibus æternum suum luctum ob amissam
vxorem testatur, dicens inter alia, se ea ætate tam
inopinatam iacturam perferre non posse; ac quan-
to magis ætate prouehatur, tanto maiorem, atque
adeo intolerabilem dolorem sentire. Miser tam-
mea homo paullo post sibi ipse remedium quaesi-
uit & inuenit. Vt enim pruna prunam accendit: sic
in Martyris animo amor amorem inflammauit,
eiusdem quasi ligni, & eiusdem nominis Tantum
montales & Cathartinas Martyr supra ceteras ama-
bat! Post obitum vero Eduardi Martyr ita in de-
traiciendo mari cogitauit, metuens ne Maria re-
rum potita, hæreticorum Martyrum catalogum
face-

faceret auctiorem, & tantam animarum, quam dederat stragem suo supplicio lueret. Quocirca navi conscensa, Antverpiam traiecit: inde Argentinam profectus, non leves turbas statim inter Prædicantes collegas conficit, quod de Sacramento altaris aliter doceret, quam antequam in Angliam abijisset. Perebant Prædicantes Theologi à Senatu ut cum nova sua doctrina facessere iuberetur; Philosophi, ut retineretur. Præterea urgebatur, ut Concordiæ VVitebergæ paulo ante factæ subscriberet. Quod quum facere recusasset, tandem relicta Argentina, Tigurum migrare fuit coactus, accepro de Conradi Pellicani obitu nuncio, quem Beza dicit, è fœtida Basileensium Franciscanorum cloaca fuisse extractum. (a) Quanquam autem ætate iam gravis esset, quum tamen nec tum quidem carnem domate posset, Genavam profectus, ut monialem quandam Catharinam Merandam nomine, ob eandem causam è Conventu profugam, matrimonio sibi copularer. Neque enim alijs quam Monasteriorum exuvijs ornare se voluit Martyr noster Tiguri vero in statione sua mansit, quoad in Franciam, ad Colloquium Possiacense euocatus fuit: in quo summo stupore defixum astant, quum Bezam audiret de SS. altaris Sacramento, inaudito, Brentiano scilicet seu Ubiquitariano modo perorantem. Hinc arrepta occasione, Tigurum reversus, Dialogum illum de duabus Naturis in Christo composuit: qui mox valde acerbo responso à Brentio fuit exceptus. Dum vero Martyr Brentij à quo parum humaniter tractatus fuerat, audacia provocatus, defensionem meditatur, ecce torcum novella, credo, uxore congressibus exhaustus, in morbum incidit, eoque vitam finit Tiguri Anno M D L X I I. Novembris XII. Bullingerum relinquens superstitem, qui ex illo tempore usque ad Annum M. D. LXXV. perniciosam suam doctrinam ijs in locis disseminavit. Habes, Lector, qui & quales Martyr & Ochinus fuerint, quibus historici & hæreseos præanymphi tantum passim tribuant. Quia vero mihi de Helvetijs eorumque novis Apollolis aliquid dicenti Lutheri historia interrompanda fuit, iam ad eum revertar, eadem ex Religiosarum numero, & quidem eiusdem quo duæ Martyris illæ Catharinæ, nominis sponsam daturus.

QUOMODO LUTHERUS IN
Magna rerum omnium perturbatione à se excitata, uxorem duxerit: & quam fœde de omni carnali excucullatus ille Monachus senserit.

CAPUT VI.

ARGUMENTUM.

- I. In medijs Germania turbis & miserijs Lutherus nuptias celebrat.
- II. Epistola regis Angliæ ad Lutherum.
- III. Lutherus Monachos & monachas ut ipsius imitentur exemplum, ur vitat.
- IV. Lutheri proles.
- V. Lutherus se iunij osor.
- VI. Ridelicula Lutheri comparatio

I. **D**UM sic fatali quadam rabie an. 1525. ex unâ parte Germani, ex altera Helvetij mutuis, & quidem gratuitis cædibus in se grassantur, dum ferro atque igne pagiatque oppida evastantur, dū campi cætorum cadaveribus turgidi, teterrimum odorem exhalant, dum denique omnia in luctu & squalore iacent; solus Lutherus animo suo indulgebat, velut alter Nero è thalamo, quem tum sibi maxime apparabat, patriæ incendium ac ruinam prospectans, citharamque pullans (a) Postquam enim Catharinam de Born, quam unâ cum octo alijs nobili familia natis puellis è Monasterio Nimicedi rapit curaverat, diu multum sollicitasset, ac tandem effecisset, ut quemadmodum ipse cucullum amantem ad sepe suspenderat, sic ipsa sacrum velum ventis ad ultima terrarum aspottandum dederit; non contentus tanto scelere, etiam venerabili hoc exemplo doctrinam suam obsignare voluit, ut Monachus cum Moniali publice copulari cerneretur. Celebrantur nuptiæ, accinnuntur epithalamia, ignem, quo ita utebatur ut ad insaniam pæne se redactū ipse in Colloquijs suis Mensalibus (b) fateatur, mox extincturus. Quia vero Lutherum discipuli Davidi comparaverunt, non in scitè quispiam hanc similitudinem sequenti disticho expressit.

Quam Luther est similis Davidi: hic carmina lusit
In cithara, Nonna lusit at ille sua.

Gg

Toti

a Vid. Eras. in Epist. b Fol. 522.

Toti mundo tam novæ atque inusitatæ antea copulæ spectaculum ruborem incuriebat. Ipse etiam Carolstadius è Monasterio uxorem ducere ausus non fuerat. At Lutherus hoc suo factò gloriari, & impudenter iactare non verebatur, virginem hanc è medijs Sathanæ faucibus à se ereptam. Sic ergo hoc Hominiū pari per tam sanctam, scilicet, copulam inter se composito, Lutherus intra sacrilegos Monialis suæ complexus, voluptati indulgebat, dū miseri Germani furore ac rabie perciti, mutuis vulneribus concidunt, & oppida ac pagi civibus exhauriuntur. Qui genechliacum Lutheri thema prodiderunt (quod cap. IV. libri I. prolixè descipimus) notarunt, Venerem & Jovem in domo tertia sibi occurrentes, iuxta Astrologiæ regulas illud significare, futurum ut is Religiosam monialem uxorem ducat. Sic enim Julius Firmicus libro III. scribit, illum qui Venerem cum Jove coniunctam aut bono aliquo aspectu oppositam habeat, è Templo feminam, quæ vel sacerdos sit, vel sacerdotis filia, ducturum. De quo etiam latiorè campum dicendi mihi aperiri video: quia tamen tota hæc disputatio à Catholica Fide aliena quodammodo est, ad alia transeo.

Celebre hoc matrimonium, quod mille postea tam corpore quam animo apostatas nobis peperit. Fridérico demum Saxoniz Duce defuncto confectum fuit: quo vivo Lutherus, quamvis libidinis flamma, ut ipse de se scribit, medullas ei excedebat, nec leviter Carolstadij exemplum eum incitabat, nihil tale moliri, vel certe operi iam ante forsitan à se designato, extremam manum imponere numquam ausus fuisset. Quanquam enim in ceteris Principem haberet nimis dicto audientem, quoties tamen de matrimonio suo sermonem iniiceret, consilium hoc nequaquam Principi probati facile animadvertēbat, uti nec illud, quod monialium illius raptoris, itemque Florentiz cuiusdam Virginis, quæ ad Lutherum tamquam castitatis patronum confugerat, quamquam obvijs illis ulnis exceperat è Conventu Jsebiensi profugæ publicis scriptis defensionem suscepisset. Quid multis? Toti Christiano orbi mirum hoc atque inusitatum facinus visum fuit (quod nec ipse Sleidanus dissimulat) & monstruosi cuiusdam eventus prælagium. Lutherus sane non furere modo, verū etiam data opera contumeliam Jesu Christo facere voluisse videbatur, dum sacram sibi virginem despondit: quod qui facit, Jesu Christi thorum (ut S. Basilius de persona simili huic Moniali loquitur) commaculat. Ad eiusmodi quidem incestuo-

sas flamas extinguēdas, alius SS. Patrū, inferni glaciè præparatā esse scribit. Cyprian⁹ vero digna eiusmodi scelere tormenta excogitari posse negat.

II. Sed videamus etiam, quomodo de his nuptijs rex Angliæ in quadam epistola loquatur: quam ita uti Latina lingua edita est hoc loco inferuimus. Ego (inquit Rex c) non paulo magis admiror, quod te non puaet serio levare palpebras, v. l. in Deum vel in hominem quemquam probum oculos intendere, qui te passissis instigante diabolo, in eam ingenij levitatem cadere, ut ob carnis ineptas & obscenas libidines, quum frater Augustinianus esses, monacham Deo dicatam (scelerato compressu violaris. Quid, quo non compressisti solum (quale flagitium si designasses olim apud Romanos Ethnicos, & illa terram viva subisset, & tu ad morē usq; verberibus esses multatus) verum etiam (quod nimio est execrabilis) publice pro uxore incestissimis nuptijs traduxisti, atque palam summo cum totius Mundi stupore, summo per orbem totum opprobrio vestro, summo cum sacrosancti conjugij contemptu, summa cum sanctissimorum votorū contumelia per nefas abuteris in quotidianum prostibulum. Deniq; quod omnium maxime detestandum, te quū deberent tam execrandi facinoris pudor & dolor obruere, poenitentia loco præ se fers miser impudentē gloriā, tā longe fugies implorationē veniæ, ut etiā in scelervis tui exemplū passim pseudo religiofos alios litteris ac libris provoces.

III. Hoc tum iudicium de Lutheri nuptijs Angliæ rex tulit, is qui Defensor F. dei appellari meruit, quem tamē titulū diu conservare non potuit, dum Pontificiā potestatem involat, & Anglicanæ Ecclesiæ Caput vult dici, ut libri IV. cōtextus ostēdet. Nihilomin⁹ tamē Lutherū semper oderat, nec Episcopis matrimonij permittere volebat, ægre id admodū ferente Cranmero Cantuariensi Archiepiscopo, qui concubinā clā apud se habebat, ac discedens, cista artificiosè facta inclusam efferri secū curabat, metu regis.

Consummata Lutheri & Catharinæ copula, undique statim Cupidinis classicum insonuit. Tunc scilicet monasteriorum muris sunt admoræ, tunc eorundem fundamenta fuere subruta. Complures monachi iuvenes saltu monasteriorum septa transilientes, summo fervore feminas persequebantur, præfertim eas, quæ eodem Lutheri classico excitæ, abiecto velo, in eadem castra transfugerāt, solis vetulis quāsi pro habitationis precio relictis. Hoc enim consilium bonus noster Lutherus in libro suo de Votis monasticis ipse dat, ut nimirum quæ sexagesimum ætatis annū attigerint moniales

c Epistola Regis Angliæ ad Lutherum.

Ies in monasterijs maneat, vt & monachi iam LXXX. ætatis annum egressi. His ille limitibus vtriusque sexus concupiscentiam circumferibit. Erasmus noui huius Euangelij præcones irridens, ait, (d) eos ex infusione scilicet S. Sancti, duas tantum res expetere, argentum & feminas. Cetera enim ipsum Euangelium abunde suppeditare. Et licet in varias sectas diltrahantur, omnes tamen Bacchum & Venerem ex æquo colere, & ieiunijs ac castitati bellum, indixisse: Idem dicit, vidisse se monachum apostatam, qui tres feminas habuerit. Itemque Sacerdotem apostatam, qui matrimonium cum alterius vxore contraxerit. Plura idem atreijsmodi Monachorum & Monialium passim exstare exempla, quæ quam facile nubunt, tam facile repudientur. Videre sane est, quam cupide totum hoc excucullarum hominum genus ad matrimonium conuolet. rati nimirum incestus suos sub huius Sacramenti (Sacramentum enim esse et si non omnes complures tamen ex ipsis credunt) velolatereposse, non secusatque Elisa illa apud Virgilium, quæ amores suos illicitos cum Aenea simili consilio ingenioq; *Coniugium vocat. Hoc prætextit nomine culpam,* (e) Sicut enim qui Officium aliquod maius in Ecclesia desiderant, consequi alter id non possunt, quam si per continentiam & perditionem, & perpetuam castitatis voto sese obtrinent; sic plerique qui à Catholica defecerunt Ecclesia, per carnalis concupiscentiam, velut posticum sese ex eadem proriperunt. nõ aliter quam si Incontinentia sit porta lata Hæreseos & perditionis, sicuti continentia est via & porta arcta ad Ecclesia & Fidem Christi. Operditos homines! qui virginea illa pudicitia ac honestate proculcata, tamquam sues in immundo libidinum cœno volutantur; vitamque tam puram, tam gloriosam atque adeo penè Angelicam infamibus ac turpissimis voluptatibus postponunt; & nutriti in croceis amplexati sunt stercora. Ex omnibus ijs vix vllus monasticæ vitæ defertor reperitur, qui non vel ante vel statim postea feminarum fuerit implicitus amoribus. patris & magistri sui Lutheri exemplum in hoc imitatus, apud quem castitas eodem loco fuit, quo Nympharum pudicitia inter impudicos Satyros & Silenos. Sed quæ multorum etiam animos acerbissima non multo post pœnitudo subijt, grauiusque afflixit! pari cum Lutheri paroxisimis, angoribus ac pressura, quam illi illatam per diabolum Ionas & Pomeranus affirmant, qui oculati testes angoris eius fue-

runt. Incessit semel eum tetror ille A. 1527. sabbato post Visitat. B. Virg. Festum mane, adeo vt ipse ad extrema se venire arbitratus, Pomerano confessionem fecerit peccatorum & absolutionem rogauerit & c. quæ in eius Tomis (f) reperiuntur descripta. Quemadmodum enim gulones delicato alicui cibo au diissime inhiant, saturi vero eundem fastidiunt; sic vbi ardor ille iuuentutis à pueritia fere monasteriorum claustris cohibitus, deferbuit, illi vero iudissolubili matrimonij nodo illigatos se, atque in eo plures spinas quam rosas reperire se vident, Deum immortalem, quæ tum non suspiria, quæ prioris vitæ desideria ac præsentis detestaciones non audiuntur! vt pote à quibus non sanctum modo illud vinculum votorum, verum etiam ipsæmet, de coniugio & affinitate ab Ecclesia latæ leges perinde vt iudæorum renouatæ leges, insuper habeantur ac sine vlla verecundia violentur. Vt enim olim iudæi ob adulterium facta diuortia & noua ab innocenti parte contracta coniugia tamquam licita approbarunt; sic Lutherani quoque eadem permittunt, contra expressam S. Scripturæ auctoritatem, quæ vale, *vt quod Deus coniunxit, homo non separet.* quarum rerum conscientia non potest non grauissime hominem affligere. Quæ vero hac de re Lutheranorum sit sententia, vide apud Melancthonem in Locis communibus, & passim in libris Lutheri.

IV. Porro ex monstroso Monachi & Monialis matrimonio tres fetus masculi sunt procreati quorum natu maior Ioannes nomine, Medicinam professus est atque exercuit, anno M D X C I V. etiam nũ superstes. Intellexi ego ex viris honestis & fide dignis, qui aiebant vidisse se Hamburgi hominem hunc tantis honoribus à tota fere ciuitate exceptum quanti vix Principi haberi solent; ac quia tum forte nuptiæ locupletioris alicuius celebrabantur, ei primum locum, vt scilicet sponsæ assideret, fuisse darum. In tanto honore populi isti nomen, memoriam ac posteritatem seu sobolem Prophetæ sui habent. Secundum nos vidimus, patri cognominæ, inter equitum turmas quæ primo nostro domestico bello Franciam depopulatam è Germania venerant, militantem, ad quem tamquam Germanici Prophetæ filium, multi curiositate

Gg 2

d Ad frat. inf. Germ. e Virgil Aen. 3. f Tom. 3. len. f. 401. Matthiæ conc de Luth. fol. 50. & 69. & Tô. 2. Luth. epist. pag. 325. & Tom 9. Witteb. p. 238. 239. Selnecc. ad A. 1520 fol. 32. & c. Vlenberg. Vit. Luth. cap. 19. num. 1. compendio extraxit.

tate quadam concurrebant, nulla fere alia re, quam
strenua perpotatione ac luxu insignem. Quod illi
paternum sanè fuit (g). Quam enim dissolutus ac
mundanus homo pater fuerit, non vita tantum,
verum etiam scripta ipsius testantur. Qui ipsum
Lutherum viderunt, aiunt, ad ipsum iter facien-
tem, etiam tum quum ad Imperatorem Wormati-
am proficisceretur, magnos hominum concursus
fieri solitos, in monachali habitu, quo tunc uteba-
tur, non solum genio laegeter indulgentem, verum
etiam tamquam nouum quendam Orphea fidibus
suauiter cauentem admirantium. Narravit mihi
vir honestus, in aula Saxonica tum versatus, Lu-
therum die quodam Sibyllam Ducis coniugem sa-
lutiandi causa in gynæceum ingressum, quum præ
ceteris eleganti forma virginem conspexisset, le-
uiter permulso eius mento, velut alludentem, ad
Ducissam conuersum dixisse: O pulchrum diabo-
lum! Equidem si tales in inferno essent diaboli,
eò venite non reculem. Hisque verbis Ducissam
vehementer fuisse offensam, Ducem vero Prophe-
tæ sui amore fascinatam, dixisse, Lutheri corpus
carne & ossibus constare, veterorum hominum:
sed animam eius plane, diuinam esse ac caelestem.
Tertius Lutheri filius fuit Paullus nomine, de quo
nihil fere nobis constat.

V. Porro Lutherum quum ieiunij tum castitatis
iuratum ac capitale fuisse hostem, scripta ipsius
demonstrant. Atque hinc est quod idem nihil ma-
gise odisse dicatur quam S. Hieronymum, eo quod nihil fere
ille quam abstinentiam & castitatem inculcet. O D.
Hieronyme. Huc quidem si dicto finis audien-
tes, te vnà cum aspero tuo habitu, cum deserto, cū
Bethlehem tua, tamquam insanum, ad Anticyras
relegemus. Scribit quidam Lutheri discipulus, (h)
Ex omnibus SS. Patribus Hieronymum maxime Luthe-
ro magistro suo non odio tantum, verum etiam ludibrio
fuisse habitum, ut in eius libris nihil fere aliud nisi
de seruandis ieiunijs, de castitate custodienda, de carne
maceranda legere sit. Quid, quod idem diuinum
hunc vitum, cuius sanctitatem & eruditionem,
tam præterita quam futura sæcula admirata sunt
& admirabuntur, diaboli viridem ipsius ætatem
tentantis assultus, & remedia contra eisdem à se
adhibita narrantem scurriliter irridet? Sic vero
sanctus ille vir loquitur, sic carnem suam domat.
*Vah pessime asne! (corpus intelligit multo verberibus
pana excoriatum) Ego te ut meritis es, accipiam sicque
trahebam ne lasciuas: Sic fame siti, laboribus te excar-
nificabo, ut surpium amorum facile obliuiscaris.* Sed

quid opus è discipulorum libris petere testimonia,
quum ipsius magistri auctoritas ad hoc proban-
dum nobis sufficiat? Audi quæso, quomodo ille
paucis verbis sanctos illos viros omnes, qui per vi-
tæ austeritatem & carnis mortificationem animas
suas ad caelestra eleuare, & endo cælo, vt Ennius
loquitur, locare studuerunt, irrideat. (i) *Omni ho-
rum sanctitas (inquit excucullatus hic) in eo posita
est, quod multum ie unarunt, multum orarunt, duriter
cubauerunt, multa denique sacco & lacerna induti, passi
sunt: quam sanctitatem etiam canes aut sues quotidie
exercere possunt.* O verba talis libertatis patrono &
patinatio Mönacho digna! De Epiphano item
adeoque tota Ecclesia quæ olim Arianorum hæ-
reticorum in sanctâ hebdomadâ, Catholicis car-
nem macerantibus, genio tum potissimum indul-
gentium peruersitatem atque ingluuitem grauissi-
mis verbis perstrinxit, non melius loquuntur Cen-
turiatores Magdeburgenses (k). Quin aiunt, *magis
hæreticum esse ac S. scriptura contrarium superstitiones
illas obseruare, quam Christiana libertate uti.* Audiui-
mus eundem illum prophetam, de Niceno Conci-
liò, in quo lex cœlibatus renouata fuit, loquen-
tem. *Quasi vero, inquit, S. Spiritus nihil aliud agendū
habuerit quam ut ministros ad res periculosas, easdemq;
non necessarias, immo impossibiles obligaret.* Addit,
*femina vjum homini non minus quam ipseus cibo
necessarium esse.* Ne quis vero à Luthero hæc
scripta esse negare possit, ipsius verba adscri-
bam. Sed prius veniam ore à Catholico & ca-
sto, imo quouis honesto animo, vt pace eius &
salua castitate mihi scurram loquentem liceat
introducere, vt ipsemet ardiatur. (l) *Quam non
est in meis viribus situm, inquit, ut vir sim, tam non
est mei iuris ut absque muliere sim. Rursum ut in tua
manu non est ut femina non sis, sic nec in te est ut absque
viro degas. non enim libera est electio, aut consilium,
sed res est necessaria ut marem femina, feminam mari
sociari oporteat. Verbum enim hoc quod Deus ait, Cres-
cite & multiplicamini, est præceptum diuinum, puta
opus quod non est nostrarum virium, vel ut impediatur
vel omittatur, sed tam est necessarium quam edere, bibe-
re, purgare aluū, mucum emungere, dormire & vigila-
re. Est implantata natura, haud secus ac membra ad
eam rem pertinentia. Ecce aurea noui Patriarchæ
verba*

g Simon Fontã. in Historia. h Comment. Genes. 22. ca.
Aurifaber fol. 377. i Luth. de seruo arbit. k Cent. 4. i.
5. pag. 401. Tom. 5. fol. 119. Tom. 2. ad fals. Episc. orat. fol.
326. l Sermon de matrimonio.

verba, digni primario illo saeculo, quo hominum genus nondum ad eam quam iam videmus infinitatem quasi erat multiplicatum. At nostro quis nisi impudens negare audeat, id potius optandum ut multi ad alteram illam vitam Deo lucrifiant, quam in hanc generentur? Hanc tamen diuinam feliciter magistri sententiam discipuli non magno tantum applausu exceperunt, verum etiam populo tradiderunt, nimirum, (m) *Tam esse necessarium Venoris usum quam esse necesse ut mares simus, & magis necessarium quam edere, bibere, purgare alium.* Hanc doctrinam Lutherus Episcopi de grege porcus, Ecclesiae suae tam verbo quam scriptis inculcauit, unicuique uxorem non minus assidue quam Heluetij enses lateri accinctos gestare solent, circumducendam. (n) *Idem homines ait ad nihil aliud natos esse, quam ut genus suum multiplicent ac terram repliant.* Hoc ille stimulo sacerdotem quendam Lunæburgensem, ut uxore ducta Evangelium Lutheranum amplecteretur, impulit, iubens eum suaviter uxoris complexibus frui, nec stultum illud castitatis vocum tantum facere, ut propterea hac se voluptate priuare velit; qua nihil in hac vita iucundius homini contingere possit. Inquam sententiam (diuinus si fas est) eiusdem vernacula lingua circumfertur versiculus: *Nichts Liebets ist auff erden Als Frauen Lieb dem sie maq werden.* quem ipse in ore saepe habere auditus est, & ne quis dubitare possit de Lenone, sua manu ad cap. 30. prou. in biblia Germ. retulit, & sanciuit, quem versiculum Latine reddiderunt sic: *Nil quantus quantus sit, habet, me iudice, Mundus Dulcius igniculus, diue Cupido tuus.*

Et in hoc quidem dicendi genere nouae isti libertatis praecones facundiam suam plurimum exercuerunt. Asserit VVigandus, audisse se pro concione Praedicantem quendam quam plurimos versus ex Ouidij libello *De arte amandi* allegantem (o) *Idem duorum corporum in matrimonio coniunctionem appellat spiritualem, diuinam, & coelestem copulam.* ex quo illud facile potest intelligi magistrum ipsum Lutherum huic spirituali, coelesti ac diuinae meditationi velut trabali clauo fuisse affixum, ut qui ab uxoris complexibus adhuc calens, ad aram processerit, multo minus religiosus quam ille qui ihesus olim colligentes, a feminis abstinebant, (p) *quod illud deorum sacrificijs adhiberetur.* Nec tantum viris ille auctor fuit, ut uxori venienti ancillam substituerent; verum etiam uxoris iussu (id quod Georgius Saxoniae Dux in epistola

quadam ipsi exprobrat) ut viris pensum non persolventibus famulos succenturiarent. Audiamus ipsa nouissimus Evangelistae verba. *Reperiuntur interdum uxores adeo peritinaes, ut si decies in libidinem prolaberetur maritus, praesua diuitia non curarent.* Hic opportunum est, ut maritus dicat: *si tu nolueris, alia uolet.* Si non uult uxor, ueniat ancilla, ita tamen, ut antea iterum & tertio uxorem admoneat maritus, & coram alijs peritiam eius debeat, & ante conspectum Ecclesiae diuitia eius agnoscat, & reprehendatur; si tum renuat, repudiet eam. Ex quo ita argumentari videtur. Uxorem potestatem corporis sui non habere, sed maritum. Quando ergo alter alteri corporis sui potestatem negat, matrimonij vinculum dissoluit.

Quid? an non digna tibi haec verba uidentur eo qui Prophetam se atque Evangelij (sed pro Evangelio turpem libertatem Mundo annunciantis) praecone se ferre auit? Iacobus Andreae Smidelinus his de verbis cum Staphylo decretans, (q) ad extremum ad hoc pactum descendit. *Demonstra, inquit, nobis Lutherum uerba haec Latina lingua protulisse, si non velit uxor, ancillam uenire debere ac oportere.* Nos D. Lutheri nomen diuis de uerbo uelimus. At Staphylus facere rogat: *Ecquodnam, inquit, hoc effugium est ad tegendam magistri tui spurciciem? uel ille dixerit, Ancilla ueniat, siue Ancillam uenire debere.* Quorum utrumque sane idem ac geminum est. Annon ille scripsit: *Si non uult uxor, ueniat ancilla?* Sed si cui minus haec sufficiunt, audiamus quod alio loco in eandem sententiam dixerit ac scripserit. *Hac uis genitilis, ait, & seruentis natura inclinatio in muliere, in corpore masculino sic creatur & conseruatur, ut nullis uocibus radi possit, idem qui sine muliere manere statuit nomine hominis a se deponat, planit faciens se esse angelum aut spiritum.* Qua doctrinam sequuti Lutheri discipuli, in Polonia passim, ut Witoniensis scribit, ad exfatiantia ex eiusdem praescripto libidine plures uxores duxerunt. Quia ipse Lutherus in Commentarijs super Genesis anno MDXXV. impressis, polygamiae consuetudinem introducere se quidem nolle ait, nec tamen eandem, primorum illorum Patriarchatum respectu, danare posse. Eodem auctore, aiunt, illum celeberrimi nominis Iureconsultum Oldendorpium priori coniugi adhuc uidentem alteram superinduxisse. Quia uero mihi iam rem esse uideo cum eiusmodi homine, qui ut libidines suas explendi haberet praetextu, primo uota Deo facta

Gg 3   Ga

in Arctibal. Hamilton. Demonsf. Calu. Confu. l. 2. c. 29. f. 230. n. In Collog. Mensal. fol. 406. d. In lib. de bon. & mal. Ger. p. Plin. lib. 13. c. 14. q. Staph. de Bib. transl.

fregit sacrilege, prætextu matrimonij, & illo nondum saturatus, etiam ipsam matrimonij legem proculcare, & latissimam impudicitæ fenestram aperire ausus fuit, facere non possum quin præclara aliquot eiusdem in eandem sententiam dicta subiungam; ac præcipue illud quod ait in sermone quodam anno MDXXII. habito, qui VI. Tomo Operum ipsius VVitebergæ Anno MDLIII. excusorum infertur legitur. (r) ne quis supplicium huic fecum existimet. Si femina (inquit sanctus hic castitatis auctor) marito impotenti nupserit, neque tamen cum alio aperte matrimonium contrahere, aut quid honestati contrarium admittere velit quandoquidem in eiusmodi causis Pontifex plures testes, atque alia multa requirit) ei ego auctor sum ut maritum ita alloquatur: Vides, mi marite, te mihi debitum reddere non posse, teque ita tam atati quam corpori meo illuisse, adeoque non in honoris tantum, verum etiam salutis meæ discrimen me coniecisse. Quia ergo vides hanc ob causam matrimonium inter nos constare non posse, permitte mihi ut fratri tuo aut uni ex proximis agnatis nubere mihi liceat. Sic enim & tu tam mariti nomen obtinebis, quam cauebis ne bona mea alio aut in extraneorum hæredum manus deuoluantur. Quem admodum ergo à te inuita decepta sum; sic permitte mihi ut hac in re conscium te ac volentem fallam. Atque hic ego dico, maritum consentire debere, ac procurare, ut vxor matrimonij fructu non careat, & ex ipsius genere liberos acquirat. Quod si ille facere hoc recuset, vxori suadeo ut ab illo in aliam regionem fugiat, ibique alij nubat. Quin vltterius homo impudentissimus progreditur, nec iam excusationem, sed laudem etiam tam turpi diuortio quaerit, inquiens: Olim Consilium tantum dederam, quod tum adhuc essem timidus sculus; at iam longe aliter sentio, ac talem maritum qui vxorem, aut vxorem que maritum (licet hoc rarius euenire soleat) hoc modo deceperit, durius tractari volo. Neque enim parum est in re tanti momenti, & qua non corpus tantum & fortunas sed anima etiam salutem concernit, per fraudem aliquem circumuonire. Et qua ab illo exigenda compensatio est. Quod quid aliud est, quam dicere: Talis femina aut maritus egregie in idem scortari debet?

O diuinam Noui Euangelistæ, non carne modo & ossibus constantis, verum etiam in libidinis cœno ad aures vsque demersi sententiam! Quod si hanc legem recipimus, Deum immortalem, quam multa adulteria quam multa diuortia, & falsæ accusationes nouas ambicantium nuptias veluti momento exundabunt? Quæ inter viros & vxores

querelæ non nascentur? Doctrinæ huius incommoda demonstrantibus, ac remedium ea præcipientibus, bonus ille Apostolus respondisse dicitur: (s) *Quid faciam? Perpetrato adulterio, uter coniugum innocens fuerit, matrimonium rursus inuendi potestatem habet. At si meroges ubi altera illa pars que in culpa est, manebit, si forte continere se nequeat? Respondeo, eum qui culpam commiserit, à magistratu morte afficiendum, aut ei in aliam regionem abeundum, ac si donum continentia non habeat, aliam vxorem ducendam. Si quis dicat, me tam viru quam feminis in longinquas regiones emigrandi, & ut alibi contrahere liceat, dissoluedi matrimonium fenestram aperire: respondeo. Quidnam ego hac in re possum statueret. Ex duobus malis minus eligendum est & ne in longinquis locis scortentur, matrimonij potius contrahendi ipsi permittenda est potestas. Sed non ob commissum tantum durante in matrimonio adulterium, verum etiam ob antegressam, (t) nondum contracto coniugio, scortationem; ob fugam aut longam separationem alterius coniugum: ob mariti asperitatem, amorem pertinaciam, hæresin, debiti maritalis recusationem, morbum denique contagiosum, Novus hic Apostolus suis diuortij potestatem facit, non minus quam ob easdem causas seruos & ancillas dimittere, nouosque conducere solemus. (u)*

Testatur Reicius, quum iussu Poloniæ Regis ad Papam Sixtum V. Romam proficisceretur, se Augustæ Vindelicorum, qua iter faciebat, Lutheranum vidisse Prædicantem, qui alterius Prædicantis, Francofurti tum adhuc viuentis ac consentientis, vxorem in matrimonium duxerit. Idem ille Prædicans, ad religionem Catholicam postea conuersus, ait, collegas vxorum permutationem fecum voluisse instituere: quodque genus mercandi inter id hominum genus sæpe ipse viderit. Ecce tibi Libertatis edictum! ecce castitatis votis, quæ tam multi ac sancti homines fecerunt, non medium ostensum digitum tantum, verum etiam nigrum thera appositum, ab eo qui illud frequentissime in ore habebat. Impossibile esse continentiam. Vota vero illa Virginitatis diabolo, & contra morum ac vite honestatem fieri, Melanchthon in Apologia Augustanæ Confessionis auctor est. At non meminit hic quod Zacharias Papa ostingentis ante Lutherum

r Tom. 1 Ger. fol. 121. Refert. Cochleus de causis matrimonij. s Serm. de matrim. fol. 121. t Incap. 7. Epist. ad Corinthios impress. anno 523. & comoendio eius modi plurima loca à Lutheri operibus collecta Vide in Contradi Andrea Luthero Cæsto. mundog. pag. 231. &c.

therum annis ad Bonifatium Germaniæ Apostolum scripserat. *Sacerdotes postquam Sacros ordines acceperint, ab uxorum cōsuetudine abstinere, & vitia socias abdicare debere.* Quod accipiendum est de maritis, qui in nouella illa adhuc Ecclesia diuinis seruitijs sese mancipabant. Sed quam apta ac pulchra similitudine Lutherus hanc impossibilitatem prober atque ostendat, audire opera precium mihi videtur.

VI. *Quemadmodum, ait, mater puero signum manu dat, ut ad se veniat, aut etiam voce eundem ad se vocat, quamuis certa sit eum ire non posse: sic Deus quædam nobis præcepit, quamuis cerèd scias nos facere ea non posse. Sed quælo te, qui sic loquitur, annon Deo illudit, vel potius illud dicit, Deum nobis illudere? dum scilicet facere nos ea vult quæ plane sunt impossibilia.* Deus, inquit S. Augustinus, (a) *nihil præcipit quod factu sit impossibile, sed præcipiens admonet te ut facias quod potes, ac cupias etiam, quod non potes.* Sic quamuis votum castitatis, omnium maximum & nobilissimum, valde sit difficile, utpote quod a furiosis hostibus tam sæpe oppugnatur; impossibile tamen non est. Norum est illud ex ipsis Gentilibus *Difficilia quæ pulera.*

*Et illud — serpens sitis, arbor arena,
Dulcia virtutis gaudes patientia duris.*

Quin mihi nec placeat virtus, nisi parva labore.

Et ex sacris literis tantopere iactatis apud Evangelicos quid non legimus & audimus fortius:

At quanto plus in tam arduo opere est laboris ac difficultatis, tanto maiorem etiam laudem & gratiam apud Deum meretur. Nondum vitijs totus ita occupatus est mundus, ut non quotidie in sanctis quibusdam hominibus admirabiles diuinæ gratiæ radios elucere videamus, quibus illustrati, ab omnibus turpium voluptatum sordibus mundos sese conseruant, & terrenis his rebus planè se subducunt; nihil obstante commentitia illa Lutheri impossibilitate Apostolus enim aduersus eam ait, (x) *Fructus Spiritus est, caritas &c. modestia, continentia, castitas.* Et Razias ille Machabaicus (y) *multis temporibus continentia propositū tenuit in iudaismo, &c.* Et si enim Spiritus præcepta atque exercitia, cui caro semper reluctatur, prima facie grauiam admodum & intolerabilia videntur, non plus tamen ea habent oneris, quam quale in navigatione contra ventos ac fluctus huius Mundi opus est: etenim onus aliquod tam nobis necessarium est, quam nauis necessaria est saburra, ut tanto contra omnem tempestatem tutiores in hoc mundi pela-

go inter medios tentationum fluctus enauigemus.

His qui cum Luthero per diuinā præcepta ambulanti bus viam spinis ac vepribus obstitam, constratam muricibus, & præcitijs vndique obfessam imaginantur, bene & appositè respondit S. Ambrosius, inquit: *Si qui periculis absterreri festinat, ei ab omni quoque labore cessandum esse, ne opprimatur; ab omni pugna desistendum, ne vincatur: ei qui concupiscentiam metuat, oculos claudendos; qui ambulare formidet, considendum.* Et D. Gregorius: *In flagellorum, inquit, ictibus, & in vitiorum pugnis non solum nos infirmitatem nostram, sed etiam in virtutibus progressum cognoscere.* Nemo enim virtutum suarum in pace facit periculum. Nemo scire potest quantum profecerit, nisi in rebus dubijs & aduersis. *Omnia in eo possum, inquit S. Apostolus, qui me confortat.* Velle hic, posse est. *Quæ à necessitate ceperunt, vte &c ait Seneca, faciliter exeunt.* Et sicut homines vino dediti quanto plus eius inuergunt, tanto calore corporis magis incendunt, nec prius cessant quam ab ebrietate peruenerint: sic casta & sancta anima, vbi semel futuræ vitæ cogitationibus & curis occupata fuerit, cœlestia illa bona sistere ac desiderare numquam cessat, & impletur quidem illa nūquam tamen satiatur. Immo quanto vberior rerum spiritualium fuerit cibus, tanto magis earundem erecit fames. *Nullum est in Mundo bonum, nulla omnino virtus tam heroica & sublimis, quam non vel ab ipsa natura insitam habeamus, vel consuetudine, vel necessitate acquirere possimus, ut Tertullianus docet.* Hæc vero necessitas ita comparata est, ut etiam voluntaria esse queat. Et quamuis in duabus his vocibus oppositio quædam seu contrarietas esse videatur: hanc tamen voluntariam necessitatem Cassianus vnus ex illis eremi cultoribus vitilibus quibusdam regulis explicat, quum ait: *Nihil omnium rerum tam durum esse atque asperum, quod non anima in Deum abrepta molle fiat ac leue.* Omnis illa asperitas ijs qui eiusmodi eleuationes, omnem fere sensum corpori auferentes, sentiunt, in summam dulcedinem commutatur. Talis animæ ecstasis, corporis functiones ac sensus ita interficit, ut omnibus alijs rebus exclusis, omnes cogitationes ac sensus in vnum Deum ferantur, atque in eototā quantiquanti sunt, occupentur.

Falsa ergo est Lutheri Theologia, & illis Alcaei apud Plutarchum potius, quam Christianæ Fidei dogma-
u *Lib. de natu & gratia. x Gal. 5. 23. y 2. Machab. 14. 38.*

dogmatibus conformis. Etenim, "vt bene paganus quidam dixit, (z) neque ad virtutem neque ad vitium necessitate trahimur, sed voluntate inducimur. Hoc vero animi pusilli est vitium, vt etiam non tentata formidet. Votum seruare Luthero fuit impossibile, at idem non modo tantæ Religiosorum atque eremitarum, solo pane & aqua vitam sustentantium multitudinis, sed & Venetiarum Duci (cuius mentionem facit Volaterranus) (a) Boleslao Regi Poloniæ, Henrico Imperatori & Kunigundi ipsius vxori, non possibile modo, sed facile etiam fuit. Felix hoc pariam nuptijs copulatum, prima nocte vnanimi consensu perpetuam castitatem Deo vouerat, quam etiam ad finem vique vitæ illibatam seruauit. Et hoc quidem votum in regali lecto factum, omnes illorum temporum scriptores laudant atque admirantur: quamuis id Luthero omnis continentis hosti nequaquam placeat, vt qui in Epithalamio suo scriptum reliquit, eos qui castitatem Deo voueant, Moloch idolo sacrificare. (b) At longe aliter S. Augustinus, in quærens, (c) eum qui voluntatem faciendi votum dederit perficiendi quoque facultatem largiurum. Et S. Bernardus, Velle modonos, iubet, ac posse statim præstare fore.

Sed quorsum me impudicus ille Monachi & Monialis concubitus abripuit? Ad propositum ergo redeo, monstraturus deinceps, quomodo Lutherus post horrendam uulticorum, quibus ille antea classicum ad seditionem contra Principes & magistratus cecinerat, stragem, postea ipsos quoque Principes contra Imperatorem, supremum ipsorum magistratum, armavit. Licet vero tanti bellici apparatus, & quæ inde enata sunt infinitæ miseris & calamitates, vix multis voluminibus comprehendi possint; ego tamen summam istorum omnium paucis capitibus includam, hoc ordine, vt si non temporis vbiq; rerum tamen ipsarum feriem ac connexionem sequar. in quo sane nihil aut parum interesse puto. Vt tamen etiam curiosis aliquo modo satisfaciam, res maxime memorabiles, vt & annorum tempus, breuiter adscribam, vt plena horum omnium cognitio ex Historiarum & Annalium libris, vbi prolixè illa descripta exstant, ad nostrum vero Hæresicon nostri sæculi historiam modo persequendum institutum, non valde faciunt, repeti possit.

DE FEDERE PROTESTANT-
tium, & Augustana Confessione Carolo V.
Imperatori exhibita.

CAPVT VII.

ARGVMENTVM.

- I. Lutherani conspirare incipiunt.
- II. Vnde protestantium nomen ortum.
- III. Imperator Augusta comitia celebrat: ed inuitatus Lutherus ire recusat.
- IV. Saxonia Dux Missa interest.
- V. Protestantium Confessio Imperatori exhibita.
- VI. Zuingliani Lutheranorum societatem seu fratemitatem ambiunt.
- VII. E Catholicis & Lutheranis quidam ad Colloquium deputantur.
- VIII. Lutherus durantiibus Augustanis comitijs, suis rebus prospicit.

I. **V**T Lector limpidius peruideat Rebellionum eiusque doctrinam breuiter repero ex ipsis Lutheri Actis quæ Protestantium nomen vel Natalem præcesserunt, tanquam dispositiones quædam, vti Philosophi loquuntur, ad introducendam formam. igitur Lutherum ipsum non permouit alia res ad Schisma suum quam inimicus animus Augustinensium aduersus Dominicanos vt lib. 1. cap. 8 (a) enarratum fuit. Cui inimicitia accessit deinde eiusdem Lutheri acerbum odium aduersus omnes illos expressum verbis & factis, qui Dominicanis, etiam ubi iustissime Ecclesiæ Catholicæ causa propugnabatur, accesserunt, vt Papa, Cardinales & Episcopi, Academia & Doctores Catholici, (b) imo ipsi libri Iuris Canonici, in quibus exurendis (c) palam Anno 1529. mense Decembri ostendit, quid facturus fuerit de cæteris, si illi in suam potestatem venire potuissent. Huc pertinet odium ab eodem excitatum Anno 1521. Epiphoræ in Canonicos linguæ suæ stabello, quo vna nocte

z Arist in Ethicis. a Lib 4. Crantz. lib. 3. cap. 11. Bauaria Sancta Raderi. &c b Luth in cap. 7. 1. ad Cor. c Augustinus in Ps. 37. a Vlenb. Vir. Luth. cap. 2. b Vlenb. ibid. cap. 1. diuersis, & supra hic lib. 1. c Vlenb. cap. 15 n. 16.

nocte 50. Canonicorum ædes à plebe diræptæ sunt & 7. funditus exustæ (d) 3. ab Ecclesiasticorum personarum, veritatem propugnantium, odio progressus est ad sæculares Principes ac Dominos terrarum Imperatorem, Regem Angliæ, Georgium Ducem Saxonæ & c. in quos contumeliosa eius scripta typis vulgata hodieque supersunt, vti malevolentia ipsius quædam Tropæa constituta in Bibliothecis & publicis Actis. Itaque eodem Anno 1521. in Comitijs imperij profitendo *Cedo nemini; nec Papa nec Concilio nisi per scripturam sacram edoctus acquiesco*, puteum abyssi aperuit miseris mortalibus, quo statim Nobilitas, Franconia potissimum, ei spe bonorum Ecclesiasticorum, & reformandi status publici ad suum votum adhæsit, quæ etiam noctu valuis prætorij in comitijs iisdem affixit minacem Schedam, qua 400 equites bellum Moguntino Archiepiscopo iudicebant. Ex quorum numero fuit Ulrichus Huttenus vel ab Hutten dictus, qui librum edidit, cui oraculum præfixit tale, vt nisi cæci fuissent Germani, ex ipsa fronte agnosceret potuissent, ex cuius spiritus officina liber ille prodiret. nempe illud psalmi 2 *Dirumpamus vincula eorum* (nempe primo Episcoporum, postea cæterorum) *& projiciamus à nobis iugum ipsorum*. Et miser scripturista non aduertens quid subiungat melior spiritus dicens: *Qui habitat in calis iridebit eos; & Dominus subsannabit eos; Tunc loquetur, & c.* Ita turpiter se sequentibus sæculis denudatum risui obiecit Verum tamen ex scriptura à Luthero aperta. 4. Idem Lutherus absente in Hispania Imperatore Carolo V. qui eum proscripserat toto Imperio, per suos emissarios Plavvinterum, Spalatinum & c. Fautores maximos medioximos Imperatoris proseriptionem quodammodo irritam fecit in Norimbergensi Conventu Cæsarei Senatus, qui Anno 1522. & 3. contraria Proseriptioni Sacræ sancivit; quibus visis Lutherus & proseriptionem Cæsariam & Senatus Cæsarei in absentia eius factam typis vulgavit, & scurriliter vtrosque commisit & illustrit. Ita vt apud subditos auctoritatem eorum omnem subruauerit. nam in exordio scripti sui de potestate sæculari, ait *Germania principes ad insaniam à Deo redactos esse, esse hypocritas, qui aiunt se Cæsaris mandata exequi vt Christianos, & hoc non agant serio sed ita suate vt eorum nequitiam neminem deprehendat. Olim id genus hominum dictos fuisse Nebulones, nunc vero Christianos & obediētes. Atque hos esse principes quos Cæsar ad Imperij clauum in Germania collocarit. Cum igitur insania morionum isto*

rum ad exterminium fidei Christiana defauia, sibi committendum non fuisse, quin saltem verbo eis resisteret, squamis illis seu bullis, vt pote qui iam Romanū idolum papam ipsum non reformidaret. Deinde pergit, dicere similitono, & sono: Christi gregem non egere gladij civilis aut luris ministerio, vel politico magistratu, neminem in eius populo esse superiorem, præter Christum ipsum & solum quidem: Quisquis litiget in iudicio sine de bonis sine de honore, non esse Christianum, sed sub Christi nomine gentilem vel infidelem. Denique Deus, inquit, dedit eos (principes nempe de quibus illi sermo est eo loco) in seipsum reprobum, & ad finem cum illis festinat, sicuti cum Ecclesiasticis illis Magnatibus. Itaque præpostere agunt, vt Dei omniumque hominum odio grauari pereant cum Episcopis cum Sacerdotibus, cum Monachis. VNVS NEBULO CVM ALIO: Ab initio mundi rara fuit avis in terris princeps prudens, multo rarior probus princeps. Vt plurimum maximi sunt Moriones, vel Nebulones omnium qui sub sole viuunt pessimi. Lictores Dei sunt; & carnifices. Nimirum Deus noster magnus est, Dominus, itaque necesse est vt tales, adeoque nobiles, illustres & diuites habeat. Estque hoc ipsius beneplacitum vt hos carnifices, Clementissimos Dominos appellemus & c. quæ turpiora eo libro continentur (e) aliaque infanda quæ secuta sunt in conciliabulis cogendis & coniurando. Nam eiusmodi concionibus & scriptis, è Lutheri pectore, tanquam serinio diuini verbi de promptis defixi Germani, Anno 1624. ineunte Norimbergæ absente Cæsare conuentum celebrarunt, in quo inter Decretum Cæsaris Pontificisque, ac Luthericolarum sententias media sententia lata est, ad 18 Aprilis, vt quamprimum in Germaniam liberum & Generale Concilium indicat Cæsar, cuius auctoritate controuersia religionis sopiantur. Et interim Nouus Conuentus spiram celebretur ad XI. Novemb. ad discernendum quomodo sese tantisper quisque gerat, dum Concilium celebretur. Quasi Lutherus & a seclæ eius essent Concilij sententia quieturi, qui iam palam professi erant se nulli concilio credere nisi scripturæ. Cæce tamen hæc acta sunt, sed mox Catholici videntes se deludi eodem Anno 1524. mensis Iunio soli Ratisbonæ Conuentum habuere legitimum, de Decreto Cæsaris & proseriptione Lutheri retinendis. Hoc audientes Acatholici atque eorum patroni mox mensis Iulio Urbium Imperij conciliabulum spiram contraxerunt, vbi decretum factum est de Lutheri libris examinandis, & Magi-

H h stratum

d Idem cap. 6. n. 2. c. Vlenberg cap. 10. n. 4.

stratum vrbium per probos viros ad id constitu-
tos, debere informari de controversiarum in Re-
ligione statu. Cæsar vero auditis Norimbergæ
decretis caprotinus abrogauit 15. Iulij Brugis in
Hispania datis ad Principes literis, vetuitque Spi-
ræ indictum conuentum celebrari. Hoc tempus
fuit in quo Rusticorum seditio per Germaniam
spiritu Lutheri concitata exoriente ad 300. fere
millia hominum in sequentem annum absumpsit,
nuptias celebrante Luthero Monacho cum Mo-
niali. Celebrata sunt post eam Tempestatem Co-
mitia Spiræ Anno 1525. 1. Maij, vbi de VVorma-
riensis Decreti executione litigatum fuit. Rursus
Anno 1528. vbi Decretum factum auctoritate Fer-
dinandi Regis, Vicarij Imperatoris, vt Decretum
VVormatiense Cæsaris, vbi seruatum esset, porro
seruaretur. & alia quædam, contra quæ Saxo Ele-
ctor & Landgrauus Protestati, in Aprili, *Protestan-*
tium, nomini initium dederunt, post quod tempus
in Germania magis magisque iudicia & volunta-
ries sunt, divulgæ. (f) Omitto cætera, vt pote præ-
dictæ radices germina, & ad annos quibus publica
rebellio Principum apparuit pergo. Ea vero ita se
habet. Catholici Principes & Episcopi, quibus
constitutum erat intra veteris Ecclesiæ cancellos
sefe continere, quum animaduertent Lutherana
tam aperte quam clanculum multa contra se
indies moliri, ac Treuirensis in primis Archiepis-
copum contra leges & Constitutiones Imperij ar-
mis inuadiatque oppugnari, adeoque Lutherana-
nismum longè lateque propagari; Imperatori
rem omnem scripto exponunt, & non solum Ma-
iestatem ipsius proculcari, verum etiam merum
esse ne hæresis inualescens, totum tandem Impe-
rium opprimat, demonstrant. Quamuis autem Im-
perator tum abesset, & bellis in Gallia atque Italia
distineretur; statim tamen Legatos in Germaniam
misit, & scriptis ad plerosque Principes literis,
grauissimè omnes ad pacem est exhortatus. Inte-
rim in deterius omnia labebantur, augete m-
rum in modum Lutheranismò, & Catholicorum
numero decrecente. Tum Lutherani *coire, fe-*
dera inire, protestari, iurare, se pro Euangelio, id est, pro
Lutheri opinionibus, mortem appetituros. Quin etiam
prima arma arripiunt, falso quodam iudicio & ru-
more perterriti, quem de federe in ipsorum exi-
tium; cto, maleuoli nonnulli & vani homines di-
vulgarant Anno 1529. Quo sane commento præ-
cipuas fere Imperij ciuitates ad idem fedus per-
traxerunt, Argentoratum scilicet, Norimbergam,

Constantiam, Vlmam, Magdeburgum, & alias, vi-
ginti quatuor numero: quarum exemplum de iude
multæ aliz quoque sequuntur sunt. Sed parum ab-
fuit quin fedus hoc in ipso sui ortu rescissum fuerit.
Quum enim eius causa Norimbergæ conuenis-
sent, vt sicut ante in protestatione, sic iam in reli-
gione quoque concordiam aliquam & vniõnem
inirent; statim ingens inter ipsos dissidium gliscen-
te cœpit, dum alius hanc, alius illam Confessionem
amplecti se dicit, nec vllus dissensionum exitus
apparet. Tandem prudentioribus hoc vnum com-
modissimum remedium visum est, *ne quidquam*
boni vel mali de Deo assereretur: Christi Corporis in Eu-
charistia presentiam qui vellet, crederet; qui non vellet,
non crederet. Parum enim interesse creditur quod hoc, vel
non, modo federe contra Ecclesiam & Imperatorem no-
men daret. Hæc Landgrauus fuit sententia, quam
tamen Saxoniz Dux euertit, effecitque vt Sacra-
mentarij ab eo federe tum fuerint exclusi.

II. Ab hac protestatione & confederatione, quæ
Spiræ primum nata Anno 1528. deinde Anno 1530.
Augustæ per Exhibitionem Confessionis edu-
cata, denique Smalcaldiz honeste vestita fu-
erat, nomen sortiti sunt Protestantes. In Spiren-
si quidem conuentu iidem quinque has litteras
V. D. M. I. Æ. id est *Verbum Domini manet in æ-*
ternum, Phrygio opere etiam pedisequorum &
Stabulariorum manicis in extas ostentabant. Pe-
tierant iidem à Ferdinando, vt publicas ipsis in
templis conciones habere liceret: quod cum ob-
tinere non potuissent, apertis ædiu vbi diuersa-
bantur foribus, magna hominum accurrente mul-
titudine, conciones habebant, quæ magnam par-
tem conuicijs & calumnijs omnium Ecclesiæ Or-
dinum consumebantur: dum interim etiam sexta
& septima ferijs verua strident, & gratum lurconi-
bus carnum nidorem culinæ spirant. Hoc ipso
tempore Lutherus librum suum de Hierosolymita-
næ vrbis excidio emisit.

Post multos passim habitos conuentus, prote-
stantes vt imperatori, quem iratum sibi non igno-
rabant, fucum facerent: (g) *magnificam ad eum de-*
cernunt legationem, & verbis humilitati & obsequijs
plenis petunt, vt quod ad religionem attinet, res integræ
relinqueretur, & vsque ad generale in Germania futu-
rum Concilium conscientia libertas sibi permetteretur.

Hanc

f. Pfenberg. fuisse prædicta in Vita Lutheri recen-
set ex AA. g. Natalis Comes lib. 1.

Hanc rem ad salutem animæ spectare: cuius rationem soli Deo qui eam creauit, omnes & singuli reddiduri sint. Horum Legatorum vnus Michael Cadenus ad facrum eunti Cæsari libellum potrexerat, eleganter adornatum, quo summa doctrinæ Protestantium continebatur. (h) At Cæsari 12. Septemb. Placentiæ auditis post deliberationem multam 13. Octobris respondit, *vs qui nosset moram hanc & dilationem edictum spectare, vs partes illi interea suas magis magisque confirmarent, omninoque voluit ut factum VVormatiæ superioribus annis decretum, seruarietur; eum vero qui librum illum attulerat, captiuum iussit detinere;* sed is clam conscenso equo euasit. Hanc repulsam passi Protestantes, alium rursus Conuentum indicunt, Smalcaldicæ ad finem Nouembris, Anno 1528. futurum ac mox Anno sequenti sub initium Ianuarij alium, (i) & de Lutheri causa ac religione defendenda, ac modis belligerendi deliberant, nec cessabat eos hortari Lutherus, *ut in commune fœdus coirent, & qua bello gerendo necessaria prepararent:* cuius Consilium non Principes modo, sed complures etiam Imperij vrbes amplectæ sunt, Argentinenisum exemplo, qui contra expressas Imperij leges, cum Tigurinjs, Bernaribus & Basileensibus fœdus contraxerunt. Vidisses tum Vulcanias officinas passim armis fabricandis cale-re, molerinas conficiendo puluere feruere, ex armentarijs machinis ad vsum instrui, omnia denique ad Lutheri votum ferri, qui iam diu nihil magis quam insignem aliquam stragem optarat.

III. Imperator sperans omnes hos motus præsentia sua se discussurum, indiētis Augustam comitijs in Annum 1530. ad 8. Aprilis Bononia, vbi à M. Clemente VII. V. Cal. mart. coronatus est, serius in Germaniam proficiscitur, (quo etiam nonnulli Protestantes Principes, hoc enim nomen sibi iam sumferant, venerunt.) Saxoniz Elector quamprimum domi de Cæsaris instructo cognouit, Torgam euocauit Lutherum, Melanchthonem, Pomeranum & Iustum Iosam admonuit, quid fieri vellet, (k) communi opera & studio centunculum consuerunt, & non multo post Saxo Torga, Coburgum & porro Augustam proficiscitur, cum Ioanne Friderico filio. Venerunt etiam eò Ernestus & Franciscus Duces Lunæburgici, & VVolfgangus Princeps Anhalinus. Saxonem aliquo vsque comitatus fuerat Lutherus: & ille quidem apud Cæsarem & Ferdinandum egerat, vt in vrbe aliqua Imperiali Luthero interim commorandi fieret fa-

cultas; verum nihil impetrare potuit, quod Cæsari, hoc ad existimationem suam pertinere arbitratus, proscriptiois contra eundem sententiam reuocare nollet. Nihilominus interim in Saxonis ditione Coburgi (l) (nescire se simulans quod omnes sciebant) commorari eum patiebatur. In quo quam perniciose erratum fuerit res ipsa docuit. Sed & quæ tua hæc fuit timiditas, ô Lutherus, qui quum Apostolum & os Deite iactares, in publico tamen apparere, atque elata fronte, etiam cum vitæ periculo, vt veri illi Apostoli, religionis tuæ veritatem defendere non es ausus? (m) Huic ergo timido Prophetæ Coburgi ruto subsistenti, Saxo Melanchthonem & alios quosdam vilioris monetæ Theologos succenturiavit: qui vnà cum reliquis omnibus qui ad Conuentum illum venerant eiusdem religionis Theologis communicata sententia, Confessionis quandam formulam adornarant Torgæ. Licet vero Saxo ad Lutherum omnia referret, vt is suo suffragio singula vel approbaret vel improbaret, (n) bonus tamen ille homo decretum suum interponere noluit, sed ad Saxonem 15. Maij, in hanc rescripsit sententiam: (o) *Legisse se Confessionem sed ad eam adiungere aut quidquam adimere non posse. Sed & corrigere eam non facile sibi futurum, vt qui tanta lenitate tractare ista nequaquam possent.* Articulo tamen decimo hæc verba ob Sacramentarios adiecit *Dammamus fœcus sentientes.* Multis vndique ad comitia confluentibus, vrbs intra paucos dies plena fuit concionatorum omnis generis, Lutheranorum, Zuinglianorum, Carolstadianorum &c. ad quorum, *veluti Nouorum Christianorum,* sermones audiendos, vt fieri solet in nouarum rerum occurſu, magna accurrebat hominum frequentia, quum interim circa eos, qui veterem religionem docebant, solitudo fere esset. Verum post Imperatoris aduentum edictum fuit vt vtriusque partis concionatores desisterent, donec de religione decidatur.

IV. Initio horum comitorum accidit quiddam notari dignum. Imperator sacrum aditurus Saxonem adesse iusserat, ac sibi præferre gladium

H h 2

(quod

h Vlenberg. in Vita Lutheri cap. 20. num. 5. i Vlenbergius Vit. Luth. cap. 20. n. 5. k Vlenberg. ibid. cap. 21. l Vlenberg. ibid. m Vid. Confess. Sneyſi, Anno 1555. n Vlenberg. Vita Luth. cap. 28. num. 1. o Hist. de Cœn. fol. 137. & Vlenberg. Vit. Luth. cap. 11. num. 1.

quod Saxonica domus in eiusmodi pompis est officium. Ille re deliberata, quum theologi dicerent, licere adesse, quod ad suum officium esse evocatus, non ad Missam velut ad cultum divinum, accessit. Quod Sleidanus ridicule insigni cuidam Saxonis pietati tribuit. Dignam profecto talibus auctoribus consilium! Quasi vero ante Baal (sic enim Missa sacrificium appellare non debitant) genua quis flectere possit, nec tamen idolatriæ participem se facere. Atqui scitum hoc est, si de ceterum omnium recte sentientium Theologorum, eum qui voluntarie Missæ assistat, Missam interim pro idololatria habere, externam saltem idololatriam committere. Eapropter peccat eum non pro quod Missæ assistit (quæ bona & sancta est actio) sed quod contra conscientiam facit id, quod Deo displicere credit: quum certum sit, quidquid contra conscientiam quis facit, peccatum esse, quamvis per se peccatum non sit. Sed cæci tunc cæcos ductabant.

V. Cæptis comitijs (quibus etiam Pontificis Legatus, & complures Catholici Principes a status interfuerunt) primo ingentia illa pericula & necessitates, quæ toti Christianæ Republicæ, Germaniæ præsertim imminabant; deinde religionis negotium fuit propositum. Protestantes audiri se postulabant; sed Imperator iussit, ut sententiam suam, scripto comprehensam proponerent. Quod quidem illi, licet invito quodammodo fecerunt, ac Confessionem fidei suæ Cæsari exhibuerunt: quæ deinde à loco ubi fuit exhibitæ, Augustana Confessio semper fuit appellata: de qua plura libro secundo ubi de Philippo Melanchthone nobis sermo fuit, dicta sunt. Hic enim sua manu scriptam eam Imperatori exhibuit, per omnia sacra, aëoque spem æternæ vitæ quam haberet, deierans, eam Catholicæ Ecclesiæ fidei esse conformem. (p) Erat vero illa à Luthero his verbis subsignata: *Damnatus secus docentes*: quod Schlüsselburgius in odium Zuinglianorum ab eo aditum fuisse asserit. Melanchthon certe, quum illa post mortem Lutheri recederetur, verba illa omisit: credo, quò Lutheri testimonio atque auctoritate se non indigere iudicaret, vel quod Zuinglianis iam esset amicior: Mirum vero est quod Lutherani non primigeniam hanc veluti, sed alias post hanc cufas ac recusas Confessiones, Evangelio quod à Luthero hæuserant, multis in locis, contrarias, tam facile sint amplexi. Jam illè li-

brum suum, scilicet posthabitu illud, cum diabolo colloquium de Missa abolenda in publicum emiserat: & tamen Protestantes nostri Confessionis in articulo quodam eiusdem Confessionis protestantur, Injuriam sibi fieri in eo, quod in Ecclesijs suis Missam dicantur aboluisse, quæ adhuc in eis quotidie magna veneratione, omnibus antiquis adhibitis ceremonijs celebratur, nisi quod Latinis precationibus quadam vulgari lingua concepta intermiscantur. Idem in Saxonicarum ecclesiarum Confessione, anno MDLIII. ut in Tridentinò exhiberetur Concilio scripta, habetur. Et Melanchthon in Apologia (q) quam pro Augustana scriptis Confessione, aperte testatur, Missam non modo à se ac suis non aboleri, sed religiose etiam defendi, ut quæ singulis Dominicis alijsque festis diebus celebratur, in quibus etiam Sacramentum Eucharistiæ communicare volentibus exhibetur. Tam usitatas ceremonias, lectionum & precationum ordinem, vestes sacras, & quidquid eius sit generis, apud se adhuc in usu esse verum hæc alio sensu, quam verba ferunt illi asserbant. Hinc Germani Confessionem hanc sua lingua probro iusto *Bundschuh*, id est, calcem omnibus pedibus aptum (qualis olim Theramenis fuit cothurnus) nominant: ut qua omnes pro suo arbitratu & alio atque alio sensu ac modo, uti nempe placet utuntur. Hincillæ Saxonie Electoris Augusti, Wolfgangi Anhaltini Principis, Ducum Lubeburgicorum Henrici & Gulielmi protestationes, quæ eiusdem Confessionis Apologiæ insertæ leguntur. Porro in hoc conventu Argentineses etiam, Constantiensis, Memingani & Lindavij doctrinæ suæ confessionem per Galparum Hedionem; & ipsi scriptam Cæsari tradiderunt: sed ea plerisque parvi momenti visa est, & neglecta.

VI. Magna spes tenuerat Zuinglianos, impetraturos sese in hoc conventu, ut à Lutheranis in societatem & commune fœdus reciperentur, quod putarent Melanchthonem & Brentium minus hæc in re quam Lutherum difficiles futuros: (r) quorū tamen uterque scriptis XI. Junij Anno MDXXX. ad Landgraviū litteris (quæ etiam nunc exstant) spem omnem tantopere desideratæ Fraternitatis eis præciderunt. hi enim post dogmatum, quæ illi docerent consutationem, Landgraviū, vehementer se occupantem in connectendis duabus contradictorijs dissidentibus hæresibus, vehementer orant ne ab eis seduci se patiantur.

p Lib. 2. art. 2. pag. 114. q. Fol. 550. r Vlenberg. Vita Luth. cap. 23.

iatatur. Eos qui Augusti sint, nempe Zuinglianos, aperte iactare, vires, argentum, & exterorum auxilia se in promptu habere; sequi Episcopatus pro lubitu suo distributuros; Addunt: satis seminari non posse, quomodo illi qui Christianam charitatem tantopere iactant, minus in modum iacere; & ad Christianam perturbandam rempublicam consilia & conatus suos dirigere ausint. Tam mala principia non posse non nisi in pessimo exitu terminari. Diabolum horribilem in Ecclesia tragediam machinari. Sic Melanchthon tum, sic Brentius ariolabatur: in quorum utroque plus quam in Luthero semper fuit moderationis, sed tamen hæresi semper inquinatæ, & contra Ecclesiam cuniculos fodientis.

Landgravius e contra in responsione sua (quam totam huc lubenter apposuisse, nisi lectori prolixitate fastidium parituram existimassem) de Lutheranis vehementer queritur. qui Sacramentarios tam rigide atque acerbiter tractent: simulque intercedit, ut liberam illis fidem suam, qua cogi nec possit nec debeat, confessionem relinquunt, interim vero pro fratribus eos recipiant. Sed nec precibus, nec omnibus alijs, quas adhibuerat, Landgravius hac in re artibus quidquam potuit impetrare. Quin Melanchthon ipse aperte professus est, Catholicorum se potius quam Sacramentariorum partibus accessurum. Idem ad Egidium Imperatoris concionatorem scribens, Deum delectatur, se nullam aliam ob causam cum Catholicis reconciliari cupivisse, quam quod vereretur ne alij Sacramentarijs sese coniungerent. Quod si e venerit, de religione actum esse. Non tamen interim cessabat Zuinglius, sed & ipse fidei suæ confessionem ad Principum conventum misit, non minus liberum sibi quam Melanchthoni aut cuivis alij aditum debetiamens, ea re comperta, Melanchthon ad Lutherum (ut minutas quasdam circumstantias ab alijs omittas notem) in hanc sententiam scripsit: Zuinglius Confessionem suam impressam huc misit. Vno verbo dico, hominem phœnecium esse. De peccato originis & Sacramentariorum usu antiquos errores renovat; de ceremonijs Ecclesiasticis Helvetico (id est barbaro) more loquitur, quas plane vult abolitas. Opinionem suam de Cœna Domini strenue defendit: Episcopos vero omnes exterminare cupit. Mittam tibi exemplum: quod enim habui, in magnatum iam manibus versatur. Bucerus tunc intermedium se gerens, iam hos, iam illos Principes alloquebatur, conquirens simultata illa inter Lutheranos & Zuinglianos, quæ tamen mera sit logomachia omnia pessumdata. At Pomertanus Saxonie Ducis Cancel-

larius ei demonstrabat, tam longe Lutheri sententiam à Zuinglij opinione distare quam cœlum à terra.

Hac de causa Bucerus, qui Zuinglij opinionem hactenus propugnarat, paullulum de pertinacia remisit, scripta ad Lutherum epistola, ad quam veluti hominis contemptibilis Lutherus ne verbum respondit. Itaque ipse met assumpta humilis personæ larva Coburgum profectus, vti vespertilio est tractatus contemptum, veruntamen à Luthero non desperans de pace reuersus est ad Zuinglium (u) quæ omnia Apologia Augustanæ Confessionis inserta sunt. Porro omnes istæ Augustam apertæ Confessiones duobus eruditissimis Theologis, Eccio & Fabro examinandæ datæ sunt, qui præcipuos earum articulos, de Iustificatione, de Satisfactione, de Intercessione Sanctorum &c. solide refutarunt, vti exstant in Archiuo Electoris Moguntini manuscripta. Quantum enim ad Corporis Christi in Eucharistia præsentiam attingit, Lutherani sententiam suam his verbis erant complexi: De Cœna Domini docent, quod Corpus & Sanguis Christi vere adsint, & distribuuntur vescentibus in Cœna Domini: & improbant secus docentes. (x) Sic vt Melanchthoniana hæc Confessio, quæ Augustana postea dicta est, Helueticam, & vicissim hæc illam; Catholici vero tam hanc quam illam erroris & hæreseos damnent. Quod de Augustana Confessione Ioannis Casimiri Palatini theologi iudicium fecerint, apparet ex libro ab ipse edito. Quid vero Geneuenses de eadem senserint, ex his manifestum est quæ publice scribere ausi sunt, nimirum. Eam initio non ex omnium Germania Principum consensu fuisse conscriptam, sed à septem tantum Principibus & duabus ciuitatibus subsignatam. Ac propterea nequaquam pro regula & norma fidei Ecclesijs obrudendam, sed potius vniuersalis Ecclesia iudicio subiiciendam, & ex diuini verbi præscripto examinandam esse ac iudicandam. Sed o suaues homines! Vbi ista est vestra vniuersalis Ecclesia? In quo Mundi angulo supremus ille omnium inter cœlum & infernum controuersiarum Iudex latet? præsertim cum vera Christi Ecclesia evanuerit ex oculis vt Gyges ille annulo suæ inuisibilitatis, Caluinus tamen in epistolis ad Westphalum & Ioannem

H 3

Laf-

s Vid. Responsum fol. 145. De Cœna. Aug. t. supra libro 2. cap. 11. u. ibid. x. Vid. Dan. Hofman. in quest. & responso fol. 8. cap. 4. adu. Com. Berg. Vlenberg. Visa Luth. cap. 23.

Lascum, vti & Sacramentarij Heidelbergenses, suo calculo probare eam videntur sed suo sensu explicatam, ac castram vel castratam. At Beza in Possiacensi Colloquio oblatz sibi subscribere recusauit, se in istorum Magistrorum verba minime iuratum esse dicens. Petrus Martyr à Galliaz Regum matre, quid de Augustana illa Confessione, quam plerique non secus atque ipsum Euangelium amplecterentur, sentiret rogatus, respondit: *Sufficere nobis debet o regina, quod verbum Dei habemus quo omnia ad salutem nostram necessaria continentur. Sed de his latius quando de Gallicanz Ecclesiaz schismate nobis sermo erit.* (y)

Sic se nouum illud habebat Euangelium, ab his receptum, ab illis reprobatum: vti hæc omnia fufius Schlüsselbergius in Theologia sua Caluistica persequitur. Hinc Molles illi Lutherani à quibusdam Christiani Polissici appellati sunt (z) vt qui Ferdinando Imperatori Anno M D LXI. aliam Confessionem à priore illa valde diuersam, Francofurti exhibuerunt. Hanc merito *Castratam* quidam vocant, vt & alias quæ sub Augustanz Confessionis titulo varijs coloribus & mira varietate prodierunt, vt *Ratisbonensis, Spirensis* &c.

Sed ad comitia redeamus in quibus post multas vltro citroque refutationes ac replicas factas, cum Confessio à Catholicis non approbaretur Philippus Landgravius ceteris obstinatior primus omnium, sine Imperatoris venia, immo ne salutato quidem eo, discessit; quod facile videret tantam Confessionum potius multitudinem nihil boni apportaturam: eoque domum reuersus suoque sensu abundans (a) magis de instruendo armario quam de Scriptura enucleanda cogitauit: ac non multo post cum Heluetijs & Argentinensibus fedus percussit, primus principum Germaniaz, qui se Sacramentarijs coniunxit. (b)

VII. In his omnibus Imperator, prudens & cauzus Princeps, nimia forte dissimulatione & patientia vsus est, illius præcepti memor, *qua corrigi statim non possint serenda potius esse quam rem in summum discrimen deuocandam.* Vt vero omnem conquerendi Protestantibus ansam præcideret, Religionis controuersias inter Theologos vtriusque partis disceptari iussit, adiunctis ab vtraque parte vno & altero Principe. E Catholicorum numero lecti sunt Eccius & Cochlaus; è Protestantium, Melancthon & Brentius. Disputationis is fuit exagrus, vt de quibusdam articulis conuenerit, de alijs

vero non: quin etiam in illo maximi momenti de Iustificacione hominis dogmate aliquo modo consensum, & ab vtriusque impudens Lutheri audacia damnata fuit, qui D. Apostoli in epistola ad Romanos verbis vocem *Solam*, contra omnium exemplarium fidem adiungere ausus fuit: Eccio facete inferente, *Soleam* illam Lutheri (Germani quoque sic appellant) calceatoribus esse relinquendum, Cochlaus in VII. Philippica scribit, *se cum Melancthone priuatim de Missa sacrificio habuisse sermonem: quumque rogasset, cur eam tantopere impugnarent, quum tamen in ea id ipsum quod Iesus Christus in arbore crucis pro nobis obtulit, repræsentetur? Melancthonem respondisse, se hoc neque negare neque impugnare.* Cochlaus vero replicante, *cur ergo idem apud alios & ad plebem non profiterentur?* illum intento in Brentium & Snepium digito dixisse: *Cum his loquere. Hi sunt sacrificulæ, ego non sum sacrificulus.*

Ad Melancthonem quod attinet, fatetur ipse Cochlaus per eum non stetisse, quo minus concordia coierit; sed parum potuisse, vt qui angustis limitibus fuerit circumscriptus. Id quod nec Sleidanus dissimulat, inquit, Protestantes, quod viderentur ne Melancthon nimis multa, qua erat animi facilitate, Catholicis concederet, quasi de Imperij ageretur finibus, certos ei limites præscripsisse. Metuebant quippe turbulenti isti homines, ne si Melancthon partibus suis minus rectè frangeretur, magna ad Catholicam religionem fieret accessio. Quum de Pœnitentia & Satisfactione disputaretur, & Eccius Lutheri sententiam Catholica fidei conformem ex ipsius proprijs verbis allegaret, septem qui aderant Lutherani, mutuo se respicientes, obmutuerunt; Melancthon vero totus rubore suffusus, *An aiebat, & vbinam Lutherus ista scripserit, ignoro.* Tum Ioannes Fridericus Saxoniz Dux, Fortassis, inquit, *hæc ab ipso ante decemium scripta sunt.* Catholicis replicantibus, parum referre vbi & quando illa scripserit, modo scripta fateantur.

Exstat vero hæc Lutheri sententia in articulo XLI. contra Indulgentias, vbi fatetur Pœnitentiam & Satisfactionem ad auertendam Dei iram & peccatum expiandum esse necessarias: quum Niniuita bonis suis operibus Dei iudicium & decretum peruenierint.

At

y Vid. Fabrici in Harm. Euang. lib. 2. pag. 140. z Anatomia Eccles. Tract. 1. a Vlenberg Visa Luth. cap. 23. num. 1. b Vlenberg. ibid.

At Brentius & Sneyffius indignabundi magna voce exclamarunt, Non se eò venisse ut Lutheri scripta, sed ut Fides sua Confessionem defenderent. Vides quomodo Lutherus etiam vivus à discipulis suis fuerit desertus. Tantum vero abest ut colloquio illo sancita sit concordia, ut schisma etiam multo magis invaluerit. In quo scandalo Imperator nullum boni ac religiosi & pacis inter Christianos amantissimi Principis officium omisit, primores Protestantium iam privatim iam publicè alloquens, & ab exitio, ad quod prona ferebantur, revocans.

*At cui non habitas tranquillo in pectore dulcis
Pacis amans, placida mens & composita quiete,
Hic facile in bellum ruet ingentemq; procellam
Mox dabit Hunc frustrans tu constringere tenta.
Viribus Effervescet enim magis, & sese effert ira.
Multa dies variusq; labor mutabilis & vi
Rettulit in melius.*

Finis demum Comitiorum illorum fuit miserabilis, nempe post oblatam Confessionem, & eiusdem refutationem, Apologiam, plicas & replicas, Tractationem de concordia, animorum fucata quædam fieret compositio, revera exulceratio, Protestantibus, cuncta ex arbitrio prædicantium & Lutheri poscentibus, Catholicis dare cuncta non valentibus, utpote contra Fidem & Deum postulata (c)

Illi in postulando libero Germania Concilio, & interea dum per illud certi aliquid statueretur, conscientiarum libertate, persistebant. Hi iterum atque iterum dogmata eorum damnabant, uti & rationes allatas Tandem de Principum assensu ab Imperatore factum est decretum quo Protestantibus tempus ad deliberandum de quibusdam controversiis ad religionem pertinentibus articulis concessum fuit, diligenter prius monitis, ne ab ea fide qua universali consensu ab Ecclesiam olim recepta esset, & tot sæculis in ea perdurasset, recederent. Prohibitum insuper fuit, ne subiectos vi ad ipsorum cogere religionem; tum ne quidquam mutarent neve quidquam in primi & in vulgus spargi sinerent quod Romana Ecclesia ad verjaretur: mandatum insuper ut Ecclesiasticis bona restituerentur: omniaque ad futuri usque Concilij decreta, in integro relinquerentur. Neque hoc decretum Protestantibus placuit, sed protestando quotidie Protestantes protestabantur; donec tandem quod precibus non poterant, vi & armis impetrare decreverunt.

Dum Augustæ habentur comitia, Lutherus in

Franconia veluti in specula in omnes occasiones erat intentus, hoc unice voluptati habens quod sui causa tantos tumultos ubique videret excitatos: Neque interim tamen ociabatur, sed commentarium in Psalmum secundum Quare fremuerunt gentes? proinde debati: quasi conventus ille contra Deum & Ecclesiam esset institutus. Non multo post idem librum emisit, Episcopis Augustæ Vindelicorum congregatis dedicatum, multis verbis eos ad suum recipiendum Evangelium exhortans. Sed & ad Principes Protestantibus idem scripsit, & mirifice eos ad Evangelij sui defensionem quam ab ipso acceperant, defendendam animavit. Sed audi, quæso, ipsius de bonorum Ecclesiasticorum restitutione consilium. *Flagitatur*, inquit, *à vobis ut bona Ecclesiastica restituantis, & Monachos à cuniculis suis extractos reducatis* (Hoc sane articulo nihil tamen erat illis molestius) *Vos vicissim ab eis ut tot animas perditas, tot innocentes morte affectas, tot bona male usurpata restituant efflagitate.* Id si fecerint, tum demum disceptabimus ad quem bona illa pertineant.

Quamvis autem à comitijs abesset Lutherus, quotidie tamen de omnibus quæ agebantur per veredarios ultro citroque missos edocebatur. Quia autem nihil magis metuebat quam pacem Ecclesiæ, eoque Melanchthonis, quæ interea mœrori, suspirijs atque lacrimis, ut Sleidanus loquitur, se totum dabat, facilitatem suspectam haberet, ne scilicet cum Catholicis aliquam concordiam rationem iniret, à quorum religione Confessio illa prima ab ipso scripta in multis non longissime aberat, certe non tantum quantum Lutherus velle, discrepabat: crebris illi litteris erigere & consolari non cessavit. inter alia his verbis uti à Sleidano recitantur: *mibi quidem omnis hæc actio de doctrina Concordia displicet, nam frustra labor hic sumitur, nisi regnum suum Pontifex aboleri totum velit.* Expectavit nempe ira hic filius, ut Pontifex ad pedes ipsius abiectus, veniam peteret & misericordiam imploraret; ratus firmam illam & incusam petram, super qua supremi Pontificis auctoritas fundata est iam à se deicendam atque subversam. At aliter sentiebat Melanchthon, nimirum ad confusionem vitandam necessarium esse, ut supremum aliquod Ecclesiæ caput agnoscat. Hæc tumita à Luthero scripta & facta sunt, decennio post quam

ab Ec-

c Vlenborg. Vit. Luth. esp. 2. & in Vit. Melanchthon. cap. 6.

ab Ecclesia defecit; quo ipso tempore ad Leonem X. Pontificem scribens, vitam ac mortem suam in ipsius manu esse aiebat, Vicarium Dei appellans quem postea Vicarium diaboli dicere non dubitavit. tantum à se ipso iam tum abierat Lutherus: qui quanto diutius vixit, tanto plus à se ipso defecit, euidentis signo recordiæ, vbi tanta erat indies mutatio mentis.

DE CONVENTU PROTESTANTIUM Smalcediæ habito, & federe ibi percussio: & Concilio à Clemente VII. indicto.

CAPUT VIII.

ARGUMENTUM.

- I. Finitis Augustanis comitijs, Protestantes Smalcediæ conventus agunt.
- II. Imperator Carolus fratrem Ferdinandum in Romanorum Regem eligi curat.
- III. Clemens Papa legatos ad Protestantes mittit.
- IV. Paulus Papa Concilium indicit & promulgat.
- V. Inter Imperatorem & Gallia Regem pacem facit.
- VI. Lutheri scurrilitas.

QUVM hoc modo Augustana Comitia sine ullo fructu, quam quod vna pars alterius voluntatem explorasset, dolente admodum Cæsare, Luthero contra, vt qui nihil æque quam schismatis à se facti extinctionem mereret, exultante ac triumphante, exitum habuissent, Cæsar alium Conuentum pro Romanorum Rege eligendo indicit Electoribus Coloniam in 29. Decembris. At Protestantes alium conuentum Smalcediæ indixerunt ad 22. Decemb. eod. An. 1530 vt sese ex mente Lutheri contra Cæsarem & Ecclesiam armarent, ac forte de Electione futura deliberarent (a) Sed antequam quid ibi actum sit, explicemus, audiamus quod Lutheri de comitijs illis fuerit iudicium. O infamem, inquit, conuentum! An unquam ullus infeliciof fuit celebratus? An infeliciof posthac celebrari possit? An non Germaniam totam erubescere par est? Quid Turca dices, si audierit nostrum Imperium hoc modo administrari? Quid Tartari, quid Moscovitæ dicent? Quis porro nos metuat, aut nostri rationem habendam putet, si intelligat Germanos tamquam stultos,

infantes & truncos ita à Papa circumduci & tractari? Satis ego iam vixi, iam Dominum meum Iesum Christum de Papa vlcisci incipio. Quod si in Papali hoc bello interfectus fuero, longam Episcoporum, Sacerdotum & Monachorum turbam post me traham, vt sic cum processione quadam ad sepulchrum ferar. Et ipsi quidem cum omnibus diabolis in abyssum inferni descendant, ego vero, in brachia Saluatoris meime abdam. Quis hic tibi Pericles? Annon tonare & fulgurare; non Germaniam tantum, sed & totum terrarum orbem permiscere verbis suis videtur? Sed ad rem.

Principes igitur Protestantes, quos diximus, non Reformationis, sed à Luthero prædicatæ Euangelicæ libertatis cupidi, Smalcediæ conuentum indixerunt. (vbi iam antea non ipsi modo, sed theologiam, Lutherus, Melancthon, Bucerus, Osiander, & alij non semel conuenerant) non vt de religione concilianda, aut pace stabilienda, sed de libello gerendo clanculum deliberaretur. Lutherus vt & ipse aliquid confertret, librum edidit, in quo omnes hortatur, ne sub Cæsaris, si forte is bellum religioni faciat, signis militent, addita aterni exitij, si id fecerint, comminatione. Neque hoc solum contenti fuerunt protestantes, sed videntes Cæsarem in suo Coloniam indicto conuentu Electorali progressum, Saxone solo absente & nequicquam per filium suum Ioannem Fridericum, contra Electionem protestante nihilo secius Ferdinandum Caroli V. fratrem Regem Romanorum esse creatum 5. Ianuarij An. 1531. & Aquisgranum inauguratum, sub finem Martij iterum conuentum Smalcediæ celebrarunt. & plures vt se illi fæderi iungerent sollicitarunt (b) Ibidem Protestantes formulam quandam religionis conceperunt, quamuis Sleidanustacitus prætereat. Id quod ex ea Præfatione quam Ioannes Gulielmus Saxonix Dux Corpori doctrinæ à Thuringiæ theologis editæ præfixit, vbi sic loquitur: *Protestamur, quod post Prophetarum & Apostolorum scripta amplectimur & in magna veneratione habemus Articulos Smalcedicos, à Luthero compositos, quos pater noster, felicitis memoria, Ioannes Eridericus tanti fecit, vt in maximis suis afflictionibus, vix vilo libro quam illo usus sit.* &c. Ex hoc eodem conuentu literæ ad plerisque Europæ Principes missæ sunt, quibus illi apud alios se purgant, apud alios vero ad tuendam hanc Dei causam

a Vlenberg Vite Luth. cap. 24. n. 1. ex A. A. ibi citati.
b Vlenbergius Vit. Luth. cap. 24. num. 1.

sam & reformandam Ecclesiam auxilium implo-
rant. Huic federi igitur Christianus, qui armis
Daniae regnum occupaverat, subscripsit. In idem
receptus fuit Dux Wirtembergicus, contra No-
rimbergensis conventus decretum. Illi quidem, ut
regnum suum stabiliret, nulla, expeditior ratio visa
est, quam si religionem mutaret: quod & fecit Lu-
therani Prædicantis seu Ministri manibus corona-
tus Huicverò ob ditiones litigiosas res erat: sed
mutatio hæc Religionis in Dania integrum sibi ca-
put postulat. Henricus Angliæ Rex quamvis a Pro-
testantiū federe diu alienus esset; ad multa tamen
Pontificis & Cæsaris odio, posthabitâ, quam Deo
debebat obedientiam, consensit, & res eorum non
parum promovit ac tandem federi se iunxit. A fe-
dere tamen exclusi sunt Sacramentarij Zuingliani
& Helvetij: de quibus Joannes Fridericus ad pa-
trem, qui tum ægrotus decumbebat, relaturum se
dicebat. Lutherus postea tam acriter se opposuit,
ut aditus eis omnino fuerit præclusus.

II. Cæsar uti dictum est quamvis tum in flore
ætatis adhuc esset constitutus, metuens ne ex mor-
te sua novæ de successione turbæ nascerentur, de
fratre Ferdinando in Romanorum Regem eligen-
do & Imperij successore designando cogitatione
susceperat. Aiunt quidam Carolum V. videntem
molem Regnorum distitorum, & quod dum uni
præfens rebellionem componit, alteri occasio de-
tur insurgendi, & pacem pessundandi, in eam men-
tem devenisse; quidam vero aliter interpretantur,
in hoc magis illud spectasse quomodo Imperij suc-
cessionem in suæ familiæ linea continuaret & ve-
lut hæreditariam redderet, quam quomodo reli-
gionem restauraret, eoque postea in Concilio
Tridentino Bullam auream corrigere, & in præju-
diciū Maximiliani II. Philippum filium in re-
gem Romanorum eligi voluisse: ut videre est ex
epistola quadam Jacobi Amioti ad Morvillerium
Gallorum Regis Consiliarium. Sed hoc posterius
quantam fidem mereatur non satis apparet. Ve-
runtamen Protestantes ægre tulisse electionem il-
lam perspicue per Saxonem protestando declaravit.
Non multo post Cæsar, componendi dissidij reli-
gionis causa, conventum indicit Spiræ. Eo Saxo
evocatus, ita se excusavit, ut diceret non modo ad
professiones inhabilem se esse, verum etiam ubicumque fu-
turus, non se posse verbi divini doctrinam & prædicatio-
ne carere; & rem omnino postulare, ut Lutherum eò
secum adducat, &c. His tergiversationibus effectum
est, ut conventus ille Ratisbonam, fuerit remissus

ad sequentis Anni 1532 initium. Interea mense
Junio Anni 1533. Protestantes Francofurti con-
ventum indixerunt, absente licet Saxone & ægro,
eam occasionem nactus Albertus Moguntinus ac
Ludovicus Palatinus Cæsaris nomine, quem ur-
gebat fama Turcicæ irruptionis, pacis actionem
Protestantibus obtulere, ad 20. Augusti diem, sed
ea actio in sequentem annum est protracta, donec
tandem post conventus Ratisbonæ à Cæsarianis
& Schvveinitij à Protestantibus habitos, tertia Junij
Protestantes Norimbergæ convenientes, & de
pace ob Turcas componenda Conventi, non nisi
consulto Luthero tandem 23. Julij Anni 1532. pa-
cem civilem Religionis usque ad Generale Con-
cilium sanxere, cum Cæsarianis, quam secunda
Augusti Cæsar ratam habuit. (c) Interea rumor
de ingenti bellico apparatu (quo Solimanus de
Lutheri conatibus certior factus, & Christianorū
dissidijs fretus, immo, ut nonnulli aiunt, ab ipsis
Protestantibus sollicitatus, Hungariam invadere
parabat, ob quem Imperator, tantam Christianæ
reipublicæ tempestatem imminere, & à Protestan-
tibus nulla alia ratione auxilia impetrari posse vi-
dens, pacem publicam totius Germaniæ nec cui-
quā ulla religionis causa, molestia aut vis fiat, donec per
Conciliū, cuius tum magna erat expectatio, certi aliquis
esset decretum sanciverat, non vanum fuisse docuit
eventus irrumptentibus in Austriam Turcis. Ira-
que Imperator tandem Protestantium merulibe-
ratus, in Austriam proficiscitur, & postis ad Vien-
nam, quam Solimanus obsederat, castris, effusam
Turcarum populationem non solum coerceat, sed
& ditionibus Christianis, cæsis multis millibus fu-
gavit, quibus domum reversis, Imperator quoque
exercitum dimittit, non multo post in Italiam
profectus, ut cum Pontifice, de sanandis tam Reli-
gionis quam Reipublicæ vulneribus, consilia con-
ferret. vix pacem illam civilem Religionis Cæsar
coactus extremis Reipublicæ periculis secunda
Augusti die confirmaverat, cum Joannes Saxoniæ
Electoꝝ, illius Friderici (qui Lutherum primus
contra Ecclesiam fovit) frater auctorque Prote-
stantium ad extrema vocatus, durissimo agone (d)
16. Augusti est ad Dei Tribunal evocatus, cui filius
eius Joannes-Fridericus tam in ditionibus, quam
Protestantium directione successit.

II

III. Cle-

c Vlenberg Vit. Luth. cap. 24. n. 1. Bzovius in Anna-
libus &c. d Vlenberg. Vit. Luth. c. 24. n. 4. ex Authoribus
Lutheranis & Surio.

III. Clément VII. in celsissima illa totius Christianæ Reipublicæ specula sedens, ubi tam atras feditionis nubes, plenas grandine & fulgure Germaniæ, imminentes, magis in dies magisque se expandere, & iam iam in miseram Germaniam fœdâ effusuras procellam vidit; tum etiam ab Imperatore corâ de statu Germaniæ, ex 23. Dec. Bononiæ congressu, edoctus: ad Joannem Fridericum Saxoniæ Ducem, qui patri nuper successerat, & inter Protestantibus primas tenebat, legatum misit Hugonem Rangonum Regiensem Episcopum qui eertam Concilij, ut in eo controversiæ religionis disceptentur ac decidantur, spem faceret; loco ad id Bononiæ, Placentiæ aut Mantuæ designato. Sed hunc Pontificis conatum primo Protestantium tergiversatio impedivit, qui Anno eodem ad 24. Junij Smalcaldiæ conventum habuerunt, in causa responsi dandi Legato Pontificio; deinde post Annum VII. Kalend. Octob. secuta mors ipsius Clementis, interpellavit. Qui ei successit Paullus III. ad eandem rem Mantuam urbem Imperialem delegit, non solum fide publica, sed etiam obsidibus oblatis: demonstrans simul urbem hæc ut vicinam Germaniæ, commodissimam esse; quum reliquis nationibus in Germaniam, tot sectis pullulantem & seditionibus æstuantem, parum tutum sit proficisci.

At Lutherani, qui leges dare non accipere volebant; primo dictitabant in Germania cogendum esse Concilium; secundo eidem præsidendi, aut supremam de Concilij decretis iudicandi, potestatem non solum non penes Pontificem Rom. esse, sed nec penes quemquam esse debere, sed liberum. Quam illi doctrinam ab Apostolo suo Luthero hauserant. Quamvis enim is non ignoraret, nullum unquam inter Christianos fuisse celebratum, cui non Romanus Pontifex vel ipse vel per Legatos præfederit: & ad confirmanda Conciliorum decreta eiusdem auctoritatem semper fuisse requisitam: tamen homo qui nihil nisi turbas moliretur, facile videbat hac una ratione summam confusionem in Ecclesiam invecum iri. Numquid enim primum illud Nicenum Concilium à Sylvestro Papa confirmatum fuit, cui eiusdem nomine Osius præfederat? Constantinopolitanum à Damaso? Ephesinum à Cælestino, cuius nomine præfens fuerat Cyrillus? Chalcedonense à Esono? cuius Legati, restantibus Evagrio, eius fuerant præsides. Duo Constantinopolitana à Vigilio & Leone? Nicenum ab Adriano? tertium Constantinopolitanum ab Adriano II.? Num-

quid primi Lateranensis Concilij Calistus Papa suis præfens? Innocentius III. secundus? Lugdunensis Innocentius IV. Clemens V. Viennensis? Florentini Eugenius Quartus? Leo Lateranensis quartus? Et hæc quidem septedecim illa sunt Oecumenica seu generalia Concilia, quorum tam indicendorum quàm confirmandorum auctoritatē ac prerogativam totius Christianus orbis Romanis Pontificibus semper detulit, quam homines isti postremissimi eisdem eripere conantur. Prò pudor! Sed ut Deus nihilominus in ipsis, quas assumpserant tenebris, lumen aspergeret Protestantibus, fructus uberri- mos, Fallorum Prophetarum indices, iisdem in oculos, & ora iniecit. Siquidem mense Maio hoc ipso tempore, quo Legatus Apostolicus in Saxoniam veniebat, acturus de Concilio cum Saxone, Michael Stifelius Apostata Monachus, Lutheri Apostolus Tragi-Comædiam illâ de die Judicij in seq. festo S. Lucae ad futuro exorsus est in publico prope Wittebergam mundi Theatro, quam libro secundo capite 16. numero 6. descrip- tam exhibui & eodem profus Anno in lucem dedit, Lutherus librum suum de Missa angulari, in quo, Deo haud dubie ad salutem misere seducto- rum impellente, apostatarum princeps Lutherus ipse sua manu mundo confessus est, suam doctrinam à Diabolo ipso esse acceptam, seque in eius sententiam concessisse (e) sed & ipse Lutherus eadē ætate huius anni frequenter nocturnis terricula- mētis infestatus & horrendis somniis inquietatus describitur in Colloquijs suis mensalibus. Tomo primo Latin. pag. 48. 49. 50. maxime Judicij extre- mi terribilibus, quibus fanatico Stifelio videretur ianua fuisse aperta ad eam quam retuli impostu- ram (f) Sed & alia eodem tempore portenta terribilia evenere quæ Lutherana dogmata Germanis non solum suspecta sed & damnabilia declarabant, inter quæ est illud quod Anno 1543. pridie Natalis Domini Stasfurti in Saxonia Donerum Prædicantem Lutheranum dæmon specie confecti homi- nis aggressus est, & per eum universam Christi Religionem evertere est conatus; & Anabaptistæ Monasterij cunctis sæculis infanda, ex Lutheri principijs aggressi sunt. (g)

VI Si Sleidani cornicationi & nuptijs fidem quis habeat, Paullū III Pontificem nihil magis quàm Con- cilium metuisse: dicit: qui tamē in tâta occupationū qui-
e Vide Vlenberg. Vit. Luth. cap. 25. num. 3. Serarium de Lutheri magistro &c. f. Vlenberg. ibidem num. 2. g. Bzovius, Meschovius & alij.

quibus obrutus erat, mole, eius cogendi præcipuam curam habebat. Siquidem ea causa statim ac pontifex erat creatus 16 Jan. An. 1535. Romæ Comitia habuit, misitque legatos ad Reges & Principes ob locum, de quo summa lis erat. Omnes certe qui vitam eius descripserunt, fatentur quamuis senio multisque laboribus fractum, eò omni studio incubuisse, vt ad extirpandas quæ ipso Pontifice incredibili copia & fecunditate extiterant hæreses, & Christianæ Reipublicæ res ordinandas, sanctum & legitimum Concilium celebraretur. Neque vnquam sui præcipue temporis infelicitatem deplorare cessabat. Quum ergo quod Mantuz indixerat Concilium multas ob causas fuisset impeditum, Vicentiam, Venetorum ditionis oppidum, ad id delegit, missis eò Legatis suis, vt ipsius exemplo ceteri Principes suos quoque eò mitterent: verum nonnullorum cunctatio effecit vt lentè omnia procederent, vt hic quoque conatus frustra fuerit. Quia vero animaduertebat hæresis contagionem (quæ tum Galliarum regnum quoque inuaserat, ac pæne affligerat, vt VII. libro ostendam) mirabili celeritate indies longius latiusque prospere; per Legatos Protestanteis admonere atque virgere non cessabat: quos illi incredibili contemptu & fastu, tanquam soli essent rerum domini, non modò reiecerunt, verum etiam ludibrio habuerunt.

V. Nihilominus tamen vt tam sanctum opus facilius procederet, idem venerabilis & ætate fractus senex Nicæam profectus, inter Cæsarem & Galliarum regem pacem confecit: eosdem multis precibus atque etiam lacrymis obrestatus, vt Vicentiam ipsi venirent ad Concilium, quo sic tandem Ecclesiæ pax redderetur. Ac licet vtrique ab hoc non alienus esset, obstabat tamen vtriusque regni, quæ nondum à bello respirauerant, negotiorum multitudo. Bonus hic Pontifex in Cardinalium consensu nullius rei quam morum in Ecclesiasticis emendationis frequentiore mentionem facere solebat, & in primis Curie Romanæ, ybi propter omnium nationum concursum, fieri non potest quin morum dissolutio & luxus subingrediantur: e quibus, vt idè dicere solebat, omnes hæreses nasci solent. Ex Cardinalium ergo numero quatuor, & ex Episcopis aliquot delegit, ipsique grauer mandauit, vt Ecclesiasticorum morbos circumspicerent, & formulam emendationis conciperent. Quod diligenter quidem illi fecerunt: verum exitus monstrauit, ad morbos tam inue-

ratos, & vniuersalem contagionem, quæ non Ecclesiasticos tantum, verum etiam omnes ordines inuaserat, diuersis ac ingentibus opus esse remedijs; neque vnus diei aut anni hoc esse negotium, aut eiusmodi, quod simul & semel ad pristinam illam puritatem atque integritatem reduci possit. Puritatem dico morum, non doctrinæ. Fallunt enim aut falluntur, qui doctrinæ emendationem Pontifici proposiram fuisse aiunt, quum hæc, iuxta infallibile Dei promissum, pura & integra semper in Ecclesia conseruata sit, neque à bonis aut vitiosis hominum moribus dependeat.

VI. At Lutherus pro ea qua omnibus in rebus perpetuo vsus est, scurrilitate tam sanctum Pontificis desiderium non modo irritum, sed contra hanc emendationem librum quoque publicauit, cui præfixa est *pietura; in qua Pontificem in sublimi solio sedentem circumstunt aliquot Cardinales, qui caudis vulpinis ad longurios alligatis, veluti scopis, omnia sursum deorsum repurgant.* O hominem ab ipsa natura, vt ita dicam, ad scurrilitatem factum! Itane nihil omnino fuit, quod hic velut alter Lucianus non roderet aut subsannaret? Sed & tunc & etiamnum Deus, derisoribus parauit iudicia. Erga Pontificis Legatum Saxoniarum Dux modeste & reuerenter se gessit, & ad ipsum quoque Pontificem humiliter scripsit. At Landgravius, Lutheri delicia, nullam omnino eius habuit rationem, vt qui nulli aliquam ea quæ Smalcaldiarum constituta fuerat, auctoritati deferret: & quodam die quum Legatus, vt in mandatis habebat, Landgraviij colloquium expeririuisset, ille tanquam Sacramentarium genio propinquior, *sibi non vacare*, dixit; & eodem fere momento Lutherum inuisit, grauer ex calculo decumbentem. Quod quidem Legatus è suo diuersorio videre poterat. Nihil tamen tot tantisque impedimentis & repulsis absteritus Pontifex, in proposito suo conuocandi Concilij perseuerabat, sperans sua tandem Christiana patientia infidelium istorum duritiam superatum iri. Cum igitur Optimus Pontifex humana quidem media destituerent affligerentque, Deus ei grande solatium & manum ad sancta proposita sua implenda præparauit. Siquidem ante quam ex vivis excederet, vidit, & laudauit adiutorem *Digitum Dei* (i) quo Ecclesia in cunctas dæmonis machinas per Lutherum erectas erat pugnatura & vero triumphatura.

Ii

Enim

i Historia Soc. Iesu Tomus 1. Vita S. Ignatij Scriptorum.

Enimvero sub ipso Societas Iesu, eo tempore quo ipse iniquissime à Protestantibus contemnitur, & Turca insurgit & morum reformatio in Ecclesia difficillima ei redditur, Parisijs coalita, ad eius pedes supplex humilisque, suis exercitiis & gratis & sponte per orbem Sedi Apostolicæ & ipsi Servitura advenit, & Tribus religionis Votis per Lutherum, quantum is potuit, destructis, quartum obedientiæ Specialis erga Papam Romanum, quoad missiones inter infideles, adiecit. Quam eandem Societatem multo examine præmissa, concilioque adhibito tandem primus ipse 27. Septembris Anni 1640. laudavit & diplomate sacro in Ecclesia Catholica; ut sanctum institutum approbavit, in cuius ille manibus, calamis, ore ingenio & factis vivens etiamnum Hæreticos ac cunctos oppugnat, & oppugnare dum vicerit, non cessabit.

DE DIVERSIS OB TOLLENDUM
schisma celebratis Conventibus: & quiseo-
rum fuerit exitus.

C A P I T U L U M
I X.

A R G U M E N T U M.

- I. Colloquium inter Catholicos & Protestantes Hagenoæ, abruptum ob morbum Melanchthonis & alias tergiversationes.
- II. Vormatia rursus coeptum, iterum sine fructu, ob morbum Ecclesiæ Ratisbonæ Catholicæ.
- III. Hungari Germanorum opem contra Turcas implorant.
- IV. Dux Saxonie & Hassi, Landgravius Henricum Duce Brunsvicensi Catholicum bello persequuntur. Archiepiscopus Coloniensis ad novationem spectat.
- V. Comitissa Spira habita Lutherus personam Pontificis sumit, & Episcopos consecrat.
- VI. Novus conventus Ratisbonæ habitus iterum sine fructu: multaq; prodigia in celo visa.

IN tanta rerum omnium perturbatione, ac tot molestissimorum negotiorum undis, Carolus Cæsaris pacis studio nihil antiquius habuit. Turca enim magnis viribus imminente, perfacile videbat frustra se in finium defensionem incubitum, nisi pacem antea domi constituisset:

Equidem Remedium quod Religioni à Concilio Generali pie à Papa apparabatur legationibus & alijs difficultatibus intercurrentibus plurimum retardaretur, & Protestantes omni modo ne successum fortiretur oprabant & aperte impediabant. adeo ut Lutherus moras videns A. 1539. exultans librum de Concilijs emitteret, in quo Conciliorum vim astute subvernavit (a) Quocirca assentiente Pontifice, Lutheranis Colloquijs de religione potestatem fecit, & priorum Edictorum executionem in quinque proximos menses suspendi iussit. Primus igitur conventus An. 1539. mense Ianuario celebratus est, in quo ex Cæsaris literis 25. Nou. Tolero datis XV. mensium induciæ ad colloquendum de religione promulgatæ sunt, ut Theologi Catholici ac Protestantes Augusto mense adesse iussi sunt ad Collationem placidam. Id tamen negotij in sequentem annum 1540 dilatum fuit, quo eius rei causa inditus erat Hagenoam conventus, ad quem rex Ferdinandus, ut & ex Episcopis multi venerunt. Aderant etiam à Protestantibus nempe Theologi ipsorum magno numero, Bucerus, Bionius, Olander, & alij, Lutherus ipse non venit; in hoc, si dijs placet, Pontifices Romanos, Saxonie Pontifex imitatus, qui ut tanto liberius omnes sententiam dicerent & suffragia ferrent Concilijs præsentem interesse aliquando noluerant. Intertim dum ceteri litem ipsius persequuntur, & alij turbis ab eo excitatis remedia quærunt, pinguis hic monachus cum monacha sua Witebergæ delibabatur. In hoc conventu tria præcipua ad deliberandum proposita fuerunt, nimirum dogmata, Concilij celebratio, & honorum Ecclesiasticorum restitutio.

Posterius hoc, illud ipsum erat quod Protestantibus ægerrimè faciebat, ut quibus nihil gravius posset accidere, quam si ea quæ tanta aviditate inglutierant, reuomere quasi & reddere cogerentur. Quare Lutheri sequentes consilium suis Theologis modum agendi talem præscripterant, ut vel collationem refugere, vel concordiæ nullo desiderio teneri perspicuè appareret. nam cum Catholici Augustanam Actionem resumere vellet, & ijs quæ ibi conciliata fuissent, omisissis ad cætera nondum conciliata dogmata transire, Protestantes ibi facta infecta reddidere, eo quod nunc accessione plurimum ad fædus Smalcaldicum

^a Vide Vlenberg. Vit. Luth. cap. 36 n. 2. & 6. ex A. A. ibi citatis.

eum animosiores essent effecti, & quædam dogmata Augustanæ Confessionis iam tum immutassent. (b) prius aiunt doctrinæ seu dogmatum controuersiam esse definiendam, quam de bonorum particularium restitutione ageretur. Ferdinandus e contra instabat vt saltem ad definitionem vsque litis bona ea sequestrarentur. Sed neque hoc illi permittere volebant. Sic ergo & hic conatus, quo in tantis tenebris lux aliqua quæsitæ, tamque lenia a Catholicis proposita fuerat remedia, ne pax Norimbergæ iuramento vtriusque sancita violaretur, in fumum abiit. Cuius tamen rei inter alias etiã hæc fuit prætexta causa quod Melancthon grati valetudine detentus, in itinere substiterat quasi pars vtriusque hominis huius opera & præsentia egeret ad colloquij bonum exitum inueniendum. Sed & rem multum impediuit Saxonia & Landgrauij absentia: qui extra omnem modum Lutheri causæ fauebant. Ferdinandus Rex videns tergiversationes & protestantes ab Actis Augustanis resurre; ideoque nihil modo effici posse, in alium Conuentum rem eandem reiecit. Itaque ad 18. Octob. (c) proximo conuentui locus designatus fuit VVormatia, quo (veluti pro beneficio) Pontifex quoque Legatos suos, si veller, mittere posset; cuius tamen primatum nequaquam agnoscerent.

II. Ad constitutum diem VVormatiæ Cæsaris Legatus Cardinalis Granuellanus adfuit. Venit quoque eod. à Pontifice missus Cardinalis Campegius, Episcopus Feltrienfis. E Protestantium theologis præcipui adfuerunt Melancthon, Bucerus, Brentius, Osiander, quibus se admissit Ioannes Calvinus, qui tum maxime Lutheri exemplo; & ipse magnum aliquod facinus animo volebat, & vt ille Germaniam, ita hic Galliam permiscere cogitabat. Quis vero & qualis fuerit ille Calvinus, Lutheri simia, septimo libro à nobis describetur, vna cum compendio vitæ ipsius. Dum præliminaria collationis illic discutiantur annus ille exiit & primum An. 1541. Ianuario collatio de dogmatibus est cæpta. (d) In hoc Colloquio Eccius & Melancthon, vterque sane non ignobilis athleta, inter se commisti, disputandi partes sustinuerunt. De peccato originali primam disceptationem placuit constitui, de quo cum tertium congregiuntur 15. Ianuarij litteræ Cæsaris superuenerunt, quibus omnis actio suspendi, & in proximum conuentum Ratisbonensem differri mandatum erat;

ad quem & ipse venit mense Martio & Pontifex Legatum Gasparem Contarenum Cardinalem submisit.

Conuentus hic inter paucos illustris fuit, quum Principum tum theologorum, quos præstantissimos pars vtriusque adduxerat, frequentia, vt de controuersis fidei articulis disceptarent. (e) vbi vtriusque collocutoribus exhibitus fuit liber per Granuellanum; Cæsari nuper exhibitus, qui putabatur Concordiæ semitam aperire, vt cum pariter euoluerent atque expenderent: in quo mensis est consumptus & de communi consensu solum quædam 4. capita recepta per colloquium fuerunt, de quibusdam vero, & quidem præcipuis capitibus eius libri conueniri non potuit. Eccius vero in Febrim incidit, vt disputationi interesse non posset; nihilominus tamen sententiam suam scripto exhibuit. His actis confestim ad Lutherum Protestantes miserunt suo more Acta vt is ea probaret aut reprobarer, veluti nouus Papa, qui de Cathedra VVirtèbergica fundata super se ipso pronuntiavit voce & scripto, ad 12. Iunij. *Fieri non posse, vt ipsi in eandem sententiam coalescant; nec Cæsarem id posse efficere, qui etsi bono animo in hac re versaretur, Pontificios tamen subdolo animi agere, nec rem eis cordi esse.* Quin etiam confestim suavit Saxonix Electori, vt statim collocutores suos reuocaret, (e) Augustanam Confessionem vna cum Apologia pro collocutoribus submitteret, eique insistendum decerneret. (f) Cæsar cum animaduertisset ad summam conciliationis parum hoc modo profici, quod neutra pars veller cedere & Protestantestergiverarentur; de Pontificij Legati & Principum consilio rem omnem ad futurum Concilium reiecit, se ipsam in Italiam profecturum, de eius conuocandi modis cum Pontifice consilia communicaturum pollicitus (g) At Protestantes omnino vt id in Germania haberetur postulabant; dicentes, ad singulas prouincias pertinere, instituire verum Dei cultum atq; religionem, nec rem tanti momenti ad Generale vsque Concilium differendam esse: quod aliarum Nationum parum interfit quomodo Germani negotia sua conficiant. Numquam vlla ex re Lutherus maiorem voluptatem cepisse dicitur, quam quod conuentum hunc rebus infectis videret solutum, cuius

li 3

b Vlenberg Vit. Luth cap 30. num. 6 c Vlenb. Vit. Luth. cap 30 n. 6. d Vlenb. Vit. Luth cap. 30. n. 6. e Sleidanus lib. 14. c. 15 Vlenb. loc. cit. f Vlenberg Vit. Luth. cap. 30. n. 6. g Vlenb. loc. cit.

ius exitum summopere reformidabat. Aiunt Sacramentarij, illud volentes ostendere nec Lutherum a sua sententia fuisse alienum, eum ter ac quater exclamasse: *Age, age, mi pie Gsfortis Philippe! tibi haec gloria debetur quod Papista Sacramentum hoc eripuit, quod ego conuellere numquam ausus sui.*

Mortuus est hoc tempore Episcopus Naumburgensis Philippus, itaque Lutherani Episcopatum illum subito ad se raptum tradidere Amsdorffio Electore Saxone consentiente, contra Blectum Catholicum lul. Pflugium cui Mauritius Dux iure fauebat. Hinc lis inter utrosque Duces Lutheranos & bellum in Parasceue et Martij, & Paschate ortū est quod rament Hassiae Landgravius composuit qui & praemiū pacis huius a Luthero retulit tale. Landgravius, Tigurinos & alios Smalcaldico federati coniungere, eorumque Confessionem cum Vitebergensi conciliare percipiens, Lutherum vehementer rogauit, vt in celebratione coenae Dominicae, quum verborum sacramentalium pronunciationem, tum hostiae eleuationem omittere vellet. (Haec enim Lutheranj quoque dum hostia eleuatur, signo dato in genua se prosternere, & pedus percutere itidem vti Catholici, solebant.) Eoque hominem ad egit, vt ne posthac id fieret, edixerit. (i) Vnde passim fama increbuit, Lutherum Sacramentarij partibus accessisse: quia tamen ille nihil morus, intercedente Landgrauio, calumiam quem acerbe saepius contra eosdem strinxerat, aliquamdiu suspendit, donec à medico quodam Stephano VVildo, qui apud ipsum diuicillabatur, inter largiora pocula libere admodum reprehensus, quod abolita hostiae eleuatione, plebisque suspicionem inieisset quasi in eo cum Sacramentarijs sentiret, & nec ipse veram Corporis Christi praesentiam crederet, iurauit se calumniam istam propediem satis superque refutaturum, & Sacramentarios dignis modis accepturum, (k) Melanchthone interim vehementer sollicito, & Lutheri impetum quantum poterat, retardante. Ex eo tempore Lutherus atrocissimum cum Sacramentarijs bellum gerere, scriptisque virulentissimis iterum insectari eos numquam cessauit. Cui bello occasionem dederunt biblia Tigurina nouiter excusa ad eum transmissa (l).

III. Dum ita varijs disputationibus, contestationibus & protestationibus Anno 1541. conuentus hic extrahitur, Legati ex Hungaria veniunt, rebus pene perditis auxilia petentes. Turca enim religionis inter Germanos dissidio vsus, interea

dum illi Ratisbonae pro Lutheri delictis tamquam pro aris & focis pugnant, & Pestum & Budam regni metropolim, vna cum alijs quibusdam locis, sua ditionis fecit, ac valido praesidio muniuit, Ferdinandi exercitu cedere coacto, vt sequenti libro dicam. Ferdinando vero ordinum suorum conuentus Pragae, Bohemorum vrbis praecipua, agentis, proceres quidam Aulicis & vicinatum regionum, supplicem libellum tradiderunt, quo Lutheranismi, variarum linguarum scriptis iam vndique propagati, exercitium permittit sibi postulabant: vt sic scilicet prisca abolita aut mutata (saltem Ecclesia, è Catholica, Lutherana & Hussitica, nouam quandam edificarent. Sed eos Ferdinandus ad proxime futurum Concilium reiecit, rogans vt interim nihil nouitarent. Ecce quomodo Lutheri causa populis istis arma contra Turcas ex manibus quasi ex cufferit, & miseris calamitatibus aditum aperuerit. Soluta conuentu Ratisbonensi, Imperator in Italiam profectus, cum Pontifice de Concilio habendo transiit. Inde relicto apud Pontificem Cardinali Granuellano, cuius opera in omnibus maximi momenti negocijs, ob hominis prudentiam & singularem industriam, vti solebat, qui cum ipso & de forma Concilij, & de auxilijs contra Turcam consilia communicaret; cum classe, ad distrabendas Turcarum vires, in Africam traiecit: sed nulla rememorabili perfecta, tempestate magis, quam hostium afflictus viribus, non multo post in Hispaniam reuersus est. Posthaec alium conuentum Spiram indixit, ad quem missio Legato Pontifex, & magna contra Turcam auxilia, & vt Concilium in Germania habeatur, curaturum se promisit; designatis ad id ciuitatibus Mantua, Ferrara, Bononia, aut Placentia: quarum quum nulla Protestantibus satis placeret, Tridentum XI. Kal. Ian. Anno Pontif. sui VIII. Anno 1542. nominauit, ad Germaniae fines oppidum, & recipiendis vndique eò conuenientibus Episcopis & Legatis opportunum (m). Quem admodum vero ij qui male conscij sibi sunt, ipsum quoque iudicij locum formidant, vt in quo paratam sceleribus suis crucem quasi videant: sic Reformatores isti non minus Tridentum quam Mantuam venire recusarunt. Quem vero in finem Concilium

h Vlenb. Vit. Luth. cap. 31. num. 3. & 4. i Vlenberg. loc. citat. k Schluff. lib. 12. fol. 109. Theol. Caluin. l Vlenberg. Vit. Luth. cap. 32. num. 1. m Bzouius in Anal. &c

cilium illi flagitarint, Lutherus in eo libello quem contra Henricum Ducem Brunsvicensem, Catholicae religionis tenacissimum Principem, hoc tempore scripsit, non dissimulat, inquit: *Concilium a se postulari, non ut doctrina sua reformetur, sed ut publice audiat, & aboleatur Papatus.*

IV. Non multo post nimirum Anno 1543. estate inimicitiarum inter Catholicos & Protestantes, quae sub cineribus haecenus quodammodo latuerant, scintilla in apertum incendium erupit. Ac primum Saxoniae Dux & Landgravius Henricum Ducem Brunsvicensem omni ipsius ditione expulerunt. (n) Circa idem fere tempus Hermannus Archiepiscopus & Elector Colonienfis, cuius est inter Germanos Principes magna potentia & auctoritas. Ecclesiae rebellare conatus fuit, vocatis ad se Bucero & alijs Lutheranis theologis, & docendi muneri admotis (o). His Archiepiscopi conatibus ciuitas Colonienfis &c. Ecclesiastici fortiter sese opposuerunt; quumque admonitionibus nihil proficerent, contra Archiepiscopitemeritatem & furorem Pontificis ac Caesaris opem implorant. Ab utroque citatus Hermannus, quam aliquantulum fluctuaret, à Protestantibus ut in instituto persisteret, inductus fuit, promissis contra eos, qui ipsum oppugnaturi essent, auxilijs. Fuit vero Archiepiscopus hic homo admodum rudis, adeoque omnis fere doctrinae imperitus: uti è Caesaris, ad Landgravium pro ipso intercedentem, responsione patet. Mutationis huius praecipua causa Bucero fuisse creditur, cui vni ille plus fere quam toti Ecclesiae tribuebat. Quasi vero vniushominis doctrina aut scientia vniuersalis Ecclesiae (quae thronus est cui Spiritus S. insidet, tribunal in quo sententiam fert, & suggestus è quo docet) consensui praeferi debeat. Digna est Christiano Principe Imperatoris Mariani vox, sub finem Concilij Chalcedonenfis dicentis: *Impium esse qui post latam ab Ecclesia & tanto Episcoporum numero sententiam, singularem aliquam opinionem animo retineat.*

Sleidanus culpam quamvis verecunde in Gropperum reijcit, qui Archiepiscopo, apud quem, ob eximiam eruditionem, qua Cardinalitiam purpuram postea adeptus est, in magna erat auctoritate, Bucero commendarat (p). Sed Gropperus in publico aedito scripto calumniam hanc à se amolitus est: in quo fatetur, se cum Bucero quidem aliquando tamquam cum viro litterato, egisse: & ab eo missam sibi Confessionem à Catholica religio-

ne nihil aut parum discrepantem; ut ita in Archiepiscopi gratiam se se insinuat. Narrat Rouerus, Gropperum à Bucero aliquando rogatum ut mutationi quam tum instituebat, assentiretur, ex zelo vere Christiano respondisse, *Malle se, si fieri posset, mille subire mortes quam iam iustam causam prodere.* Hinc Beza (q) Hermannum ab uno familiarium non aliter, quam Christum à Iuda proditum exclamat: *ad deum, ipsum proditorem dignam factu suis mercedem accepisse. Cardinalitij galeri sunt strangulatum.* Nec profa tantum, sed Gallicis rythmis idem argumentum lusit Beza, quos sic utcumque Latinos reddidimus.

*At parte ex alia Gropperus imagine falsa
Decepto insultat domino: dum perfidus auctlor
Consilij, in medio subsistit, fune ligatus
Pupurei pilei, qui infelici interclusit
Vocis iter. Nec sic tamen ardua coeptra relinquent,
Hermannus, solo perstabat numine fretus,
Diuini exemplum memorabile valde fauoris
Diuina ut fuerat Gropperus perfidus ira.*

Ex quibus verbis fatuus quidam persuadere mihi voluit, Gropperum sibi ipsi violentas manus attulisse: quum Beza id tantum dicere velit, Groppero Cardinalitiae dignitatis, in cuius spem erectus fuerat, cupiditatem obstitisse quo minus pro Lutherana religione sententiam libere diceret. Vir hic doctissimus, honorum & vitae satur, Deo animam reddidit Anno MDLIX. ad pedes Adriani VI. Pontificis Romae sepultus: inter alia ab historicis superioris temporis lumen & ornamentum Colonienfis Ecclesiae appellatus. Bucero quidem Archiepiscopus initio ad se vocatur, non ut in religione ab ipso aliquid disceret, sed ut paulatim eum ad suas partes traduceret: interim parum cōsiderans, quemadmodum, si quis nate imperitus alteri à fluctibus abrepto succurre velit, plerumque fit, ut ambo submergantur; sic periculum esse ne ab eo quem ad Ecclesiam trahere cupiebat, ab eodem abstrahatur. Metiri atque expendere suas vires debebat Hermannus, ut qui sciret, non ob eruditionem, sed familiae splendorem, ad summam hanc dignitatem se peruenisse.

n Vlenberg. Vir. Luth. cap. 31 num. 1. o Mes-
houius de Depositione Herman. Colon. Agrippini-
p Sleid. mendacia Vide apud Rouerum lib. 3. Rer. memo-
rab, q. In iconibus.

nisse. Triennium feretenuit hæc controuersia; post quod Hermanno abdicato, Adolphus Comes Schauenburgius, quem ille superioribus annis coadiutorem sibi delegerat, fuit susceptus; cuius mandatu statim per totam regionem quicquid Bucerus instituerat fuit abolicum, & qui antea eiectioni fuerant, in dignitates & officia sua restituti. Hoc modo hæresis e Colonienſi Archiepiscopatu, ubi iam aliquo modo sedem sibi fixerat, rursus exterminata est, miser vero Hermannus in exiguum Vvedenſis Comitatus oppidulum migrare, & errorem ibi suum deplorare coactus, Anno M D LII. extremum diem conclusit.

V. Non multo post videlicet Anno 1544. Imperator in pace Germaniæ procuranda omnem mouens lapidem, alium conuentum Spiram indixit, 15. Iunij in sequentem Decembrem. (r) quò Ferdinandus frater quem suo loco præsidere iussit, cum plerisque Principibus venit. In eo vix quidquam in commune consultatum fuit. tempore muris querelis & accusationibus transactis. Protestantes à Catholicis in simulabantur quod cum Turcis colluderent; Catholicis ab illis, quod libertati ipsorum insidiantur. Ibi quoque de Henrici Brunsvicensis cum Saxone & Landgrauio controversia actum fuit, sed res omnis ad Cæsaris iudicium reiecta. Verum is moræ impatiens, & recuperandæ ditionis suæ cupidus, Galliæ regis instructus auxiliis, exercitum conduxit, & suam in provinciam ingressus, captis aliquot arcibus & oppidis, tandem ipse in hostium manus incidit. Lutherus accepto eius rei nuncio, non vehementer modo lætatus, sed & Landgrauium & socios hortatus est, vt vulpem (sic ille Principem nominabat, quem cane peius & angue oderat) diligenter asseruent. (s) Quin etiam librum eade re scriptum ad Saxonem & Landgrauium misit, in quo ex musca elephantum faciens, victoriam hanc mirifice deprædicat. Inter alia etiam ait, *qui arma non arripit quando possit. Dei beneficio vti nolle, ac se ipsum frustrari, immo Deum tentare: nec mirum esse si ipse postea ceruicis præbere ictumque excipere cogatur.* Eodem libello multum se dolere dicit, quod pro Duce & filio non Gallia & Anglia reges captiuos habeant. Equidem hoc spectaculo, inquit, nihil mihi posset accidere iucundius. Interim vero hunc vobis elabi ne patiamini. Idem nihil aliud sit quam Deum tentare. Equidem his ei verbis pœnitentiæ quaedam formulam præscribendam cenſeo, vt dicat: *Mi Deus, tot tantaque ego commisi flagitia; & tu tam leni pœna*

me castigas: quam ad extremum vsque vita mea libenter perferam, abdicato omni dominio quod habui, quo indignum me, eoque iuste spoliatum fateor. Iustus es, Domine. & iuste quidem, valde tamen leniter, me puniisti. Sic Principis illius infelicitati illudebat Lutherus, quem nullam ob rem oderat quam quod summo studio & zelo Catholicam religionem propugnaret.

Prophetæ dein personam induens, ait? *Si hunc dimiseritis, Papista qui pro salute ipsius vota faciunt, statim dicent, Deum à suis stare partibus, vt à quo preces ipsorum sint exaudita. Sed preces ipsorum & vota non magis nobis timenda sunt, quam Elia Baaliticorum Sacerdotum clamores. Tam preces Papistarum quam Deus ipsorum à nobis rideri debent. Sed quorsum arripior? quam Camerinam moueo? Pudet plura eiusdem, execrabilis impudentiæ plena verba hoc loco adscribere quæ ille in Catholicum hunc Principem euomit: qui tamen hoc à Deo beneficij consequutus fuit, vt hostes suos à quibus captus fuerat, postea ad Cælaris pedes prostratos & supplices viderit, vt suo loco dicitur. Interea vero Saxo & Landgrauius, prophetæ sui Consilium sequuti, Henricum Ducem omnibus repudiatis, quas pro libertate sua offerebat conditionibus, vsque ad suam ipsorum captiuitatem, captiuum tenuerunt.*

Ad conuentum Spirensis Hungariæ ordines legatos miserant, qui regni calamitates & pericula exponerent, & matura auxilia postularent, quod & illi sedulo fecerunt, ostiatim velut circum euntes, & singulos principes viritim presentantes; interim non sine Lutheri & Lutherani schismatis execratione, quod tantas turbas in Germania & tota fere Europa dedisset. Eis à Catholicis benigne & liberaliter responsum fuit, & auxiliorum spes facta, vti & à Protestantibus, non tamen sine vſitata ipsis protestatione. Religionis disceptationem Imperator vsque ad proximum Concilium, quod omnes vna voce flagitabant, differre, & interea pacem omnes inter se colere iussit. At Lutherus eos qui Concilium peterent, aperre irridebat, tamquam inconsiderato abreptos zelo, & quid peterent nescientes. Concilia, aiebat, *Sathana esse comitia & Antichristi conuentus.* Librum etiam edidit lingua populari scriptum, cui more suo

1 Vlenberg. Vit. Luth. cap. 33: n. 1. [Sleidam. lib. 16.

picaturam præfixit, in qua Pontifex in sublimi sedet cathedra, circa vero plurimi sunt caedamones. Nullum sane unquam librum publicauit Lutherus, qui non remeritis atque insanæ singularis cuiusdam notas præferat; sed inter omnes hic præcipue, quem scripsit de Pontificatu Romano. Id autem vnum spectabat, vt Germanos à Tridentino auerteret Concilio, efficeretque ne eius se submitterent decretis. Quomodo vero ei Tridentinum possit placere Concilium, qui *Niceni decretum tamquam è palea & foeno factum, & nulli rei nisi discordijs serenandis utilia, impie calumniatur?* (r) Quid, quod nec Concilio ab Apostolis celebrato parcat? Cuius decretis obediendum negat. Alioquin enim à leporum, cuniculorum, farciminum, & multorum delicatorum ciborum, quibus, *animalium sanguis*, admisceri solet, esu esse abstinendum (u) Interea dum hoc modo Lutherus cum Concilij Andabatarum more pugnat, idem summi quasi Pontificis summa persona, Ecclesiastica beneficia confert, adeoque Episcopos etiam consecrat. Quum enim eo tempore mortem obiisset Episcopus Naumburgensis, in eiusque locum Catholicus Iulius Pflugius à collegio esset cooptatus; Dux Saxoniz à Luthero instigatus, Anno 1542 electionem hanc irritam habuit, & reiecto illo, vn̄ ex Vitebergicis theologis instituit, à Luthero impostitis manibus inauguratum. (x) O monstrum impudentiam! vt scilicet monachus sacerdos, & quidem apostata, qui nec ipsius sacerdotij ordinem conferre potest, & diabolo suadente sacerdotium omne negauerat, Episcopum ordinare & consecrare ausit! *Impossibile est*, (y) inquit Athanasius. *vt ordinationes ab Seando Arriano Episcopo factas Ecclesia Catholicaprobet.* Quid ille de monacho & quidem apostata, Episcopum consecrare præsumente, dicaturus fuisset? Manuum namque impostio ad solius Episcopi officium pertinet, vt ex diuersis Actorum & scriptorum Apostolicorum locis videre est. (z) Sed hanc electionem Lutherus in Arrij schola didicerat, qui *Sacerdotum & Episcoporum munera confundebant*, vt Epiphanius scribit, (a) qui ait, *Ordinem sacerdotalem per baptismum insantes Ecclesia pareret; sed Episcopalem, Patres.* Athz occasione declinati à Protestantibus Concilij & libri de Concilij contra Concilium à Luthero editi Nunc ad Agra reliqua Protestantium ab Anno 1544. reuertatur oratio. Equidem prædicto Anno mense Iunij Spiræ celebrata sunt Comitia, in quibus auxilia & aduersus Regem Galliarum Turcæ iam confæderatum, ac Sabau-

dia Duci infestum, & aduersus Turcas Cæsar poposcit: Protestantes vero, remedium aduersus dissidia Religionis. Et auxilia quidem adiudicata sunt aduersus hostes, dissidiorum autem Tractatio in sequentem Decembrem virgente bello Gallico dilata fuit, (b) à Cæsare tum occupato belli virgentis cura, tum quod Protestantes extorquerent à se disceptationem de religionis negotio, & sine hæc additâ, operam suam ad bellum conferre recusarent. Atque id fuit ob quod Paulus III. Pontifex Max. datis ad Cæsarem literis hoc anno eundem reprehendit, de nimia in Hæreticos facilitate cedendo exhibita. (c) Cui enim nuperis Ratisbonæ & alijs conuentibus regiuerfati erant, & colloquia abruperant fuga, nunc videntes serid Generale Concilium, olim à se adeo postulatam adeo, apparatus instare, Colloquia mente peruersa rursus virgere cæperunt. Effecit tamen Papa ijs literis ne Spirensis Cõuentus in sequent. Decembrem indictus in Religionis negotijs effectum fortiretur, eo quod non Cæsaris, sed Papæ sit causæ Religionis tractare. Itaque Lutherus ira æstuans scurrilissimo stilo suo aduersus Papatum Rom. librum emisit initio Anni sequentis nempe 1545. dicens eum à Diabolo fundatum. Ex quo quis fuerit animus & os ac manus huius scurræ vel nebulonis ad finem vitæ propinquantis perspicue agnoscitur, & vt posteritas, cum libri eius aboliti erunt agnoscat, paucissimas porcorum Margaritas salua Lectorum reuerentia & honore de hoc sterquilinio Lutheri excerpto. ait enim de Pontificis ore, *per quod*, vt A. G. 15. v. 7. in Concilio Ierosolymit. dicitur. *Deus ab antiquis diebus elegit gentes audire verbum Euangelij & credere* (vt etiamnum per Indias fieri sentimus) *ista nefanda quodnã est os illud: an illud ex quo ventris crepitus prorumpit? quod ex eo egreditur tute* (Papa) *seruat tibi. An vero illud os dicis, in quod vinum Corsicum influit? id canis impleat excrementis suis.* Tum ad Cardinales & Episcopos & Catholicos omnes se effundens addit: *Vah scelerati desperatique nebulones & crassi Asini! itane cum Cæsare & Imperio loquimini? propter vestri ventris crepitus & Decretales, & c. Si Concilium* (ita vocat Laicorum colloquia de Religione toties irrita tentata) *habere nolunt per nos sanes licet, vt qui Concilio non in-*

K k

digemus.

r Luth. lib. de Concilij. u Ibid. Luth. x Vlenb. Vit. Luth. cap. 31. num. 3. y Athan. Apol. 2. z A. G. 5. 13. 14. 1 Tim. 4. a Epiph. har. 78. b Vlenb. Vit. Luth. cap. 33. n. c Vlenb. ibid.

digemus. Quod si iracundia mouentur, impleant braccam excrementis; eamque è collo suspendant, id sufficientum esset, vel osculum pro sanctis istis teneremus &c. Ita in fine vitæ Cygnus ille Saxonicus, acute à Cōrado Andree, *Schwvainscher Luther*, appellatus, quem legēs nullo modo dabitare potest, quin dæmonium habuerit eximie & vehementer immundum iste tamen est *Propheta, & Euangelista & Elias*, & nescio, quid non? *Septentrionis*. O cæcitas plusquam Cimmeria, vel ebria! (d)

VI. Sic igitur & à tali porco docti Protestantes non satis liberum Concilij accessum sibi fore causati, amicabile urgebant doctorum hominum colloquium, vel suæ nationis Concilium: Catholici e contra quaecumque vellent securitatis cautionem offerentes, vt ab eiusmodi incæpto desisterent, vehementer eos rogabant. *Docuisse enim experientiam, colloquijs eiusmodi dissidia & contentiones incendi magis quam restingui: neque vnã prouinciã ceteris omnibus leges posse prescribere*. At illi insistentia persistentes, rursus protestando protestabantur, nisi petitioni huic suæ locus daretur, nulla se contra Turcam auxilia collaturos. itaque Ferdinãdus Rex Anno 1545. ad 24. Martij Cæsare moram faciente in concedendo colloquio, initium fecit VVormatiensis Comitij. (e) vbi ad Augustum vsque mensem inter Catholicos & Protestantes iterum disceptatum est. Interea mense Augusto Merseburgensem Episcopatum occupant Protestantes, & Cæsar videns eos tergiversando compositionem non solum eludere, sed occupando bona Catholicæ Ecclesiæ gressari, terminaui VVormatiense colloquium, & prodeunte se indies magis magisque malo Protestantium animo, legatum, misit ad Turcam de inducijs, veritus ne si foris cū hoste potentissimo bellum gereret, domi à suis circumueniretur, atque ita vniuersam rem Christianam in præsentissimum coniceret periculum. Ne quid tamen quod paci aliquo modo seruire videretur, ommitteret, concessit vt Ratisbonæ doctorum hominum colloquium institueretur sequi. Decembri quaternis designatis colloquutoribus nempe a parte Catholicorum, Maluendã, Billichio, Hofmeistero & Cochlæo; à parte Protestantium, Bucero, Brentio, Maiore, Sæpfiõ (Melanchthon enim tum ærotabat,) & præter hos quaternis auditoribus, & duobus præsidibus (f) Bucerus anteq. am ad Colloquium proficisceretur, scriptis ad Landgrauũ die XXIV. Decembris M.D.XLV.

litteris, Lutheranis magnum scrupulum iniecerat. Landgrauus his acceptis litteris Saxonem statim mouit, qui porro rem ad Melanchthonem retulit. Et quia ex Buceri litteris non obscurum erat, eum in reformationis negotio medium quoddam inter Catholicos & Lutheranos iter ingredi, Melanchthon aperte protestatus est. *sibi confusionem illam vel conciliationem opinionum, quam nonnullos moti videret nequaquam placere, vt qua nouum statim schisma paritura, adeoque Augustana confessionis Ecclesiæ exitium allatura sit*. Cogitent inquit, qui modo parum sapiunt, quid tandem futurum sit, si vnusquisque propriam sibi ex suo cerebro comminisci religionem velit.

Quum ad dictum locum & tempus omnes conuenissent, Anno demum 1546. Maluendã & Bucerus illud doctrinæ caput quod est de iustificatione hominis, duabus integris sessionibus non sine vehementia inter se disceptarunt: in quo quidem omnes hæretici semper incredibili vti sunt pertinacia. Catholica enim docet Ecclesiã, nos: *verè iustos, nostraq; bona opera esse meritoria, quamdiu insitã gratiam tenemus, eoq; pro alijs precando, siue in hac siue in altera illa vita nos apud Deum mereri* (è quos sanctorum dependet inuocatio) & *bona opera in statu gratiæ facta, mereri remissionem poenarum pro peccatis præteritis, interueniente etiam thesauri Indulgentiarum dispensatione*. Quæ doctrina si vera non sit, nihil sane nostris ieiunijs, precationibus, cilicijs, alijsq; corporis macerationibus merebitur. E contra non vni Evangelici. *Fidei omnia tribuentes, bona opera evertunt ac reiciunt, vt & sanctorum inuocationem, & Pœnitentiam, qua externa corporis castigatione, & alijs bonis operibus demonstratur*. Atque hinc tantopere caput hoc de iustificatione hominis illi oppugnant, docentes, *solam fidem in Christum iustificare: cetera omnia opera inutilia esse & quasi nihili, nisi in quantum Fidei signa sunt*. De qua tamen diuersæ admodum inter ipsos Lutheranos, Osiandristas & Maioristas sunt opiniones. Quamuis autem Bucerus eruditione ceteros suos collegas longe excelleret, nihilominus tamen vi veritatis eò adactus fuit, vt non absurdas modo, verum etiam impias opiniones, modo sibi constare vellent, asserere potius quam

d Vlenberg loco. cit. e Vlenberg. cap. 33. num. 3. Vit Luth. f Vid. Epist. Eber. Billichij ad Colon. lib. 2. Rev. memorab. Vlenberg. Vita Luth. cap. 33. num. 7.

quam victum se fateri maluerit; ut qui presentes disputationi interfuerunt, testantur. Hoc modo in dies aliquot protracto colloquio, dum modo voce, modo scriptis, iam hoc iam illo modo dicebatur; ecce Catholicis nihil minus quam de Colloquij abruptione cogitantibus, duo e Protestantes sese subducunt, & noctu discedunt. Tulerunt hoc impatienter admodum Præsides, & reliquos qui remanerant, gravissimis verbis ut continuenter colloquium hortantur, dum illi qui iam profecti fuerant, reuocentur. At illi Saxonæ Ducis mandatum causabantur. Qui su pererat quum animi causa extra urbem deambulatos se finissent equos paratos ibi offenderant, conscensis, domum & ipsi properarunt, ut & Bucerus, Argentorato missus. Catholici hi commorati, de colloq. ij huius abruptione contra Protestantes vehementer protestati sunt: quorum hac de re scriptum libro *Rerum memorabilium Coloniae Anno MDLIX* impresso, insertum legitur. g) Acciderunt hoc tempore memorabilia quædam quæ cap. XI. num. 2. recensebo.

Interea Campegius Cardinalis Pontificis ad Ratisbonensem conventum Legatus, ut Lutherorum calumnijs occurreret, & abusus ac vitijs quæ in Pælati Ecclesiæ passim videbantur (vnde ille hæreses omnes nasci atque augeri recte iudicabat) quodammodò mederetur, Principes rogauit, ut idoneos homines ad se mitterent, à quibus singula recte atq. ordine cognosceret, & de cõueniẽtibus remedijs cũ iisdem deliberaret. Sed factis se iam reformatos arbitrabantur Protestantes, utpote qui ex obedientia mandatorum tum Dei, tum Ecclesiæ sese, ductu Martini Lutheri Apoltaræ, sentiebant emeruisse in Libertatem & licentiam vitæ qualem caro & sanguis poterant optare, & quidem honestissimo sub nomine Christianæ libertatis omnia ad libitum possidere. Catholicis autem malis & domi & foris pressis magis de gemitu, quam reformatione cogitare libebat, videntes eam in sua non esse potestatem. Atque is fuit exitus vitimi ante Bellum Protestanti in Colloquij, quo tempore se iam satis virum natos arbitrabatur aduersus Cæsarem, ut palam rebellare liceret.

Ut autem magis dilucide ob oculos ponatur quomodo ad arma publicè ventum sit, paulo altius repeto, huius Anni 1546. gesta, nimirum Protestantes initio huius anni, missis ad colloquium Ratisbonense Maiore & Zochio, Francofurti inter se conuenisse tum ut Tridentino con-

cilio quod iam captum erat se opponerent, tum ut Hermānum Colonensem Archiepiscopum Apostatam adiuuarent, atque Cæsarem interpellarent de Camera Spirensis iudicio ex suo arbitrio & dictamine ordinando, aut si ista impetrare non possent de Bello Cæsari indicendo. Erat tunc Cæsar Traiecti, vbi cum legati Protestantium de dictis acturi conuenerent. Ille hos Ratisbonam ad Comitiam, ad quæ ipse iam tenderet, inuitauit ut communi Consilio res ageretur. Se si quieti sint nemini molestiam parare. Atque ita itineri se dedit Cæsar, qui vbi Spiram peruenit, & Romæ sententiam de exauthorando Hermanno Colonienſi, & de colloquio Ratisbonæ per Protestantes abrupto cognouit. (m)

Landgravius etiam acceptis fidei publicæ à Cæsare litteris, ad eum Spiram venit, ut Catholicos præueteret, & Protestantium nomine de Consilijs quæ in ipsorum perniciem suscepta, & de copijs quæ ad eorum exsequutionem clam conscribi dicebantur, quere-retur, quem in finem etsiam à Pontifice Concilium inditum esset atque inchoatum. Sermonem hunc inter Cæsarem & Landgraviū Sleidanus more suo ad longum recenset, & Landgraviū oratorio more loquentem, & non Lutheri tantum causam strenue defendentem, sed & modicis verbis Cæsari quædam exprobrantem facit. quod sane Cæsarem patienter tulisse non est verisimile, ut qui tam Landgraviij arrogantiam, quam Smalcaldici federis, cuius præcipuus erat promotor Landgravius, secreta penitus perfecta haberet & cognita. Ex altera parte Cæsar apud Landgraviū de abrupto à Protestantibus colloquio querebatur: quod tamen omnino rursus institui ac continuari velit (n) Post paucos dies Cæsar Ratisbonam recta contendit, & mense Maio peruenit, quo Principes tam Catholicos, quam protestantes erant euocati. Adfuerunt è Catholicis Tridentinus, Augustanus, Bamberg, Hertipol. Patauenſis & Hildesheimensis Episcopi, & ex sæcularibus Mauritius Dux Saxonæ, nondum Elector, Ericus Brunsvvicensis, Ioannes & Albertus Brandenburgici. Protestantes vero alij varia causari, solum Oratores suos miserunt cum multis querelis, varia causantes cur ipsi venire non possent, quoniam nolebant, (o) iam enim certis iudicijs & pacem cum Galliarum rege, & cum Turca

K k 2 indu-

g Vid. Natal. Com lib. 1. n Cochla. cont. Martio in Brouijus Annal. Tom. 20. Anno 1546. num. 16. o Brouij. Annal. loc. cit.

inducias à Cæsare factas esse acceperant, unde dici non potest quanto metu consternati fuerint: eoque quantas omnino poterant, copias conscripserunt, ut primi in armis possent apparere.

Ratisbonæ XV. Cal. Julij in Comitum itum est, peracto SS. Missæ officio, consensu magno decretum ut Cæsar Tridentino Concilio assisteret, illudque turaretur, Protestantes eodem, quo toties provocassent, adigeret. Cæsar Nonis Julij Civitatibus Imperij perscripsit se in rebelles moturum, & quibus causis ad id moveretur. Saxo & Landgravius Idibus Julij se arma pro Religione sumere edito scripto publicarunt. Atque ita ad arma deinceps fortiter itum est (p)

Ad Ratisbonensem conventum Angliæ quoque rex Henricus VIII. Legatos miserat, Stephanum Gardinerum Episcopum Vintoniensem, & Cneverum equestris ordinis virum, eum potissimum in finem, ut Principibus apud Pontificem, cui rebellaverat, intercessoribus ad reconciliationem ureretur, aperte præferens, non aliam quam Romanam pro vera se agnoscere Ecclesia. At infelix hic Princeps apud utriusque religionis homines erat in detestatione ea, ut vix quisquam audite eos dignaretur, ob evidenter iniuste ab eo tentatum divortium, ex quo ingens illa multorum malorum Angliæ series est exorta. Et hæc causa fuit & occasio, ut Cochleus scribit, quæ dictum regem à Lutherana hæresi avellit, offensum scilicet eo quod nec Protestantes divortium ipsius, primam omnium quæ sequuta sunt in illo regno, miseriarum originem, probarent.

Sed omissa Angliæ, Germaniæ res modo persequamur: cui ipsum cælum non obscuris signis imminentia mala præsignificabat Nam ut combustio Planetarum in tripl. citate Martis, quæ Anno MDXXIV. contigit, religionis mutationem portendebat, sic quatuor eclipses, quæ eo tempore, quo Lutheri deliria totum fere Mundum inter se bello commiserant utrumq; cœli luminare passum fuit, vehementer omnium animos terrendo obstupescerunt. In primis vero terribile erat solis deliquium, 24. Jan. Anno 1544. ut qui totus pene obscuratus, vix malignam aliquam lucem Mundo reddebat, reclusus inferiore in parte ad X. digitos (q) Magnam hanc eclipsin Solis, tres Lunæ defectiones exceperunt nempe 9. Jan. 4. Jul & 18. Dec uti Gaucicus refert, quod iam inde ab eo Caroli Magni tempore, quo is Saxonum gentem à paganismo ad Christianam religionem traduxerat, numquam evenit.

Flebile est hic meminisse quomodo Hungari, quamque suppliciter, expositis suæ patriæ calamitatibus & periculis, à Germaniæ Principibus auxilia petierint, quæ vero Lutheranorum erga eisdem fuerit charitas, quod Christianæ Republicæ studium, sequenti capite ostendam: Neque hoc ab Historiæ meæ serie alienum erit. Interca Cæsarem & Protestantes bellico apparatu occupatos paullulum relinquamus.

QUOMODO LUTHERANI TURCICUM optârunt dominatum, & causa fuerint quod pars aliqua Christianitatis ei subiecta sit.

CAPUT X.

ARGUMENTUM.

- I. Lutherus Turcom Christianis Principibus præfert, &
- II. A faciendo ei bello dehortatur.
- III. Vi etiam alij hæretici.
- IV. Solimannus Lutherum videre expetit.
- V. Lutheri culpa Hungaria & Transylvania amissa.
- VI. Protestantes Christianis laborantibus sepe auxilium denegarunt.

Quam magna est corruptæ hominum naturæ malitia! quæ quum in alijs affectibus rum in ira præcipue & odio apparet. Ubi namque semel alicuius rei odium animum subierit, nisi protinus obstitas, indies ita augefcit, ut nullis neque rationis frænis regi, neque ullo honoris respectu cohiberi, neq; vel Dei saltem reverentia & metu retundi, nedum exstingi possit. Lutherum videamus: in quo contra Pontificem conceptum odium ita crevit, ut publice profiteri non sit veritus, (a) Turca dominatum multo quam Pape esse tolerabiliorem. In Romana Ecclesia multo plus & turpioris committit idololatriæ atque impietatis, quam in Mahumetana. Comparationem deinde instituit: & quemadmodum, inquit, Turca Evangelij doctrinam per Alcoranum suum exstinguit, sic Pape per suas Decret-

p Idem q Gemma, Frisius in Radio Astronom. Lovani vidit h. 8 53. post merid. Crusius Vlma h. 9 a. merid. Keplerus in paralip. Vitell. p. 296. & Funcius XI. digit. & capisse nocte: cere uti crepusculo vespertino.

cretales. Pergit: Quid malifacit Turca? Occupat provincias, & temporaliter gubernat. Idem Papa facit; & animas nostras & corpora simul deglutit: quod Turca non facit. Hic suam cuique liberam permisit religionem. Id Papa non facit. In epistola vero ad Germaniæ Nobilitatē, Turcarum dominatu ait nihil esse gratius aut acceptius, ut in quo nec Canonicū nec Civile ius locum habeat. Eoque servitutem potius spiritualem unius (Pontificis scilicet) excutiendā, quā temporalibus armis alterius (Turcæ nempe) resistendum. In suā: Solimanno potius obediendū quā Carolo. Erasmus ad fratres inferioris Germaniæ scribens, hunc sermonē & hoc vorū ait frequens esse in ore Lutherianorum, malle se scilicet sub imperio Turcæ non baptizati, quam sub imperio Turcæ baptizati vivere (sic Carolus V. Imperatorem illi appellabant) Hinc adeo factum est, ut plures etiam aaresignani huius se & a, non solum Alcoranū porticum, verum etiam ipsa Turcarum Moschearum adyta ingressi sint, ut infra dicam, quando nobis de Polonia sermo erit.

II. Turcarum Imperatorem Lutherus in quodam contra Caroli Cæsaris Edicta libello, dicit multo prudentiorem esse & iustiorē Christianis Principibus, eoque populū monet, ne vel arma contra eum sumat, vel quidquam in belli sumptus contribuat. Quid enim boni, inquit, evenire ijs potest qui Deum tentant & blasphemant! An non vides, saccum illum vermiū, Imperatorem, iactare se pro vero & supremo Ecclesiæ Catholice defensore? Et alibi, (b) Male, inquit, faciunt, qui contra Turcā arma sumunt. Quod quid aliud est (d sceleratam stropham & sophisticationem! quam Deo repugnare? qui nos eo tamquam flagello verberat. At non tam religiosus fuit Lutherus, quum Saxonem & Landgraviū contra Carolū V. Imperatorem; aut cum subditos & rusticos contra Principes & Dominos armavit. Quia vero videbat hoc suū thema à plerisque damnati, purgare se volens, scripto edito demonstrat, cum Turcā belligerandum esse, non quidem eo fine, ut ne religionem nostrā contrariam ab ipso accipere cogamur, sed ut à vi & iniuria nos defendamus. Sic etiam sentiunt, sic loquuntur, qui in schola ipsius educati sunt. Huldericum Huttenū audiamus, cuius tam honorificum in Beza Iconibus extat elogium. *Me quidem non invito, inquit, fiet, ut Turcis obediamus, qui fortes sunt & iustitia studiosi, & vires suas non religioni propugnanda, sed imperij amplificando impendunt.* Et alibi optat, ut Deus Turcā Papā loco

nostris capitibus dominium imponat. Ferox huius hominis ingenium. Beza ait, quum ad cælum antea ipsum extulisset, gloria eius multum obsitisse; quæ tamen ad summum perventura fuerit, nisi in ipso ætatis flore, anno nimirum XXX insignis ille animi ardor antequam maturuerat, subitanea morte fuisset extinctus. Nec vero Lutherus tantum & Huttenus, verum etiam Oecolampadius & alij huius eiusdem voti rei fuerunt, uti passim scripta eorum restantur.

III. In quo illi Arrianorum sequuti sunt exemplum, qui teste Athanasio, cum paganis contra Catholicos Principes fœdera inierunt. Sic etiam Albigenes cum Miramolino Maroci rege, Mahumetano, de Castiliæ rege Catholico communibus armis oppugnando egerunt: quorum insolentia eo usque etiam progressa est, ut Innocentio Papæ nunciari iusserint, propediem se templa qua Roma sunt, in equorum stabula conuersuros. Possem ego quæ novis istis Evangelicis cum Solimanno & Amurathe Turcarum Imperatoribus intercesserint consilia, quæ item Anglorum Regiæ Acatholicæ Legatus molitus sit, è documentis à fide digno viro acceptis ostendere, tum etiam quomodo Protestantes de Hieremia Patriarcha in exsilium pellendo cum Turca egerint: sed quia hæc ad politicam magis administrationem pertinent, omitto. Sed & hac de re amplior erit dicendi locus, quando nostrorum Evangelicorum vexilla, pulcherrimum illud symbolum, TURCICI POTIUS QUAM PAPISTÆ, &c. præferentia, in conspectu omnium posita videbis. Omitto quæ Launius in Republica sua Christiana scripsit: (e) quæ sane incredibile est aliquid nefciuisse, ut qui Consistoriis illis & Synodis militatibus non semel interfuerit. Sed & vel inuitis miseræ Franciæ calamitates infra nobis exposituris, harum rerum mentio obijcietur. Facere tamen hoc loco non possum, quin memorabilem hanc historiam, & à Veneto quodam Nobili Relationibus suis insertam, & à Manlio quoque in Locis communibus allegaram, recenseam; quamvis eadem in Commentarijs ad Coronam Tertulliani, leuiter & velut extremo digito delibārim.

IV. Anno M D XXXIII, quum Solimannus accepisset, quantas turbas unus monachus in totō Christianorum imperio dedisset, & quod is inter

Kk 3

alia

b Luth. Tom. 2. fol. 49. c. lib. 2. cap. 13.

alia Christianis ne contra Turcas arma ferrent auctor esset; sperans, novum hunc esse Prophetam, a Deo Mahumetis precibus & intercessione in id summum, ut viam ipsi ad reliqua Christiani orbis occupanda sterneret: Germanum hominem civem Hagiensem, qui aulam ipsius sequebatur (hunc Episcopus Rurmundensis, idem narrans, ad Solimannum ab ipso Luthero missum, velle videtur) ad se vocavit, & quis ac qualis esset ille Lutherus de quo tam multa dicerentur percontatus est: quot annos esset natus, quæ ipsius esset doctrina, &c. in primis vero mirum ipsi videbatur, immo miraculi loco habebat, quod non iam dudum à Pontifice & Imperatore è vivis esset sublatus. De quibus singulis cum ille respondisset, hominem scilicet esse tum temporis ferè quinquagenarium; ac simul ingens illud atque atrox inter Christianos ab hoc monacho proleminatum dissidium exposuisset: Solimannus exclamans: *O magnum, inquit, virum! qui Christianam Republicam brevi, opinor, ad ruinam impellet. Atque utinam ille aliquanto esset iunior! Si mea quidem vellet uti opera, bonum me & liberalem dominum experiretur.* Ajunt, quum hæc Solimanni verba Luthero narrata essent, eum signo crucis manu facto, exclamasse: *(d) Ah! à tali & tam liberali domino custodiat me Deus!* Unam tantum rem in Lutherana religione Turcæ displicuisse Erasmus ait, quod nimirum velut individuas comites rebelliones & seditiones haberet annexas, quæ tandem victos & victores simul perdant,

*uno totamq; sepulcro
Contumulent patriam.*

Hinc etiam Solimannus sapiens ceteroqui Princeps, ut Hungarica testatur historia, (e) quum accepisset Lutheranos in Transylvaniam, à se nuper occupatam, irrepere, Isabellam reginam, cuius protectionem contra Ferdinandum regem susceperat, monuit, ut si unà cum filio Ioanne bona sua uti velit gratia, istos Nova religionis homines ex omni ditione sua quamprimum expelleret. Nolebat enim perniciosam sementem alibi quam in hostium suorum arvo fieri ac succrescere; quamvis utraque religio nimirum sua & Lutherica affinitatè aliquà inter se habeat, ut alibi ostendam.

V. Illud sane citra mendacium negari non potest, dissidia à Luthero excitata Turcarum res multum promovisse, qui eiusmodi occasionibus præti non neglexerunt. Et quemadmodum Ro-

manum Imperium nulla res magis ad summum illam supra omnes ceteras gentes magnitudinem evertit, quam domesticæ aliarum Gentium seditiones & discordiæ, quæ externæ potentæ fores aperiant, sic Orthomanicum Imperium ad eam quam nunc videmus & timemus potentiam, per schisma hoc & dissidium religionis præcipue gradum sibi fecit. Nam post Rhodum Christianis eo tempore quo Lutheristorum mundum perturbare incipiebat, (f) ereptam, hoc vel in Christianitatis maritimo everso propugnaculo, alterum quoque terrestre, florentissimum nempe Hungariæ regnum, periclitari statim cœpit, adeoque brevi hostis omnium immanissimi prædæ & libidini fuit relictum. Qui miserabile Hungariæ excidium literis consignarunt, Luthero magnam eius culpæ partem imputant: siquidem Christianis Principibus inter se de nova Lutheri doctrina dimicantibus, Turcæ non solum ultra centum quinquaginta Christianorum millia partim ferro trucidarunt, partim in morte peiorem servitutem adduxerunt, verum etiam Budam, Belgradum, Albam Iuliam, & alias opulentissimas quondam vrbes in suam redegerunt potestatem (g).

VI Notum sane est, nec Sleidanus dissimulat, in omnibus illis primis Imperij conuentibus, Protestantes semper protestando protestatos esse, nisi liberum sibi sua religionis permitteretur exercitium, nulla se contra Turcam, quamvis ipsorum caputibus proxime imminerem, auxilia collaturos. Hæc ipsorum Anno M D X X X in comitijs Augustanis vox fuit & protestatio, quæ etiam in omnibus qui deinde celebrati sunt conventibus repetierunt. Immo tum quoque, quando Vienna à trecentis Turcarum millibus obsessa, non Germania tantum, sed & universa Europa in extremo versabatur periculo, Protestantes ociosi tantarum calamitatum Germaniæ, velut extremam aleam tum iacentis, spectatores fuerunt. Quod si ea urbs à Turcis expugnata fuisset, nihil sane erat quod illis obstat, quominus ad Rhenum usque fines suos proferrent, & ferro flammaque omnia popularentur. Transylvaniæ quoque amissionem Lutheranorum seu Protestantium bello acceptâ ferendâ esse, idè Hungaricarum

d Man. lin. Loc. commun. e Bellefor. Cosmograph. olet 79. Tomo. 2. f. Vide Straph. de Luth. inter se concord. folio 419. g Sleidan. libro 18.

rum rerum scriptores testantur. Et nostro tempore Protestantes Maximiliano Imperatori contra Turcam ferre auxilia, & commune cum ceteris Christianis Principibus fedus contra Selimum inire recularunt, ut idem rerum Hungaricarum auctor scribit, & nos sequenti libro latius ostendemus. Quam multi inter Lutheranos una cum infelici illo Huldérico Hutreno Turcicæ dominationi subesse optarunt, ut tantum omnem Papæ potestatem viderent abolitam! Sanctum nempe hunc zelum discipulus a magistro suo Luthero suserat: à quo Turcica etiam in Polonia & vicinis regionibus superstitio longe lateque fuit propagata. Sed iam tempus est, ut sandapilam ac funestas tedas ei appareamus, cuius doctrina tot homines morti dedit, totque animas æterno, tot regna ac regiones temporali exitio inuoluit.

DE LVTHERI MORTE: DEQUE
summo eiusdem fastu & arrogan-
tia, ac ceteris moribus.

CAPUT. XI.

ARGUMENTUM.

- I. Lutherus Concilium impedire tentat.
- II. In patriam proficiscitur, & subitanea morte opprimitur.
- III. Eius sepultura.
- IV. Eius fastus.
- V. Lutherus nullum unquam fecit miraculum; facere vero conantem quomodo diabolus tractarit.
- VI. Eius contumelia in SS. Patres seu Doctores.
- VII. Quomodo veteres scriptores ab ipso corrupti.
- VIII. Laudes Luthero à discipulis ipsius adscripta.

DVM ex vna parte Carolus Imperator & Ferdinandus Romanorum rex vna cum ceteris Catholicis Principibus vires suas contra Turcam expediunt, ac simul Protestantium conatibus obuiam ire conantur; ex altera parte summus Pontifex Dei in terris Vicarius, ex omnibus Christiani orbis regionibus & angulis ecclesiarum Patriarchas, Episcopos & Antistites Tridentum ad Concilium euocat, ut certum aliquod & irrefragabile contra tot hæreses in Germania & alibi pullulantes decretum fieret ac promulga-

retur; iamque adeo apertis Concilij foribus Anno 1546. totus Mundus eò properat: Lutherus omnium non modo hæreticorum, sed & hæresiarum antesignanus, præsentens Spiritum S. qui eiusmodi cõtibus semper præsidere solet, diffinitiuam contra ipsum sententiam pronuntiaturum; ut id impediret, omnem lapidem mouit. Quibus vero ad hoc artibus vsus sit, ex ijs quæ paulo antè dicta sunt, aliquo modo patet. È sequentibus verbis manifestius intelligetur. Ut vero & ipse turbis & dissentionibus, quæ inter discipulos suos ortæ fuerant, remedium aliquod adferret, & in tantâ confusione ordinem aliquem statueret, Synodus aliquot celebrari curauit, in quibus Sacramentorum præcipua causa ventilata, sed frustra fuit omnis illa quauis arte, dolo & vi tentata concordia, Deo nunquam permittente, ut extra sacrosanctum suum tabernaculum vnitas reperiat, sed magis scissuræ factiones & confusio: *Vbi umbra mortis, & nullus ordo sed sempiternus horror inhabitans.* (a) Et verissimum est:

Subiectum est Sathana quidquid non numine plenum est.

Sed Deum immortalem! quas non artes Lutherus & socij adhibuerunt, ut ne sanctum illud Concilium Tridenti indiceretur? quid non conati sunt, ut indictum impediretur aut disturbaretur? in quam non faciem se verterunt, ut efficerent ne quid certi ibi diffiniretur? quoties Protestantes protestati sunt, nulla huius concilij decreta pro validis habituros? Cur quæso? quia à Pontifice Ecclesiæ capite indictum fuerat. Vnde factum est, ut quamuis anno MD XLV. 13. Dec. cœperit, ante tamen annum MDLXIV. Pio IV. Pontifice, decreta eius conclusa non sint & promulgata: in quo nemo Lutheranorum, quamuis non tantum sub fide publica vocati, verum etiam obsolescis eis oblatis essent, comparere ausus fuit. Tantum vero abfuit ut reorum personam sustinere ac culpam deprecari cogitarent, ut etiam inter Doctores, immo inter Iudices sedere vellent. Sed de his in illo libro quo Franciæ schisma expositurus sum amplior erit dicendi locus: ubi ordinem, sessiones, cæremonias & alia huius omnium fere quæ in Europa celebrata sunt, illustrissimi & celeberrimi Concilij explicabo: cuius finis in ipsum, quas tot tantaq; hæcenus misera Francia passa est calamitatum incidit, incitum.

II. Mira

a. Job. 10.

II. Mira quædam circa hoc tempus inchoati Concilij eucenerunt Luthero nam & portentosus è Belgio nummus ei allatus est portendens captiuitatem protestantium (b) & confusio maxima ex dæmoniaca puella infra recitanda, & impietas suæ doctrinæ adhærentium (c) & insolens Tempestas fulgurum & turbinum Dominica post Natalem Domini ad Albim cuncta sternens (d) Lutherus igitur & suis malis & futuri Concilij, à quo nihil nisi condemnationem & diras sibi suæque hæresi expectandum sciebat, metu suspensus, & melancholiâ obrerum minime ex suo voto succedentium odium, sui tædium, nactus, profugium clam etiam sua dilecta sacrilega Catharina ocepit, in ea fuga Merseburgum ad Georgium Anhaltinum Principem secessit, eum à quo vno Beza ait subditos in hoc Mundo gubernatos, & ex eo ad cælum conductos nempe Prædicantis vili officio assumpto. Sua enim propria autoritate Princeps hic concionandi munus vsurpabat. Inde datis ad monialem suam literis, Melanchthonem & Pomeranum rogari iussit vt ipsius nomine vltimum ecclesiæ valedicerent, quod præsentem rerum statum diutius, ferre non posset: simulque monuit, vt conuatis omnibus, ad se veniret. *Satis scio*, inquit, *mea charissima uxor, post mortem meam omnibus te odio futuram*. Hunc eius discessum ægre ferens Academia, ad Ducem qui Torgæ tum erat, scripsit, & vt ipsius intercessione & autoritate Lutherus remitteretur, petijt. Exstant adhuc æ litteræ, Calendis Augusti anno MDXLV. scriptæ. Nec multo post tam à Duce quam Vniuersitate Legati adfuerunt, qui Luthero vt VVitebergam reuenteretur, persuaserunt, vbi ille non multo post Troiano suo labori (totum enim decennium in eo defudauerat) Commentarijs nempe in Genesiu, supremam imposuit manum, quam tempestas illa horribilis antedicta & Tridentini concilij inchoatio excepit.

Eum VVitebergam reuersam Mansfeldij Comitæ ad se vocarunt, dissidiorum quæ multa inter ipsos existerant componendorum causa. Defunctis enim ex ea familia ijs, qui Catholicam sequuti fuerant religionem, inter hæredes non solum de finibus & hæreditate, sed & de forma religionis & cultus diuini contentiones statim gliscere cœperunt. Paulo ante id tempus missi quidam VVitebergam fuerant, qui Lutheri sententiam exquirent. *An post communicationem corpus Iesu Christi in hostiâ reſeruatâ maneret*, Luthero absente (erat

enim tum apud Anhaltinum Principem) Melanchthon, nihil nisi panem reliquum esse respondit sed Lutherus reuersus, quamuis in hoc sibi ipse aduersaretur. *Corpus ibi esse asseruit: eoque consuluit, vt si sex aut quinque tantum hostiæ consecrata essent reliqua, omnes vltimo communicanti porrigerentur; uti & vinum in calice reliquum*. Melius sane hac de re Hieronymus Pragenſis olim prodromus malæ causæ respondit. nam rogatus, *quid ex pane post consecrationem fieret?* Panem apud pistorem manere respondit. nimirum nulla immutatione sanctificatum, cum iuxta doctrinam diaboli seu Lutheri in suo de Missa Angulati libro, nullum sit sacerdotium, nec sacerdos qui panem sanctificet. Illud certum est, multis locis apud Lutheranos illas suæ cœnæ cibi & potus reliquias parui fieri; adeo vt multa ridicule circa eas apud eos legantur patriaræ, inter quæ est & illud quod cuidam crimini datum sit, quod eas per fenestram pullis obiecerit, vt Nasus in centurijs suis scribit.

Hæc opinionum diuersitas magna inter bonos illos Symmyltas dissidia & summam confusionem inuexit; dum hic de reali corporis Christi in Eucharistia præsentia illo, alius alio modo docet. Quare veritus Lutherus, ne Sacramentarium tandem præualeret opinio, à Comitibus dissidii quod inter ipsos erat, componendi causa euocatus, tanto lubentius iter suscepit, & cum Moniali & liberis, dignoque magnitudine sua apparatu, in viam se dedit. Neque enim vti antea, velut Monachus, sed velut insignis aliquis Doctor & magnatum vnus, patriam ingredi ac suos visitare, atque inde non minore cum pompa ad Saxones suos reuerti volebat. Sed hoc à Morre, cum qua eius rei causa nullum pactum habebat, impeditus facere non potuit. Aiunt quidam quum discedens Melanchthoni valediceret, quali vltimum illum congressum fore præſagientem, sic ad eum loquutum: *Mi Philippe fateor in articulo de cœna Domini nimio usque nos progressos. Tum Philippus: Ergo asperitatem hanc, mi magister, leni aliquo scripto mitigemus, & sententiam nostram clare explicemus. Equidem hac de re diu multumque cogitavi, aiebat Lutherus; sed vereor ne hac ratione doctrinam meam suspectam reddam. Quare totam hanc causam Deo permitto. Vos post mortem meam quod poteritis facite*. Hæc aiunt Lutheri curram conscendentis fuisse verba: qui tamen pri-

b Vlenberg. Vit. Luth. cap. 33. n. 3. e idem, didem num. 6. cap. 33.

die eius diei publice pro concione inter alia dixerat; *diabolum suis per Sacramentarios horribilem fragem machinari*. Advenienti Comites ad ditio- nis suæ fines magnam armatorum equitum manum CXIII. obviam miserunt, qui *Prophetam hunc patrium solum reviventem* magnifice & cum pompa deducere. Quum ab Jslebio oppido non procul abesset, ingens tam malorum quam minorum tormentorum auditum fuit tonitru, ex quo Lutherus in animi deliquium incidit: quod plerique pro malo omine interpretabantur; sed mox haultu vini recreatus; animum recepit. At *hanc infirmitatem animi*, quidam Jslebiensis in epistola quadam, Cochlaei scripto inserta, *nequaquam ieiunio Lutheri stomacho adscribendam esse dicit, ut qui Hala in prandio pro more suo large se invitavit ubi & versum illum de vitro coctis vel arte vel naturâ, aquis eucharis, panxit. Dat vitrum vitro. Iona, vitrum ipse Lutherus* Sic Lutherus Jslebij magna cum stulti populi acclamatione & gaudio fuit exceptus. Sequenti die suggestum in templo D. Andreæ sacro conscendens, more solito acerbissima in Papam & universam Hierarchiâ Ecclesiæ convitia evomit. Exceptus dein eodem die magnifico epulo, vehementer percussus fuit incendij rumore, quod in vicinia, ex culinâ in ipsius gratiam & honorem plus nimio ferventis, ardore extiterat: quod tamen ab accurrente undique multitudinè mox fuit extinctum. Quum ad mensam sedenti temerè mors Paulli. IV. Papæ nunciata esset, nihil ulterius, veriusne an fictus is rumor esset exp. scatus: iam quatuor Pontificum morti, quibuscum omnibus bellum gesserit, *superstitem se gloriatus est*, fati sui tam propinqui ipse nescius, quam falsus alienæ triumphator.

Civis quidam Jslebiensis, Lutheri mortem describens, ait, ipsum quotidie Halæ, Mansfeldij, & quacumque iter faceret, ut & Jslebij, genio indul- sisse, non prandio modo, sed etiam cœnæ largiori semper assuetum. (e) Idem testatur quidam Lutheri discipulus in epistola vernacula, quâ Joannes Guiterus Latine vertit. Quidergo mirû, si tam continuis commestrationibus, qui iam ante ætate languida, debilitato stomacho in morbum tandè incidit? Hic ego te pie lector compello oro, ut advertas ad crassum Melanchthonis mendacium, qui, in Præfatione Secundi Tomi Operum Lutheri, magistro suo abstinentiâ laudem tribuit, ac posteritati persuadere nititur, plurimum eum ieiunio usum fuisse, immemor convivorum, quæ contra magnû illum quum ieiunij tum omnis abstinentiæ præ-

conem, S. Hieronymum tam ipse quam alij in mē- sa Lutherum evomentem audiverant, & ab eodem scripta legerant, nisi forte Melanchthon ironice & antiphrastice voluerit eo loco loqui. An enim abstemium & sobrium appellabimus, cui in omni vita nihil acceptius erat quam dapilis cibus & porus? an abstemiû, Philippe, dices qui Hala Saxo- num grande vitrum propinans Jonæ suo se & illum unâ, vas cervisiarium aut vini fassus est, hoc versu *Dat vitrum vitro Iona, vitrum ipse Lutherus* ultimo vitæ suæ mense? qui sibi largiores haustus adversus tentationes omnes unicum remedium esse fassus est? (f) Quam abstemius vero fuerit, (g) vulgaris illa apud Germanos Cantilena, *Trinck vnd isj Gotes nicht vergiff*, quam ad ipsum auctorem plerique referunt, satis loquitur. Sed ad historiam redeamus. Lutherus igitur quum die XXVIII. Februa- rij, quo diem suum obiit, (h) cum eis quos mensæ adhibuerat (ut qui solitudinem conscientiæ malæ tã medicinam si audias, quam tormentum si resi- stas, tamquam voluptati inimicam unicè fugeret) largiter pransus ac cœnatus esset, aliquantulum quievit, faceret interim narrans historiam de quodam, qui fame pressus, diabolo se devoverat, modo cibum sibi suppeditaret. Quo saturatum, diabolus de anima pro cibi pretio sibi reddenda interpellavit. At ille, *Tibi, inquit, expectandum erit usque dum mortuus fuero. Nequaquam animam, cuius culpa hic nulla est, sed corpus, quod famem perferre non potuit, tibi addixi.* Ibi diabolus, *Numquid, ait, qui equum emit, etiam frenum & ephippium unâ emisso cen- setur? simulque cum dicto hominem cum anima & corpore asportavit.*

Quum hac narratiunculâ eos qui aderant, ali- quâ diu ipse hilari vultu detinuisset, in lectum sese composuit: in quo quum paululum quievisset, tã- to subito dolore correptus fuit, ut priusquam ad- venissent medici, expiravit. A quibusdam proditû invenio, eodè modo illû, quû è lectulo ventris exonerâdi causa surrexisset, quo Arriû, intestina effudisse. At Sleidan^o & Just^o Jonas, pectoris do- lore correptû, post cœnâ & pauxilli tēporis quie- tē, animam reddidisse dicunt, quû iam climacteri- cum ætatis annum attingisset. Inter alia quæ ille Jus- tus de Lutheri obitu scribit, ait, eum morti iam vicinum, circumstantes amicosis verbis monuisse: *Orate pro Domino Deo nostro & Evangelio eius, ut ei*

Ll cum

e Vid. libellum Cochlaei script. de Act. Luth. adiunctum sub finem. f Luth. moritur 18. Febr. 1546. g Resc. ad Eg. Poln. h Sleid. lib. 17. Vlenberg. Vit. Luth. c. ult.

cum Ecclesia sua causa bene succedat. O novam & inauditam precationis formulam! Addidisse deinde: *Quia ei Pontifex & Concilium Tridentinum vehementer adversantur.* Ecce tibi Testamentum! Ecce convicia & imprecationes, quas iam moriens impurus hic homo contra supremum Ecclesie caput effudit! Ecce extrema eius vota! Alius Lutheri discipulus scribit, eum aliquot annis ante, quam Smalcedie ex calculi doloribus gravissime decumberet, & a morte parum abesset, sublati in cœlum oculis & levatis manibus, ad circumstantes amicos & discipulos seu valedicturum, his usum fuisse verbis: *Deus vos, fratres, omni benedictione impleat, & Papam maledictione!* Quibus non minus infatiabile suum contra S. Sedem odium restat est. Quin etiam sanctus hic homo est tã gravi morbo recreatus, publicum scriptum de resurrectione sua promulgavit, cuius initium est: *Postquam resurrexi à mortuis.* Thomas Bozius non incelebris sæculi nostri scriptor, in II parte II tomi quæ est de Notis Ecclesie, scribit visum à se hominem, qui tum inter Lutheri domesticos seu famulos fuerit, & asseverarit, herum suum in ultimo agone illo, manus sibi ipsi violentas afferre conatum esse, sed à familiaribus prope accurcibus fuisse prohibitum: quæ ut hoc propheta sui infelicissimi probrum tegerent, omnes domesticos iureiurando super sancta Evangelia, obstrinxerint; ne quisquam eius rei vel minimum quid propalaret. Quod fortasse tum factum fuit, quum extremis oppressus calculi doloribus, mortem vehementer optavit.

Petrus Thyraus in libro quem scripsit de Dæmoniis, (k) notabilem narrat, quæ eo die contigerit quo Lutherus à vivis migravit, historiam, dignam quæ hoc loco apponatur. *Quo die, inquit, Martinus Lutherus ex hac vita discessit, Dæmoniaci qui Gheela (Brabantie oppidum est) plurimi erant, & patrocinio S. Dymphne (quodiam multi multis annis experti erant) liberationem expectabant, omnes à dæmonibus liberati sunt; & non ita multo post ab eisdem rursus occupati. Res hac obscura non est, siquidem postera die quum miseros homines rursus crudeles spiritus torquerent, interrogati; Vbi pridie latuissent: responderunt, Se mandato Principis sui ad novum propheta & fidelis cooperari, Lutheri funus evocato fuisse, eidemq; interfuisse.*

Addit deinde: *Confirmavit hanc rem Lutheri famulus, qui misere morienti adfuit: & quum per fenestram auram captandam gratiam prospiceret, non sine magno terrore vidit non semel plurimos teterrimos spiritus, haud procul inde saltantes, & choreas agentes. Confirmarunt corvi,*

qui Lutheri corpus, quum Islebio VVitebergam deferretur, magno clamore comitati sunt. Hæc Thyraus. Similia fere de alijs hæreticis apud Casarium & alios leguntur. (l)

Quod si quis huic narrationi fidem derogare velit, cogitet quæ Lutherus ipse de suo cum diabolo congressu & disputatione, ut & discipuli ipsius, scripta reliquerint: quæ sane facient, quo minus hæc incredibilia videantur. Et certe ut hæretici fideles semper fuerunt & sunt dæmonum cooperarii; sic eidem hæreticorum fideles quasi sunt Acharæ, socij & parastaræ: ut Egesippus & Cyrillus (n) de Simone, Theodoretus (o) de Basilide, de Marcione Innocentius, de Menandro Epiphanius, Eusebius de Theodoro, de Eutyche Theodoretus, Polydorus Virgilius de Berengario, ipse Lutherus de Carolstadio & Oecolapadio, de Georgio Davide Basileenses, de Osandro & Zuinglio Erasmus Albertus, testantur. (p)

Hic finis vitæ fuit Martino Luthero: cui illud boni (si tamen tali homini quidquam boni contingere potest) contigit, quod spiritum in eodem oppido ubi primùm eum hausit & Catholico ritu baptizatus fuerat hæreticorum maximus reddidit, nã Jona querente per agoniam *An in doctrina quam hæcenus professus erat perseveraret, & constanter vellet mori?* tunc respondisse; *Ita.* & hoc ultimum eius fuisse verborum in hac vita (q) Cum anno mortem eius antegrasso aurigæ manum porrigens interperandum, ipse dixisset: *Vbi Veneris ad socios tuos dices, Te dextram tenuisse Doctoris Lutheri, Hæreticorum omnium Antesignani deterrimi.* (r) Natus vero fuit tenui & obscuro loco: in prima educatione neglectus; vita & moribus dissolutus. Et quamvis nihil in eo rarum aut excellens esset, pro Germaniæ tamen propheta & Apostolo à suis stupidis sequacibus fuit habitus. Admirabili audacia sacra & profana, diuina & humana, adeoque cœlum & terram permiscuit, & miserabili tam politicam quam Ecclesiasticam administrationem clade affectit. Iustus lonas ad lectulum in quo mortuus iacebat, assistens, Mansfeldiis Comitibus, vt extremum

i Vitus Theodor. 4. Oper. Luth. præf. in Joel. k part. 1. disp. 8. sect. 11. I Bredemb. Coll. 7. cap. 39. Casar. lib. 12. cap. 10. m Lib. 3. de excidio. n Catech. 6. lib. 1. fab o lib. 3. c. 3. p har. 22. lib. 5. c. 16. lib. de ani. Cath. 6. l. 5. cap. 33. lib. 4. fab. ibid. libro 9. hist. Ang. l. 6. cont. Carolstadi. lib. de Miss. angul. q Vlenberg. Vit. Luth. cap. ult. num. 3. I Vlenb. loc. cit. ex Lutherano Matthæio pag. 208, 209. 210. 211.

mum hominem aspicerent venientibus, multis cum lachrymis eum commouit, inquit. *Ecce magnum illum virum! Ecce dormientem iam, qui Dei ecclesiam hactenus rexit & erexit. O Deus, excita, qua sumus, alium, ad nominis tui honorem, & Euangelij promotionem.* Absidente vero pictore qui mortui lineamenta in tabula representaret, Idem Ionas ad circumstantes conuersus, *Diligenter hunc inquit, etiam atque etiam contemplantini. Hic enim est, qui multa animarum millia ab inferno liberauit.* Talia homo ille contra ipsius Lutheri de se ipso confessionem.

Mortui dein cadaver, ultra modum foetens, adeo vt nemo accedere propius posset, sandapila plumbea impositum, & in templum oppidi primarium, D. Andreae sacrum, deportatum fuit, campanis interim toto oppido sonantibus, & cruce funori praelata: quod & ipsi Comites & magna hominum multitudo comitabatur. In templo idem Ionas funebrem orationem habuisse dicitur. Sed quomodo hoc cum Bezae verbis conueniat, nescio, qui in Iconibus suis Ionam hunc in Lutheri complexu exspirasse dicit. *Nihil, inquit, omnium fere rerum egit, cui non Ionas, cuius consilio plurimum utebatur, interfuerit: cui etiam vicinarum ecclesiarum, & Halensis imprimis curam demandarat, in qua etiam intra Lutheri complexum Deo animam reddidit, mortuus Eüseldia. Anno M D XLV.* Adeo semper errant impij, vt ne quidem naturae lumine nota rite attingant.

III. Accepto de Lutheri morte nuncio, Saxoniae, Elector corpus à Mansfeldijs Comitibus, vt Vitebergam ad sepulturam mitteretur petijt. Quo impetrato, funus curru impositum multis cum caeremonijs & pompa deducitur, panno attri coloris, albi coloris cruce decussato, obiectum; proxime in alio curru sequentibus Moniali vidua, plena lachrymarum, & tribus filijs, quos, illa tamquam *Aeternū incelsi monumentum & pignus amoris,* & venerabile tanti prophetæ reliquias, populo passim ostentabat. Sed dolorem ex mariti morte conceptum non parum lenierunt à Mansfeldijs Comitibus duo, & Saxoniae Electore tria florenorum ipsis donata millia. Funus praeterea comitati sunt equites circiter quadraginta. Quum non procul à Viteberga abessent, praesto fuerat alius curus multo ampliori cum ornatu, sed ob intolerabilem foetorem quem cadaver spirabat, loco id mouere nemo fuit ausus.

Sepulcrum ei factum est à regione summi altaris, additusque è candido marmore cippus. Ibi quoque non multo post mortui Melanchthonis corpus fuit reconditum. Circumcirca duodecim Apostolorum; à manu dextra, Saxonis, à sinistra Brandeburgici Electoris statuae visuntur. VVitebergæ Lutheri funus iterum Latina oratione à Melanchthone, & Germanica à Iusto Iona celebratum fuit. Nec omisus fuit lepidus ille versiculus, quo viuens Lutherus res à se gestas deprædicarat, nempe:

Pestiferam, viuens, moriens ero mors tua Papa.

Hanc quidem ob causam illustris quidam Historicus hunc ei titulum tribuit, Mart. L. *auctor schismatis contra Papam*: quod tamen parum est, quin septiceps potius Lerna dicendus fuerat; quod septem præcipue hæreseon siue sectarum Auctor fuerit, etsi ipse se viuentem Confessus fuerit ultra 30 sectas peperisse. Reuera autem innumerabiles, quarum CCXII. distincta nomina obtinuerunt. (s) Sed quam verax ille fuit propheta, cuius vaticinium de morte Papæ nondum post C annos, quod à morte implendum erat, verisimilitudinem fuit sperare. Mirum est quantum laboris pictoribus & sculptoribus iam mortuus exhibuerit Lutherus, pictus, fictus, sculptus, & quibus non modis expressus: Visitur multis adhuc locis etiam in templis eius imago cum hac inscriptione: **DIVS ET SANCTUS DOCTOR MARTINUS LUTHERVS PROPHETA GERMANIÆ.** Et in pluribus locis Germaniæ, etiam in popinis, ostentantur Ducis Saxoniae & conjugis ipsius ante crucifixi imaginem genibus innitentium, effigies, & penes hos Lutherus velut alter S. Ioannes. Quin etiam multi Germanorum si quando Lutheri nomen vsurpari audiunt, caput aperiunt; & in collegijs ipsius imaginem eodem modo quo nos Saluatoris nostri crucifixi, venerantur. In pari fere apud eosdem honore est Melanchthon: quorum vtriusque effigies, tamquam mariti & vxoris fere coniungi soleant. Et quemadmodum primi Christiani in frontispicio altaris itemque in templorum porticibus Crucis signum inculpere, & in vitris & fenestris Iesu nomen depingere solebant. (Hinc Reformatorū nostrorum illud Quodlibeticū: *Illo tempore quo Iesus & Maria fenestris inerebantur*) sic noui Euāgelici similibus locis Lutheri & Melanchthonis

L I z
s Anatomia Eccles. Cathol.

thonis imagines ostentant. Hamburgi certe, Bremenæ, Lubecæ, & alibi, omnes fere portæ, ianuæ, fenestæ, quæ publicas plateas spectant, tale aliquid præferunt. Sed enormem mihi & belluinam vide idololatricâ stultissimorū hominū; qui ad consecranda æternitati Magistri sui memoriam, persuadere nobis volunt, de ipsius adventu Sanctum Ambrosium & Sanctum Augustinum esse vaticinatos. Samuel apud Reginaldum Polum testatur in tabula depictam vidisse se Lutheri imaginem, Latina inscriptione adiuncta: *Divinum atque admirabile vaticinium Divi Ambrosij & Augustini, de tempore & adventu Sancti Lutheri, qui contra Antichristum Romanum scribere cepit, ut litteris huius versiculi, numerum anni representantibus, continetur; quod est apud Christi fideles admiratione & notatu dignum.* Tibi Cherubin & Seraphin incessabili voce proclamant.

Ex numeralibus his litteris, aiunt suaves isti mullores & eruditi homines efficitur numerus MDXVII. qui idem numerus est anni quo contra Romanum Pontificem primum calamus strinxit Lutherus. Sed quæso vos, an quidquam ineptius etiam per somnum potuissetis fingere, quam quod admirabili illo Seraphicorum & Cherubinorum Angelorum concentu, Lutheri tamquam alterius Messiaæ adventum denotari dicitis? Itane miserè cæci & hebetes estis, ut duo L. L. quæ sane & ipsæ numerabiles sunt litteræ & quin quagenarij notæ sunt non videatis? Sed omnia illi susque deque habent errare & mentiri dummodo Prophetam suum ad cælum usque extollant. Quin etiam negantur, Lutherum stellam illam esse de qua Sanctus Apostolus Joannes in Apocalypsi loquitur (1) Illyricus, Nos, inquit, non dubitamus, Lutherum illum principalem esse Angelum, qui per medium cæli volans, Evangelium habebat æternum. Et alibi, Etiam esse dicit, qui secundam Christi adventum præcesserit Sed & tu Illyrice multum deliras ista garriendo ex cap. 14. Apoc. cum Sodalibus gregum tuorū. Ad cap. 9. Apoc. oportuerat oculos te tuosque convertere, illic Lutherū tuū Quinto Angelo tuba canente vidisses sub forma *Stella de cælo decidua, & aperientis puteum abyssi*, & te ipsum sub forma *Locusta* delineatum. nam Angelus ille capite 14. Apocalypsiæ volans nimium adhuc à tuis meisque temporibus est remotus, in futuris sæculis revelandus, quando eorum, qui nomen Jesu & PATRIS eius portaturi sunt, & Virgines erunt & agnum in vitæ suæ exemplo sequuntur, numerus ad C. XL. IV. millia excreverit. Cum his

enim virginibus commercium erit illi Angelo Apocalypico, qui volans portabit *Evangelium æternum, ut Evangelizet sedentibus super terram, & super omnem tribum & linguam & populum*, quorum nihil omnino competit Luthero tuo. is enim Virgines traxit ad propudium, & de sacris fecit sacrilegas, & de Christo nuptis fecit scorta Apostatarum. nosti Illyrice, quæ tibi ex Luthero tuo annumerata sunt verba & facta, de eius continentia & amore Virginitatis, hoc ipso libro cap. vi. potes etiam discere eius animum castum ex Conradi Andree Luthero casto per 1. articulos digestum & denique ex ipso Lutheri decreto contra scorta Wittebergæ An. 1545. 13. Maij valuis Ecclesiæ affixo, quo adolescentes magis irritavit concludendo in hunc modum: *Summa rei est, caue tibi à scortis* (antea vocat mulieres scabiosas & infectas morbo Gallico) *Deumque roga ut bonam tibi puellam adiungat* (u) *Vxorem honeste dixisset Lutherus si honestam animum à puero coluisset, iste enim modus vivendi apud Germanos est lenonum.* Nihil itaque Luthero & Angelo illi Evangelium portanti commune est, nisi merus Evangelij prætextus & nudum Evangelici sine re nomen. Sed neque isto Angelo potest designari Lutherus, quippe qui non volavit per medium cæli sed diligentissime se intra munitionem VVittebergæ continuit nisi cum vel Melancholia, vel salvus conductus Principum Sæcularium inde efferret. Nec super omnem gentem & tribū & linguam & populum evangelizavit, sed super solam Germaniam, & illius exilem particulam. Notum enim est quomodo Orlamundæ lapidum & fimi iactus declinarit, ascensu curru uti novus Elias (x).

Sed videamus iam, quomodo vaticinia Lutheri impleta fuerint; vti ad hoc cuiusdam Lutheri amantissimi discipuli testimonio, qui libellum edidit hoc titulo: *Verax narratio beneficiorum per Dium Martinum Lutherum Germania diuinitus præstitorum.* In hoc inter alia dicit, Lutherum prædixisse post annunciatum à se Evangelium, & Papatum abolitum, homines eorumque progressivos ut Deum non amplius cognituri, sed recto gradu ad Sathanam pergentes, ex sua phantasia modulo vitam & doctrinam instituturi sint. Idque iam evenisse. Papatu enim destruo,

1 Apoc. cap. 14. Myr. cap. 10. Spangeberg. v. Vlenberg. Vit. Luth. cap. 31. num. 4. x. Vlenb. Vit. Luth. cap. 14. num. 1. & 2.

Et, & populo à Romana seruitute liberato, eosdem Euangelij quoque seruitutem detestare, nec quidquam credere uelle quam quod ipsis uideatur. Loquitur uero de VVitebergenfibus & Lipfenfibus, qui magistri sui Lutheri nomen & memoriam non multo post ipsius mortem detestari cœperunt, appellantes eum, *Philauton, Philonicon, Eristicum, Hyperbolicum, Polypragmona, Stoicum, durum, capitosum, animarum & conscientiarum tyrannum*. Sed titulos hos & elogia Luthero, & ridicula Lutheri uaticinia quæ ipse Satan indices edit & optat, alijs relinquamus: & quæ de Luthero dicenda restant persequamur.

IV. Quanta in hoc homine arrogantia fuerit, vix scis, crederet posteritas, nisi tot ea æternis consignata esset monumentis. Maiorem certe in nemine unquam fuisse, certum est. Nam proculcata omni Christianæ religionis antiquitate, cuius ille perpetuus fuit Aristarchus & censor, nihil frequentius in ore habebat, (y) quam se ad hoc diuinitus missum, ut ueram Legem Mundo daret. Doctrinam suam ipsum esse Euangelium, de quo Christus ipse in extremo iudicio daturus sibi sit testimonium, quod è cælo illud accepit. Iudicium suum Dei esse iudicium. Qui suis dijs sese opposuerit, in eum æternis flammis Deum vindicaturum esse. A Deo se electum, qui Pontificem Romanum è throno suo deturbet. Interea dum dormiat, aut cum Melanchthone & Amadorffio VViteberga cereuisiam bibat, magis se Papatus incommodasse quam omnes Casares & reges qui unquam fuerint. Se super Leone ambulaturum, & pedibus suis serpentes concalcaturum. Quod à se uiuo captum sit, post mortem completum iri. De se s. illum Ioannem Hussium, quum in uinculis esset Constantia, ita uaticinatum: A Papistis iam auferem assari (Hus enim Bohemica lingua auferem significat) at post centum annos Cygni cantionem audituros. (z) Sic ardelio in libello quem contra Augustinam fecit Decretum, paratragediatur: cui si credimus, huic vni soli monacho Spiritus S. ea mysteria quæ Ecclesiam & tot tantosque Orientis & Occidentis Doctores celauit, aperuit & reuelauit. Sed hoc idem dixerat Muncerus, idem dixerat David Geotgius, & alij eius temporis hæretici & hæresarchæ. Et sicut olim nescio quis Grammaticus gloriatus est, litteras secum natas, & secum quoque interituras: sic Lutherus sibi vni doctrinam, eruditionem & scientiam arrogabat: adeoq; titulum hunc à diabolo sibi tributum ait. (a) Ad suam usq; ætatem omnia plena fuisse ignorantia. Credas huic quasi alteri

Moyfi, ineffabile illud Adonai nomen reuelatum, neque ad tertium usque cælum solum hunc Paulum eleuatum, sed in incima cælorum sacraria & adyta perductum, ut abditissima illic diuinitatis mysteria timaretur; & velut alter Prometheus; cœlestem illum igoem vulgo in terram ad homines deferret. Audi quibus verbis Germaniam inclamet. (b) *Aperi oculos, inquit, misera Germania. Ego, ego sum, qui cœleste lumen ad te adfero. Euangelium meum clarius est & euidentius, quam Apostolorum tempore unquam fuit. Miseri Germani! Antequam vos ego docui, quid ueritas esset nesciistis. In libro uero quem de Pontificis & Episcoporum scripsit statu, aperte ait, Euangelistam se esse à Deo missum, ad Mundi salutem. Quicumque sibi non obtemperauerit, Iesum Christum contemnere. In more etiam habuit, ut litteris quas mediocri conditionis hominibus scribebat, nomen suum hoc modo subsignaret, M. Lutherus Euangelista VVitebergenfis (unde etiam discipuli ipsius Euangelici appellari uolunt) nunquam uero: *Propheta Germania: Simonis magi exemplo, qui seipsum Dei altissimi Virtutem appellauit. Sic Manes libri sui frõtispcio titulũ hunc præfixit, Epistola Fundamenti, superbis illis titulus vsus, Maues Iesu Christi Apostolus, Patrius providentia. Sic Monranus seipsum Paracletum nominauit: sic Valentiiani Gnostici, id est, scientes dici uoluerunt, ut Clemens Alexandrinus testatur. Luthero idem mihi accidisse uidetur, quod Vincentius noster Leribensis (nostrum appello, quia Gallus fuit) Origeni accidisse dicit: quem arrogantia sic dedis præcipitem, ut numquam postea resurgere potuerit. Dũ enim magnus ille uir Dei gratia insolenter abutitur, dum plus sibi tribuit quam humana patitur imbecillitas, dum Catholica religionis simplicitatem contemnit, dum plus se sciro quam ceteros omnes existimat, dum posthabitis Ecclesiasticis traditionibus, loca quadam S. Scriptura nouo modo interpretatur, seipsum perdidit, & Ecclesia magnum scandalum conciliauit.**

V. sed ò mirabiliorem in Luthero cæcitatem! Quis credat hominem hunc, omni Dei & Ecclesia deftitutum testimonio, titulum hunc acquirere potuisse, ut *Germania Apostolus*, diceretur & crederetur? qui nec uiuus nec mortuus ullum fecit miraculum, quo doctrinæ suæ ueritatem confirmaret?

Ll 3

Hoc

y in 500. art. 3. z Ad fals. d. ff. stat. Eccles. in resol. Teuton. cont. Rep. Angl. In serm. ter. 2. post inuocauit. Luth: contra Imperiale Edictum a Lib. de Missa Anglari. b In 500. art. art. 355. Tom. 6. fol. 168. Lib. de schol. erigend.

Hoc Caluinista Heidelbergenses eidem in libro quem contra concordia Formulam dederunt. exprobrant. Quum enim Anno M D XLV. paulo antequam obitum e Misonia quaedam puella daemona et curanda adduceretur ut immundus spiritus a se uidiore eijceretur, importune compulsus demum, in lacratio Ecclesie aggressus est primum ultimumque signorum suorum, siquidem alijs uerbis alijsque exorcismis, quam qui a Sancta praescripti sunt Ecclesia vltus; a diabolo arreptus atque ira tractatus fuit, ut nisi quidam propere auxilio accurrissent, de vita ipsius actum foret, cum igitur per fores mirabilis hic exorcista erumpere tentaret, eaque ita a Damone constricta tenerentur, ut nec foris clauē, nec intus nisi a limine suo auelli possēt, & per fenestras exitum clatri ferrei negarent, demum securi per fenestram iniecta, Staphylus, praesens & ad fidem Catholicam postea reuersus ostium confregit, & exorcizato Luthero viam patefecit. Ita tum discipulus, qui praesens huic Mimo interfuit, ad longum hanc historiam recenset, graphice quum magistri tum suum ipsius pauorem describens. Et sane mirum erat imperitum huic daemona mactiga videre circumcurstantem tantoque pauore consternatum, ut parturiret, quae toties ore & calamo in alios liberaliter iactarat. Hinc illa melancholia, quae eum adegit, ut in indignatione spiritus sui Vitteberga, vultus declinans, abiret. Sed puridam hanc historiam omittamus: quam qui uolet, integram legere poterit apud Staphylum, (Lindanum (c) Bredembachium, (d) Thyraum, (e) & alios.

Quantum vero Lutherus sibi tribuerit, quam superbe ceteros omnes contemplerit, inde etiam patet, quod dicere non erubuit: *Qua haecenus credidisset Ecclesia a Satana profecta esse; qua uero ipse docent. Spiritum Sanctum habere auctorem. Omnes eacutiisse, vno se excepto. Sibi datum esse Dei spiritum, quo omnes iudicare possit; at se a nemine iudicari posse.* Quid multis, Nolo, inquit, iudicium, sed volo obsequium. Sic Propheta hic loquitur. Sed qualis Propheta? Propheta quidem sine miraculis, sine quorum testimonio, Irenaeo teste, nullius umquam missionem Ecclesia accepit. Quod si olim Propheta illi nullum aliud testimonium habuissent quo probare potuissent se a Deo missos fuisse, quam suam ipsorum uocem, nemo sane credere ipsis fuisse obligatus. Immo si Saluator noster uictus uictis solo uerbo non compescuisset, non

sedasset tempestates, caecis visum, surdis auditum, mutis loquelam, adeoque mortuis etiam vitam non restituisset, Iudaeorum credere ipsi uolentium pertinacia Christo attestante peccatum non fuisset. O nimium creduli Lutherani! Lutherus uester ait, a Deo se missum ut Euangelium praedicaret, ipseque sibi titulum sumit: uos statim sine ueriori disquisitione illud credidistis, immo Germania Prophetam & Apostolum appellatis. Muncerus similia & multo maiora de se iactauit: nimirum se cum Deo quasi familiariter loqui, cur non ipsi fidem habuistis? Quia, inquit Lutherus, doctrinam suam nullis miraculis corroborauit. Cur non idem Luthero respondistis, quod Episcopus quidam ante mille & ducentos annos Nouatiano cuidam? *Habetne donum linguarum quas non didicit? An futura praedixit qua euentus probarit? An uere mortuos resuscitauit?* Horum enim aliquid habere oportet eum qui Nouum Euangelium praedicat. *Quamprimum nouus aliquis Doctor Nouam doctrinam spargere coeperit, miracula ab eo exigenda esse ipse Lutherus asserit.* Sed quomodo quaeso istum argumenti petiti ex miraculis, Lutherus declinat? videamus. *Illud mihi passim inquit, & miracula a me exiguntur. Quasi uero doctrina mea caecis visum, & surdis auditum non restituerit.* Ecce tibi miracula & bene cetera miracula! ipse caecus uidit, quando omnes caeci erant ipse solus uidebat. Idem Menno Anabaptista, idem Zuinglius Helueticus, idem Seruetus Polonis, idem, pessimus ille nebulosus Dauid Transyluanus eodem iure persuasit. D. Augustinus, auctoritate cepta per miracula, per spem nutrita, per charitatem aucta, per antiqum confirmata, in Ecclesia Catholica retineri se scribit. Et Lactantius illam ueram esse religionem dicit, qua diabolos terreat. & se ipsis suis exturbet (f). Quod quidem in Catholica Ecclesia fieri uideamus. In hac daemona sunt flagella & mallei, quibus capita ipsorum conuassantur, non uero in nouita illa & heri aut hodie nata Ecclesia. Miracula sigilla sunt, & quasi tropaea contra eorum incredulitatem & obstinationem erecta, qui per summam stultitiam Catholicam Ecclesiam gremio se subduxerunt. Cupis uidere a Catholicis effecta? Lege historiam Nouae in Oriente, & Occidente, dum septentrionalis ab haereticis inuaditur & de-

c Dial. 3. cap. 1. d Coll. xl. lib. 7. cap. 40.
Thyrens de daemona. parte 3. Vlenberg. Vit. Lut. cap. 33.
num. 5. c De fals. ordin. Eccles. f Lib. 4. Instit. c. 21.

& destruitur, plantatæ Ecclesiæ (g). Videbis ibi una cruce infinitam hominum multitudinem obstupefactam atque attonitam, & diabolos fugatos ac profligatos. Videbis ibi sanctissimam Virginem Dei matrem pro Christianorum salute excubantem, & flammam multos hominum millibus aspicientibus exstinguentem, adeoque mortuos etiam resuscitantem. Sed de his non est hic dicendi locus. Iam alias Prophetæ Lutheri dotes ac virtutes excutiamus.

VI. Tam iniquus & acerbus omnium Aristarchus & censor fuit Lutherus, ut ex omnibus S. Ecclesiæ Doctoribus nemo sit, cui non ille dentem mordacem infixit. Quantas, Deum immortalem! quamque atroces iniurias & calumnias os hoc *diacoli* (sic Irenæus hominem Lutheri plane similem appellat) in sanctissimos simul & doctissimos illos viros euomit? Nescane mirum hoc cuiquæ a videri debet, quum teste Athanasio, *hereticorum mos sit nec viuis nec mortuis parcere*. Idem fecerunt Nestorius, Nouatus, Samofarenus, ut Socrates, Eusebius & Nicephorus testantur (h). Et quemadmodum Aristarchus, Cicerone teste, pro Homeri versibus non habuit, nisi eos qui suis auribus placuissent; sic Lutherus in omnibus S. Patrum libris ne vnum quidem bonum verbum aut sibi probatam sententiam (quamuis in plerisque tot fere sint sententiæ quot verba) reperire potuit. Nec mirum, quærebat enim tantum quæ suis opinionibus patrocinarentur. Omnes ille cæcos & sacrarum literarum ignaros vocat. Eodem fere modo Pelagianus apud S. Augustinum loquuntur. Lutherus (i) *Patres ait pennam quidem in manu, sed mentem interim alijs cogitationibus habuisse distractam. Et nisi ante mortem in quibusdam sententiam mutarint, Sanctorum, quod illi tribuitur, nomine non esse dignos. Omnes, inquit, nescisse quid spiritus sit, quid littera, & quantum inter utrumque intersit. Scripta ipsorum dubia esse & tenebrosa. Non curare se mille Augustinos, non mille Cyprianos, non mille Ecclesias. Indignos illos esse qui calcei sui corrigiam soluant* in Epistola ad Angliæ Regem profiteri non erubescit. Idem nouam quandam, veteri abolita, Missæ formam comminiscens, Scio, inquit, *Papistas ad vnum usque mihi Ecclesiam & Patres occlamare: sed in tantare hominum iudicia ego nihil moror. Vbiq; vero in scriptis suis Patres delirasse, aut cacutisse ait. Sic ille generatim de omnibus sensit, sic loquitur; nunc speciatim quo hunc vel illum modo tractet, breuiter videamus (k).*

Tertullianum Carolstadij dicit esse similem; id est,

stultum esse & delirum; S. Irenæum Dei blasphematorem; S. Chrysostomum nugacem & sedis iuris eiusque opera consuevana esse, & sine ullo ordine, sine iudicio sine fructu incompolitam varborum struem. S. Hieronymum è SS. Patrum catalogo expungendum esse: ut qui hereticus fuerit, impius, & nullo iudicio præditus, qui nihil nisi ieiunia & Virginitatem crepet, & in omnibus libris nihil vera religionis doceat ac tradat: immo nisi in extremo agone Deus ipsum respexerit, infernum magis quam cælum meruisse. In Præfatione super Epistolam ad Philippenses terræ hic vel potius, ut cum S. scriptura loquamur, iræ filius, Commentarios Hieronymi & Origenis cum suis comparatos, *meras esse ineptias & nugas*, ait. S. Ambrosium ait, *nihil nisi de ieiunio & precibus loqui*. Lutheri discipulus qui facetias ipsius vel scurriles potius iocos qui comestanti exciderunt, tam operose vnum in librum collegit, quodam loco sic eum loquentem facit: *Si quis mihi numeraret ac donaret decem millia aureorum, nollem in eo periculo atque extremo salutis discrimine versari, in quo Hieronymus est constitutus. Quid si quis viginti millia tibi dedisset, Luthere, an conditionem accepisses? Vide quomodo impurum hoc os de summo viro ac fidelissimo Dei seruo loquutum sit: quem Augustinus ex Africa, Osius ex Hispania, Epiphanius ex Cypro, Theophilus ex Alexandria, & alij, tamquam diuinum oraculum in rebus dubijs consuluerunt. Sed & quomodo eiusdem vitæ solitariæ, cilicio, & carnis macerationibus illudit? Ut vero sanctos illos Patres Lutherus tantum non inferno addicit; sic Vigilantium, primum illud Franciæ portentum, in cælo locat. & librorum quos scripserat, interitum deplorat sanctum hominem appellans. Idem de Vigilantio Centuriatorum Magdeburgensium est iudicium, qui eum diuorum catalogo adscribere non verentur. Est hic mos hæreticorum, ut ijs benedicant, qui ab Ecclesia maledicti sunt, & maledicant illis qui ab Ecclesia sunt glorificati. Hæreticum hunc (Vigilantium intelligo) suarum faciunt partium; ideoque ipse Lutherus*

g *Massii Hist. Ind. & Acofia l. vii. Vita Francisci Xau. Iosephi Anchieta, Iarisci Historia, Annua Soc. Iesu Indica Athan lib. 1. cap. 29. Epist. ad solit. vii. Agen. h. Lib. 7. cap. 13. lib. 6. cap. 36. lib. 5. cont. Iulian. l. Tem. 7. lib. de Miss. prius. fol. 231. k Fol. 7. Luth. Mens. Coll. Vid. Pet. Rebstock. Colloq. pag. 50. Refc. cap. 8. Luth. Tom. 2. fol. 476. 10. Ami. in Coll. Luth. fol. 377. Luth. Tom. 5. ad Galat. cap. 3. Tom. 5. de ser. arb.*

therus magis Christianè quam S. Hieronymum, eum mortuum esse scribit: qui, inquit, si in illo de Sancto- rum inuocatione errore mortuus est, aeterna damnationi est obnoxius. Sic impij isti & diabolici homines sentiunt & loquuntur, eodem scilicet modo quo olim Nestoriani, Nouatiani, Samosatreniani, & alij de seruis Dei & Catholicis Christianis loquuti sunt, ut apud Socratem, Eusebium, Nicephorum & Theodoretum legere est. Sed porro videamus quod Lutheri de ceteris sit iudicium.

Basilium sic contemnit, ut ne pili quidem faciendum censeat, ut qui merus sit monachus. Origenem ait ne verbum quidem de Christo habere. In omnibus Athanasij scriptis nihil esse singulare. Quod ergo quidam obijciant sibi Lutheri, doctrinam ipsius non esse Patrum doctrinæ conformem, ne huius quidem se facere, & ad eiusmodi voces aures sibi plane esse obtusas. Alio loco contra Rusticos scribens, ait, etiam sitotius Mundi machina dissoluenda sit, velle se ut omnia qua ipse doceat, pro bonis & veris habeantur. Sculponis vel pugno obruendum, adeoque cruentandum esse os illis qui ipsius doctrinam vellicare ausint. Quid? an tibi hæc sobrij hominis verba esse videntur? Staphylus qui Lutheri fuit discipulus, narrat à magistro sapienter se fuisse monitum ut SS. Patrum libros caute legeret, atque ita ne ab ipsis caperetur: tum eatenus eorum sententiam probaret quatenus S. scriptura, id est suis delirijs, esset conformis. Eadem vox fuit eorum qui post Lutherum non magis sectis suis, quam opinionibus certum aliquem modum præscripserunt: quorum vnus ait, Priscorum Patrum testimonia tam sollicitè conquirere, nihil aliud esse quam fœtētis cœni struem congerere, & turbidas aquas in vnam cloacam deriuare. Et huius quidem tam grauis erroris causa est particulatis singulorum Ambitio, & præsumptio, qua omnes velut decumano aliquo fluctu, in pelagus illud errorum abripiuntur. Inspice, Lector, mendaces illas Centurias Magdeburgensium Concionatorum, qui post Lutherum nouam Ecclesiæ formam introducere aggressi sunt. Nulla fere pagina occurret, quæ non insigni, aliqua iniuria & contra tam sanctos homines, terræ olim lumina, at cœli nunc inquilinos, calumnia sit per-lita. Aiunt, Patrum scripta cisternas esse arentes & pertusas, immo fœtidas cloacas: quibus non plus fidei tribuendum sit quam ijs qui lilia humeris ferunt. Irenæum quasi furioso esse similem. Clementem nihil habere nisi sordes & nugæ. Cypriano nullum esse Deum. Euolue omnia Caluini scripta, videbis omnes pa-

ginas similibus SS. Patrum conuicijs refertas & quasi illustratas. Ignacij Epistolæ pro fabulis habet, Iustini Martyris Consecrationem pro incantamentis. Gregorium Magnum, inquit, à Spiritu Dei non fuisse ductum. Beza aperte coram Deo & Angelis protestatur, S. Hieronymi in torquenda S. scriptura audaciam esse intolerabilem. Atque neminem id negaturum qui scripta eius contra Iovinianum & Vigilantium legerit. Sanctus hic vir eidem Beza est idololatra, blasphemus, pessimus, & omnis iniquitatis plenus; Origenes vero, diaboli organum seu instrumentum; S. Cyprianus homo impurus, corruptus, amens, diuino spiritu & verbo destitutus. Sed leuia hæc sunt, si cum eis quæ Serreius Minister in Anti lesuita suo de Patribus S. Niceni Concilij scribere ausus est: quorum confessum inquit similem sibi ebriorum hominum conuiuio videri, immo nullum tam phreneticum conuiuium cogitari posse, si vel ipse Bacchus pampinis coronatus, dolio insidens, & trullam manibus tenens, Lapitharum & Manadum circum corona, cum tinnibilibus, sistris & thyrjs, alijsque instrumentis tali deo dignis pingatur, quam fuerit hic amentium & Dei & Ecclesiæ nomine abutentium hominum confessus. Zuinglius vero, Quid mihi, inquit, rei est cum Patribus potius, quam cum Matribus? O sancti & admirabiles homines. Vos ego, vos apello, Ecclesiæ quondam columina, & lumina fidei: qui cum Deo iam æuum agitis sempiternum. Quis credat hominem Christianæ religioni vel inuitatum, immo Diabolum potius ex impuri hominis ore tanta in vos contumelias & conuicia effundere potuisse? Adone cæci & velut in tenebris palpantes in hoc Mundo oberratis, ut ipsi salutis viam non cognoscere, nedum alijs commonstrare poteritis; & tam vos quam alios quos ad cælum educere debebatis, in abyssum inferni detruseritis?

VII. Sed his iniurijs non contenti homines pessimi, etiam scripta SS. Patrum truncare, mutilare, & corrumpere non dubitarunt, ut cum suis eos conciliarent opinionibus, Pessimum hoc sane artificium vel maleficium potius est, & insignis malitia; qua tamen plerique schismatici vsi sunt. Videas plerosque, vbi aliquo mulieris halitu afflati, aut lasciuo aspectu capti, libertatis subnixi, alii è Monasteriorum septis, vbi nescio quid Græciffare aut Hebraizare cœperunt, euolauerint, statim Græcorum Patrum aut alijs S. scripturæ libris vertendis, vel potius peruertendis, manum admoliri. Sic Oecolampadius Homelias S. Ioannis Chrysostomi, & super

super *Genesin Commentarios*, ut & *Theophylacti opera* vertenda suscepit. *VVolfgangus Musculus* libros aliquot *S. Basilij*, & *Ioannes Langlaus Iustinum*, *Lambertus Humfredus Cyrillum Alexandrinum*, *Iacobus Faber Ioannem Damascenum*, *Bilibaldus Birckhaimerus Gregorium Nazianzenum*, *Laurentius Humfredus* quaedam *Origenis Opuscula*, *Ioannes Leunclausius Gregorium Nissenum* & *historiam Michaelis Glyca* & *Constantini Manassis*, *Ioannes Langlaus historiam Ecclesiasticam Nicephori*, *Hieronymus VVolfus historiam Zonara*, interpretari conati sunt. Alios omitto, ac praesertim *Basileenses theologos*, qui Anno *M. DLXIV. S. Athanasij* opera imprimi curarunt, in quibus *questio XXIV. Ad Antiochum*, velut *Papistica*, ommissa est, quamuis eadem in antiquis, ut & a *Gryphio An. MDXXX.* excusis exemplaribus habeatur. Eadem fide & integritate idem in *Lactantio* imprimendo vsi sunt. Quot falsitates in Bibliorum a *Varabolo* curata versione commissae sunt? cuius impressori *Roberto Stephano* auctor grandem dicam impexit, eò quod se iusticio, suo nomine esset abusus, & sub eo tam multa falsa & corrupta promulgasset (*h*) Verum ille forum declinans, *Geneuam* se recepit, omnis impie tatis asylum.

Quod si minutatim ista omnia, ac praesertim quae in *Magdeburgensibus Centurijs* passim occurrunt, persequi mihi esset consilium; Deum immortalem, quot quantasque falsitates, corruptiones & deprauationes demonstrare possem! Quam multa truncata, mutilata, ommissa, addita, inuersa, peruersa: dum erroribus suis patrocinium quaerunt, aut *Ecclesiae lumina* suis interpretationibus obstruere conantur. *Rumpunt illi & corrumpunt omnia, vertunt, inuertunt, peruertunt; praesertim si quid opinionibus suis contrarium occurrat.* Ceteris enim accisis, id tantum relinquunt, quod minus ipsis repugnare videtur, & cui color aliquis induci potest. Hinc fit ut verbis *SS. Patrum* tamquam alienae arboris suos inserant, veluti palmites: qui tamquam *syluestres & adulterini* nullum alium fructum ferunt, quam quod varijs modis illorum hominum fraudem & malitiam produunt. Tam multis locis adeo foede scriptores illi à nouis his *Marcionibus* corrupti, deprauati ac mutilati sunt, ut non minus quam *Hippolytus* olim ab equis discerptus, omnem pristinam formam amiserint, adeoque non ij qui sunt videantur. Periodos ad suum placitum formant, verba sine lance exigunt, syllabas ut velunt examinant. Addunt, demunt quod videtur. O importunos homines, quibus velut

continua febris laborantibus, nullus bonus & salutaris cibus placet, sed veluti praegnantem feminae ea tantum expetunt quae & foeda sunt & noxia. Sed tuum est, o sancta multisque nominibus illustris *Societas IESV*, & scientiae promtuarium, domum milium eruditionis, & praestantissimorum ingeniorum veluti recessus merito quidem haberis, (cuius initium & progressum libro *V. describimus*) tuum inquam est, spongiam tot inductis coloribus adhibere, & natium illum & pristinum splendorem diuinis illis operibus restituere, & errores & fucos quos pessimi illi homines illeceunt, expurgare.

VIII. Quemadmodum vero in libra, si lancium vna deprimatur, altera sursum vergit & eleuatur; sic *Lutherus* per *SS. Patrum* contemptum, inter suos ad summam gloriae opinionem gradum sibi construxit. Nam & ipse *Euangelista* & *Apostoli* titulum sibi vendicare non dubitauit; & haec eadem multaque alia encomia discipuli ipsius (de rigidis loquor, non mollibus, quales *VVitebergenses* & *Lipsienses* appellati sunt) in omnibus quos publicarunt libris ipsi tribuunt: quorum sane tanta est multitudo, ut nullos vniquam haereticos scribatores fuisse facile mihi persuadeam. In his *Magistrum suum (m)* non honorant modo, sed tamquam caelo delapsam *Palladium* adorant: alterum *Paulum Apostolum*, alterum *Eliam Prophetam* (& hoc nomen sibi ipse etiam tribuit) *Tubam caelestem*, *Os Dei*, *S. Spiritus organum*, alterum *S. Ioannem Baptistam Christi praecursorem*, appellantes: *Lutherum* *Funcius* historicus ait, velut alterum *Ioannem Baptistam*, *agnum Dei* qui tollit peccata mundi, *commonstrasse*: eiusque aduentum multis *vaticinijs* & *visionibus* longè ante fuisse praedictum: quae quidem ego *VVitebergae* forte adhuc in *Democriti* puteo lateo reputo. Hoc loco mihi in mentem venit *Psaphon* ille impostor, qui picas quasdam verba illa, *Psaphon est Deus*, sonare edocuit, ut hominibus persuaderet se Deum esse. At vicini, *Psaphonem aiebant auium conuicio Deum*, sed hominum veraci sermone impostorem perhiberi. Sic quamuis *Lutherae* istae picae & psittaci (*n*) hanc cantilenam semper fere in ore habeant, & eandem omnibus pagi-

M m nis

1 *Possuinus*, *Bellarminus* & alij. *m Saxon. Theologi in supplicatorijs libellis ad Naumburg. fol. 63 Luth. tom fol. 488. Fox in Act pag. 404. n Sarcinius Neander in lib. orb ter. 3 part. Amsdorf. in praef. op Luth. Vibrand l. de bon. & mal. Germ.*

nis illinant. Lutherum esse alterum Eliam, alserum Ioannem Baptistam, esse Dei Apostolum: sapientes tamen eis occantant, Lutherum monachum esse apostatam, scortatorem, sacrilegum, impostorem, hereticorum Patriarcham, quo nomine æque se ipsum nominavit (o) & Antichristi praeursem. Aiunt illi, Post Apostolos non fuisse maiorem inter homines quam Lutherum: qui tantum prius illos Doctores antecellat quantum Sol Lunam. Huic sine dubio antiquos illos Patres, Hilarium, Augustinum & alios, si eadem vixissent aetate primas delaturos, & velut licas & calones tam magnum duem sequenturos fuisse. Alberus contra Carolstadium aperte inquit, Lutherum plus scire quam omnes Ecclesiae Doctores: adeo ut si S. Augustinus adhuc viveret, honori illud sibi ducturus sit, si discipulus ipsius diceretur. Quin etiam D. Paulo Apostolo aequalem faciunt. Quid dico Paulo Apostolo? immo ipsi Christo. Si placet, inspicie vnum ex præcipuis quæ habuerunt Colloquijs (p), vbi plus quam quadraginta locis vtuntur his verbis: Hoc congruis verbis Christi & Lutheri: iuxta Lutheri Euangelium: teste scriptura & Lutheri non acquieuerunt S. Spiritus & Lutheri: Quo loco eundem habeant satis his vexiculis declarant (q).

Christus habet primas, habeas tibi Paule secundas:

At hoc post illos proxima Luther habet.

Hoc, aiunt alibi, repugnat S. Pauli & Lutheri doctrinae. In Actis Apostolorum, & Catechismo Lutheri, &c. Vides quomodo semper ipsi S. scripturæ Lutheri scripta coniungant Omnes, si ipsis credimus, qui ante Lutherum fuerunt, homines fuerunt; ipsi vero Lutheri se discipulos profitentur, dijs paulo minores: qui ex medio Cherubimorum choro descenderint. Reliquos omnes talpis fuisse magis cacos, se ad stuporem vsque lyncæos, cæteros Papæ Asinos; se quid? nisi Lutheri equos, vel certe mulos. Sic miser isti homines loquuntur; qui quum veluti noctuæ in ipsa meridie cæcutiant, aquila tamen clarius se videre opinantur. Sed iuuat audire quibus titulis prius illos Ecclesiae Doctores & lumina cōdecorant: ex quibus iam hi Lutheranos, iam illi Caluinistas faciunt. S. Augustinum, ait Pappus in Lutheri schola educatus, Lutheranum fuisse. At Witaakerus contra Campanum id negat, & Caluinistam fuisse dicit. At VVolamus tam hunc quam illum mentiri ait: neque enim illum Lutheranum nec Caluinistam, sed idololatram fuisse. Vides quā miserè tamquam alterum Hippolytum discerpant? et novo miraculo post mortem ante 1000. annos obitam reforment. Quin etiam quasi con-

spiratione facta, id vnum agere videntur, ut omnem sanctissimorum virorum, qui Christi doctrinam sanguine suo obsignauerunt, memoriam deleant & tollant: ut quorum nomina è Calendario expunxerunt, & in eorum locum omnium foetidissima & turpissima substituerunt. Nam Martino Papa, martyrij corona illustri, Martinum Lutherum succenturiarunt, cuius natalem impij homines aiunt, alteram Christi fuisse natiuitatem; quasi Christus in Luthero renasci voluerit. Litterarum primarum augurio ducti, S. Hilarij stationem Hussio assignauerunt; Saturnini Serueto, Genadij, Gentili. Vix quisquam est ex infima istorum hominum fæce, ad Ziscam etiam vsq;, illam funestam Bohemæ faciem, qui non in isto sanctorum catalogo locum aliquem inuenit, qui tamen mille potius supplicijs & cruciatibus digni sunt. Qui de his plura scire cupit, supradictum Functium legat, & Martyrologium Tomis aliquot concinnatum. Sed quomodo illi in creaturas & feruos non fuerint calumnijs, quum ne ipsi, quidem creatori & Deo pepercerint? Videre passim fuit in noui Testamenti libris & alibi. Tabulas siue imagines, Cœnam illam D. N. Iesu Christi representantes, ita factas & pictas vt in eis Lutherus cum inflatis suis buccis in medio sedens Christum referret, Philippus Melanchthon S. Petrum, Georgius Maior, Lutheri sinui incumbens, Ioannem Eberus Andream, Fessingerus Philippum, Pomeranus Iacobum, Alefius Thomam, & Iustus Ionas Lutheri pedissequus, Iudam Thadæum, cui tamen tamquam Lutheri delictijs S. Ioannis locus potius tribuendus fuisse videtur. Reuera autem omnes erant meri Iudæ Iscariothæ canterio in signati, is enim solus intrinsecum panem, Symbolum Vtraquistarum seu sub vtraque communicare per fas & nefas volentium, accepit. Tu quid tibi, Lector, de eiusmodi hominum collegio videatur vide. Sic: nimirum eos qui semel verecundia limites transgressi fuerint, gnauiter oportet esse impudentes. Sed numquid eadem modestia qua se in hunc locum ingesserunt, deturbandi inde rursus videntur? Ignosce Lector, si quamprimum me hinc proripio, bufones illos terribilissimos & ranas coaxantes audiens, atque ita se instantes vident, vt magnis illis viris, quorum memo-

o Vlenberg Tit Luth cap. 17. num. 2. Vide etiam Conrad. Andrea Lutherum Innocium. p Cyriacus Spangenberg. contra Steph. q Schlüsselb. in præ. lib. 7 Hare.

memoriam Ecclesia numquam sine honoris præfatione usurpauit, qui cum cælis commercium habuerunt, quique decies mille mortes subire, quam vnam Fidei syllabam corrumpere maluisse; inquam, quorum gloria in omnia futura sæcula perdurabit. audeant æquiparare.

Quid? an Soles illos, quorum claritas mille Mundis illustrandis satis esse possit, a Luthero lumen mutuaturus credimus? An purissimas illas animas, quæ ab omni imperfectione & labe actiones, inamo & cogitationes suas defæcere studuerunt, impuro illo monacho, ex sanctimonialis complexibus calenti in disciplinam se tradituros fuisse existimamus? O Luthere miserime! Potuisses tu quidem ab illis lumen mutuari, potuisses veram doctrinæ & morum regulam ab eis discere; sed tu, velut talpa in tenebrosos illis tuis cavernis sepulchris latere, quam salutaribus illis Veritatis radijs illuminari & ex cæco & amfractuoso illo errorum tuorum labyrintho educi prælegisti. At vos, ô Lutherani, Numquid Midæ illius similes estis, qui inconditam & stridulam Satyri fistulam suauissimis tot Apollonum fidibus præferre non dubitatis? Apagite igitur ad rudes illos & Barbaros Schyrtas, qui hincitu equi aut asini rugitu magis, quam Musico concentu delectantur. Missos vos facio in hoc Mundo, qui vos procul dubio in altero illo alio oculo quam nunc intuebimini, dicentes: *Nos insensati vitam illorum (Catholicorum, Papistarum, Monachorum &c.) estimabamus insaniam & finem illorum sine honore. Ece quomodo computati sunt inter filios Dei, & inter Sanctos fors illorum est. Ergo errauimus, & iustitia lumen non affulsit nobis &c.*

DE DIVERSIS MALORVM QVÆ sequuta sunt prodigijs.

CAPVT XII.

ARGVMENTVM.

- I. *Lutherus Antichristi præcursor, cum totius Mundi supere.*
- II. *De prodigijs que tunc apparuerunt.*
- III. *Tres Soles in celo visi sunt.*
- IV. *Itemq; tres Luna.*
- V. *Plurima Eclipses Lutheri tempore conspecta.*
- VI. *Astrologorum de ijs iudicia.*

I. **P**OSTEA QVAM tam Orientalis quam Occidentalis Ecclesia monachum illum, qui primum claustris monasterij sui perruptis, omni proculcata subiectione & obedientia, ad pileum quasi omnes vocarat; qui Catholicæ Ecclesiæ antiquitati superbissime illuserat, qui tot seditiones, torbella excitauerat & aluerat, nouam denique religionem, & nouum quasi Deum Mundo inuexerat, tandem sine vilo missionis suæ testimonio, mortuum vidit; non sine causa profecto hunc ipsum & si non Antichristus ipse fuerit, præcursorem tamen eius fuisse, plerique vera pietate & doctrina præstantes viri arbitrati sunt. Præterquam enim quod Lutheri nomen, sicut alibi à nobis dictum est, (a) numerum illum Antichristi nempe 666, præferre: ipse etiam, quantum in se fuit, *inge illud Missa sacrificium aboleuit, sacrosanctæ Eucharistiæ eleuationem atque adorationem prohibuit, quod Antichristum facturum S. Hippolytus prædixit, ab ipso denique consuta religio in multis illi similis est quam ab Antichristo imperatum iri prædictiones testantur; præter hæc omnia, inquam, multa signa & prodigia, quæ aduentum vltimi illius Christi aduersarij, qui in sacra Scriptura etiam *homopeccati* dicitur præcessura sunt, Luthero in Ecclesiam grassante, apparuerunt. De signis vero illis & prodigijs quum cælestium ille rerum secretarius in sua Apolyphi, tum ipse Dominus noster Iesus Christus in Euangelio testatur, ex quibus præcipua sunt quod *Sol lugubri vultu terrebit, Luna obscurabitur, planeta omnes alterationem quandam sentient, mare fremens terminos à natura positos egredietur, bello, peste, fame homines ad desperationem vsque affigentur.**

II. Hæc vero omnia Lutheri sæculum vidit; quo admirabiles fuerunt Planetarum combustiones, & tot tamq; stupendæ Eclipses, stellarum vero præcipue errantium terribiles formæ apparuerunt; Sol ferrugineo, mox sanguineo vultu conspiciendum se præbuit: & crux nigra, itemque aquila & leo mutuo se complexi, toti quasi flammis lucentes visi sunt. *Recens ante confederationem Principum Germanis, inquit Peucerus Lutheranus, cum Gallie rege, Anno MDLI circa tertiam à Solis exortu horam, XXI. Martij conspeximus Parelia, qua nitore propemodum Solem antecellebant. Erant arcu connexa Iridis variato coloribus, & in Occasum vergente, quæ consequentur duo alij, corniculata specie, minores multo & angustiores iisdem insignes coloribus, seq; exteriore contingentes ambitu eorum alter conuersis in Solē cornibus, auer*

alter atq; in Occasum porrectis, diutius unius hora spacio cernebatur. Quæ vero portenderint, eventus ostendat.

Aliud deinde prodigium apparuit, in quo tres Soles conspecti sunt, & inter hos duo parelia tanta claritate, ut Solem ipsum illum astrorum regem, obscurasse pene viderentur: & quidem eo ipso tempore quo contra Imperatorem occultæ fiebāt conspirationes Peucerum ipsum audiamus. Anno MDXLI. aliam vidimus pareliorum faciem. Sol velut in centro consistebat: eum duo cingebant circuli lucidi, in ambitu interioris utrimque nitēbat parelius, cetera ad extremum terminum diametri per centrum solis traiecti, constitutum; exteriorē arcus, iridis colore varius, effigie falcis, cornibus in Septentrionem versis inscindebat. Quæ coniunctiones Regum & Principum, qui motus sint sequuti, notum est.

III. Tres illi Soles, qui & tum & postea apparuerunt, tumultus & seditiones contra omnes fere Reges & Principes, quos religionis prætextu subditi imperio spoliate conati sunt, excitatas præsignificaverunt. Si Astrologis credimus, in ista apparitione sol Regem seu Principem repræsentat, parelij vero eos qui Regi vel Principi rebellant. Nam sicut parelij soli lumen suum quasi suffurantur, aut certe splendorem eius imitari conantur, sic rebellium unicuique vorum & scopus est; regibus coronas de capite decutere sibiq; imponere, legitimis hæredibus & successoribus exclusis uti Apoc. 9. S. Joannes prævidit futurum in locast. s. Circuli diversi colores qui novos eiusmodi soles cingunt, varias artes ac fraudes denotant, quibus rebelles pessimos suos conatus palliant & occultant. Testantur historię, (b) sub Octavij M. Antonij, & Lepiditrium viratu, quo Roma in suo sanguine pæne natare visa est, tres itidem Soles in cælo apparuisse. Quemadmodum vero duo falsi soles ex his non multo post evanuerunt, uno Sole relicto qui vero & nativo lumine lucret; sic ex Triumviris illis, duobus Antonio & Lepido sublatis, totius Mundi imperium penes unum solum Augustum remansit. Ab Astrologis & alijs qui naturam & cursus astrorum curiosius observant, proditum invenio, parelios hos, velut indices fuisse occultorum consiliorum, atque in perniciem regnum clam initarum societatum, in cælo eminentes omnibusque obvis nitentes. Quemadmodum vero species illæ, quamvis expressam referant faciē, fulgeantq; Solis instar, adeo clarè ac nitidè, ut suo illum splendore nonnunquam obsuscant, durentque quantumvis diu; tamen dissipantur tandem & dispereunt: ita fere coniunctiones confederat-

tioneque opprimendorum eorum causâ, qui verum patiuntur, inita, in nervum erumpunt ac dissiliunt, ipsiq; exitio sunt auctoribus, quantumvis artibus devineantur ac muniantur vinculis, feliciterque initio procedant. (c) Paganis olim solenne fuit, si quando parelij eiusmodi conspecti essent; ad deos suos placandos supplicationes indicere & sacrificia offerre. Magni nominis historici referunt, eo die quo ille quem universa non capit Mundi machina, parvulus stabulo includi voluit, tres in Oriente Soles apparuisse; qui in unum dein coierint; quo sanctissimæ Trinitatis, Patris & Filij & Spiritus sancti, unius mysterium significatum fuit.

VI. Non equidem ignoro naturales eiusmodi pareliorum causas à Meteorologis assignari, qui dicunt esse quasdam imagines, nubi rosida & fulgenti imprellas, subtili aliquo humore inter visum nostrum & Solem, in nube rotunda & æquali, Solique opposita, sese obijcente. Tunc enim Solis radios in nubem eiusmodi incidentes, in nostris oculis ex reflexione tamquam in speculo, similem plane Solis figuram repræsentare. Et sane minus hoc mirum videri potuisset meteorum, si Sole oriente vel occidente contigisset; quando nimirum eius radij imbecilliores sunt quam ut nubes, in quibus, illa sit reflexio, discutere possint; quas tempore meridiano facile discutere possunt. Ut vero parelia eiusmodi pleno & medio die conspiciantur, vix sine miraculo contingere potest; neque umquam evenisse legitur: quam circa Bosphorum aliquando, cuius rei Aristoteles & Plinius (d) faciunt mentionem. Hoc vero ipso longè mirabilius est, tres Lunas eodem videri tempore, sicut Anno M D L I. contigit. Vix enim tam debile Lunæ lumen sine miraculo eiusmodi reflexionem causare potest. Hinc Cardanus de Subtilitate ait, minus mirum esse si tres Soles, quam si duæ Lunæ simul viderentur. Et Plinius (e) tamquam rem prodigiosam notat, quod Cneo Domitio & C. Flamini Consulibus tres Lunæ in cælo apparuerunt. At Germania Anno MCCC XIV. tres vidit non sine stupore, ingentium malorum, quæ paullo post sequuta sunt; prænuncios, Ludouico Bavaræ & Friderico Austriaco de Imperio, Electorum dissensionibus miserabiliter distracto, cum magna hominum strage & regio-

b Vid. Dion. l. 45. & 47. Plin. lib. 2. c. 31. Euseb. in Chron. Cocci. in Thesau. Cathol. lib. 2. fol. 160. c. Vid. eund. Peucer. de Divin. d. Lib. 2. cap. 32. c. Lib. 2. cap. 35.

num clade, inter se dimicantibus. Similem pro-
dolor ac peiorem eiusdem Imperij cladem, à
Luthero eiusque discipulis illatam nostra ætas
vidit.

Hic silentio præterire non possum tot tamque
admirabiles Eclipses, quæ prodigioso isto sæculo
contigerunt. Fateor equidem ex constanti mo-
tum caelestium lege ista portenta fieri, si quis
tamen causam cur ea Lex ab auctore naturæ san-
cita sit, requirat, & exempla à multis congesta &
longo vsu obseruata diligenter inspiciat, non infi-
ciani poterit nullam vnquam fuisse eclipsin quæ
non suos habuerit effectus. Quum enim hoc mu-
nus luminaribus tribuisset Deus, *ut præssent diei
ac nocti*: Sol tùm fugatis abactisque tenebris, gra-
tia ac diuinis operibus necessaria luce terras per-
funderet, tùm interdum uegeraret & afficeret ter-
rena cuncta lumine, & calore & vivifico; Luna
tùm caliginem noctis nimiam discuteret, tùm ri-
garet diurno calore plusculum desiccata corpora:
si quæ functionem hanc impediret, extincto vel
obumbrato lumine alterutrum, id siq̃ loco acci-
pi voluit ac considerari, non vero contemni ac ri-
deri. sicut ipse dicit, *Erunt vobis in signa*. Certe
priscos non sinè horrore Eclipses aspexisse, & ad
placandam numinis iram, solennes supplicationes
sacrificia & Processiones decreuisse legimus.
Quamdiu vero Sol Mundo huic illuxit, nullo
sæculo plures ac terriores eclipses contigerunt
quam isto de quò loquimur. Dum enim tota Ger-
mania huic ad extirpandam, illinc ad defenden-
dam hæresia arma sumit; Luna tota sædum in
modum ter atra caligine inuoluta fuit; Sol vero
plus deince sui orbis obfuscatus, adeo vt quibus-
dam locis interdum stellæ illuxerint ac conspectæ
sint. Sæquenti vero anno MDL. tota Luna terræ
vmbra obscurata fuit, Sole piscium sedem obri-
nente, & ibidem Venere ac Mercurio concurren-
tibus, Marte vero ex Cancro triquetro radio om-
nes feriente.

VI. Quos autem (inquunt Astrologi) concitauerint
tumultus, quas attulerint mutationes, quos
portenderint religioni opinionum motus ac dis-
sensiones, defectus isti, satis notum est: solis præ-
sertim defectus, quem à cæli culmine inclina-
tùm deductumque in *επικαταφορὰν* (f) sub Vir-
ginis sidere, è vestigio conseq̃uebatur Libra, in cæ-
li loco vocatò *Ἰδός*, vehens Martem, ab vna par-
te quadratis Iouis, ab altera trigonis Saturni ex-
positum radijs: qui vterque locus religioni præ-

ficitur, & cæli & Zodiaci: sed libram Astrologi
specialiter Christianæ religioni præsidere volunt;
quæ postea ita exagitata fuit, vt magna pars vix
quidquam ex ea retinere videretur. Infinita pro-
digia, visa horrenda, terribiles cæli aspectus, & o-
stenta, quæ miseræ Germaniæ, nostrarum in Gal-
lia miseriarum fonti, ingentem metum primum,
deinde calamitatem influxerunt, omitto, à Peuce-
ro libro XV. collecta: vt & illud, quod ad Bockel-
heim Hildesiæ oppidum è terra copiosi sanguinis
rius profuxit, & non procul à Mersburgo magna
palus in cruorem versa adeo rubuit, vt immerisa
quæuis tingeret: itemque quod arista sanguinè
guttatim extillarunt, & paulo ante Mauritij Sa-
xonis cum Alberto Brandeburgico conflictum,
cælum sanguine pluit, Quid multis? Sanguine tùm
omnia plena erant; sanguinem omnia spirabant.
Peuceros ait, existimare se eiusmodi prodigia &
ostenta vel Dei manu vel Angelorum ministerio
formari, ac hominum generi spectanda proponi,
vt ex his quæ ventura sint discamus, nisi cum Epi-
curo sentire quis velit, Mundum fortuito guber-
nari. Illud certum est, religionis schisma quam-
plurima ostenta & prodigia semper præcessisse.
*Antequam VVandali in Africam irruissent, & floren-
tissimas ibi Ecclesias misere affligerent, templum S. Fau-
sti, vt Victor Vticensis scribit, (g) densissimis, & qui-
dem sædum odorem exhalantibus tenebris obtectum
fuit, nulla plane apparente causa quam diuini ira nu-
minis. Quo tempore Henricus IV. Imperator contra
Gregorium VII. Pontificem rebellauit, visa
sunt non procul à Tornaco in patenti campo duo
velut serpentum agmina inter se concurrere &
dimicare. Henrico V. contra Pascalem & Gelasium
schisma faciente, generalis terra motus existisse legitur,
quo plurima templa & adificia fuere prostrata. Et tū
vero mihi consilium non est, seditiones, bella, vr-
biùm occupationes, direptiones, instructas acies,
commissa prælia, infinitorum hominum cædes,
regionum & regnorum euastationes prolire perse-
sequi, quod hæc omnia ab alijs descripta existunt
(h) integram tamen historiam eorum quæ in Ger-
mania acciderunt, quam potero paucis compre-
hensam lectori ob oculos ponere operæ precium
vide-*

Mm 3
f id est pars cali in Signifero qua totidem partibus in
demersum octiduum punctum signiferi præcessit, quot
partibus in emerfu anaphora ab horoscopo relinquitur te-
ste Bud. de Ass. g. Lib. 2. Sigeb. Anno 1159. h Sigon. l. 10.
de Reg. Italia.

videretur; quod in ijs velut imago quædam videatur sanctissimarum turbatum, quæ non multo post in Francia exorta, florentissimum regnū gravissimè affixerunt. Est enim hominis quum suo ocio tū aliorum patientia abutentis, lectorem longarum iam ante notarum narratione detinere.

DE INITIO BELLII INTER CAROLUM V. IMPERATOREM & PROTESTANTES.

CAPUT XIII.

ARGUMENTUM.

- I. *Tota Germania ad bellum separat.*
- II. *Franciscus I. Galliarum Rex Protestantium conatus Carolo Imperatori aperit.*
- III. *Sleidani mendacium & in Regem Gallie calumnia.*
- IV. *Imperator & Protestantes exercitus conscribunt.*
- V. *Protestantes Imperatori titulum Imperialem denegant.*
- VI. *Bellum etiam indicunt.*

ICUM Lutero hæresis Lutherana nequaquam fuit mortua; ut quæ iam nimis altas radices egerat, & per Principium dissidia, odia & factiones, vulgata hæreseon fulcra & sustentacula, longe lateque fuerat propagata; alijs, Protestantium factioni in dies auferenti, sese adiungentibus, ut de hostibus sese vindicarent; alijs ut in prædæ, quam ex bonis Ecclesiasticorum sperabant, societatem venirent. Nec tamen deerant, qui in tanta rerum omnium perturbatione quum veterem religionem & maiorum sacra, tum obedientiam erga Imperatorem conservare anniterentur. Multi etiam tam vindicandi se quam crescendi studio, (ut in civilibus dissensionibus fieri solet) ab una parte repulsi, ad alteram sese adiungebant; adeo ut vix quisquam esset qui non alterutri, vel Catholicorum vel Protestantium federati esset adscriptus. Validior tamè Protestantium erat factio. Melior Catholicorum, nonnulli occasione vel tēpori vellicabantur, quos à maleficio Imperatoris cohibebat præsentia; e quorum numero fuit Fridericus Palatinus Elector, qui licet Argētorato Paulum Fagium ad novam in ditione sua ordinandas Ecclesias evocasset, rem tamen distulit, & ab armis quam diu bellum duravit, abstinuit. Aliqui etiam

quamvis religionis Catholicæ observantissimi, non tamen quo par erat, ad eam defendendam zelo incumbebant: cui hominum generi Solonis leges infamiam inurēdam statuunt, ijs scilicet qui in bello civili, neutri se parti adiungunt. De Bavariæ Duce sic loquitur in historia sua magnus Alcantaræ Commendator: *Bavaria Dux quamvis esset Catholicus, ita tamen frigide, ne dicam timide agebat, ut diu in suspensio omnes teneret: ex quo Imperatoris conatus plurimum fuerunt retardati.* Econtra Protestantium numero quidam aperte Cæsarianarum partium se ferebant: ut Albertus & Joannes Brandeburgici, Mauricius & Augustus fratres Duces Saxonie, & alij, qui Augstana quidem erant Cōfessionis, sed à Smalcaldico federe alieni. Etsi vero Imperator tamquam benignissimus Princeps initio nihil intermitteret, ut eorum quos alieniores à se esse animadverterebat, animos sibi reconciliaret; interim tamen, cum prudens militiæ dux, ad bellum omnia diligenter præparabat, ut qui pacem ferre non possent, bello eos persequeretur; & ad obedientiam reduceret; non ignorans, præcipitibus morbis præcipitia adhibenda esse remedia. Sed & facile intelligebat, Germanos natura feroces, nova insuper iam Lutheri religione imbutos, sine vi domari non posse. Jam ante omnia illorum consilia & conatus exploraverat, in primis ex colloquio quod per Galliam iter faciens, cum rege habuit. Hoc loco si paullulum digrediar, & aliquid à proposito nostro non alienum, quod quæ apud neminē scriptorum, quod sciam, extiter, indicem, Lectori rem me non ingrati facturum puto.

II. *Jacobus Matignonus, Franciæ Marefchallus, qui Henrico III. & IV. regnantibus Aquitanie summa cum laude præfuit, mihi narravit, Annæ Memorantio Franciæ Conestabili post prælium San Laurentianum captivo, se in eadem custodia asservato, audiente, à quibusdam Protestantibus fuisse exprobratum, quod omnia quæ cum Rege secreto egerant, Imperatori prodidisset: idque Granvellanum postea non dissimulasse, & Regem ipsum ista se inscio per Conestabilem Imperatori enunciata, per Langæum Legatum suum, ad Smalcaldici federis Principes sese excusasse. Tum Co, nestabilem omnem rei seriem exposuisse, nimirum, quum forte Imperator in sermone quem cum rege habebat, magnatis cuiusdam Hispani fecisset mentionem, qui rogatus ut Carolum Borbonium hospitio suo exciperet, his verbis responderit:*

Inro

Iuro á Dios, sacra Maieftad, que antes pongo el fuego en my cafa: id est. Iuro per Deum ó Imperator, me potius ades meus ipsum incensurum: Regem candore huius sermonis illectum, subiecisse: Dignam hanc esse nobilissimo viro & fidelis cliente vocem: ac Principes, etiam si proditionem ament, proditores tamen odiffe debere. Deinde ulterius prouectum, Imperatori omnia quæ de Protestantium consilij & coniuratione comperta habebat, aperuisse, prolatis in medium litteris, in quibus & de armatorum numero, & de re pecuniaria, & de promissis Regi, si federi nomen daret, factis, perscriptum erat: omnia denique ita Imperatoris oculis exposuisse, vt hoc non minimũ ad victoriam momentũ attulisse censeatur. Inde enim consilia sua moderatum, Mauricium Ioannẽ Saxonem, Brandenburgicum, & alios ad suas traduxisse partes, Palatinum in officio retinuisse, cum Daniæ etiam rege, qui federis erat socius, ne auxilia Protestantibus mitteret, egisse. Immo tum Regem Imperatori ad Ecclesiæ defensionem, omnes suas opes obtulisse; sed hunc consilia sua, quæ aliò spectabant, diligenter celasse.

III. Addebat magnus ille vir, Sleidanum contra veritatem scripsisse, à Rege ducenta aureorum millia ad Saxonem & Landgrauium missa, quibus auxilia contra Imperatorem sibi compararent. Nam esitum Rex admodum sibi fuerit infensus, vt qui Imperatoris de restituenda Insubria, iuramento etiam confirmatis promissis nimium fidens, regi quoque vt fidem haberet persuasisset, sibi tamen rem aliter se habere, certo constare. Quinimmo Henricum Brunsvicensẽ Principem Catholicum, quem Protestantes omni sua ditione expulerant, pecunia à Rege fuisse adiutum. Quod vero Petrus Strozza regis hortatu trecenta aureorum millia Protestantibus mutuo daturum se promiserit, meram fuisse ludificationem, sicut euentus ipse docuit, quum Iacobus Sturmias à Protestantibus ad numerandum & accipiendum illud argentum, pro quo Argentinenfes fideiusserrant, missus frustra fuisset. Et argentum hoc tum quidem Protestantibus negatum, verum est: fieri tamen potest, vt bonus ille Eques ne honori Regis sui deesset, ducenta illa scutorum millia, quæ Rex persolui ipse curarat, mutuo dare Saxoni recusarit. Grauitè enim tum Carolo Rex succensebat, Insubriam & Neapolim, quæ antiquitus ad Gallicam spectasse coronam contendebat, reti-

nenti. Et si vero tum valde exacerbati vtriusque partis in se inuicem fuerint animi, vt non solum scripta vtrumque edicta, sed etiam bellum tam diu ac tanta contentione, atrociter admodum & magna cum hominum strage & regionum mutua deuastatione gestum ab uide testatur, neuter tamen à Catholicæ religionis obseruantia dimoueri potuit: in quo singularis Dei misericordia & prouidentia est agnoscenda: vt infra quoque à nobis dicetur. Idem Conestabilis tum aliam historiam presentibus narravit, non minus scitu dignam: quam vt pote ab hoc loco non omnino alienam, subretere, operæ precium videtur. Accidit forte vt Regi cum Stampatum Ducissa, quæ efflicam amabat, sermonem in cubiculo miscenti, Carolus Imperator superueniret. Cui Rex, facta salutatione, dixit: Vn tu scise, Domine frater, quid consilij mihi pulchra hæc femina dederit? Annuente Imperatore, suadet illa mihi, inquit, vt captivum te derineam, donec Insubriam & Neapolim mihi restitueris. Tum Imperator, Certe, inquit, Domine frater, si bene illa tibi consilio consilio eius obtemperare debes. Tum vtrumque risu oborto, sermo de alijs haberi cœpit. Hoc libertiore aliquanto, sed Gallijs familiariter ioco dictum Imperatoris animo serupulum aliquem inexcille usum fuit. Quum enim sequenti die in secretius Regis cubiculum, ad cibum cum eo capiendum venisset, manus loturus ingentis precij adamantem, ab Indiæ protege sibi missum, digito detractum ori inseruit, & inter lauandum ante pedes dictæ supra Ducissæ, quæ mappam tenebat, cadere permisit: quem illa humo sublatum quum Imperatori vellet reddere; Nimis bella, inquit, ista manus est: decus hoc ei nequaquam detrahendum censeo. Sit hoc monumentum amoris erga te mer. Sed vt ad Protestantes redeamus, instituti ordo postulat.

IV. Imperator postquam longo iam tempore malum Protestantium erga se animum & longe pessimos auctoritati suæ derogantium, Ecclesiæ bona passim inuolantium, Sanctam Sedem Apostolicam, & Concilium quod Tridenti congregari cœperat, contemnentium, federa etiam sua & conspirationes instantium, copias & pecuniam ad bellum faciendum occultè colligentium, conatus, totam denique Germaniam ad Lutheranismum propendere animaduertit; quum legibus non posset, vi agendum sibi, & Imperatoriam digni-

dignitatem à contemptu vindicandum statuit. Præter alias vero copias quas in parato tum habebat, Hispanos in Hungaria militantes, duce Alvaro Sandæo, euocauit, à Turcis in Christianos, à quibus aliter turus esse non poterat, arma transferre coactus; itemque Neapolitanas & quas in Insurbria habebat legiones: nouo insuper exercitu, variis ductoribus conscripto. Nec segnius ad bellū sese Protestantes parabant, rati, facile se Cæsarem è Germania profigituros: interim vero de Cæsaris bellum in se parantis conatibus grauiter conquesti, omniem obedientiam palam promittebant clam vero nihil nisi rebellionem spirabant. Federi Protestantium tota fere Germania nomen dedit, exceptis Bauariæ & Cluuiæ Ducibus, nec non iis regionibus quæ Ferdinando Romanorum Regi parebant, vt & paucis quibusdam Imperij ciuitatibus. Sic igitur dum illi ad suum ipsorum prope rant exitum, hi veluti post carecta latentes, tam dubij belli exitum sollicitis animis expectabant, consilia inde moderaturi.

Etsi vero Angliæ Rex eidem federi nomen dederat, tamen ab Imperatore persuasus, fedus rescidit, & promissa auxilia negauit. Cromuelus nihilominus, qui vnus omnia tum fere poterat, etiam Rege non assentiente, eius nomine federi subscripsit. Qua de re Imperator apud regem questus, effecit vt publice de Cromuelo sumtum sit supplicium, non sine manifesto diuino vltionis exemplo, quod hic potissimum omnium malorum, quæ miserum illud regnum pessumdederunt, auctor fuerit.

Sleidanus belli huius causam malitiose in Imperatorem confert: quum tamen Protestantes antequam Imperator ad arma venisset, & fedus cum Pontifice concludisset, in superiori Germania omnia ferrent, agerent, & raperent. Fedus enim hoc inter Pontificem & Imperatorem, de tuenda contra Protestantium vim Concilij auctoritate, XXVI. Iunij demum Romæ conclusum fuit, quum Dux Virembergicus & superioris Germaniæ ciuitates XXI. iam in armis essent, exercitu ad Vlmam conuenire iullo. *Vniuersa copia in Ioannis Friderici Saxonie Ducis & Philippi Hassia Landgrauij, à socijs ad id munus electorum, fides adstricta sunt, Pontifici Sathana Vicario & diaboli mancipio, & Imperatori suo bellum factura.* His enim, Christiano scilicet dignis verbis eum qui exercitum Principum nomine alloquutus est, vsus, Sleidanus testatur. Nec mora. Ad Galliæ & Angliæ reges, vt &

Ducem ac Senatum Venetum scribunt, & auxilia petunt. Heluetios quoque pars vtraque suarum partium facere studebat; è quibus (in factiones enim scissos supra docuimus) Catholicici Imperatori auxilia promiserunt; Zuingliani vero, etsi ex federe quod cum domo Austriaca eis intercedit auxilia debebant, responsum tamen distulerunt. Quamuis autem ob religionem præcipue bellum hoc susceptum fuerit, Imperator tamen ne quosdam alieniores à se, atque eorum accessione hostes suos firmiores redderet, nullam aliam causam quam conspirationem & rebellionem præ se ferebat, vt sic ex ipsis Lutheranis quosdam in officio retineret. Quo sane artificio illos muris dissensionibus distractos, suis partibus tanto facilius adiunxit. Deinde ad præcipuas Germaniæ ciuitates datis litteris eas mouit, vt sibi rei publicæ perturbatores & rebelles ad officium reducere cupienti, debitam opem ferrent; quamuis plerasque federi Protestantium nomen dedisse non ignoraret. Interim Palatinus Elector, qui à Catholica quidem iam defecerat Ecclesia, vt supra artigimus, in fide tamen & obedientia erga Cæsarem permanferat, Protestantes Cæsari reconciliare nitentur. Idem studium erat Maurij Saxonis & Ioanis Brandeburgici. Palatinus in primis princeps pacis cupidus, confederatos obtestabatur, vt ab armis discederent, & Cæsari se submitterent, offensionemque sibi peterent condonari. At illi, quibus omnino constitutum erat belligari, magno studio copias conducunt; & innocentiam (cuius prætextus nulli ymquam rebellionis defuit) publico libello testati, *omnem culpam in Carolum conijciunt, qui Romani Antichristi, & nefarii Tridentini Concilij impulsu bellum hoc & ad Euangelij doctrinam & ad Germaniam libertatem opprimendam suscepit.* Sic ergo Hæresis Lutherana tunc primo post M. D. LVI. à Christo nato annos sub explicatis signis in procinctu apparuit ipso quo obiit An. Lutherus, cui talibus victimis libuit se cætoribus parentare. Saxone & Landgrauio ductoribus; quorum hic ob plurimas ac validissimas federi adiunctas ciuitates, tantum timorem animo conceperat, vt paucis diebus Imperatorem in triumphum se ducturum, Episcopos omnes exterminaturum, bona Ecclesiasticorum pro suo lubitu distributurum, & hac de alieno liberalitate pleramque Germaniæ Nobilitatem sibi obnoxiam facturum speraret. Secretum hoc aiunt Lutheri fuisse consilium, quemadmodum ante mortem ipsius

ipſius deprehenſum fuit) & libri de Fiſco ab ipſo conſcripti ſcopus, quod una hac ratione partes ſuas ſtabiliri & conſirmari poſſe animadverteret. Sed nihil æque animavit Proteſtantes atque ſui Prophetæ Lutheri vaticinium de ſe editum, quod nempe mors ſua eſſet protinus letale exitium altarum Papæ. A deo que tum omnes paſiſtæ tum ipſa Italia ac Roma eſſet Proteſtantibus ceſſura in partem dividendam, cum vivo Luthero, iſdem Lutherani Romæ occupatores duce Borbonio, peſtem Romæ intuliſſent. Nimum tamen hos credulos ſuos Elias & Evangeliſta ſefellit, æque ac Stiſelius ille extremi iudicii denunciator Holtz-dorpianos ſuos agricolas. (a)

Quo vero factionis lux robur oſtentarent, ac ſimul palam facerent, quanta molirentur, & quam parvi Imperatorem facerent, non epiſtola tantum bellum ei indixerunt, verum etiam Imperatoris titulum ei negarunt. Priuſquam vero epiſtolam illam mitterent, diſputatam fuit, qui titulus Carolo eſſet tribuendus. Saxo quidem Carolum Ganda-riemſem appellandum eum cenſebat, quod Imperator ſeu Caſar ab ipſis ſine rebellionis nota vocari non poſſet. At Landgravius Imperatoris titulum ei non adimendum eſſe placebat, ne reliqui principes irritarentur: Nomen hoc inane ei non invidendum dicens, dummodo nullam ei concederent poteſtatem. Tandem hæc fuit inventa ratio media, ut illum appellarent velut eum qui pro Caſare ſe gerat, Landgravius quoque homo natura ferox, ſæpe dixiſſe, adeoque federatis civitatibus promiſiſſe dicitur, totiatrimo ſe Carolum Imperatorem aut captivum eiſtitorum, aut Germania expulſurum. Sic ille novum ſibi regnum, cuius melior pars penes ſe futura eſſet, opinionis errore fixerat, ſua ipſius vanitate deceptus.

Decreto bello Proteſtantes copias ſuas, in quibus ultra ſexaginta peditum, & decem erant equitum millia, una cum centum tormentis maioribus, ad Danubium collectas educunt, tantis viribus mirum in modum feroces: deinde ad Imperatorem in caſtra prope Landshutum in Bavaria, qui vix decem armatorum millia apud ſe habebat, & etiam ipſius Sleidani confeſſione, a Proteſtantibus præventus fuerat, adoleſcentem nobilem, & tubicinem, uti mos habet Germanorum, mittunt, qui epiſtolam qua bellum Caſari indicabatur, perferrent. Factum eſt id Anno 1546. XI. die Auguſti (b) At Imperator conſpectum eorum averſatus non modo epiſtolam non accepit, ſed & per Albanum, in cuius tentorium perducti illi fuerant, nunciari

eis iuſſit, ſi quis in poſterum ab illis ad ſe veniat, fore ut loco muneris & torquis aurei, laqueum ab ſe ſerat. Non multo ante Caſar Saxonem & Landgravium proſcripſerat, eorum bonis fiſco addictis. In huius proſcriptionis formula eos acculabat, quod Eccleſiaſtica bona involaſſent, quod omnes terra Principes, a deo que Turcam ipſum ad bellum ſibi faciendum ſollicitaſſent, ut tanto facilius rebus undiq; perturbatis, ſcopum iam diu propoſitum aſſequi poſſent. Huius ergo proſcriptionis formula feciali pro reſponſo ad Proteſtantes perferenda data fuit; ad quam illi prolixè reſponderunt, ut apud Sleidanum videre eſt, qui hæc aliaque eò pertinentia copioſe deſcribit, ut ſuæ religionis fratres poſt mortem laetent. Tantæ vero huius federis, ut in quo totamque validæ civitates comprehenſæ erant, vires eſſe exiſtabantur, ut vix quiſquam crederet, Imperatorem caſtra aciemque conferre auſurum. Erat etiam illorum Principum, dulci libertatis nomine abutentium, non minor apud vulgus fides atque auctoritas, quam eiſdem in Hiſpanos & omnem exterorum dominatum, odium. In caſtris Proteſtantium erant Joannes Erneſtus Electoris Saxonie frater, Joannes Fredericus Electoris filius, Philippus Brunſuicenſis, cum quatuor eiſdem familie Principibus, Dux Lunenburgienſis, Anhaltinus, & decem aut duodecim circiter Comites Germani. Quamvis autem, uti diximus, Imperator ad tantam vim ſuſtinendam parum validis copijs inſtructus eſſet, eos nihilominus quos circa ſe habebat, eduxit contra hoſtem progreſſus, cum propoſito, ut ſapius Avila ex ipſomet Caſare au diſſe ſcribit; aut vincendi aut in Germania moriendi; certa interim fiducia, divinum auxilium in tam pia & iuſta cauſa ſibi nequaquam deſuturum.

QUOMODO IMPERATOR BELLUM DUXERIT, PROTESTANTIUM INTERIM COPIS DILAPſIS.

CAPUT XIV.

ARGUMENTUM.

- I. Papa Imperatori auxilia mittit contra hæreticos.
  - II. Magnus Proteſtantium error, & ruina ipſorum iniſtium.
  - III. Pro-
- No
- a Supra lib. 2. cap. 16. num. 7. b Surius in Comment,

III. Protestantos ab Imperatore profiganatur.

IV. Ipsi se ipsos conficiunt.

V. Mauricius Saxoniam invadit & occupat.

VI. Sed ea à Ioanne Friderico recuperatur.

I. **O**MNIUM animis in exitum hujus periculo-
si & ancipitis belli, à quo plerique tam sa-
lucem quam exitum Christianæ Reipublicæ de-
pendere existimabant, intentis, varia hominum
iudicia, vota & sermones circumferebantur, prout
quemque amor vel odium huius aut illius partis
stimulabat. Ceteri plerique orbis Christiani Prin-
cipes, ociosi spectatores esse malebant, Imperato-
rem interim desertum passum: quasi non Imperatoris
hæc sed Dei causa, & nihil ipsorum interesset. Pu-
dor sane erat spectare tum Lybiam & Schythiam po-
pulos auxilia Imperatori, Christianæ capiti Rei-
publicæ offerentes (nam & tres Tartarorum duces ad
Boristhenem fluvium habitantes ad Cæsarem pro-
fecti quatuor equitum millia; & rex Tunetanus
rotidem Arabum millia ei: auxilio promiserant,
quibus tamen ille uti noluit) Pudor, inquam, erat
videre tam remotas & à religione & orbe Chri-
stiano populos auxilia Imperatori ad hoc bellum
ultra spondentes, & Reges interim Christianos
complicatis manibus ociosos sedentes, & retia sua,
quod dicitur, servantes. Sed mihi crede non im-
pune hoc fuit: ut qui hæreseos flagellum etiam ipsi
bene postea senserint, & in eam multa quoque ipsi
statuerint exempla.

Summus Pontifex, animadvertens in hoc bel-
lo, in quo Dei potissimum causa agebatur, tem-
poralibus armis efficiendum, quod spiritualibus
perficere nequiverat, auxiliares copias Cæsari sum-
miste, in quibus peditum erant millia decem, & e-
quites levis armaturæ quingenti. His omnibus O-
stavianum Farnesium nepotem suum præfecit:
cui militabant magni nominis duces, à Vitellio-
rum, Sabellorum, Ursinorum, Palavicinorum, Pe-
tilianorum & alijs illustribus familijs. Nec profes-
sio contra infideles tantum, sed & contra hære-
ticos Ecclesiæ vires suas experiri licet. In Apoca-
lypsi dicitur terra (id est, temporalis potentia)
adiuvisse mulierem, scilicet Ecclesiam. Sic Leo Pon-
tifex Leonem Imperatorem contra Eutychianos,
& S. Gregorius Gennadium Africae Exarchum
contra Vandalos armavit. Sic Adrianus Papa
Caroli Magni armis contra Longobardos usus
est. Quod si rem exacte perpendere velimus, re-
periemus profecto ab hæreticis Christianæ Rei-

publicæ maiora pericula quam à paganis & Tur-
cis esse pertimescenda. Hi enim foris Ecclesiam
apertis oppugnant machinis; at illi tanquam in-
testini hostes, cuniculis rem agunt, & Ecclesiam
suis ipsius armis oppugnant. *Nemo dubitare po-
test*, inquit Sanctus Chrysostomus, (a) *quin hære-
tici paganis sint deteriores; quum hi per ignorantiam
Deum blasphemant, at illi scienter veritatis vim faciunt.*
Et Sanctus Augustinus, (b) *multo peiorem esse, ait,
Fidei desertorem; quique à desertore postea oppugnator
factus sit, quam eum qui numquam deseruit quod num-
quam habuit.* Sic ergo his causis motus Ponti-
fex Ecclesiæ contra hostes suos subveniendum,
& ingratos illos & rebelles filios, qui arma contra
Matrem suam sumperant, castiganda statuit.
Florentiæ quoque Dux Cosmus Medices, & Fer-
rariæ Dux Hercules unâ equitum aliquot tur-
mas miserunt. His omnibus collectis, Cæsar Ra-
tisbonam, atque inde Ingolstadtum petit, supremo
legato sibi constituto Ferdinando Toletano, Al-
bæ Duce. Protestantium quoque exercitus, nu-
mero confusus, diligenter progrediebatur, eo con-
silio ut Cæsarianos velut plagis implicarent, aut
castra ipsorum tormentis oppugnarent. Et quia
copijs prævalebant, superiores quoque locum
occuparunt, unde & castra sua Cæsaris castris op-
posuerunt.

II. Omnes à quibus hoc bellum particulariter
ita descriptum est, uno ore fatentur, magnum ini-
tium statim à Protestantibus errorem commissum,
unde etiam de exitu facilis coniectura fieri potue-
rit. Quamvis enim & viribus & loco superiores
essent, Cæsare tum ab equitatu parum instructo,
occasione tamen rei bene gerendæ uti nescive-
runt, quæ talis fuit, ut si Landgravij usi consilio ca-
stra Cæsaris, simpliciter tantum fossa tumultuario
opere munita, oppugnassent, Cæsarem procul du-
bio in magnas coniecturi fuerint difficultates: qui
quum eius dici fulmen & impetum sustinisset,
nocte sequenti castra ita communivit ut tempe-
statem omnem multo commodius deinde ferre
posset. Multum quoque animi hæc Protestantium
cunctatio Cæsari addidit, lenta & timida hostium,
ad manus venire non audientium, consilia inde
recte æstimanti. Eo die Cæsar fortissimi simul &
prudenterissimi Imperatoris functus est officio, dū
inter primos sese periculis obijciens, suo exemplo

a. Hom. 1. in Matth. S. Th. 2. 2. q. 10. art. 2. Lib. 2. de
cont. cap. 25.

omnes ad quamvis fortunā subeundam animabar. Eodem quoque die quis singulariter Cæsarem à Deo custoditum fuisse neget? circa quem complures quasi à lateribus ipsius abrepti, frequentibus hostium pilis percussis occiderunt: quarum vna quum ante pedes equi quo veheretur, concidisset, immota iacuit, non sine adspicientium pavore. Auila diuina manu retentam, eam & quasi ligatam scribit, quæ si vel paullulum resiliisset, certissimum vitæ periculum Cæsari fuerit allatura.

Cæsar per noctem illam & sequens biduum diligenter munitis castris, quum Ingolstadium quoque à tergo haberet, copias quas Comes Burenſis è Belgio adducebat, expectare ibi statuit. Ex erant equitum quatuor, & peditum decem millia. Et si vero à Protestantibus militares manus, nempe sex peditum signa, & mille ac ducenti equites, passim ad Rheni ripam erant dispositæ, quæ Comitum transitu prohiberent, frustra tamen hic fuit conatus. Saxo & Landgravius postquã tormentis in castra Cæsaris frustra fulminassent, & præclaram pugnandi occasionem amisissent (quem errorem Sleidanus & Protestantium calamitatis & victoriæ Cæsaris initium atque causam fuisse dicit) Burenſi obuiam proficisci, & ne cum Cæsare se coniungeret, prohibere decreuerunt, licet hoc alij dissuaderent, vt Sleidanus ait, neque hostem longius querendum esse dicerent, qui sub ipsorum oculis atque aspectu versaretur. Id compertum Cæsari Burenſi nunciari curat, qui ab itinere deflectens, periculum facile euitauit, & ad Ingolstadium Cæsari sese coniunxit ne vno quidem amisso. In his angustijs Cæsaris ab hostibus vndique, & quidem in regione parum sibi fauente, cincti parum abfuit quin nonnulli deposita quam hactenus simulauerant persona, apertè Protestantibus sese coniunxissent: è quorum numero inprimis fuit Elector Palatinus, qui quadringentos armatos Smalcaldicis auxilio misit. Vespere post acrem illam castrorum Cæsaris oppugnationem, Landgravius non procul à loco in quo tormenta collocata erant, cœnans, apprehenso poculo, Schertelino peditum ductori, *Age, inquit, propinemus omnibus ijs quibus hodie tormentorum nostrorum ius mortem attulerunt* Tum Schertelinus, *Equidem, ait, quam multi hodie nostrorum tormentorum iusibus interfecti sunt nescio; hoc vero scio, ex ijs qui viui manserunt, ne vnum quidem vel vnum pedem loco suo cessisse.*

III. Imperatoris exercitum novis copijs aucto, Protestantes quamvis adhuc numero superiores,

castris tamen & locis natura munitis atque impeditis sese continebant, Cæsar interim ipsis sese inspectantibus, pleraque oppida ad Danubij vtramque ripam sita capiente: quorum multa audito tantum Cæsaris aduentu deditionem fecerunt. Erat vero fluuius hic tantæ commoditatis, vt qui eum in potestate sua haberet, non minimū ad rei summam & plenam victoriam momentum obtinere putaretur. Castris ita vtrisque non procul à Donauerda positis, Dux Albanus per tubicinem Landgravius nunciari curat: *quid ita montes & colles insideat? cur non in planitiem descendat, & prælio contendat?* Landgravius e contra, *se sociosque fuisse per quinque dies medijs in campo ante Ingolstadium, & expectasse prælium, cur non confixerit? Se quidem vbi prælio dimicandum videbitur, occasione minime desuturum.* Non multo post tamen Cæsar & Albanus, cum paucis equitibus ad hostes longius, speculandi causa prouecti, in manifesto fuerunt discrimine, è quo tamen diuino beneficio elapsi, ad castra incolumes redierunt: Protestantibus interim & suas miseras, ob vastatas passim regiones deplorantibus, & ducum suorum cunctationem & ignauiam detestantibus. Conflit⁹ omnes, oppidorum occupationes & recuperationes, ceteraque huius belli minutatim persequi supersedeo, quod hæc ad institutum meum proprie non pertineant; & ab Auila & Sleidano, illo Catholicorum, hoc protestantium partibus adducto, articulatim & quasi dietim descripta exstent.

IV. Protestantes seu Smalcaldici vbi & vrbes in contribuendis auxilijs remissius agere, nec eorum vllam spem è Gallia, Anglia, & Dania afferri, exercituum interim suum valde minui, Cæsarianum vero quotidie augeri, iamque hyemem etiam instare viderunt; Electoris Brandenburgici intercessione pacem tentarunt; sed quum eius conditiones duræ admodum viderentur, deductis in hyberna præsidijs, bellum ducere decreuerunt. Quare noctu collectis sarcinis, discedunt, & densæ nebulæ vti beneficio quæ sub auroram inciderat, in locum tutum euadunt, Saxoniam versus instituto itinere, vt militem ibi recrearent, ac prope perditis rebus remedium aliquod afferrent, Cæsar vbi de discessu ipsorum competit, equites continuo emittit, qui de itinere cognoscant, deinde ipse quoque cū equitatu procedit: & quamvis Landgravius & iunior Saxonie Ducem esset assequutus, elabi tamen sibi passus est. Et si enim hi cum paucis

copijs ab exercitu longius abessent, Cæsar tamen qui de copijs ipsorum nesciebat, & multo maiores suspicabatur, nec peditatum apud se habebat, nihil tentandum sibi ratus, dum peditatus adveniret, eo dieret bene, ut putatur, gerendæ occasionem amissit. Et sane quis nescit, multas præclaras vi-ctorias sæpe unius rei ignorantia impediri? Gal-lorum vetus est proverbium. *Que si l'ost seauoit ce que fait l'ost, souuent l'ost deseroit* est, id est, si unus exercitus sciret quid aliter ageret, sæpenumero non passurum, ut sine prælio discedatur. Hoc modo elapsi Protestantes, magnis itineribus in Sueviam contendunt, & in via aliquot civitates oppugnant & deditone capiunt: a Francofurtensibus etiam, Moguntino Archiepiscopo, & Ab-bate Fuldensi pecuniam extorquent. Nec multo post dilabuntur, quum prius in Galliam, & Angliam, legationes decrevisse, & federis socios Principes ac civitates de auxilijs per internuncios appellassent. Landgravius, traditis Saxoni quas habebat copijs, domum revertitur, parum feliciter administrato bello: cuius præcipua causa fuisse putatur, quod non ex unius arbitrio res ge-neretur, ut vel sic discerent unitatis necessitatem in Ecclesia qui in paucis millibus regendis sine capitis unitate tam cito consumebantur. Is er-ror iam olim Romanum Imperium, funesta illa clade ad Cannas accepta, ferme pessumdedit: ut verum sit. Satis esse in bello rei imperij summam unius mediocri prudentia instructo comitej, quam duos omnibus requisitis dotibus ornatos duces, æquali potestate præditos exercitui præficere. Sic Livius de Fidenatum agens seditione, ait, *tum facile apparuisse quantum aequalis trium Tribuno-rum potestas Reipublicæ nocuerit, dum inter disceptan-dum per opportuna elabuntur occasiones, aut consilia hostibus enunciantur. Atque hanc ob causam unum eum Dictator creatus fuit, ut quod à tribus peccatum fue-rat, solus emendaret.* Landgravius quidem ante-quam castra Cæsar ad Jugolstadtium posuisset, cū eius equitatu conflixit, (c) nonnullis desidera-tis, quod eius factum Saxo adeo moleste ac gra-viter tulit, ut si quid eiusmodi posthac ipso fa-ceret inconsulto, discessurum professus fuisset. Saxo vero & ipse pulcherrimam occasionem am-issit, qui Cæsare undique fere circumvento & inclu-so, Landgravius opperendum sibi sta-tuerat, qui in tempore non advenit, nolens fortas-se alij concedere quod sibi concessum non fuerat. Rursus Landgravius Cæsaris castra ad Jugolsta-dium male adhuc munita videns, convocatis bel-

li ducibus & consiliarijs, *Quod si penes me solum inquit, esset administratio sicut tunc erat quando VVir-tembergi cum restitui, uniuerso cum exercitu castra Cæ-sari tam statim sim oppugnaturus.* Sic igitur ingens ille exercitus, in quo aliquando centum peditum, & decem equitum millia vna cum triginta maio-ribus machinis fuisse dicuntur, sub duobus illis ducibus nulla re perfecta, dilapsus fuit. Itaque Cæsar in castra revertit, & diem vnum & alterum militi reficiendo dedit. Inde profectus, Bopfin-gam, Nordlingam, Dingelspulum & alia quædam oppida deditone cepit, nullo quacumque ibat obiecto labore, quam hospicia militibus desig-nandi, & dedititio in gratiam recipiendi.

V. Dum ita ad Daubium castris utrimque col-latis, leuibus prælijs decertatur, & posthabitis hyemis incommodis & tempestatibus pars vtra-que rei bene gerendæ capiat occasionem, tandem vero Protestantes discedunt, insequente Cæsare: Ferdinandus Romanorum rex copias suas ex Hungaria, Silesia, Bohemia & Austria euocat (li-cet non leue à Turca, quem Saxo internuncijs ad-tentandum aliquid sollicitabat, ijs regionibus pe-riculum imminere sciret) ad auxilium fratri fe-rendum, & Saxoniam, proscripto Electore, occu-pandam. Sed & Mauritius & Augustus Saxoniz Duces, quamuis vterque Protestantium religio-nis, & ille quidem Landgravius generis esset. Cæsari militantes, plerasque per Saxoniam civitates in suam fidem adigebant, sic vt Elector breui tem-pore omni sua ditione esset spoliatus: qui editis libellis Mauritium perfidiæ eiga se, patriam & reli-gionem gravissime accusabat, at ille *supremo se magistratui obedientiam debere aiebat: & in initio qui-dem ad rem pacifice componendam, & reduciendo in gra-tiam cum Cæsare rebelles nihil omisisset; verum illi ani-ma incerta certa paci præferentibus, postquam iam le-nioribus aliquot prælijs dimicatum sit, & exercitus Sa-xonia imminere pati non posse, ut à Saxonica demo-Io-annis FridERICI provincia diuellatur & in alienas deue-niat manus: itaque eam in suam fidem recepisse. In hoc bello non de religione, sed de Imperio decertari: cuius li-beritatem Cæsar non ipsi modo, sed alijs etiam indulserit.* Post etiam Landgravius ad Mauritium generum profectus, concordiam tractavit, sed Mauritius sine Imperatoris venia nihil agere se posse dicens, in cæpto persistebat.

Et hac quidem astutia Imperator, vt dixi, ad Principum illorum amicitiam dissoluendam vsus
c. Sleid. lib. 18.

est, dum scilicet Religionis negocium, quod alio-
qui multos alios Principes & ciuitates, quæ con-
ferentiæ permilla libertate domi sese continebant,
federali illi additurum fuerat, posthabere se simula-
uit. Et si enim bonorum Ecclesiasticorum restitu-
tionem imperarat, id tamen vi decretorum Con-
uentus Augustani & Spirensis factum fuit. Mau-
ritio quidem Cæsar bolum huic obrexit, vt non
ad occupandam modo sed etiam tuendam præci-
pi aduersarij sui prouinciam eum accenderet.
Postquam vero Landgrauij ad Mauritium gene-
rum intercessio frustra fuit, Saxoniæ Elector cum
decem peditum & quatuor equitum millibus ad
fines suos profectus, per Thuringiam & Misiam
amissa plerique recuperauit, Lipsia tantum &
Dresda exceptis, quæ præsidio munitæ, oppugna-
tionem sustinuerant. Mauritius belli sumptibus,
quos Ioannes Fredericus è communi federatorum
arario faciebat, de suo ferendis impar, Cæsarem
de auxilijs sollicitauit; qui equitum peditumque
aliquot cohortes ei misit, ductore Alberto Bran-
deburgico. At hic non tam prudens & citè inspe-
ctus dux quam audax miles, Landgrauij sorore de-
ceptus, dum epulis, & choreis tempus terit, ab E-
lectore non modo totam fere suam ditionem, vt
diximus, recuperauit, verum etiam Mauritium
suis oppidis exiit, & institutis nouis cum Bohe-
mis consilijs, argentifodinas quoque in potestatem
suam redegit, Hussitarum præcipue ope, qui
per summum proditionis erga regem suum scelus
Electoris rebus fauebant, adeo vt manus quoque
nonnullas militares auxilio ei mitterent, vt quos
eiusdem periculi coniungebat metus.

DE SMALCALDICIS A CAESARE
VICIS AC PROFLIGATIS, & GERMANIÆ CIUI-
TATIBUS IN GRATIAM RECEPTIS.

CAPUT XV.

ARGUMENTUM.

- I. Belli istius gloria cui post Deum debentur.
- II. Palatinus Elector & Dux VVirtembergicus Cæsari conciliantur.
- III. Eius potestati multa magna ac valida vrbes sese permittunt.
- IV. Imperator in Saxoniam exercitum ducit.

V. Albim fluium magno animo traicit.

VI. Saxoniæ Ducem vincit & capis.

MVLTI argumentis in hoc bello summa
Dei cuius oculi non super Regum tan-
tum & Principum palatijs, verum etiam pasto-
rum casis & tugurijs vigilant, in conseruando
Christiano contra ipsorum Christianorum scele-
rarum machinationes Imperio, cura & prouidentia
apparuit; sed in eo præsertim, quod magnum &
Catholicum illum Principem non singulariter
tantum toto hoc tam graui durante bello prote-
xit, sed & salutaribus consilijs instruxit. Nam vt
olim Demetrio illi Poliorcetz fortuna ciuitates
captiuas adduxisse & velut in manus tradidisse
dicta est; sic præclaræ illæ victoriæ quas Imperator
consequutus est, quasi cœlitus delapsæ, omnes
ipsius hostes, ne vno quidem excepto, ad pedes
ipsius prostrauerunt: sic vt qui antea nihil quam
de Imperatore vel in triumphum captiuo ducen-
do, vel omnibus exuro armis, è Germania instar
gregarij militis cum baculo & pera profligando
somniauerant quum se, sua omnia vitamque gratiæ
ipsius permittere, & compe dibus victi, quacum-
que ibat victorem sequi coacti fuerint; ciuitates,
quæ portas ei ante occluserant, muros ei lubenter
velut cum triumpho ingredienti aperuerint; &
qui antea per contemptum, Carolum Gandauen-
sem appellabant, Patrem dicere non dubitarint.
Plurimum vero benevolentiam ei apud omnes
auxit, quod victoria per modeste vteretur, & affa-
bilem se humanum omnibus præberet; quippe
qui frequenter dicere soleret, longe pluris se fa-
cere ciuium benevolentiam & amorem quam ip-
sam quamcumque ciuitatem: arque illud sibi v-
num propositum haberet, vt lenitate & clementia
pacem publicam armis à se acquisitam, conserua-
ret. Omnes sane à quibus bellum hoc vel litera-
rum monumentis consignatum, vel eius mentio
facta est, omnem eius tam tacito confecti laudem
Cæsaris prudentiæ simul & patientiæ tribuunt;
qui contra vstitatum militiæ morem, dissentientibus
plerisque ducibus, totam hyemem exercitum
sub signis tenuit; & quamuis grauissimis arthri-
dis vrgeretur doloribus, ab eo nusquam discessit,
sed per nives & glaciem, dexterum cruris fascia ob-
ligatam circumferens, omnia boni Imperatoris
munia diligenter ipse obiit, ac tum quando iam
discessurus putabatur, cum copijs quam proxime
ad hostes accessit.

Nn

II. ve

II. Ut vero Dux VVirttembergicus primus arma contra Imperatorem ceperat, exercitumque produxerat, sic idē primus ex rebellibus subiugatus & victus, abiectis armis, belli fortunam non amplius experiri decreuit. Postquam enim exercitum à sua ditione non procul abesse, se vero tædio rerum suarum & morbo confectum, tum federatorum res malè procedere, & tam validas copias veluti niuem à solis æstu disparuisse animaduertit: primo quidem in arcem natura inexpugnabilem sese recepit: deinde missis internuncijs, veniā à Cæsare petijt, quæ ei negata, nisi se suasque fortunas omnes, totamque prouinciam sine conditione Cæsari dederet, vt de ijs ipse statueret pro suo arbitratu. His percussus miser Huldricus suppliciter & demisse admodum Cæsari scribit, *miseriam eius implorans, & per Christi amorem obsecrans ne in se suosque miseros subditos grauius aliquid statuat.* Tandem Cæsar ei ignouit his conditionibus: *vt supplex factus publice gratiam à Cæsare petat, vt dependat aureorum millia trecenta, vt tormenta foeciorum, relicta in suis finibus cum omni instrumento tradat, vt ab omnibus federibus discedat &c.*

Eodem fere tempore Elector Palatinus Fridericus, Halam ad Cæsarem profectus, culpam sibi condonari petit, quod Smalcaldicis ad Ingolstadium castra habentibus auxilia misisset, non ipsius oppugnandi causa uti dicebat, sed quod ex federe priuato VVirttembergico ad hoc teneretur. (a) Cæsar acribus eum verbis accipit, ignoscit tamen, & vt errorem hunc atque culpam in posterum accuratiori fide compenset, hortatur. Miserabile plerisque videbatur, tantæ potentie & auctoritatis è Bauarica familia Principem, Imperatoris genus affinitatē contingentem, videre nudatis canis, multis cum lacrymis veniam à Cæsare quam humiliter petentem. Mansuetudine hæc & clementis Cæsaris, ad ignoscendum quam ad puniendum longe propensioris, plerique Germaniæ Principes & ciuitates Germaniæ allectæ, eius fidei & obsequio totas sese dederunt.

III. Ex ciuitatibus Vlmenses magnæ potentie & auctoritatis, primi Cæsari fuerunt reconciliati: centum aureorum millibus & duodecim tormentis multati. Post hos in gratiam Francofurtenses recepti sunt, de pensis aureorum viginti millibus. Scribit Alcantaræ Commendator, quum Landgravius illac domum è bello properaret, & Senatus ab eo quid porro faciendum esset quæreret, illum respondisse; *Cuiuslibet vulpi caudam suam bene*

custodiendam. Cattum quoque suis rebus non desuturum sicque insoluto hoc ænigmate, ab ipsis discessisse. Horum exemplum sequuti Memingenfes, quinquaginta aureorum millibus multati sunt. Post hos diuersis conditionibus in gratiam recepti Biberacenses, Rauenspurgi, Campodunenfes, Lindauii, Eslingenfes, & Augustani. Ad hos Sebastianus Schertelinus, qui Protestantibus militauerat, primum, deinde quum omnem sibi spem veniæ præcisam animaduertisset, ad Heluetios profugit. Augustanis centum & viginti aureorum millia & duodecim tormenta imperata. Tandem etiam Argentinenfes cum Cæsare transegerunt, persolutis triginta aureorum millibus, & traditis duodecim tormentis. Sic igitur pleræque omnes Imperij ciuitates ad Cæsaris obedientiam redierunt. Saxo vero & Landgravius, quos plerique antea summos federe duces agnoscebant, hostes publici sunt denunciati. In quo admirabilis rerum humanarum inconstantia, & in primis vulgi, quod secundam fortunam velut heliotropium solem sequitur, & ad quamuis auram circumagitur, mutabilitas apparuit. Quem admodum autem victoriæ multo sanguine partæ laus magna ex parte militum virtutis, sic incruentæ gloria soli Imperatoris prudentiæ debetur. Carolus certe Cæsar nulla re maiorem laudem assequutus est, quam quod ciuitatum legatos supplices ad se venientes humaniter excepit, & plerisque ignouit, sic tamen vt imperata facerent. Duo soli restabant, Saxo & Landgravius. Et hic quidem vt erat magno & feroci animo, quamuis Elector Brandeburgicus sollicitè pro ipso intercederet, aliquandiu pertinaciter egit, certis propositis conditionibus in quas, non in alias, pacem facere vellet. At Cæsar eodem modo illum quo VVirttembergicum tractare constituerat, eoque Brandeburgicum monuit, vt nisi Landgravius absque vlla conditione se dederet, ab omni porro desisteret actione.

IV. Interea Saxonie Elector fortunæ, quæ in Saxoniam reuerso propitiâ se dederat, diligenter instabat: Cæsare interim cunctante, & certam in ipsum vindicandi occasionem circumspiciente. Postquam vero de clade & captiuitate Alberti Marchionis Brandeburgici accepit, Vlma discessit, & Saxoniam versus iter instituit; sed vehemētissimis podagræ vexatus doloribus, Norlingæ aliquamdiu substitit, exigua cum spe sanitatis recuperandæ. Vidisses tum hæreticos cristam rursus erigentes,

a Sleid. lib. 18.

rigentes, & eodem Imperatorem & Catholicam Ecclesiam sepulcro propediem contumelatum iri sperantes. Quum vero præter omnem spem conualuisset, Cæsar Norlinga profectus, Norimbergam, inde Egram petit, proxime ad Bohemorum fines Ferdinandicæ ditionis, in montuosis & asperis locis situm oppidum, quo etiam Ferdinandus & Mauritius iam ante venerant. Deinde cum omni exercitu eodem die Egra decedit, & magna celeritate in Saxoniam ducit, ut Electoris, qui nuper Fribergam quoque & Misenum illustre ad Albim oppidum, Mauritio ademerat, progressum cohiberet. Sic decimo tandem die, quum continenter iuisset, ad Misenum ubi Saxo tum erat, peruenit: qui subito Cæsaris aduentu oppressus, relicto oppido, quum sublicium pontem incendisset, ad alteram Albis ripam castra posuit, loco admodum munito, quum & fluvius magna sui parte ad CCC. passus latus interfueret, & ripa ubi castra habebat, in crepidines passim assurgens, vada redderet difficiliora. Cæsariani transportandum quidem exercitum censebant, quomodo vero id fieri posset non expediebant, loci situ plerisque metum incuriente, & dispositis ad alteram ripam à Saxone militum stationibus, cum tormentis & nauigijs aliquot, ut Cæsarianos quoquo modo impedirent.

V. Reperto tandem vado, licet profundo, Cæsarea die exercitum omnino transmittere, & cum hoste, si posset, configere statuit, antequam nouas ille vires colligeret, aut locis omnibus præsidio & comæatu diligenter munitis, Cæsaris vires diurna obsidione distineret, & sic bello in longum ducto, & Cæsare Saxonico bello occupato, locijs & reliquis Proestantibus res alibi turbandi occasione daret. Nam & Landgravius tum exercitum colligere, & propediem in campum producturus dicebatur. Præmissis ergo leuis armaturæ equitibus qui singulos sclopetarios à tergo vehabant, Cæsar asturconi badio insidens, sella holerica punicea auro simbriata instrato, ipse auro radiante lorica rectus, sine paludamento & galeam Germanorum more capite, manuque frameam lato ferro gestans, speciem magni illius Cæsaris referere, qui transitu olim Rubicone, omni pacis conditione abiecta, in solo victoria spem ponebat. Sic ergo quamuis difficili transitu, alijs vi fluminis abreptis, alijs gladios transuersos ore deferentibus, & natando se saluantibus, Cæsar vteriori ripa sine damno potitus est, hostibus, qui ad prohi-

bendam descensionem relicti fuerant, metu dilapsis. Sleidanus insignis huius victoriæ historiam vno & altero verbo absolvens, ait, Saxonem tum quum ab ijs quos Mulbergæ reliquerat nunciaretur, Cæsarem vtriusque ripæ potentem cum exercitu iam Albim traicere, concionem sacram audisse. Illud certum est, non sustinuisse ipsum exercitus illius, fascijs puniceo coloris de cussatis terribilis, & ipsum etiam fluminis, cuius præsidio potissimum confusus fuerat, eursum silentis, aspectum.

Didici ego è Gallia quodam magnate qui in Germania diu versatus est, Saxones culpam Ducis sui concioni Lutheranae tam propinquo hoste indormitantis, in Curia Marechallum, ex Schonbergiorum familia, reicere, qui, uti aiebant, ab Imperatore corruptus, impedierit quo minus nunciatum de Cæsaris traiectione ad Ducem mature fuerit perlatum, ne Luthero-sacræ ipsius cogitationes & diuinus scilicet cultus inerpellarentur. Saxo, quamuis sero, Cæsarem iam traiectione certior factus, exercitum ad iter instruit, & celeriter Vitebergam contendit; ita tamen ut extremum agmen catenti hosti os obuerreret. Cæsar vado reperto, & instructo primo suorum agmine, non expectatis impedimentis & ceteris in traiciendo adhuc per pontem ex hostium abductis nauigijs factum occupatis, eum quantum potest insequitur. Quum in compito quodam forte fortuna Crucifixi Saluatoris imaginem, sacramentarij cuiusdam manu glande traiectam conspexisset, eleuatis in cælum oculis, *Mi Deus*, inquit, *satis ipse tu superque potens es ad tuas hodie vindicandas iniurias*. Saxonem interim cum exercitu, in quo sex erant peditum & tria equitum millia, vna cura viginti tormentis maioribus, longius progredientem Imperator cum quatuor omnino equitum millibus persequatur, nullo peditatu, nullis tormentis instructus, quæ paulatim subsequebantur.

VI. Iam vterque exercitus ad tria confecerat milliaria Germanica, vnus quidem viam Vitebergam versus insistens, ut tutum assequeretur locum; alter hostis tergo inherens, ut eum diceret, & ad pugnam prolesteret: quum Saxo primum Cæsaris agmen, quod Albanus ducebat, conspiciens, suos ad syluam quamdam consistere, & cū hoste prælium inire iubet: qui mox terga vertentes, peditatum destituerunt, ab insequentibus

bus internectione fere deletum. Cæsar fugientes vnum milliare, alij longius, & ad tria etiam insequuti sunt, a media fere die ad Solis vsque occasum pugnatum fuit. Ad Cæsarem è confecturedeuotem Albanus Saxonem captiuum adducit, vadante per faciem sanguine ex vulnere accepto perfusum: qui vbi in Cæsaris conspectum venit, *Quandoquidem ita fortuna tulit, inquit, ecce metibi, Clementissime & potentissime Cæsar, captiuum sisto, vt me pro loci quo natus sum dignitate tractes, rogans.* Tum Cæsar, *sane hic quem nunc mihi tribuis titulus longe diuersus est ab eo quem ante mihi tribuisti, verum pro meritis ego se accipiam.* Integra hæc & plena fuit Cæsaris victoria, quum omnes fere qui cum Saxone fuerunt, aut occisi aut capti sint, exceptis quadringentis & amplius, qui cum maiore natu Saxonis filio, itidem vulnerato, V Vitemburgam euaserunt. Est sane diligentia vna ex præcipuis militaris ducis dotibus, quum vna sæpe hora amittatur, quod numquam deinde recuperari potest. Quod si Cæsar eo die Albim non traicisset, victoriam ipsius eursum Albis procul dubio stitisset; qui sequenti diei ita auctus fuit, vt non modo vado, sed ne natau quidem, ob summam aquarum violentiam, potuerit transmitti. Quin etiam si Saxo duodecim dierum spacium habuisset (quod captiuus non semel dicere solebat) ad triginta pedum & septem aut octo equitum millia contra Cæsarem fuisset producturus. Fatendum sane est ingens hoc fuisse militare facinus, nimirum profundum, ac nullibi fere vadofum fluium traicere, hostem tam longe persequi, solo equitatu tam equestres quam pedestres hostium copias, sylua etiam quosse recipere, munitas, sine omni tormentario apparatu, quo hostis abundabat, aggredi: hacque vna clade Protestantium factio tota ruisset deleta, nisi quidam postea publicam vtilitatem priuatis suis commodis & cupiditatibus posthabuissent.

DE PRODIGIIS QUÆ EO DIE
quo prælium commissum est, euenerunt.

CAPVT XVI.

ARGVMENTVM.

- I. Diuersa prodigia qua illo die apparuerunt.
- II. Miraculum circa Solem.

III. Ludouici Auila de illo testimonium.

IV. Auila nobilis Itali.

V. Sleidanus Auilam mendacii non accusat.

VI. Imperatoris victoria potius dictum & quanti ea momenti fuerit.

I. **I**N rebus vstratum Naturæ cuiusum superantibus, lente admodum & tarde haberi fides solet; & miracula vt plurimum in falsitatis suspicionem veniunt, nisi locupletum auctorum qui ea ipsa quæ recitant viderint, nec ab alijs tantum acceperint testimonijs comprobentur. Quod hoc loco scripturus sum, quodque Anno M. D. XLVII. Aprilis die XXIV. eo ipso die quo memorabile illud Cæsaris cum Saxone prælium commissum est, (a) accidit, tam admirabile est, vt vix vllam afferre auctim probationem ad demonstrandum, cælum & terram eo die in hærefeos exitium coniuasse, nisi fide dignos haberem auctores, tamquam eorum quæ à me dicuntur vades. Et quidem eo ipso tempore quo Catholicus exercitus prælij copiam; hæreticorum vero elabendi spacium quærebatur, aquila visa fuit, quæ Cæsarianum exercitum in gyrum circumvolitans lustrauit, tamquam victoriam, quam Imperialis aquilæ milites paulo post adepturi erant, prænuncia. Et lupus è sylua progressus, in Hispanorum militum globum incidit, à quibus gladiatorum ictibus subito confossus est. Sed ad ipsum miraculum veniamus.

II. Primò, cælum tamquam igne ardens & Sol sanguineo conspectus fuit. Et vtrique exercitui sol tardius incedere & longius victoria spacium dare visus est. Sleidanus totum hoc, quod Protestantium causæ parum faueret, paucis & obscuris verbis tantum perstrinxit, aiens, illis diebus solis aspectum valde fuisse tristem, obscurum, pallidum & velut caligine quadam circumdatum, vt plerique à Saxonia longissime remoti & ignari quid ageretur, iudicarent magni aliquid portendi; nec eoin in Germania solum, sed per Galliam etiam & Britanniam id fuisse obseruatum, & ita rem habere, multa hominum millia testificari posse. Hæc Sleidanus. Verum Ludouicus Auila qui prælio interfuit, & Baptista Gribaldus nobilis Italus, ille quidem II. belli Germanici libro, hic verò in quadam suarum Relationum, de prodigio hoc solis aspectu ita loquuntur.

III. Quo die prælium commissum est, inquit Auila,

ingens

à Vlenberg. Vita Melanchthon. cap. 17.

ingens fuit solis astus, solque sanguineum veluti colorem referbat: nobis vero intuentibus, multo altior & ab oculari remotior quam pro diei tempore videbatur, quasi cursum ille suum retardasset, ut diem faceret longiorem. Hac quidem omnium est opinio: cui etiam contradicere non ausim. Idem eodem die Norimberga & in Gallia quoque observatum fuit, ut ipse Rex postea affirmavit: utemque in Pedemontio, ubi idem color solis visus est. Quod egotamquam rem maxime memorabilem notare quod volui. Hæc Auila.

Quo tempore Albæ Dux in Galliam venit, regis sui nomine cum Elisabetha regina matrimonium contracturus, ab Henrico II. rege, belli eius mentionem faciente, de hoc, Solis vulvum murantis, & quasi cursum sistentis prodigio rogatus, quidnam ipse vidisset, Totius mundi, inquit, Rex sacratissime, & tum & postea de hoc miraculo confians fuit sermo: mihi vero tum ab ijs quæ in terra gerebantur, ocrum non fuit vel oculos ad cælum elevandi, eiusque faciem contemplandi. Hæc ego à Basquio nobili Gallo, Aizensi præfecto, antiquæ hominæ virtutis & fidei, ac Regi per quam familiariter, accepi: cui postea is quoque honos à Rege obtigit, ut ex omni aulica Nobilitate ad prægustatoris munus fuerit adhibitus, Rege monito ut à veneno sibi caveret. Tempus tamen cum eo quod idem Auila de hoc eodem rege scribit, nequaquam convenit: quem Auilæ Commentarij iam decem annis ante fuerint impressi. Sed alterum auctorem Italum sua lingua loquentem audiamus.

IV. Quella battaglia è piena di cose stupende, & di miracoli, &c. In hoc prælio multa res stupende & miracula apparuerunt, cælo ipso favorem suum omnibus in rebus erga Casarem monstrante: in eo præsertim quod hostes qui capiendi eius elabris dîpassi sunt occasionem, postea victi in ipsius manus pervenerunt. Quum Casar suos in hostem duceret, Crucifixi vidit imaginem media in via à scelerato contractam iacentem: sum ex equo profiliens, levatis ad cælum oculis. Etsi, inquit, ô Dominus Deus, satis tibi sit verum ad tuas vindicandas iniurias, que foramen des mihi illam gratiam ut de impijs illis sacrilegis hodie pœnas sumere possim. Est vero res certissima, quod in illo temporis articulo quo virimque in prociñctis ad manus conferendum armata stabant acies solem paullo ante clarum, subito sanguineum colorem referre & obscurari vidimus (quod à nullo mortaliū ante visum est) significantem quasi, se cursum suum sistere, ut (nostri) integram victoriam consequendi daret spaciū. Et unus è concionatoribus nostris, qui in nostra tum co-

horre erat, per totam aciem discurrrens, Bono animo esse, inquit, filij! Ecce Dei ille oculus se inclinavit ut singularem illum vobis præstet favorem, vosque admoneat & incitet, ut officium vestrum in profigandis inimicis suis impigre obeatis.

VI. Quod si hoc à nobilissimis & grauibus viris, & testibus oculatis scriptum non esset, dubitandi fortasse quis causam haberet. Nam quem fructum illi ex hoc mendacio sperare poterant? Quis credat, tantam illorum fuisse impudentiam, ut rem fallam per totum Christianum orbem divulgare ausi fuerint, quum in viroque exercitu tam multi Principes & grauissimi viri fuerint, qui mendacij eos coarguere possint? Sleidanus certe quem Auilæ commentarios legisse certum est, ex eo quod ipsum impurum & mendacem hominem appellat, quodque de tota Germania tam frigide tam contemptim atque aliene loquatur, iustam in eum invehendi causam habuisset, si in hoc recitando miraculo, & in re tanti momenti, mendacij ipsum potuisset conuincere. Et quid ille amplius non dicturus fuerat, qui eodem loco quo de Auila loquitur, adiungit, Rei istius tanto maiorem esse indignitatem, quod libellus ille singulari quodam Cæsaris privilegio sit excusatus: Auiam reprehendit, quod scripserit Albertum Bra debuigicum à feminis delusum, cladem illam accepisse: at prodigiosam hanc solis stationem tantum abest ut carpat aut rideat, ut etiam ne verbo quidem attingat.

Sed & tertium auctorem addamus. Consaluum de Illesee, qui in illa parte Pontificalis suæ historie Hispanica lingua conscriptæ, de eadem re sic loquitur. Et sol per todo à quel dia tuorum color sanguineo, &c. id est: Sol totus per eundem diem sanguineum ostendit colorem, & affirmant multi se in eo stationem quandam obseruasse, qualis fuit tempore Iosue: ut nimirum Carolus V. verorum Israelitarum dux spaciū haberet vincendi, & inimicorum Crucis Christi vires frangendi. Idem color Solis qui in Saxonia, Norimberga quoque fuit conspectus. Hac ita se habere, ex multorum fide dignorum hominum testimonijs constat, eoque pro vero & ipse hoc loco ponere non dubitavi. Eadem de re circumferuntur versales quot, memoria non indigni: quorum auctorem, si de nomine mihi constaret sua hic eum gloria non fuisset frustra-

Phæbe, quid alii pedes ferus remorare quadrigas,

Nec rapidum prono tramite tendis iter?

Te sub Atlantiaci tepidas vocat aquoris undas,

o o

Al li

*Allicit inque avidos Thetis amica sinus.
Tu tamen obtusus perbas ceu fixus in vno,
Sint velut in terris quibus teneant mora.
Diceris haud aliter reuocatu lentus habenis
Spectasse inuicti praelia Naueida.
Fallimur: an rursum noua te spectacula tardant,
Quum geris ecce nouus praelia Naueides.
Prorsus & hac volucris sola est tardatio cursus,
Hareticos CAROLVS QUINTVS vt ense metat.
Cernis, vt abiectu dant sua fugatq; signis
Agmina, praecipiti terga notanda fuga!
Cernis vt Austriacus celeri pede miles & hasta
Hareticus turmas feruidus urget, agris.
O bene Phoebe faues, inhibe scq; a gurgite currum
Antepio quam sint fixa trophaea duci.
Namq; hic Naueides, si non diuinius hostis
Tetrior, & superus, laurea grata mage est.*

Tu quidem, o Catholice Monarcha, ad gentilitia tua insignia & Imperialem Aquilam adiungere debebas SOLEM, magni illius ducis & fortissimi filiorum Dei propugnatoris exemplo. Nam si Iosue, quod precibus suis dum contra Gabaonitas dimicat solis cursum stiterit, Sole deinde pro Symbolo vsus est, & sepulcro quoque suo incidi voluit; quis neget tibi quoque ius fuisse Solem pro Symbolo vsurpandi, & in tuo quoque monumento ostentandi? quum is aequae in pugna, quam tunc pro Ecclesiae defensione pugnabas, vltro cursum suum inhibuerit, & quasi in societate n. victoriae & triumphus tui venire cupiens, purpureo amictu conspicieodum se praebuerit, velut Dei hostium sanguine tinctus. Sed honorem hunc filio tuo Philippo II, tot regnorum haerediti, relinquere voluisti, in cuius Symbolo Sol ab horizonte exurgens luces, cum hac inscriptione: MOX ILLVSTRABIT OMNIA. Tu Aquila tua Imperiali contentus fuisti, quae illo ipso quoque die exercitum tuum circumvolitans, victoriam tibi ac tuis praenunciauit.

Iulius Caesar olim profligato incredibili celeritate bello Asiatico, tribus his verbis, VENI, VIDI, VICI, pro Symbolo vsus est: at Caesar noster Christianus, confecto bello Germanico, illa ipsa hora qua victoriam hanc adeptus fuerat, maiori cum modestia & pietate his verbis vsus est: VENI, VIDI, ET DEVS VICIT.

VI. Sic Titus quoque Imperator, a Deo ad Iudaeorum excidium electus, Hierosolymam contempletus, defixus admiratione exclamasse dici-

tur, non sui se viribus Iudaos et tam validis munitionibus expulisse, sed Deum contra ipsos pugnavisse. Quod si praelium huius diei Lutheranis secundum euenisset, procul dubio ipsi Romae signa sua inferre fuissent conati. Quid enim aliud restabat, nisi ut victo Imperatore, Principes illi Imperium ciuili & intestino bello sic laceratum, tamquam communem praedam inter se partirentur? ut qui iam ante Imperatoris nomen ferre non poterant. Et Lutherus in libro De bello Turcico, titulos illos qui Imperatori tribui solent, quum Caput Christianitatis, Tutor Ecclesiae, Defensor Fidei appellatur, ait falsos & vanos, & ad Iesu Christi iniuriam & contumeliam pertinere. Luthero ex altera parte, nempe ab Heluetia, concinit Zuinglius, (a) qui ait, Magnam esse stultitiam Imperatorem in Germania agnoscere, qui Romanam non agnoscat. Quod si tamen Imperialem Maiestatem, summum Germaniae decus, Principes illi coniurati conseruare voluissent, certum est Christianam Rempublicam illo ipso die e Protestantes aliquem Imperatorem fuisse habituram: qui mox, Transylvanicae Vayuodae exemplo, Hungariae occupato regno, cum Turca fedus pacturus fuerat, ut contra Ferdinandum, quem cetero qui pro Romanorum Rege quidam habere recitabant, id tueretur. Landgrauis certe ambitio ab eiusmodi conatu non aliena futura fuisse videtur. Saxoniae vero Duci domestica non deerant tanta magnitudinis exempla, duo Henrici, tres Orthones, Lotharius & Adolphus. Saepenumero rebellibus expedit, ut omnia perdantur. modo ipsi euadant, aut in ipsis totius patriae cineribus vel rudibus sepeliantur. Saxo quoque exercitum habiturus erat noua illa victoria adhuc cruentum & ferocem. Bohemiae etiam regnum magna ex parte Hussitarum opera Protestantes adiuncturum se fuerat. Landgrauis quoque validas adhuc sub signis habebat copias. Horum omnium imperum Carolo & Ferdinando profligatis, quis sistere aut cohibere potuisset? quum etiam soluto federe, & tantis acceptis cladibus, vnica vrbs Magdeburgensis Imperatoris atque Imperij viribus sese opponere ausa fuerit, & reliquae victoribus quinque aut sex annis post victoriam, tantum negocij de nouo successerint. Priusquam tamen hoc de victoria Caesaris caput concludam, Caesar capto Saxonum ad Vittebergam exercitum admouit s. Maij & de-

a Lib. 4. Epist. Zuing. & Oecolam. fol. 186.

& deditioe accepit 23. Maij, & biduo post ingressus insepit: 5. vero Iunij Septemviralem dignitatem cum ditione annexa à Ioanne Friderico captiuo capite protestantium eiusque posteris ablatam Mauritio Duci Saxoniz & captiuo sobriino contulit (b) captiuus vero ex ijs locis abductus est, & paulo post Landgrauus Hassiz Philippus alterum factiosorum caput Halz Saxonum captus est (c) Porro Ex-Elector cum abduceretur in vinculis zelo Academiae Luthero-VVittebergicæ æstusans filio in mandatis dedit, vt tempestate Belli dissipatas reliquias Academicorum colligeret, & Ienam transferret, quod mox cœptum est, sed pars Lutheranarum Academicorum VVittebergam cum Philippo Melanchthone redire maluit, quæ nempe Molliorū erat, Rigidiore vero Ienam concesserunt. (d).

QVID IMPERATOR POST VICTORIAM egerit: & quomodo Interimistica religionis formula sit procusa,

CAPVT XVII.

ARGVMENTVM.

- I. Error Imperatoris post victoriam in captiuo detinendis.
- II. Eiusdem in sedandis religionis controuersis studium.
- III. Concilium solum re-integrari vult.
- IV. Liber INTERIM ceditur.
- V. INTERIM vndiq; impugnatur.
- VI. Casar persequitur nolentes recipere Interimisticam Religionis formam.

I. CLEMENTIA illa qua Imperator post victoriam Saxoni (quem Schlüsselburgius impudenter Iesu Christi Martyrem appellat,) vitæ gratiam fecit, et si laudem eius per totum Christianum orbem plurimum illustrauit, ad Ecclesiæ tamen quietem & securitatem parum profuit: sic vt nouæ semper victoriæ nouas Imperatori pepererint curas. Nam vt in rebus prosperis & omnibus victorijs perpetuam animi moderationem antehac semper vsus fuerat, adeo vt à militibus idem ei quod Hannibali exprobratum fuerit, quod nimirum Vincere sciret, ac victoria vti nesciret; sic etiam eum satis habuit duos illos Principes per quinquennium fere aut sexennium captiuos secum circumducere, compedibus quidem fere singulis die-

bus oneratos, nullo alio cum fructu, quam quod eorum ignominia, vt quidam interpretari non verentur, gloriam quæreret. Interea coniugum lamentationibus, liberorum & cognatorum querelis omnium tam Germanorum, quam exterorum Principum aures quotidie pullabantur, plerisque passim indignantibus tantos istos Principes, & quidem sub extera gentis, quod inuidiam augebat, custodia, tam diu traduci; etiam inimicorum contra eosdem odio tandem in misericordiam verso. Inter ceteros ijdem grauius de hoc apud Galliarum regem conquesti sunt, qui iam dudum Cæsaris fortunæ & magnitudini inuidebat. Inprimis vero Protestantes Principes qui fidelem Cæsari in eo bello operam nauarant, pro captiuorum liberatione assiduo apud Cæsarem intercedebant: quum vero surdis auribus preces suas accipi viderent, graui concepta offensione, tempus & iniuriam hanc, vti interpretabantur, vlciscendi, & pristinam patriæ libertatem restituendi, simulque controuersiam de religione renouandi, opportunum circumspicere cœperunt. Melius sane Cæsarem facturum fuisse credibile est, si quibus vitæ gratiam fecerat, ijs integrum quoque libertatis beneficium concessisset, & sic vniuerso bello clementiâ finem imposuisset. Sed fato quodam fit, vt fortuna sæpe contra nostra instituta, consilia & præcautiones rerum euentus dirigat, eosque in sua manu esse demonstrat. Quis vero huius rei euentus fuerit, infra perspicue videbis.

II. Posteaquam Imperator tam graui bello alijque intricatis negotijs sese explicauit, circa Iulij mensem & à Principibus & ciuitatibus quos in gratiâ receperat (qui fere vnus victoriæ huius fructus fuit) ad decies sexies centena millia aureorū, & quingentas aut sexcentas circiter maiores machinas multæ loco exegit; tum rebelles quosdam & inprimis Magdeburgenses, qui soli imperium detrectabāt, proscripsit: primam omnium religionis curam suscepit, quæ hæcenus velut in suspensio manserat. Quare & Ecclesiasticis bona restitui, & templâ polluta passim lustrarique expiari, diuinum denique cultum ad pristinam formam instaurari iussit. Comititia deinde Augustam Vindelicorum in sequentem mensem Septembrem indixit futura in quibus quum exposuisset, omnium malorum quibus hæcenus afflicta

O o 1

fit

b Vlenb Vit. Melanch. cap. 17. num. 2. c Mercator in Chronol. à Vlenberg. loco sit.

hic Germania, Lutherana schisma causam fuisse, nec eorum finem sperari posse nisi dissidium hoc Religionis componatur, permittis quibus hoc munus à Deo demandatum est, controversias, quæ multorum hæreticis conscientias perturbant, deciden. si auctoritate à Principibus & civitatum Legatis petijt, ut ut tamque sapientum virorum qui Tridentinam eam ob causam congregati essent, iudicij stare, & Concilij decreta accipere & sequi vellent. Sequidem ijs quæ ad discipulandam religionis causam ire vellent, de securitate idonee cauturum. Et postulationi statim Catholici consentirent. At Mauricius novus Elector & Palatinus tergiversabantur, ergo privatim deinde cum singulis agendo tantum effectum. Electores Palatinus & Mauritius Saxo Lutherani, ut & civitatum legati, Concilij decreta pro sacrosanctis se habituros promiserunt. (a) mentium nam: 4. 1. 1. ob. declaravit Mauricius, quo die Philippus Melanchthon Wittebergæ consultus de eate assensit & Academicas Lectiones relumpfit. (b) Unde iterum Philippo ut Molli Lutheranis rempessata Flaccabris Rigidioribusque oborta est, & sub Philippi larva ipsi Mauricio, quæ dum aguntur annus: 47. ad finem excurrit, Comitij nondum absolutis.

III. Jam tum vero Concilium interruptum, adeoque dissipatum erat, quod maior pars Patrum Tridentino Bononiam se contulisset, ob valetudinis seu sanitatis causam. At Cæsar Cardinali Tridentino & Legato suo Mendôza Romam missis, Pontificem maximopere rogavit ut Concilij Patres Tridentum revocaret. Quum vero Pontifex, inconsultis, qui Bononiæ erant, Patribus postulantibus nihil concedere vellent, illi vero Bononiæ manere deesse vellent, Imperator moræ impatiens per eundem Legatû suum de Concilij abruptione, ex qua nova turbæ facile subnasci possent protestatur. E contra Pontificis Legatû Cardinalis Montanû aperte dixit, se & Patres qui Bononiæ præsentis adesse motu potius appetituros, quàm ut Imperatoris arbitrio, qui filius, non dominus aut magister sit, Ecclesiæ Concilium perageretur passuros. Concilij enim ordinandi curam ad Pontificem, tamquam Dei in terris Vicarium, pertinere. Protestationem hanc Cæsari Legati ipse quoque Papa, tamquam ad præiudicium Pontificis autoritatis & potestatis pertinentem ægre tulit: interim vero negocium quatuor Cardinalibus dedit, qui de utriusque loci Bononiæ & Tridenti, commo-

ditatibus, ac de Concilij translatione, utrum ea rite facta vel minus esset cognoscerent.

IV. His de rebus à Legatis suis certior factus Imperator, quum longiotem quam veller moram interponi animadverteret, omnibus modis viam aliquam ineundam sibi statuit, qua Interim due ille religiones, Catholica & Lutherana, quoquo modo conciliarentur. Ut vero hæreseos imperum sisteret, quæ velut Ætna novæ propediem flammæ per totum Christianum orbem eructatura, omniaque incendijs mixtura videbatur; Protestantium animos tentavit, utrum intermediam aliquam religionis formulam ferre possent. Quem in finem comitia, ut supra dicere cœpimus, Augustam indixerat, ad quæ multi tam Catholicorum quam Protestantium Theologi fuerunt evocati, ut communi collata opera, res tanto facilius procederet. Ex his præcipui fuerunt Julius Pflugius Episcopus Naumbergensis, Michael Sidonius, Joannes Jsebius Agricola, Brentius, Bucerus & Melanchthon. Post longam disceptationem tandem ibi famosus ille liber, quem INTERIM vulgo vocant, conscriptus fuit, in disceptationem est adductus, nihil ferè tam in doctrina quam ceremonijs Catholice Ecclesiæ contrarium complectens, adeo ut Missæ quoque canon integer in eo existeret, nisi quod sacerdotum coniugia non damnat (liquidem è Protestantibus nonnulli uxores duxerant, quas repudiare cum nolent; eoque hac in re sine magna perturbatione mutari nihil pollet, coniugij usum illis esse permittendum videretur, donec certum quid à Concilio decerneretur) Item carnis & sanguinis Christi sub utraq; specie communicatio permittatur, ita tamen ne quis contrarium docentes aut facientes damnet: quum sub unaquaque specie Christi corpus integrum contineatur. Hunc librum à magnis oblatum, dedit Pflugio Episcopo Naumbergeni, Sidonio Mogunt. Suffraganeo & Joan. Agricolæ Jsebio, Antinomorum nuper auctori percontandum, quod fecere; & Cæsari retulere, solum à dictis capitibus, ferè à veteri fide discrepare. Itaque per Moguntinû ac Brandeburgicum etiam Mauritio oblatum, ut is privatim ei assentiretur. Interim dum Concilium captum, consumaretur, quod & fecit. Itaque primum privatis suffragijs, ne iterum ut alias palam, reclamaretur & Protestationes novæ orirentur,

appio

a Vlenberg, Vita Melanchth. cap. 17. num. 3. b Vlenberg. ibid.

approbatus; publice approbatus est ab Ordinibus Imperij Mense Martio Anni 1548. et si idem Mauritius mox protestatus sit suorum consiliariorum instantia, quasi sine suorum subditorum consensu, quorum religionem immutatam teneretur servare, nequaquam librum illum concordiae posset approbare. (Erat vero liber hic ante Buceri adventum, uti dictum est, compositus: quem ab Electore Brandeburgico eidem datum, & ab alijs, excepto Brentio & Melanchthone subscriptum, quum evoluisset, sive quod minus ei placeret, sive quod sine sua opera confectum ægre ferret, probare se non posse respondit, & clanculum abiens, Argentinam se recepit.

V. Ad librum hunc continentem Novam & Academicam religionis formam, antiquis Ecclesie constitutionibus contrariam, quamvis Pontifex sanctissimus respondit, inauditum & monitrosum esse, ut presbyter ordinatus uxorem ducere, & sacrum officium administrare possit: & consuetudinem illam cœna Domini sub utraque specie sumendam pridem in Ecclesia abrogatam esse, & in his indulgendi potestatem nulli præterquam sibi committere. Nihilominus tamen Imperator, pacis in Germania stabilizandæ studio, librum in consensu Ordinum Imperij legi, ac deinde Latina & vernacula lingua excudi, & ab omnibus recipi iussit. Et è Lutheranis quidem alij receperunt, alij reiecerunt. Recepit Joachimus Elector Brandeburgicus: at frater ipsius Joannes reiecit. Subscripsit Elector Palatinus; sed ex eadem familia Dux Bipontinus subscribere recusavit. Dux Wirtembergicus eo perditionem suam publicato, Ministros qui subscribere nollent, dimitti iussit. Saxoniz Dux captivus ut scriberetur, numquam adduci potuit: uti nec eius filij: cui tamē Landgravius se submisit. maxima in Mauricio novo Electore erat difficultas, qui multis Principum & Cæsaris collationibus ut probaretur induci non poterat, sed ductus per suos, donec suis iterum iterumque consultis Theologis rationi cessit & 15. Maij liber ille est publicatus, refutatis sufficienter ijs quæ opponebantur. Et sic quidem dissensionum & turbarum omnia plena erant: Brentius, Bucerus, & Musculus, Lutherani Theologi librum hunc probare noluerunt, quem tamen alij complures approbaverunt, & imprimis Islebius Agricola, non obscuri nominis Lutheranus Theologus, qui etiam præcipuus eius fuit auctor. Beza *Infelicem hunc partem Lutherano apostata Islebij nomine editum* dicit: sed

postquam ex eius lectione cognitum fuit, nihil eo nisi pura doctrina & Ecclesiastica politia depravationem contineri, à fidelibus Ministris statim impugnatum, adeoque fuisse abolitum. Sic Beza: quum Interimistica illa religionis forma à multis civitatibus recepta fuerit, atque adeo etiamnum apud nonnullos vigeat. Palladius insignem ait fuisse illam prodicionem: qua nonnulli ex fratribus ipsorum, ut bonam ab Imperatore inirent gratiam, Interimisticam illam religionem sibi abtrudi, & ad Missam perducere passi sunt, ex illa opinione, quod hæc & talia sint ad aphora. At Melanchthon et si is multum huic Concordiæ libro restitisset uti ex actis eius liquet, timore tamen Cæsaris & Mauritij multum de Veteri pernicacia Lutheranis vivente usurpata remiserat, ut quasi inuitus librum tolerare videretur, quæ propter idem à Flaccianis acerbe est exagritatus. (d) qui pacificationi studens respondit, aliquam servitutem ferendam esse, modo cum impietate non sit coniuncta. Ut paucis dicam, ex Interimistico hoc libro nova religio procusa est, quæ postea tam à verè Catholicis quam Lutheranis fuit oppugnata: quamvis Imperator, ut ab omnibus reciperetur, severe edixerit, quo scilicet Protestantes hac ratione à Lutheranismo abductos, paullatim ad Catholicam reduceret Ecclesiam.

VI. Prædicantes doctrinam hanc approbare recusantes, solum passim vertere & abire iussi sunt. Ioannes Brentius Hala, vbi XXVI. annos docuerat, discessit. Oslander Norimberga relicta, in Prusiam se contulit, vbi novam hæresin procedit, de qua lib. II. diximus. Blaurotus Constantiam reliquit. Musculus Augustæ valedicens, Bernam Helvetiorum commigravit. Qui Spiræ & Wormatiæ docuerant, iidem alij alio dilapsi sunt. Et ridicularum apparuit & mere humanum inventum Religio Lutherica, cum ex omnibus eius professoribus nemo inventus est, qui Martyrij coronam pro Lutheranæ religionis aut Confessione Augustanæ moriendo, appeteret: sed omnes dissimulando suam ferociam persecutionem velis remisque fugebant. Quid de his Tertullianum dicitur? quid eis, si de suorum numero essent, exprobraturum putas? Vtinam et in vixisset adhuc Lutherus, & nubes illas è levissimis cerebri sui vaporibus formatas, momento dissipari, id est.

Oo 3. Eccle.

c Vlenberg. in Vita Melanchth. omnia illa exactissimo refert cap. 17. & 18. d. lidem cap. 18. & in Matth. Blaccio.

Ecclesiam quam ipse ad finem usque Mundi duraturam
 & sibi & alijs persuaserat, omni forma & decore nuda-
 sam, repente concidere vidisset. Vere enim, Vere tunc
 Lutherana religio ex oculis evanescens inuisibi-
 lis euasit, cum professores eius subtruerunt, passi
 nouam formam induci. Profecto animam tum
 agebat vniuersus Lutheranismus: quam non du-
 bium est quin Interimistica Religio penitus e-
 lisura fuerit, si Concilio mature finis impositus,
 eiusque decreta Imperatore Germaniâ armis ad-
 huc obtinente, promulgata fuissent. Ex ciuitati-
 bus enim pleræque aliæ vltro, aliæ Imperatoris
 metu ac respectu Nouam illam Religionis For-
 mulam amplexæ fuerant. At morâ illa (quippe
 Anno M D LXIV. demum Concilium illud con-
 clusum fuit) Hæresi respirandi dedit spacium,
 effecitque vt dum extrema Concilij expectaban-
 tur decreta, Lutherana religio non pristinos mo-
 do suos cultores permulserit, sed novos etiam al-
 legerit. Vt enim arbor quæ iam inueterauit, &
 radices alte egit, non facile deijcitur; sic religio
 etiam falsa ex animo quem semel occupauit, æ-
 gre admodum euellitur atque extirpatur. Imper-
 ator interim nihilominus Imperij Ordines vt
 doctrinæ huic subscriberent, vrgere non cessabat;
 adeo vt etiam ciuitates id facere recusantes pro-
 scriptæ, & è concionatoribus nonnulli compre-
 hensû & in vincula coniecti sint, vt Vlmenfisbus ac-
 cidit, è quibus tamen duo subscriperunt. Quid
 multius? E ciuitatibus pleræque, vt Augusta, Con-
 stantia, Lindauia, Vlma, &c. dicto Cæsaris audien-
 tes fuerunt: Argentinenses vero & Magdebur-
 genes mira pertinacia tergiversabantur. Et illi
 quidem diuersis legationibus Cæsarem obse-
 runt, vt in Augustana confessione vsq; ad Conci-
 lij determinationem persistere sibi liceret; inte-
 rim vero nulla se impedimenta Catholicæ Ecclē-
 siæ, aut eius de festis, de ieiunijs, & quæ eiusmodi
 sunt constitutionibus, nec ipsis etiam Ecclesiasti-
 cis obiecturos: rogare tantum vt cuique quam
 velit religionem, citra scandalum profiteri liceat,
 donec à Concilio certi quid statuatur. Quod si
 Cæsar simplicius aliquanto cum ipsis egisset, &
 propositum acius vssisset, dubium non est quin
 decretum illi recepturû fuisset. Quum enim Ar-
 gentoratum venturus diceretur, mirû est quanto-
 pe etiam contumacissimi consternati fuerint, sic
 vt multi forrenis suis metuentes, relicta vrbe, aliò

migrarint. Vbi vero Cæsarem iper Vlman habere,
 & inde in Belgium descendere velle percerebuit,
 resumptis animis, aliam ad eum legationem mise-
 runt, cuius exitus post multam actionem is fuit,
 vt de restaurando diuino cultu cum Episcopo &
 alijs iussi sint transigere. Tandem ergo Imperato-
 re cum duobus captiuis Principibus, Saxone &
 Landgrauio, in Belgium transgresso, Argentorati
 Catholica religio postliminio restituta, & Missa
 XXI. annos iam intermissa, in tribus templis ex-
 piatis prius, rursus fuit celebrata: quod à Sleida-
 no prolixè recitatur. Magdeburgenses restabant,
 & Bremenses, qui extrema perferre, quam illam
 religionis mutationem admittere maluerunt; in
 quos proscriptio lata fuit, & promulgata quo-
 que in illos sententia. At in proscriptos cuius
 fortunam suam experiri ius est. Magdeburgenses
 quidem quum diu muris sese continuissent, tan-
 dem cum octo armatorum millibus & tormentis
 aliquot egressi, ab Archiepiscopi & ijs quas Cæsar
 ei summitterat copijs, aduerso commisso prælio,
 cladem acceperunt. Eius deinde belli cura Mau-
 ritio demandata fuit; qui vrbe obsessam suis
 auxiliarijs copijs, tandem ad pacis conditiones
 & veniam ab Imperatore petendam adegit; recep-
 to religionis decreto, de pensis quinquaginta au-
 reorum millibus, & duodecim tormentis maiori-
 bus traditis. Sic quoque ibidem Ecclesia restituta
 fuit, expiatis quæ hæresis profanauerat, locis. Sleida-
 nus rerum sacrarum rudis, quo loco Missa re-
 staurata mentionem facit, sanctum hoc sacrifici-
 um scurriliter irridet, omnes ceremonias quæ in
 eo adhibentur, ita repræsentans, vt ipsa Missa ni-
 hil aliud quam Mimus aut Comœdia; & sacerdos
 histrio videatur. quo facto suam manifeste confi-
 tetur imperitiam vt qui quid Missa sit, plane non
 intelligat, perinde agens, ac si Gallicani idiomatis
 ignarus, Gallicanos loquentes agentesque videns
 ac audiens, eos vt Gallos & gallinas cucurite pro-
 nunciet. quæ, malum est ista amentia hominum?
 quos B. Judas iam pridem notauit sua epistola
 scribens: *Quacunq; quidem ignorans blasphemant*
&c. Va illis. Quare operæ precium mihi visum
 fuit, Catholico Lectori, vt hæreticorum inue-
 teratam malitiam non videat modo sed & ma-
 nu tangat, sacrarum illarum quæ in solenni &
 quotidiano sacrificio vsurpantur, rationes alibi
 copiosius explicare, vt & pridem eodem à pluri-
 bus

bus sunt explicatæ. (8) Interim ð miser scurra vol- que omnes hæretici, qui sacras Domini aedes pol- luitis, nobisque eas expurgandi & de novo conse- crandi necessitatem impoivistis, hoc scitote: pri- mum per duodecim Cruces quas Episcopus in consecratione Templorum depingit, duodecim sig- nificari Apostolos; quod ipsi his armis & Sathanâ & Mundum vicerint ac proffigant. Oleum quo- que in hac consecratione adhibetur, quod liquor hic inter omnes nobilissimus sit & natura sua & significatione. Oleo, inquit Cyprianus in Sermone de Chrismate; altaribus lapides unguuntur, ut eiusmodi sacrosanctis mysterijs spiritualis quadam pinguedo subse- se agnoscat, qua externa actioni efficaciam largiatur. Nam ut oleum omnibus reliquis liquoribus supernatat sic sacerdotalis dignitas, omnia in se continens, omnes in terra dignitates antecellit. Lavatur & fumigantur saxa vel lapides, ut intelligatur, illam non amplius iam esse negotiationis domum. Latinas vero & Græcas lit- teras in pavimento describit Episcopus, ad signifi- candum, his duabus linguis sancta mysteria Orientis & Occidentis Ecclesiæ administrari. Idem templi fo- res ingressurus pulsat, sanctas reliquias deferens, eò quod cum omnipotentis Dei auxilio omnes diabobos inde expellit; ut semper illa posthac sit Dei Domus. Hæ quidem & similes ceremoniæ à S. Augustino & Sancto Bernardo descriptæ exstant. Vide igitur nostri sæculi putidam perversitatē ea irri- dentis ad quæ visenda præsei illi Christiani tanto studio, fervore & applausu accurrebant. Eusebius, Frequenter, inquit, sum gaudio & lætitia, ob templo- rum Dedicaciones, festos dies à Christianis celebrari, in quibus omnes Presbyteri conveniant, adeo ut nec procul inde distantes venire cunctentur. Sanctus Basilus ex- cusat se, quod populum istiusmodi ceremonia expectatio- ne diu suspendisset. Et Sanctus Athanasius Imperato- rem ad similem actum invitat. Nihil reliquum est, inquit, ad integrum decus & ornatum, quam ut tu quoque consecrationi à te ædificatæ ecclesiæ interis. Et Prosper se præsentem fuisse scribit, quando ecclesia quadam Carthagine ab Aurelio Augustini præ- decessore Deo dedicata & consecrata fuit: ubi in forisum frontispicio non sine ingenti miraculo hæc antiquis litteris inscripta, reperta fuerint: Aurelius Pontifex dedicavit.

Sed quid opus est plura? quum de ceremonia hæc Consecrationis, quam Novatores Antichristi notam appellant, om- nis antiquitas honorificè loquatur.

QUOMODO SAXONIÆ DUX
Electorali dignitate privatus, & Hassiæ Land-
gravius Cæsaris arbitrio se permittere
coactus sit.

CAPUT XVIII.

ARGUMENTUM.

- I. Hæretici victoriæ Cæsaris attoniti & stupefacti.
- II. Saxonia Dux Electorali dignitate excuritur.
- III. Landgravius capto Saxone, animum despondit.
- IV. Hala ad Imperatoris pedes se abiecit & per Cancellarium perorat.
- V. Imperatoris ad eum responsio.
- VI. Landgravius imprudentia.

MAGNA illa Saxonici belli victoriæ, plu- ribus deinde alijs veluti concatenata, qui- bus & Landgravius non multo post ad Imperato- ris prostratus, & præcipuarum urbium portæ Cæ- sari apertæ, è Germania vero ad quingenta fere tormenta maiora abducta sunt, Hæreseos omnia fere hæctenus prospere agentis, adeoque Imperiū ex felici huius belli, quem spe devoverat, exitu, in omnes affectantis, torrentem & imperium maxi- mopere retardavit. Ex omni enim illa spe, stulti homines nihil aliud reportarunt, quam quod cam- pos caelorum eadaveribus oppletos, præcipuum factionis ducem captivum, alterum socij casu per- teritum, & nihil nisi vitæ, & quæ exigua restabat, ditionis suæ conservandæ modos circumspicien- tem, ipsi quoque non minus attoniti viderunt. Miseri Prædicantes Lutherani, qui durante bello hæctenus mustarant, eo confecto huc illic di- spersi, latibula quæsi verunt; & ad Helverios in primis nonnulli se receperunt. Nulla de re tum frequentior fuit aut consultatio aut oratio, quam quibus modis effici posset, ne quid in Landgraviū durius statueretur: at Imperator, spreto omni in- tercessione, nulla alia conditione in gratiam eum reci-

e Expositio Missæ Argentina, Lipsiæ, Colonia, Mogun- tia &c. multiplex & olim & nunc edita est, imprimis ac- curate universæ Vitæ ac mortis Christi æconomia par- tibus singulis Missæ correspondere ostendit libellus Colonia- edius Tit. Mysteria Fidei sacro Missæ officio aptata.

recipere volebat, quam ut qui rebellionis Saxoni fuerat socius, comes quoque eiusdem fortunæ esset.

Saxonis quidem vita diu in ambiguo hæsit: tandem vero post multam consultationem in eum lata fuit mortis sententia, ut exemplo eius Smalcaldici federis reliquæ præteritæ, tanto facilius ad officium redirent. Ante omnes vero Ferdinandus Rex, iniuriarum quas ab ipso accepisset memor, vitæ gratiam ei faciendam instanter negabat. Cliuensis tamē Brandeburgici & aliorum intercessione, mortis pœna ei remissa est, sed conditionibus paullo ipsa morte mitioribus.

II. Nam & *Electoralis dignitati, præcipuo familie sue decori, tam suo quam filiorum nomine renunciare, & præcipua ditionis sue propugnacula, Vitebergam imprimis primariam septemviralis patrimonij urbem, à qua, post introductum eò Lutheranismum, munienda nunquam hæcenus cessatum fuit; ut & Gorham; aliorum totius ditionis munitissimum propugnaculum, ut perpetuum esset rebellionis monumentum, demoliendum cum omni tormentario apparatu, Cæsari tradere coactus fuit. Iussus præterea est Albertum Brandeburgicum & Duces Brunsvicensis sine multa liberos dimittere, nec ullam aduersus eos, ut & Magdeburgicos actionem incipere mouere; tum bona Ecclesiasticis ablata restituere; reliquis bonis ipsius confiscatis & Ferdinando ac Maurizio adiudicatis, ea conditione, ut Maurizius Saxoni eiusque liberi quinquaginta aureorum millia annua dependeret, & eas alienum ad centum aureorum millia solueret: Decretis denique Cæsaris & Imperij obedire.*

Sic igitur bonis & dignitate exutus Saxo, graues rebellionis suæ pœnas luit. Quia vero supplicium & pœna corporis ei remissum fuit, & additum fuit in conditionibus, ut esset in custodia Cæsaris quamdiu ipsi videbitur. In iisdem quoque, ut Sleidanus dicit, perscriptum fuerat, ut quæ Concilium aut Cæsar de religione statuerit, ipse approbaret; quum vero nulla ratione adduci posset ut assentiretur, eam particulam fuisse inductam. Sed Auila scribit, in ijs quæ de religione cum ipso acta sint, Saxonem initio aliquantum fuisse contumacem; quum vero postea magis ex sententia respondisset, Cæsari negociū hoc omitteandum visum fuisse. Mirabilis sane in tanta aduersitate Principis huius fuit constantia, ut qui aetiam mortis in se lata & per delictum significata sententia, non modo nullum indignum Principis verbum emisit, sed etiam nihil vultu commo-

tus aut turbatus, incredibilem animi constantiam in omnibus semper præ se tulit.

III. Landgravius quamuis nondum aduerso commisso prælio, nihilo tamen mitius acceptus fuit. Postquam enim de Saxonis captiuitate cognouit, rebus suis diffusus, omnibus cogitationibus à bello ad pacem conuersis, copias vix instructas dimittere cœpit, quæ breui instar niuis disparuerunt: parum memor illius quod olim à multo præstantiori duce dictum fuit, *Numquam nos ullo quantumvis sinistro casu ad eam desperationem adducos debere, ut nullum ei remedium inueniri existimemus.* Poterat enim Landgravius quum ex ijs quas secum habebat, tum ex Saxoniarum copia tum reliquis facile exercitum conficere, seque cum Mansfeldij & Thumserni, qui paullo ante Bricum Brunsvicensis prælio non admodum memorabili fuderant, vltra duo decim peditem, & quatuor equitum millibus constante exercitu coniungere. Saxonis filius tum Gorham se contulerat, arcem ad eum muaritam ut totius orbis vires parum ei formidabiles viderentur: utpote præter incredibilem omnium rerum necessariarum copiam, centum maioribus machinis & tormentario apparatu quantus ad centum octuum millia & ultra satis erat, instructam. Non pauciores Witebergæ fuisse apparatus aiunt, cum tribus præfidiariorum millibus: quibus sane viribus vel ingens poterat admodum distineri exercitus. Quid multis? Nisi Landgravius animus defuisset, poterat sane victoriarum Cæsaris cursum, si non omnino impedire, interrumpere tamen, & cum maiori nominis estimatione vitam suam tueri. Sed malæ religionis, à qua nihil solidi haberet solatij, cultor & nuper insigniter tumens, nunc metu torpens & dies noctesque nihil aliud quam de venia consequenda cogitans, hoc fortunæ debuit ludibrium, ut cum suo dedecore, alterius auerere gloriam.

IV. Halam ergo, ubi Cæsar tum erat, profectus, acceptis & subscriptis conditionibus, captivum se stitit. Conditiones fuerunt: *Ut fœderi Smalcaldico renunciarer: Concilij decretis & Imperij statutis parerer. &c.* Sic ergo in aulam ad Imperatorem throno insidentem deductus, & in genua prouolurus, oculis in terram deiectis (vnde interiores animi motus apparebant) per Cancellarium sic loquutus ferrur.

Serenissime, potentissimo, & inuisibilissimo Princeps, electissimissime Imperator, quod Dominus meus Philippus
Hassia

Hæc Landgravius antea bello Maiestatem Tuam graviter offendit, & alios quoque in eandem culpam induxit, sic ut iure in eum vindicare possis, hoc et summo peccare dolet, eoque sicut ante promisit, tua voluntati totum sese permittit, nulla re excepta: ac simul per omnia sacra humiliter obtestatur, ut & pro tua clementia factum ignoscas, & proscriptionis sententiam; iuste in se latam aboleas. & dittonem suam possidendam subditosque regendos ipsi permittas: pro quibus similiter, ut clementer eos in gratiam tuam recipere velis, deprecatur. Vicissim promittit dictus Landgravius, se Maiestatem Tuam semper tamquam supremum & unice legitimum ab Omnipotente Deo summo omnium Monarcha, sibi prepositum magistratum & dominum, omni honore, fide & obsequio prosequuturum, omniaque que fidelis cliens debet, tam ad Tue Maiestatis quam Imperij servitium, neque contra facturum; hanc denique sibi præstitam gratiam summi beneficii loco habiturum, & cum suis omnia ea que conditionibus cum ipso pactis continentur, fideliter implenturum.

V. Ad hæc Cæsar, ubi deliberasset, per unum ex Consiliarijs suis respondit: Etsi gravissimam pœnam sit meritus, ut & publice constet, & ipse fateatur; se tamen pro sua benignitate & clementia, & quoniam Principes aliqui intercesserint, non recusare quin & à proscriptione liberetur, & neque supplicio quoad sit commertus, neq; carcere perpetuo neq; bonis etiam mulctetur amplius quam sit in formula pacis definitum. ipsius etiam clientibus atque populo sese ignoscere, modopacta servant, & suum hoc tantum beneficium deinceps agnoscant.

Surgenti qui hæc tenus genibus insederat, Landgravio Cæsar neque dextram porrexit, neque ullam benevolentia significationem dedit. Actionis huius spectatores erant Maximilianus Ferdinandi F. Philibertus Sabaudus, Legatus Pontificis, Episcopi & Principes aliquot Germaniæ, Bohemiæ ac Daniæ regum legati, tum duces ac præfecti militares complures: quibus omnibus insolitum fuit spectaculum, Principem tantæ quondam ferociæ, omnisque alieni imperij antea impatientem, nunc alienis genibus advolutum; adeoque alteram illam Aquilam ad supremum imperij culmen paullo ante subvolantem, iam humi videre deiectam. Eodem vespere Landgravio apud Ducem Albanum custodia ponitur, contra spem à Mauritio & Brandenburgico ipsi factam, qui fore dixerant, ut libertati restitueretur. Idem tamen, omnibus modis brevi sese effecturos uti liberetur, custodiam hanc ægerime ferenti promiserunt.

IV. At culpam sibi ipsi imputare debebat Land-

gravius, qui quum formulam transactionis sua ipse manu perscriptisset, non viderat, licet cautum esset ne perpetuo carcere detineretur, non tamen id obstarè quod minus ad tempus ipsi poneretur custodia; eoque eius arbitrium penes illum fore in cuius manus sese tradebat. Quem errorem ipse postea agnovit, quum die quodam, traditis iam artibus & tormentis cum omni apparatu, & centum quinquaginta persolutis, ex pacto, aureorum millibus, ex Albano, Cæsarem non nisi de perpetuo carcere ipsi caville dicente, quæsit, (a) *Ecquis tandem futurus esset captivitatis modus, aut quo temporis intervallo illa terminanda esset? Etiam si, retulit Albanus, per quatuordecim aut amplius annos Cæsar te detineat, nihil tamen contra datam fidem feceris. Sed & idem responsi Mauritio intercedenti à Cæsare datum est, nempe quum in vitæ gratiam Landgravio faceret, perpetuum tantum carcerem fuisse exceptum: ceterum custodiam hanc ad tempus, suo reservatam fuisse arbitrio. Sic alter ille federis Smalcaldici dux & præcipuus belli auctor, sua imprudentia in custodiam incidit: suoque exemplo docuit; per ea quibus sibi homines ad altiora gradum struunt, ad una sæpe ferri ac præcipitari. Secundum hæc facilia omnia Cæsari fuerunt; qui tormenta Protestantibus adempta, partim Mediolanum & Neapolim, partim in Hispaniam misit, partim per Belgium tamquam prætor victoriæ manubias & trophæa, distribuit. Deinde Mauritium Electorali dignitati ipso Saxone, è fenestra ceremonias despicente, inauguravit: Mauritius vero domum reversus, ejecto, monstrosa illa Lutheri creatura, Amsdorfio, Julium Pflugium in Numburgensem Episcopatum restituit. Atque hoc modo Protestantium, quibus certissimam Lutherus, paullo ante mortem, promiserat victoriam, ut ex Epistola eius ad Saxonem & Landgravium de Brunsvicensis captivitate apparet, tumor resedit. Vanitatis ille S. Brigittæ vaticinationes arguit; quum tamen ipsius prædictiones multo vanissimæ compertæ sint. Unum ejus infelicitati defuit, quod tantarum turbarum auctorem, cruentum eorum, exitum, viventem intruere atque experiri oportebat.*

PRO-

PRO-

a Sleid lib. 19.

Pp

PROTESTANTIUM CONATUS
in disturbando Interim Cæsario, Item Con-
cilio: Mauritij arma contra Cæsarem, &
mors: tum Alberti Brandeburgici
facinora recensentur.

CAPUT XII.

ARGUMENTUM.

- I. Acta Protestantium in Saxonia An. 1548. & 9. ob
interim Cæsarium
- II. Concilium Pauli IV. Pontificis morte retardatur.
Mauritij & aliorum artes ad disturbandum
Concilium.
- III. Legatorum Protestantium tergiversatio.
- IV. Mauritius Cæsari se opponit.
- V. Henricus II. Gallia Rex, Germania protectorē agit.
- VI. Alberti Brandeburgici crudelitas, clades & mors, us
& Mauritij.

I. Post Interim Cæsarium seu librum, concordia in negotio Religionis, An. 1548. inita, à cunctis Imperij Electoribus, Principibus & Legatis Civitatum approbarum, receptum & vulgatum mense Maio, præcipua in ipsa Saxonia Protestantium Acta hæc fuisse, quæ summam recensent, cum sint ingentes Tractatus, ut ex his perspicue videatur, quis demum post Lutheri mortem præcipuus fuerit malorum in Germania inventor, nempe Philippus Melanchthon, qui uti vivente Luthero eius individuus fuit assecla, ita post eius obitum, fuit veluti aliter Pseudo-Elia, Pseudo-Elifæus. Res in hunc modum gesta est. In ipsis Comitibus Augustanis, quo minus Mauritius Novus Elector Imperij ex animo & solide acquiesceret Libro Concordia, qui Interim Cæsarium dicebatur, Melanchthon effecerat, is igitur uti ante Cæsarij Interim approbationem Mauritium Electorem absens per literas & emissarios suos prædicantes in quietum reddiderat, ita eodem Libro iam approbato publice & per edictum sancito, non desistit eum demovere parum reveritus Cæsariam Maiestatem & Imperij ordinem confesum. Volebat equidem Mauritius Interim Cæsarium recipere, sed Melanchthonis servi sui & ministrelli metus inordinatus obtabat Principi, ignorantem se omnimode esse illius & c. Dominum. Itaque sæpius protestatus, quod sine suorum subditorum consensu, vide novam & inauditam antea in Imperio servitutem, Princi-

pis, quem Lutherani à jugo Papæ exemerunt, suo subjecerunt nihil absolute posse circa religionem concludere, demum 24. Maii à Comitibus Augustanis à Cæsare dimissus est, ea conditione ut subditos suos ad Interim Cæsarium acceptandum induceret. Initio Junij domum reversus Melanchthonis statim explorat sententiam, iubetque firmo aliquo & solido responso sibi explicari. Ille 16. Junij, sub fide silentij scriptum Theologorum Wirebergenis & Lipsiensium exaravit tumidum, mancum, & tenebrosissimum de Iustificacione, de Missa, de Confessione, de invocatione SS. quod ea non videretur, ex Interim Cæsario recipienda esse, in alijs eiusdem libri plurimis, testitudo, nec certum figendo vestigium, quasi in luto hærebat, interim mordaces aculeos in Catholicos inspergere non omittebat. Hoc scriptum 17. Junij etiam tenebriores isti Mauritio suggerunt. Effecit tamen rerum gubernator Dominus, ut inimici capitales ipsius Melanchthonis, nempe Magdeburgici & Vinaria Prædicantes Flaccianæ factios scriptum Melanchthonis nocti, mense Julij typis propalarint. Inter ea Mauritius accepto Responso Melanchthonis continuo ordinem delectos Misenam evocavit ad Comitium, ut cum eis deliberaretur de Responso Cæsari mittendo, circa Interim Cæsarij approbationem, sed ibi rursus infelix Mauritius solij seminatore Theologos Lutheranos adesse iussit, quibus collectis liber Cæsarij Interim approbandus proponitur. Ministrelli considerato & examinato rursus Libro scriptum Novum adversus Interim priori simile conscribere per manum Melanchthonis ex singulorum lacinijs confarcatum, sed prolixius quod ipsum hostes Melanchthonis Flacciani rursus nocti etiam Magdeburgi typis ad contumeliam eius divulgant. Itamiser Melanchthon à suis domi, à Cæsare foris in angustiis & non est reversus ad Deum patrum suorum, sed in via Iorobœ patris sui Lutheri vivere perrexit. Cæsar Spiræ librum hunc Melanchthonis, à Flaccianis editum, noctis 31. Augusti acerbas ad Mauritium Electorem dedit literas mandans ut Melanchthonem rebellionis in contemptum e finibus suis eijciat. Mauritius acceptis his literis, si mens non lava fuisset, felicissimam sibi suisque facturus erat rem, si protinus Melanchthonem, inique populo & sibi dominantem, utpote laicum & Grammaticum merum proseripisset, iussu Cæsaris seditionis declaratum; sed ille uti Philippus errorem errori adnectens, post multas demum moras Melanchthonem excusare, deprecari pro eo & c. facere, quæ ad Tyrannidem eius con-

tinuant.

einuandam, suam seruitutem protelandam seruirent, datis litteris 31. Octobris ad Cæsarem. Ante has litteras utrimque exaratas Mauritius Elector à Delectis ordinum Misene conuocatis ad 2. Julij responsum Cæsari dandum præstolabatur; sed illi se non expediebant, implicati à Theologis. interpollabant Theologi librum Cæsarium, & corrigebant, & explicabant; at Cæsar non eo sine cum Electori tradiderat, sed ut assensum præberent. Post multam deliberationem placuit, Nouum stratagema, ut nimirum Melanchthon ceterique præsentibus Breuem conscriberent confessionem, seu summam doctrinæ quæ in Regionibus, sub Electore Mauritio, traderetur, iuxta seriem capitulum, quæ in Libro Cæsario per ordinem explicantur. Et hæc non Mauritij, nec ordinum nominibus sed Theologorum qui cudebant nominibus subscripta Cæsari transmitteret. Hanc subscriptionem auersati sunt Magni illi Confessores, metu iræ Cæsaris. Dum nihilominus Ordines urgent animosos viros, & Philippus scribit, alij meditantur, super vnum eorum factus est Spiritus argutus, qui nec disputandum esse propheta, sed supplicem libellum Cæsari offerendum, ne subditos istarum regionum ad dogmatum rituumque mutationem compellat. Gaudium obortum est Theologis oboriente hac luce, sed ordinum delecti viri paulo prudentiores istis Scholarhis, expendentibus propositum, plane hæsitauerunt, & merito poterat enim replicare Cæsar. *Quomodo igitur nuper sponte tam prompte Saxones Fidem auitam, quam à Carolo Magni temporibus ultra DCC. annos, inuiolate seruata à patribus, mutare potuistis, ad vili apostata monachi tibi am. qui modo ad Totius Imperij Romani Cæsarisque auctoritatem, xx. annorum perplexam & indies aliter aliterque; cusam & recusam religionem permutandam, tam egre vos finitibus induci Decretis, à vestromet Principe approbatis?* Hac ratione Lux illa instat stellæ oborta, subito in ignem facuum euasit. Deniq; testium quiddam in mentem venit, quod utrique, & Theologi & Ordinum delecti, probant, *Rogandum scilicet Electorem principem, ut is ceu mediator interueniat, & datis ad Cæsarem litteris ordinum nomine petat, quod libello supplice continebatur.* Hoc enim modo & Theologi & Ordines sese ferule subducebant Cæsariæ, & Principem eius iræ obieciabant, ut simia, quæ animalis alterius vngue atture utebatur ad effodiendas è cinere dolofo nucleos dilectarum castanearum, sed Mauritius

perlecto hoc consilio ad se dato respondit illis astutis, nihil ab ijs ne nunc quidem in medium afferri, quod non pridem in Comitij Augustanis præsens mouerit, idque frequenter, & eum in modum, ut maiore fide industriaque ne nunc quidem ipse aliusue agere possit; & tamen apud Cæsarem obtinuisse nihil, utpote qui non interpolationes & refutationes & commentaries sed consensum cæteris Imperij ordinibus conformem requirat. *Deliberandum igitur amplius.* Ita Mauritius illustissimo sane iudicio, si non adiecit; *Despicendum esse an non paulo plus sine religionis Lutheranæ detrimento, in gratiam Cæsaris possint largiri.* His enim extremis verbis arte clausis, ut aut obediētes, aut rebelles se declararent, effugium latum explicuit. Id tamen acuti homines non viderunt; sed 10. Julij re infecta post octiduo actionem discesserunt. Quod cum publico rumore per Germaniam innotuisset Ferdinandus Rex & Moguntinus Archiepiscopus, alijque etiam Protestantes Mauritium per literas serio cohortari sunt, ne Cæsaris iram prouocaret, accedebant & Cæsaris literæ, iubentes ut Episcopis Iurisdictionē Ecclesiasticam restitueret. Idcirco Mauritius perplexior factus ad 23. Augusti Conuentum indixit Pegauiam, Misnæ oppidum, quo Episcopos duos Catholicos Misensensem & Naumburgium inuitauit, & tres Theologos, ac 4. è Nobilium ordine præcipuos viros ac Iuriconsultum. Consularum est multum de Libro Cæsario: Politici à Theologis oracula præstolabantur: pro illis Melanchthon scedam scripsit, quatuor esse doctrinæ capita, in quibus cedere non possunt, nempe *De Iustifications ex Bonis operibus; de penitentia eiusque partibus; de Missa & Canone; de Sanctorum inuocatione.* adiecit in breuicula charta calumias in Catholicos animosus domi Confessor, ethnicam vocans idololatriam, si Sacramentum Corporis Domini deponatur, nō aduertens quod ipsum Christum Dominum idololatriæ reum faciet, qui illud ipsum in cæna, ad ora Apostolorum deportauit, aut certè Apostolos, si quidem ipsi de manu Domini sumptum ad ora sua detulisse dicantur. Sed cum Melanchthon &c. Lutherani ab Episcopis ad Colloquium pertracti, disceptatio coacti fuissent, ut formā loquendi Catholicā quæ *Virtutes & bona opera in fidelibus appellat iustitiā* concedere & scripto suo inferi paterentur, confestim Melanchthō ceu palinodiā canens resiliit, alā esse suam & libri Cæsarij sententiā. Itaque per eum hominē colloquium id etiam hac vice ad

25. Augusti fuit abruptum. quod cum evenisset Mauricius multo amplius quam ante perplexus, inter subditorum metum & iram Cæsaris suspensus hærebat. Ergo omnes ordines convocare iussit in Torgam in 18. Octobris, quo etiam Theologos, qui Misene adfuerant, evocavit. Ibi Elector, quid Cæsari respondendum sit, rogat Collectos Ordines. Illi causam hanc, veluti Ecclesiasticam ad Theologos rejciunt. His rogatus ut & Electorem & subditos è periculo eximant, perspicua aliqua & Cæsari non ingrata sententia, data, oblatus est ab Ordinibus liber alius, in quo præscribebatur retinendum esse articulum de Justificatione, pro utis Pegavia fuisset conciliatus, tum alij Caroloi plures. Incredibile est quomodo se tunc Theologi hi novelli torserint. Nam & ausus Politicorū sibi præscribentium capita doctrinæ indignabantur, & indignari palam non audebant, & capita ipsa eis displicebant & displicentiam aperte profiteri non audebant; Verbo, defultorie, & per ambages vagabantur, & nova impedimenta ut ex longo spatio absolvenda comminabantur. Itaque etiam is Conventus, re infecta solvitur culpa Theologorum Evangelicorum, dictus tamen est dies novo Conventui Cellensi ad 16. Novembris & Theologorum numerus est duplicatus. Ubi conventum fuit ab illismet Theologis Ordinatio Ecclesiarum Henrici Ducis (parentis Mauricij Electoris) Lutheri consensu olim facta in medium adducta est, ut ea velut ossa objecta sopirentur. Mauricius & Politici. hunc enim Theologi illi asseriebant *augendam, & sicubi opus mutandam esse & corrigendam* (utpote non super petram à Christo, sed super Lutheri mutabilem arenam fundatam) ordinum delectis, offerebantque. Hi vero omnia ordinatione illa. *Torgensia acta resumunt & scriptum Politicorum Theologis oblatum*, ut Cæsar tandem placari possit, sed post velitationes demum eo res adducta est, ut Confessores illi magnanimitati, totam religionem Lutheranam sepelientes, solum de sacro Oleo & Canone Missæ consentire recusarent. Quod cum effectum esset, quasi iam Cæsari satisfieri posset celestis conclamatione est, & Decretum Ordinibus proponendum, ut fieret, constitutum fuit. Atque ita Theologi amissa fide sua pene tota saltem de foris, VVittebergam & aliò exeunte Nouembri reuersi sunt, nec deinceps vlli consultationi de Cæsario Interim adhiberi palam fuerunt; eo quod Prudentio-

res inter Politicos viderent, novas perpetuo subnasci difficultates, quamdiu ex eorum arbitrariis res geratur, nullumque fore disputandi finem, si horum iudici requirantur.

Priusquam tamen Ordines omnes convocaret Mauricius, Guterboci cum Ioachimo Electore Brandeburgico & Iulio Naumburgensi Episcopo venit in Colloquium, quod odorati Theologi Lutherani, eodem armati scriptis contra Christum & Canonem Missæ (nam hæc sola capita in Cellensi Colloquio pervadere nequiverant) concurrerunt, præcipue Melanchthon qui se arbitrabatur alterum Athlantem, cui cælum Protestantium incumberet; eius igitur in Canonem Missæ scriptum utpote Grammatici, & Theologiæ vere ignari ante alia Contumeliosum fuit obtrusum. Sed frustra miser eum laborem sumpsisse visus est, quia princeps neglectis Theologaltris hisce inter se, amicè egerunt, & Mauricius indubie prior in Cæsaris voluntatem est effectus, Ioachimo Brandeburgico suadente, ut *Interim Casarium* acceptans inquietos Calcitriones ab sua actione deinceps remoueret. Sane nec Melanchthon nec viuales eius acta Principum penetrare potuerunt. Sub hæc Mauricius 22. Decemb. Lipsiam omnes Ordines, etiam Episcopos Miseneensem & Naumburgensem more maiorum inter eos, conscripsit. Die præstituro consultatum est de Cellensi decreto, an ei porro sit insistendum, in quo omnia religionis capita cum Cæsario Interim conciliata viderentur, ita ut, excepta Confirmatione & canone missæ, Liber Cæsaris possit accepturi. Nebulas hic iterum Theologi clam per eos, qui inter ordines suffragia ferebant, insperferunt, ita ut loco absoluti Responsi Cæsari dandi de acceptato libro Interim, ipsimet Novum Decretum Episcopis offerrent, & id quidem ordines facerent, sed oblatum sibi Episcopi non acceptarunt, nisi quatenus cum Cæsario conveniret. Hoc illud est Decretum quod Flacciani, hostes Melanchthonis, *Magnam Interim Lipsiense* sanis & probris exceptum appellarunt, uti eiusdem Epiromen mox secutam, ijdem *Pavuro Interim* nominandum censuerunt.

Atque hic fuit tam opotosarum & diuturnarum consultationum exitus vna cum An. 1548 quo Lutherani in novas sectas sunt dissecti nempe *Interimistas Lipsienses & huic Interim Repugnantes zelotus*, quorum vbi paulo post dum Merseburgi Ordinatio Ecclesiarum Saxonicarum, ex *Interim Lipsiensi* adornatur ad Martium An. 1549. quasi *Volumen*

Novus.

Nova Legis ut id *Torgæ* ordinibus exhiberetur approbandum, audacissime concinnatores Lipsiaci Interim, & dictis vehementissimis & libro exarato aggressus perculit, ita ut mandatum à Principe exequi non fuerint ausi. Quod factum cum Elector intellexit, indigne quidem tulit, sed is sese suorum mancipiorum ministrum nimium sæpe declarauerat, itaque & illos qui *Torgæ* ad fuerant, & alios ditionum suarum superintendentes & pastores ad r. Maij Grimmam per literas euocauit, ubi Ordinatio suo iussu conscripta, & promulganda prælegeretur, quod factum est; approbatoque volumini *Novæ Legis*, adiectum est mandatum ad sacras & magistratus de exequendo 2. Augusti, sed hanc ordinationem, uti & Magnam Parvumque Interim Lipsiensium Flacciana factio Zelotarum seu Rigidorum Lutheranorum mordaciter insultando per ludibrium & *Alcoranum* & *Pontificale Romanum* aliterque appellitare non cessabat, & ad ciuile inter ipsosmet prædicantes Lutheranos ventum est bellum, quod deinde nunquam restingui potuit, Iusto Dei iudicio, ut qui primo ab Ecclesia Catholica deinde à Cæsaris pia voluntate deflexerant, male, inter se pessimis discordijs discinderentur, & mundo manifestum facerent Ecclesiam à Luthero fundatam esse regnum in se ipso diuisum & desolandum, post quinque apocalypicos menses, (a) quibus eis esset indulgentum, ut habentes signum Dei in frontibus suis Catholicos cruciarent. (b)

II. Dum hæc in Germania geruntur Paulus III. Pontifex, senio confectus (duobus enim annis octuagenario maior erat) ex hac vita decedit An. 1549. IV. d. Nou. (c) Ei successit fuit An. sequenti Cardinalis Montanus, qui Legati ad Concilium Pontificij munus gesserat; mutato, ut moris est, nomine, Iulius III. deinde dictus. Pontificis obitus Conciliū, ac præsertim illā de loco eius habendi quaestionem diu suspensam tenuit: quod Cardinales ad electionem noui Pontificis Romam concessissent, Episcopus interea partim Tridenti, partim Bononiæ præstolantibus: quorum tamen plerique domum postea redierunt, futuri Pontificis mandatum expectaturi. Imperator vero in Germaniam à Belgio reuersus, Augustæ iterum mense Iulio comitia celebrauit, religionis potissimum constituendæ causā; in quibus præter concilij institutionem procurandam, decretum illud Religionis, quod Interim vocatum sæpe diximus, vehementer urssi, quamuis illud non æque ab omnibus ac-

ciperetur: Prædicantes vero Lutheranos, qui ei se opponerent, solum vertere iussit. (d) Grauius deinde de quorundam ordinum ea re inobedientia conquirenti, responsum fuit, tantam religionis plagam & mutationem quantam vix quisquam meminerit, tam cito sanari non posse, plenisque ad Concilij vsque definitionem rem differentibus, cum interim detrectantes alius in mare hæresum & sectarum deuolui se viderent. (e) cū igitur Cæsar Concilij Tridentini restorationem à Julio III. impetrasset, ea res novam Lutheranis anxietatem iniecit, & Melanchthon iussu Mauritij capita doctrinæ concilio offerenda confarcinat. (f)

His in Comitij Mauritius Landgrauium socerum suum, quem Cæsar Mechliniæ relictum, arctius custodiri iusserat, quod fugæ consilium inijsset, tam diu captivū detineri ac circumduri ægerime ferens, per Legatos suos contestatus est, non aliter se Concilium restaurandum Tridenti probare posse, nisi quæ præcedentibus sessionibus in eo determinata sunt, ab initio omnia retractentur: nec Papa aut ipsius delegati ibi præsideant; sed Augustana confessionis theologi non solum audiantur, sed decidendi quoque habeant potestatem. Quæ postulatio nequidem digna visa est ut actis inseratur, cum olim omnes in Concilium consentirent. Instate itaq; apud Pontificem Cæsare, (g) non multo post Patres Tridenti Iulij III. Pontificis iussu edito 14. Nou. rursus conueniunt. Eo quoque accepta publica fidei, & quæ vellent, vel scripto vel ore, vel publice vel priuatim proponendi potestate, Mauritij Legati & theologi postea profecti sunt: ut & Electoris Brandenburgici, & Ducis Wirtembergici, qui singuli suas Confessiones Fidei ad Concilium miserunt. Mauritius quidem Philippo Melanchthoni id negocij dedit ut librum doctrinæ capita continentem conficeret. Christophorus verò Wirtembergicus, quæ Patri Ulrico successerat, Brentium consimile libellum conscribere iussit. Idem à Theologis Alberti Brandenburgici factū. Sed Ciuitas Argentoratensis, itemque alia Fidei suæ Symbolum eò miserunt. Pleraque istarum Confessionū, diuersas notas & characteres quasi diuersarum religionum præ se-

Pp 3 ferunt,

a Apocal. 5. b Vlenbergius prolixè in Vita Melanchthonis cap. 18. 19 & 20. à pag. 248. ad 30. vsque ista omnia fere ex actis & scriptis Lutheranorū recenset. c Oronfrinus, Bzouius in Annal. &c. d Vlenberg. Vit. Melanchthon. cap. 20. pag. 294. e Idem in fine cap. 20. ibid. eadem cap. 20. ibid. g Bzouius in Annal.

ferunt, ut potius inter se conciliandæ fuerint, quam cum Catholica Ecclesia, siue syncretismum aliquem tentandum ceasset plures, Synodo prius in Saxonia coacta, sed ei cogendæ Melancthon obstitit, probe sciens, quomodo Acephalorum Synodi soleant discordijs maioribus terminari. Quæ composita erat à Melancthone (cui hætenus non minus quam ipsi Euangelio fides tributa fuerat) Tridenti non fuit exhibitæ: eo quod simulato Tridentum itinere iussu Mauritij Norimbergæ substitit, donec ad bellum Mauritius Cæsari inferendum esset paratus: Et quamuis vna omnium Lutheranorum erat petitio, ut scilicet libri isti singulorum Confessionem fidei continentes, publice in Concilio legerentur. Nonnulli tamen Protestantium theologi aliam religionis formulam ab Interimistica haud multum discrepantem, conficiendo (hi qui Dulces seu Molles Confessionistæ postea dicti sunt) his qui Stoici seu Rigidi nominantur contentionis occasionem dederunt, nam vehementer reclamant, & tamquam perfidos eos & abominabiles hæreticos publicis scriptis traduxerunt: quibus elogijs Magdeburgicæ Centuriæ referta sunt. Hoc modo quisque collega & socij ridebat stultitiam, quum interim singuli, ex sui credendi modulo sibi quisque Ecclesiam formam delinearent. Flaccius Illyricus, vnus ex quatuor Magdeburgicarum Centuriarum compilatoribus, Melancthonis discipulus, ne magistro quidem pepercit, quem alibi ait nimia sua facilitate veram religionem in summum discrimen conicere, alibi vero, ac præsertim in Præfatione Quintæ Centuriæ, dolenter admodum deplorat, veram Lutheri, magni illius Germaniarum, doctrinam paulatim obscurari, adeoque extinguari.

III. Porro Protestantium ad Concilium Legati, quidam quum Tridentum venissent, & Cæsaris ibi Oratoribus legationis suæ, exhibito diplomate, fidem fecissent, Pontificium adire Legatum iubentur. Tam vero illi etant tenetæ conscientia, ut hoc facere omino recusarent, aientes, si quid cum eo communicassent, id eo pertinere visum iri, quasi cognoscendi eius & auctoritatem præcipuam Pontificis tribuerent, quem Concilij præsidem ac iudicem nequaquam ferre possent. Quinetiam petebant, ut is eodem quo reliqui Episcopi loco haberetur, & iuramentum quo reliqui Episcopi ipsi obstricti erant, eum remitteretur. Mauritius suos quidem theologos ad Concilium se missum pollicitus fuerat, ita tamen ut hætenus acta & decreta retractentur. Idem VVirembergici

Principis erat postulatam. Et vtriusque quidem Legatis priuatim postea in domo Pontificij Legati auditis, grauissimis verbis demonstratum fuit, hanc maculam insigni illi præstantissimorum totius Christianitatis Episcoporum & Theologia Doctorum cætui nequaquam esse inuendendam, ut quæ ab ipsis decreta sunt, in dubium reuocentur. Quod si Theologi ipsorum eo venerint, fidem suam se interponere, fore uti de rebus omnibus audiantur, de securitate recte ipsis caueatur, & actio interea omnis vsque ad ipsorum aduentum intermittatur. Id vero eò factum est, ne vlla Protestantibus Concilij detrectandi, & varias excusationes quarèdi causa daretur. Statim ergo Saluti conductus seu Cautionis formula eis data fuit: qua tamen acquiescere noluerunt, & nouis super additis postulatæ & protestationibus, id Patribus extorqueere conabantur, ut suis quoque Theologi decidendi religionis controuersias esset facultas; & ut sacra Scriptura sola esset loco Iudicij. Contra Patres eos rogabant ut ista omnia ad Theologorum vsque aduentum differrent: fore eum ut abunde audiantur; & ad totius Christiane Reipublice commodum ac salutem res exitum habeat. Scripturam quidem normam esse ad quæ omnia dirigi debeant: sed quum ipsa nec linguam nec vocem habeat, Iudicis sane voce & sententia, ut in ceteris legibus, opus esse. Eam vero ab alio quam à Concilio peti non posse, sic tamen ut omnium qui antiquitus reuerunt Ecclesiam, Patrum sententia ea sis conformis. Quæ publicæ fidei formulam seu saluum conductum acceptum, ad Principes suos misissent Legati, iam Mauritanii Theologi, & in his Melancthon, Norimbergam venerant; sed iussi fuerunt expectare quoad vterius de Principis voluntate cognoscerent, longe sanetum alijs consilij quam enodandis religionis controuersis intenti, nempe belli aduersus Cæsarem gerendi, & illo Concilium turbadi. Qui vero Tridenti erant Protestantium Legati, quotidie nouos merus sibi fingebant, quasi Ioannis Hussij & Hieronymi Pragensis exemplo, iam iam carificandi essent. Tanta nimirum conscientia vis est.

IV. Tandem quæ hætenus summo studio occultata fuerant Consilia, eruperunt. Mauritius enim, qui ad Cæsarem se venturum receperat, adeoque Oeniponte iam ubi Imperator tum erat, sibi designari curarat hospitia recta quæ hætenus simulauerat persona, vulnere quæ cicatricem iam

duxisse

h Vlenburg. Vit. Melanct. cap. 21.

duxisse videbantur, refricuit, inito cum Gallia rege Henrico II. (qui contra Imperatorem tum bellum gerebat, & Octavianum Farnesium de Patma possessione à Pontifice investitum, sed externis auxilijs abstinere iustum, contra S. Sedis mentem, in fidem & patrocinium susceperat) federe, bellum Imperatori prius intulit quam iudixit. Ad inter utramque gentem vetustum fedus renouandū, & nouum conciliandum paulo ante Albertus Brandenburgicus in Galliam venerat, Regis Galliarum contra Caroli V. Imperatoris (Imperium familiaris suae hereditarium facere conantis, & violatis Imperij legibus, & privilegijs,) ut dicebat, Electorum ac Principum dignitatem proculcantis ambitionem, opem implorans fœdus. hoc initum est inter Albertum Brandenburgicum & Mauricium Saxonem Guili. & Ludou. Hessi captiuos filios, tū Mechelburgi & Pomeranici Duces & Anseaticas ciuitates. Et Rex Galliarum quidem contra hoc cū eis federe, auxilia promisit, statimque trium mensium stipendium 240. aureorum milia submisit fœderatis in ceteros menses 80000. numeraturus (si frustra renitente Cardinali Turnonio: cui apud Regem disrenti. quam fedus hoc Christianissimi nominis apud externos probrosum futurum sit, & Senatoribus quidam respondit, Res ad regnum seu Imperium pertinentes nequaquam ad Breuitarij præscriptum dirigendas esse. Interea ergo dum Rex cum triginta armatorum milibus ad vindicandam Germaniae libertatem, S. IMPERII PROTECTORIS titulo insignitus à Protestantibus, Meritimo. April. præter Tulliaci Viridum Episcopus suos effecit, cum Mauritius & Brandenburgicus Augustam Vindelicorum obsiderent, & tertio die Aprilis deditione capiunt. oppidanis muri ac valli parte improviso collapsa, perterrefactis. Huius belli fama Tridentum perlatâ, Patres omnibus viribus nudari, discedunt, commodam occasionem expectantes, pace inter Principes facta, Concilium continuandi, & pacem Ecclesiae tandem restituenti, in quo iam ceteris enucleatis, duorum capitum restabant, de Cœna Domini, & sacerdotum cœlibatu; de quibus, tamquam de ijs quae in primis illi urgebant, Protestantium placuerat audire sententiam.

Hoc vero bellum non Germaniam tantum, sed Hungariam quoque grauissimis calamitatibus inuoluit. Iam Ferdinandus quinque Bohemosum, viginti Hungarorum equicum, quinq-

Germanorum peditum, & totidem Hispanorum, & Italicorum milia, sub signis habebat; sed accepto de Mauritij conatibus nuncio, relicto Turca, fratri succurrere coactus fuit. Qui Hungaricam eius temporis conscripsit historiam, aperte fateetur, potuisse tum Hungaria res meliorem in statum facile restitui, nisi ob infelices motus à Mauritio in Germania excitatos Ferdinandus fluctuantibus Caroli fratris rebus succurrere coactus fuisset. sic uti nec peccata nec iniurie ad amissa recuperanda irripisset: idque etiam calamitatum quae isto anno Transylvania contigerunt, causam fuisse. Certum quidem est, Turcicum Imperium ex Christianae Reipublicae incommodis, quae pleraque Lutherano schismate accepta ferenda sunt, mirum in modum locceuisse. Ex alia parte, dum Mauritij & Brandenburgici copiae dies aliquot, nullare perfecta, terant, Henricus II. Galliae Rex de Concilij nullitate apud Patres Tridenti protestatur, quam sibi ob grauissimos bellorum motus, ditiosis suae Episcopos edmittere non sit integrum. Antiquum nempe semper diabolus obtinet; eoque omnem ad impediendum sanctissimos Patrum qui Tridenti erant conatus, lapidem mouit. Quod enim Legatos ad Concilium Protestantes miserunt, quod publicae fidei formulam tam sollicitè postularunt, quod Theologos quoque ed ablegarunt, singulari eorum fraude factum fuit, ut quibus Concilium quoquo modo disturbare erat propositum. Vti & illud subdole à Mauritio adornatum, quod Oenipontem ad Caesarem venturum se simulauit: ut hac arte Imperatorem securum, & à nulla re minus quam à talis hominis & officij ratione, & recenti beneficio tanto opere sibi obligati perfidia sibi metuentem, tanto facilius opprimeret.

V. Bello huic vel rebellionis potius Mauritij & Brandenburgici prætextus quaesitus fuit, Religio, ad quam euertendam Tridenti Concilium indictum sit, tum Germaniae ab ijs qui tueri eam debebant oppressa, & Landgrauij ultra-quinatum iam annum captiuo, libertas. Galliae vero Rex publico edito scripto, *Arma se sumere testatus est, ut Saxonia Ducem & Landgrauium captiuos in libertatem vindicaret, & immensam Imperatoris, sine dubio totius Christianitatis Monarchiam affectans ambitionem compereret.* Ecce tibi validum antagonistam ab inuidis in arenam contra Caesarem produ-

i. Bzonius in Annal.

productum, Regem scilicet quum ætatis tum regni viribus florentissimum: qui verbo quidem Germaniæ restituendam libertatem præ se ferebat, sed reuera nihil aliud quam honorem & commodum suum, sine vilo religionis respectu, quærebat; adeoque illud vnice spectabat, vt eius cuius vires suspectas habebat, magnitudinem imminueret, vti exitus docuit, Egressus enim regni finibus Gallorum exercitus, per Lotharingiam facto itinere, mox nullo negotio Metim, Tullum & Verdunum, antiqui Franciæ Regum patrimonij particulas, sed ab imperatoribus Germanis Translato istuc imperio multis terro pactis possessas cepit: Anna Moiorantio suadente; *Licere cõtra leoninam vulpina vti.* Argentinenses cautiõibus vli cõsilijs, manus eius euaserunt. Ex alia parte Mauritius, Albertus Brandeburgicus, & Landgrauij filius, ferro & igne quacumque iter habebant, omnia vastantes, multa crudelitatis passim vestigia relinquebant, cum maximis eorum damnis qui fedus ipsorum recusabant; ambitiose admodum ad id sollicitatis ciuitatibus, & concionatoribus qui Cæsaris antea iussu eieci fuerant, restituitis.

Imperator tum Onipote erat, cum Ferdinando fratre de modis improuisi huius belli componendi deliberans. Vbi vero Mauritium & socios occupata per voluntarios ciues A catholicos Augusta cum exercitu aduentare accepit, quum ad resistendum nullas haberet vires, cum Ferdinando fratre tumultuarie noctu magna celeritate discedit, præeuntibus facibus, lectica delatus, & Villacum, quod est in Carnis ad Drauum flumen oppidum, se recipit. Interea tota Germania Gallici exercitus metu multa passim damna, qua ibat dantis, metu consternata, pacem desiderabat, ac belli huius auctores diris deuouebat imprecationibus, Confederatis etiam pacem non se abnuere simulantibus, modo Landgrauius liberaretur, & cetera quæ uellent fierent. Imperator enim iam ante Saxoniam Ducem dimiserat, ne liberationem eius ad suam gloriam hostis referret, & Mauritio qui in captiui bona & dignitatem à Cæsare immisus fuerat, serupulus aliquis iniiceretur. Paulo post ad Galliæ regem mittuntur legati, cum his postulatis, vt sistat exercitum (facile enim videbant, Regem ex ipsorum dissidijs sua captare commoda) vt ab agrorum vastatione abstineat, & miseram multitudini, in territorio Argentinensi præsertim, pene euastato parcat, & sua Consilia à pace non segreget. Tam

subita hominum belli studio paullo ante ardentissimorum mutatione Rex præter omnem expectationem istus, respondit, *Quandoquidem Principum liberatio iam certa, sicque illud cuius causa cum exercitu in Germaniam uenisset, ipse consecutus sit, uelle se iam reductu copijs domum redire, cum gloria, quod Germania libertatem restituisset.* Illud interim Rex silentio præteribat, quod in hoc bello tantum operæ precium fuisset, adiecta ad regnum, cuius illa antiquitus fuerat, tam valida vrbe, & munitissimis oppidis. Hoc igitur modo Rex exercitum à Germaniæ finibus adduxit; quum hac de causa, tum vt Campaniæ, quam Cæsarianæ incendijs vastabant copia, succurreret. Imperator improuiso tot ac tantorum hostium aduentu inermis pæne oppressus, pacis mentionem lubenter audiebat, quam tum Ferdinandus cum fratre Mauritio tractabat; Albertus uero Brandeburgicus, Dei hominumque contemptor, crudeliter admodum bellum gerebat, direptionibus, incendijs & cædibus, nulla sexus aut ætatis habita ratione, omnia misceans.

Tandem ergo pace cum Mauritio facta Passauij circa Iulij medium Landgrauius liberatur, ea conditione, vt quæ prima transactione promiserat, omnia seruet inuiolate; Mauritius uero cum tribus equitum & duodecim peditum millibus Ferdinando in Hungaria se toto anno militaturum recepit. Ad religionem quod attinet, conuenit, vt in proximo Imperij conuentum de ea deliberaretur; pacem interea colerent omnes, & propter religionem nulla cuiquam exhiberetur molestia. Quod tamen de Augustana Confessione solum intelligendum est: ex sententia Decreti Anno MDLV. die XXIV. Septembris facti quod si habet:

Propter Augustanæ Confessionis doctrinam, religionem atque fidem, Cæsar, Ferdinandus Rex, ceterique Principes ac Ordines, neminem totius Imperij subiectum quocumque modo uolent, nec ad deserendam religionem suam, ceremonias atque leges, quas in sua ditioe uel iam instituerunt, uel posthac instituent Confessionis Augustanæ socij, mandatis aut alia quam uis ratione cogant, neue contempnant etiam; sed hanc religionem illis liberam permittant, simulque bona, uectigalia, facultates, possessiones atque iura; sic ut pacato eis possint uti frui. Dissidium quoque religionis non alijs quam pijs, amicis & tranquillisationibus componatur. Eodem modo qui sunt Confessionis Augustanæ sese gerent erga Cæsarem, Ferdinandum

nandum Regem, ceterosque Principes ac Ordines anti-
qua religioni coniunctos, tam sacros quam ciuiles, erga
ceteros omnes Ecclesiastici status, eorumque collegia, qua-
cumque tandem illi migrarint habitandi causa, modo
ut recte procurentur ministeria, &c. His omnibus & re-
ligionem suam & ceremonias, & leges, & possessiones, &
uestigia ceteraque iura libera permittant, nec ulla ra-
tione impediunt, quo minus illis pacate utantur fruam-
tur: & quidquid erit offensionis atque litis, more ac le-
gibus Imperij definiatur ubique. Quin non sunt alteru-
rius religionis, hac in pace non comprehendantur. Ha-
ctenus Decretum. Ad historiam redeamus.

Imperator Metis tam subtiliter à Gallorum re-
ge sibi & Imperio ereptæ, recuperandæ cupidus,
Alberto Brandeburgico, qui non sine prodicionis
crimine à Rege ad Cæsarem transierat, in gratiam
recepto, urbem obsedit; sed à magno illo Fran-
cisco Guisiano Duce fortiter repulsus, tandem ob-
sidionem soluit. Quid vero iuris in Metim, Tul-
lum & Virodunum vrbes antiquitas ad Galliæ re-
gnum pertinentes, reges nostri habeant, alio loco
exponam.

VI. Albertus domum reuersus, nouis collectis
copijs, Episcopos VVirciburgensem & Bamber-
gensis, ut & alios, miserum in modum vexauit;
omnibusque quacumque ierar, direptis, dignas eo
quod introducere volebat Euangelio, crudelita-
tes exercuit, immensa pecunia tam Episcopis
quam ciuitatibus multatis. Vnum eius inprimis
crudele memoratur facinus, quod nimirum quum
duobus oppidulis magnum rusticanorum homi-
num numerum inclusisset, vnâ cum iumentis &
pecudibus, subiecto igne omnes concremarit; &
audiens bouum mugitum & hominum, inter quos
non pauca erant mulieres grauidæ, complures in-
fantes, eiulatum, miseris tamquam alter Nero non sine
risu illuserit. Eundem autem nouis excogitatis sup-
plicijs, sacerdotes ceruorum pellibus infutos, can-
ibus dilaniandos obiecit.

Atque hæc Alberti sæuitia nouum in Germania
bellum Anno sequenti confluxit. Nam cum Al-
bertus Episcopis ablata oppida, ad quæ sibi resig-
nanda iniquissime eos adegerat, rescisso per Cæsa-
rē irrito cōtractu nollet reddere, & Camera Spiræ
iudicium pro Episcoporum iure pronuntiaflet,
nec villo modo ab iniuria Imperio & membris in-
ferenda auerti posset, sædus inter Mauritium,
Mogunt. Herbipol. Bauarum, VVirtenbergium,
& Henricū Brunswic. Palatinum, ac Ferdinandum

Regem initum est, quorum exercitus compa-
rati, aduersus refractarium processerunt. Produ-
cto vtriusque exercitu, duo illi hæreseos propug-
natores, qui arma paullo ante contra Cæsarem &
Concilium Tridentinum coniunxerant Dei iusto
iudicio anno vertente diuisi, alter de altero Læ-
sæ Maiestatis diuinæ & humanæ pœnas sumptu-
ri in festis armis concurrunt, atque inter se collisi,
suis ipsos se viribus euertunt, aspero admodum &
cruento commisso prælio, in quo Mauritius vi-
ctor, eodem die 9 Iulij fortunam & matrem & no-
uercam expertus, lethali accepto vulnere, paullo
post decessit. Prælium hoc multa præcesserunt
prodigia. Inter alia sanguineæ guttæ in folijs ar-
borum hærentes visæ dicuntur. Horum duorum
Principum concursus Cæsaris rebus non parum
profuit, & inprimis mors Mauritij, qui noua cum
Galliæ rege tunc agitalle consilia ferebatur. Hoc
vero prælio Alberti vires ita fractæ fuerunt ut vix
quidquam deinde memorabile perficere potuerit.
Nec diu post ab Henrico quoque Duce Brunswi-
censi cladem accepit. Tandem ab Imperatore
proscriptus, ad Galliæ regem confugit: cui ille,
tamquam Principi afflicto & supplici, ius hoc hos-
pitalitatis non denegauit. Quum vero Albertus,
cuius causa Galliæ rebus clades non modica à Ca-
rolo in Belgis inferebatur, plerisque in aula pa-
rum se gratum esse animaduerteret, in Germaniam
reuersus, veneno tamquam publicus hostis, ex-
stinctus fertur Anno 1557. At qui sub ipso milita-
rant duces ac præfecti, iam diu rapinis & flagitijs
assueti, Grombachio antesignano, ut Alberti mor-
tem vlciscerentur, VVirzburgum oppidum insi-
dijs interceperunt, & occiso Episcopo sacra &
prophana diripuerunt. Sic mors quoque Alberti
multas miseras & calamitates inuexit: quamuis
scelus hoc auctoribus non diu fuerit impune.
Grombachius enim cum quibusdam complici-
bus, capta Gotha comprehensus & carnifici tradi-
tus, funestum habuit exitum: ut cui uiventi ad-
huc venter apertus, & cor extractum, eoque ita
cruento os obueiberatum fuit, corpore deinde in
quatuor partes dissecto suspensus. Hoc modo tur-
bis illis Alberto profligato & eiccto, Mauritio-
que interfecto compositis, Ferdinandus absentis
in Belgio & contra Gallos in Artesia occupati Im-
peratoris vices agens Augustæ comitia celebra-
uit; in quibus post multam disceptationem quum
nullus controuersiarum exitus reperiretur, con-
clusum

clusum fuit, pacem utriusque tam ipsi qui Nouam & Augustinam Confessionem quam veterem & Catholicam sequuntur religionem, concedendam, & proxime Rationem alium Imperij consentum habendum, ac Pontificem rogandum esse, ut Concilium contineretur. Erat istum Paullus IV. Iulio enim III. mortuo, Marcellus successerat: quo intra XXII. diem extincto, Paullus IV. ad Pontificatum fuit euectus. Sed quid? An rem ab instituto meo alienam cuiquam facere videbor, si admirabilem Marcelli electionem hoc locopaucis verbis exponam? Non sane faciam, ut tam memorabilis historię, de qua Sleidani & aliorum altum est silentium, notitia posteritatem defraudem. Quare eam uti in Sanctissimę Virginis Lauretanę miraculis descripta existat, recensebo, ut hæretici, qui s. sedem allatere numquam cessant, vigilem inde Dei super Ecclesię super militantis Vicarijs curam dicant & agnoscant; Ea vero sic loquitur historia:

VII. Hæc inter Marcellus Cervinus Cardinalis, vir doctrina pariter & sanctitate clarus, in oppido Lauretana domus satis vicino (montem Fanum appellant) domicilium statuerat. Suum id natale solum ferebat, reuera locum interuisenda natali B. Virginis Cella peropportunum elegerat. Indo Lauretani incenso studio ventitabat, in augustissimo orbis sacello sacru operaturus. Itaque sub Iulij III. Pontificis decessum Marcello inibi rem divinam de more facientis, res euenit visu euentuque mirabilis. Eximio candore ac specie columba, multis inspectantibus, supra eius caput, quum placide volitasset, nunc in ipso Missali libro quiescebat. Ea res obiecta oculis adstantium plerosque animis immobiles stupore defixit. Sacerdos qui de more Cardinali sacrificanti preste erat, vulgarem aliquam columbam eodorte delapsam ratus abigere eam conabatur. At Cardinalis haud parum memor candida Columba indicio diuinitus olim designatos nonnumquam esse Pontifices, inibet abigens; ipse caelestem columbam quiescere finit, quo ad sacrificio peracto, sua sponte auolaret. Exinde caeleste vi-

sum homini affirmat fidem. Nuncio de morte Pontificis Marcellus Romam reuocatus, non suscipuit via prius & comitibus committere sese, quam veteri suo instituto Lauretanam virginem salutasset. Et aderat dies annuntiata Virgini sacer, qui cetero qui pius eius animum inuitabat. Venit ergo pridie Lauretani. Festo ipso die, exclusa incondita turba, sacrum in augustissima cella face- re attentissima capis. Inter sacrificandum post initium Canonis, Ecclesiam Pontifice orbam memorans, Deo ac B. Virgini enixius commendabat. Effusa precanti B. Maria caelesti specie, calitum septa comitatu se offert, animoque eius Divina luce ac dulcedine delibuto, ipsum fore Pontificem indicat: extemplo attonita mentis oculis subducit se. Marcello tam noua rei ac subita admiratio tantum repente animi corporisque totius incussit horrorem, ut ad aram trepidans pedibus egre subsisteret. Sensit sacerdos eius administer, aliquid profecto Cardinali obiectum diuinitus, utique quum eius faciem conspiceret insolito quodam splendore fulgentem; mox etiam notaret totum eius corpus noua circumdatum luce. Ergo quod ipse viderat, deinde quum alijs multis, tum Raphaeli Riera qui rem literis prodidit pro familiaritate narrauit. Quin etiam Cardinalis ipse necessarium, qui spectaculo adsuerant, precibus fatigatus, annunciat denique totam rem, ut gesta erat, ac simul adiecit, Tantum utique Pontificis munus longe altius esse fastigio suo, ac propterea Deum forsasse alium sibi Vicarium quasturum.

Huius ego apparitionis historia librum hunc ut finiam, non inconueniens puto, ut quæ non minus posteritatis memoria quam admiratione digna sit. Quæ postea euenierint, libro V. explicata videbis. Nunc cum Sleidano finem Germanicis rebus imponam: sequenti libro quæ circareligionem in vicinis ei, vel potius ad eam pertinentibus regionibus eueniunt exponaturus.

FINIS LIBRI TERTII.

FLORIS